

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

İŞLETME PROGRAMI

AKTİVİSTLER, ŞİRKETLER VE DEVLET ETKİLEŞİMLERİ ÇERÇEVESİNDE

TÜRKİYE'DEKİ HES SEKTÖRÜNÜN YAPILANMASI: DOĞU KARADENİZ

ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

ABDULLAH UZUN

ARALIK 2013

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

İŞLETME PROGRAMI

AKTİVİSTLER, ŞİRKETLER VE DEVLET ETKİLEŞİMLERİ ÇERÇEVESİNDE

TÜRKİYE'DEKİ HES SEKTÖRÜNÜN YAPILANMASI: DOĞU KARADENİZ

ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

ABDULLAH UZUN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Kader Tan ŞAHİN

ARALIK 2013

TRABZON

ONAY

Abdullah UZUN tarafından hazırlanan “Aktivistler, Şirketler ve Devlet Etkileşimleri Çerçevesinde Türkiye’deki HES Sektörünün Yapılanması: Doğu Karadeniz Örneği” adlı bu çalışma 09.12.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İşletme Anabilim dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Şükrü ÖZEN (Başkan)

Doç. Dr. Kader Tan ŞAHİN (Danışman)

Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN

Doç. Dr. Hayriye ÖZEN

Doç. Dr. Tülay İlhan NAS

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

09/12/2013

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Abdullah UZUN
09. 12. 2013

ÖNSÖZ

Enerji piyasasının serbestleşmesi ile yenilenebilir ve yerli enerji kaynaklarına ağırlık verilmesi politikalarının bir ürünü olarak 2000’li yılların başından itibaren HES sektörü oluşturulmaya başlanmıştır. Yapılan düzenlemeler dahilinde 2006 yılından itibaren şirketlere üretim lisansları verilmeye başlanmasını takiben, özellikle Doğu Karadeniz başta olmak üzere HES projelerine karşı oluşan toplumsal tepkiler neticesinde aktivist hareketler ortaya çıkmıştır. Çalışma, tepkilerin ve hareketlerin en yoğun yaşandığı ve sektördeki tartışmaların özelinde geliştiği Doğu Karadeniz Bölgesinde etkileşim içinde olan aktivistler, şirketler ve devlet aktörleriyle onların destekleyicilerin söylem ve eylemlerine odaklanarak, HES sektörünün zamanla nasıl yapılandığını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Yeni kurumsal teorideki kurumsal değişim literatürüne katkı sağlamayı da amaçlayan araştırma, henüz yeterince araştırılmamış olan Doğu Karadeniz olayı hakkında ilgi duyanlar ve bilimsel araştırma yapmak isteyenler için de bir rehber olacak niteliktedir. Çalışma aynı zamanda, BAP 02 Hızlı Destek Programı çerçevesinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından desteklenen 1209 No’lu bir projedir.

Tez çalışması kapsamında yapılan alan araştırmasında görüşme isteğini geri çevirmeyen aktivistlere ve şirket yetkililerine teşekkür ederim. Doktora boyunca bana destek olan ve her türlü kolaylığı sağlayan danışman hocam Doç. Dr. Kader Tan ŞAHİN’e, akademik hayatım boyunca bana her türlü desteği veren, zamanını, bilgisini ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN’e, Tez çalışmam boyunca bana yol gösteren ve yönlendiren hocalarım Prof. Dr. Şükrü ÖZEN ve Doç. Dr. Hayriye ÖZEN’e, değerli hocam Doç. Dr. Tülay İlhan NAS’a ve diğer bölüm hocalarıma teşekkür ederim. Son olarak bu süreçte benden fedakarlığımı esirgemeyen eşim Fatma UZUN’a, ömrünü çocuklarına adayan annem Kadın UZUN’a ve moral kaynağım olan oğlum Ahmet UZUN’a teşekkür ederim.

Trabzon, Aralık 2013

Abdullah UZUN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	X
ABSTRACT.....	XI
TABLolar LİSTESİ	XII
ŞEKİLLER LİSTESİ	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIV
GİRİŞ.....	1-6

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YENİ KURUMSAL TEORİ VE KURUMSAL DEĞİŞİM	7-37
1.1. Yeni Kurumsal Teori	8
1.1.1. Öncü Çalışmalar	9
1.1.2. Temel Kavramlar.....	10
1.1.3. Öncü Çalışmalarda Kurumsal Değişim.....	15
1.2. Kurumsal Değişimin Kavramlaştırılması	19
1.2.1. Kurumsallaşma Süreci Olarak Kurumsal Değişim	19
1.2.2. Kurumsal Çözülme ve Kurumsal Değişim.....	21
1.2.3. Kurumsal Girişimcilik ve Kurumsal Değişim.....	22
1.2.4. Kurumsal Mantıklar ve Kurumsal Değişim	27
1.3. Kurumsal Değişimde Devlet ve Politik Bağlam.....	29
1.4. Türkiye'nin Politik Yapısı ve Devletin Kurumsal Değişimdeki Rolü.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

2. TOPLUMSAL HAREKETLER VE KURUMSAL DEĞİŞİM	38-84
2.1. Toplumsal Hareketler Yaklaşımı	39

2.1.1. Temel Toplumsal Hareket Teorileri.....	41
2.1.1.1.Kolektif Eylem Teorileri	42
2.1.1.2.Kaynak Seferberliği Teorileri.....	43
2.1.1.3.Politik Süreç Teorileri	45
2.1.1.4.Çerçeveleme Teorileri	51
2.1.1.5.Sentezleme Çalışmaları	55
2.2. Toplumsal Hareket Teorilerinin Yeni Kurumsal Teori İle Bütünleştirilerek Kurumsal Değişimin Açıklanması	59
2.2.1. Kavramsal Çalışmalar	59
2.2.2. Görgül Çalışmalar	61
2.2.2.1. Kurum İçi Kurumsal Girişimciler Olarak Toplumsal Hareketler ve Kurumsal Değişim	62
2.2.2.2. Kurum Dışı Girişimciler Olarak Toplumsal Hareketler ve Kurumsal Değişim.....	65
2.3. Kurumsal Olmayan Kanalları Kullanan Toplumsal Hareketlerin ve Devletin Kurumsal Değişimdeki Rolünün Belirginleştirilmesi: Toplumsal-Politik Bağlam Çerçevesinde Bir Değerlendirme	70
2.4. Türkiye’de Devletin Yapısı ve Devlet Toplum İlişkileri Bağlamında Politik Fırsat Yapıları	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE ENERJİ POLİTİKALARI VE HES SEKTÖRÜ	85-103
3.1. Türkiye’deki Enerji Politikaları Bağlamında Hidrolik Enerji ve HES’lerin Gelişimi	86
3.1.1. 1980 Öncesi Enerji Politikaları ve HES’ler	86
3.1.2. 1980-2001 Arası Enerji Politikaları ve HES’ler	87
3.1.3. 4628 Sayılı Kanun ve Sonrası Enerji Politikaları ve HES’ler	89
3.1.4. 2003 Sonrası Enerji Politikaları ve HES Sektörünün Doğuşu (AK Parti Hükümetleri Dönemi-03 Kasım 2002’den günümüze).....	91
3.2. HES Sektöründe Hakim Kurumsal Mantık ve Uygulamalar	99
3.3. HES Karşıtı Toplumsal Hareketlerin Gelişimi	101

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMA.....	103-241
4.1. Araştırmanın Tasarımı	104
4.2. Araştırmanın Yöntemi	108
4.3. Araştırmanın Veri Kaynakları ve Analizi	111
4.3.1. Görüşmeler	111
4.3.2. Doküman İncelemesi.....	114
4.3.3. Verilerin Analizi.....	116
4.4. Araştırmanın Bulguları	118
4.4.1. HES Karşıtı Seferberlik Süreçleri ve Yapıları	118
4.4.1.1. İkizdere’de Seferberlik Süreçleri ve İD.....	118
4.4.1.2. Fındıklı’da Seferberlik Süreçleri ve FDKP	121
4.4.1.3. Çayeli’nde Seferberlik Süreçleri ve SYD.....	122
4.4.1.4. DEKAP ve Bileşenlerinin Kurulması ve Artvin’deki Seferberlik Süreçleri	125
4.4.1.5. Şavşat’taki Seferberlik Süreçleri ve ŞDKP	129
4.4.1.6. Ardanuç’taki Seferberlik Süreçleri ve ADKP	130
4.4.1.7. Hopa’daki Seferberlik Süreçleri ve HDKP ile HKDKP.....	132
4.4.1.8. Diğer İlçe ve Vadilerdeki Seferberlik Süreçleri	133
4.4.1.9. Yerel Örgütlenmelerden Ulusal Bir Örgütlenmeye: TSM	136
4.4.1.10. Seferberlik Sürecindeki Diğer Aktörler ve STK’lar	139
4.4.2. Çerçeveleme Süreçleri.....	143
4.4.2.1. HES’lerin Doğa ve Çevreye Olan Etkilerine Yönelik Çerçevelemeler	143
4.4.2.1.1. Teşhis Çerçevelemesi	144
4.4.2.1.2. İşaret Edici Çerçeveleme	145
4.4.2.1.3. Güdüleyici Çerçeveleme.....	148
4.4.2.2. HES’lerin Ekonomik ve Toplumsal Fayda Boyutuna Yönelik Çerçevelemeler	149
4.4.2.2.1. Teşhis Çerçevelemesi	149
4.4.2.2.2. İşaret Edici Çerçeveleme	151
4.4.2.2.3. Güdüleyici Çerçeveleme.....	151

4.4.2.3. Suyun Kullanımına İlişkin Çerçevelemeler	152
4.4.2.3.1. Teşhis Çerçevelemesi	152
4.4.2.3.2. İşaret Edici Çerçeveleme	153
4.4.2.3.3. GÜdüleyici çerçeveleme	154
4.4.3. Kolektif Eylem Repertuarları	154
4.4.3.1. Olağan Eylemler	155
4.4.3.1.1. Hitap Edici Eylemler	155
4.4.3.1.2. Usuli Eylemler	164
4.4.3.2. Olağandışı Eylemler	168
4.4.4. Hareketin Önündeki Yapısal Koşullar: Politik Kısıtlar ve Fırsatlar	175
4.4.4.1. Protestoların Baskılanması (Kolluk Kuvvetlerinin Güç Kullanımı)	175
4.4.4.2. Devlet Aktörleri ve Kurumlarının Toplumsal Hareketlere Yaklaşım Stratejisi Olarak Dışlayıcı Stratejilerin Kullanımı	180
4.4.4.3. Türkiye'deki Devletin Yapısının Hareket Üzerindeki Etkileri	182
4.4.4.4. Hareketin Müttefikleri	184
4.4.4.4.1. Politik Elitlerle Müttefiklik Kurma Girişimleri	185
4.4.4.4.2. Meslek Kuruluşlar ve Sendikalarla Kurulan Müttefiklikler	187
4.4.5. Alanın Baskın Aktörleri Olarak Şirketlerin Söylem ve Eylemleri	188
4.4.5.1. Şirketlerin Karşıt Söylemleri	188
4.4.5.2. Kurumsal Baskılara Verilen Stratejik Yanıtlar: Karşılıklı Etkileşimler ve Şirket Reaksiyonları	191
4.4.5.2.1. Manipülasyon Stratejileri	191
4.4.5.2.2. Karşı Koyma Stratejileri	195
4.4.5.2.3. Uzlaşma Stratejileri	196
4.4.5.2.4. Kaçınma Stratejileri	208
4.4.6. Eylem ve Söylemleriyle Devlet Aktörlerinin Doğu Karadeniz Hareketine Verdiği Karşılıklar	209
4.4.6.1. İdari Yargı Organlarının Kararları ve Harekete Etkisi	210
4.4.6.2. Hükümet Aktörlerinin ve Diğer Düzenleyici Devlet Aktörlerin Söylem ve Eylemleri	214
4.4.6.2.1. Hakim Kurumsal Mantıkları Savunucu Söylemler	214

4.4.6.2.2. Şirketler ve Aktivistler Arasındaki Etkileşimde	
Tutum ve Eylemler	219
4.4.6.2.3. HES Alanına Etki Eden Düzenleme ve Uygulamalar	221
4.4.6.2.3.1. HES Karşıtlarının Söylemlerine Paralel	
Düzenleme ve Uygulamalar	221
4.4.6.2.3.2. Çevre ve Enerji Alanlarına Yönelik	
Düzenlemeler.....	224
4.4.6.2.3.3. Yargı Organları ve Kararlarına Yönelik	
Düzenleme ve Uygulamalar	232
4.4.7. Üçüncü Bir Taraf Olarak Medyanın Harekete Karşı Tutumu	238
TARTIŞMA VE SONUÇ	242
YARARLANILAN KAYNAKLAR	250
EKLER	270
ÖZGEÇMİŞ	272

ÖZET

Bu çalışmada, Doğu Karadeniz’de (Artvin ve Rize illeri) yaşanmakta olan HES karşıtı hareketlerin HES sektörünü ne şekilde yapılandığı araştırılmıştır. Aktivistlerin ve onların destekleyenlerinin eylem ve söylemleri ile bunlara karşılık devlet aktörleri, şirketler ve onları destekleyenlerin eylem ve söylemleri karşılıklı bir etkileşim süreci içerisinde ele alınmıştır. Araştırmada yerel nitelikteki bir hareketin ulusal düzeydeki yansımalarına odaklanılmıştır.

Çalışmada yeni kurumsal teori ile toplumsal hareket teorilerinden yararlanılarak, kurumsal değişim literatüründe yeterince değinilmeyen veya göz ardı edilen bazı hususların açıklığa kavuşturulması bağlamında, yeni kurumsal teoriye katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu hususlar, bir aktör olarak devletin ve kurumsal olmayan kanalları kullanan toplumsal hareketlerin kurumsal değişim sürecindeki rollerine ve farklı bir ulusal bağlamdaki politik fırsat yapılarındaki farklılıkların hareket ve hareketin başarısı üzerindeki etkilerine ilişkindir.

Örnek olay yöntemi kullanılarak yapılan araştırma sonucunda, aktivistlerin seferberlik yapıları ve eylem repertuarlarının genellikle kurumsal olmayan kanalları içerdiği, Türkiye’nin politik fırsat yapılarının aktivistler üzerinde çoğunlukla bir kısıt oluşturduğu ve devletin söylem ve eylemleri ile aktivistlerin değişim çabalarını etkisizleştirmeye çalıştığı gözlemlenmiştir. Bu faktörlerin dışında harekete özgü bazı faktörlerin de (ideolojik farklılıklar gibi) etkisiyle, sektördeki kurumsal değişimin aktivistlerin beklentilerinin tersi yönünde geliştiği bulgusuna ulaşılmıştır. Tüm bu bulgular temelinde çalışmada, politik-toplumsal bağlam çerçevesinde farklı ülkelerdeki yapısal koşullar ile bu koşulların hareketlerin kullandığı kanallar ve başarıları üzerindeki etkilerinin, kurumsal değişim çalışmalarında ele alınması gerektiği ileri sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Değişim, Yeni Kurumsal Teori, Toplumsal Hareketler, Hidroelektrik Santraller, Örnek Olay Yöntemi

ABSTRACT

In this study, it is investigated that in what way the ongoing movements against HPP (Hydro Power Plants) in the Eastern Black Sea (Artvin and Rize provinces) have structured the HPP sector. The actions and discourses of activists and their supporters along with the actions and discourses of state actors, companies, and their supporters are discussed in the process of mutual interaction. In the study, it is focused on local movement's reflections on the national level.

This research, which is integrating the new institutional theory and social movement theory, emphasises on some issues that were ignored or not addressed enough in order to contribute to the literature on institutional change. These issues are related to the roles of state as an actor and social movements, using non-institutional channels in the process of institutional change, and the impacts of differences in the structure of political opportunity in a different context on the movement and its success.

After applying case study method to the research, it is observed that the structure of the activists' mobilization structures and their action repertoires usually embrace non-institutional channels; Turkey's political opportunity structures mostly restrict activists, and the discourses and actions of the government try to passivate activists' efforts towards the change. It is revealed that as a result of the impact of other factors which are pertaining to the movement (ideological differences, etc.) the institutional change in the sector has developed in the direction opposite to the expectations of activists. On the basis of these findings in this research it is claimed that structural conditions in different countries and these conditions' impact on the channels, the movements use, and their success should be addressed in the institutional change studies.

Keywords: Institutional Change, New Institutional Theory, Social Movements, Hydro Power Plants (HPP), Case Study Method

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1.	Üç Kurumsal Boyutun Çeşitli Vurguları	12
2.	Toplumsal Hareket Analizlerinde Dört Gelenek..	41
3.	Temel GÜdüleyici Slogan ve Söylemler	148
4.	Doğu Karadeniz Hareketinde Gerçekleşen Hitap Edici Eylemler	157
5.	Doğu Karadeniz Hareketinde Gerçekleştirilen Usuli Eylem Biçimleri.....	166
6.	Doğu Karadeniz Hareketinde Gerçekleştirilen Gösterici ve Çatışmacı Biçimindeki Olağan Olmayan Eylemler	171
7.	Aktivistler ve Şirketler Arasındaki Etkileşimler ve Şirketlerin Vermiş Oldukları Karşılıklar	197
8.	İdari Yargı Organlarının Açılan Davalarda Verdiği Kararlar	211
9.	Gazetelerde Yer Alan Haberlerin Konularına Göre Dağılışı	240

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Nr.</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
	1. Kurumsal Değişim Modeli.....	25

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ADKP	: Ardanuç Derelerin Kardeşliği Platformu
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
ASM	: Ardanuç Su Meclisini
A.ř.	: Anonim şirket
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirme
EHAV	: evre ve Ekoloji Hareketi Avukatları
MO	: evre Mühendisleri Odası
DEKAP	: Derelerin Kardeşliği Platformu
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonları
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
DSP	: Demokratik Sol Parti
EİE	: Elektrik İdaresi Enstitüsü
EMEP	: Emek Partisi
EMO	: Elektrik Mühendisleri Odası
EPDK	: Elektrik Piyasası Düzenleme Kurulu
ESP	: Ezilenlerin Sosyalist Partisi
FDKP	: Fındıklı Dereleri Koruma Platformu
HDKP	: Hopa Dereleri Koruma Platformu
HES	: Nehir Tipi (barajsız) Hidroelektrik Santral
HESİAD	: HES İş Adamları Derneği
HKDKP	: Hopa Kemalpaşa Dereleri Koruma Platformu
HSYK	: Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Money Fund)
İD	: İkizdere Derneği
İMO	: İnşaat Mühendisleri Odası
İNTES	: Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası
İŞDKP	: İstanbul Şavşat Derelerinin Kardeşliği Platformu
KASTOB	: Karadeniz Sanayi ve Ticaret Odası
KESK	: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonları
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MW	: Megavat
ÖDP	: Özgürlük ve Dayanışma Partisi
PDKP	: Papart Dereleri Koruma Platformu
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistan)
Reg.	: Regülatör
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
STHP	: Suyun Ticarileştirilmesine Hayır Platformu
SUEN	: Türkiye Su Enstitüsü
SYD	: Senoz Yöresi Derneği
ŞDKP	: Şavşat Derelerinin Kardeşliği Platformu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TEAŞ	: Türkiye Elektrik Üretim İletim Anonim Şirketi
TEK	: Türkiye Elektrik Kurumu
TEKGIDA-İŞ	: Türkiye Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma
THÖ	: Toplumsal Hareket Örgütü
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TSM	: Türkiye Su Meclisi

TÜGİAD	: Türkiye Genç İşadamları Derneği
YAYÇEVDER	: Handüzü Yaylası Kùltür, Çevre ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği
YİD	: Yap-İşlet-Devret
Yİ	: Yap-İşlet
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu
ZMO	: Ziraat Mühendisleri Odası

GİRİŞ

Türkiye’de özellikle 1980 sonrası 24 Ocak kararlarıyla beraber ekonomide liberal politikaların uygulandığı bir sürece girilmiştir. Bu süreçte devlet birçok alandaki faaliyetlerini özel sektöre devretmeye başlamıştır. Bu alanlardan bir tanesi de enerji sektörü olmuştur. Devlet enerjideki dışa bağımlılığı azaltmak adına yapımını özel sektörün üstlendiği yenilenebilir enerji kaynakları projeleri geliştirmiştir. Bu enerji kaynaklarından biri de özellikle 2000’li yılların başlarından itibaren gündeme gelen barajsız hidroelektrik santral (HES) projeleri olmuştur.

HES’ler, küçük akarsu ve dereler üzerine kurulan barajsız santrallerdir (diğer bir adı ile nehir tipi hidroelektrik santraller). Türkiye’de yapımı 1930’lu yıllara kadar dayansa da, bir sektör olarak ortaya çıkışı Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Hükümetleri (58. ve 59. Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Hükümetleri) dönemlerinde, 2003 yılından itibaren yapılan düzenlemelerle olmuştur. 3 Kasım 2002 tarihli genel seçimlerin ardından iktidara gelen AK Parti hükümetleri, enerji politikalarına ağırlık vermiş ve bu alanda önemli adımlar atmıştır. Enerji alanındaki temel politika ve stratejiler, enerji piyasasının serbest rekabete açılması, yerli, çevreci ve temiz enerji kaynaklarına ağırlık verilmesi şeklinde olmuştur. Bu bağlamda hidrolik enerjiyi enerji arzının vazgeçilmez bir unsuru olarak gören Hükümetler, HES’leri enerjide dışa bağımlılığı azaltan ve ulusal kalkınma için önemli olan, temiz, çevreci ve yenilenebilir bir enerji kaynağı olarak sunarak özel sektörün önünü açan düzenlemeler yapmış ve HES sektörünün çıkışında başat bir rol üstlenmiştir. Avrupa Birliği (AB)’ne uyum sürecine yönelik programlarının ve şirket lobilerinin de etkili olduğu bu süreçte, gelişmeci-kalkınmacı mantık ve bu mantık doğrultusunda devlet düzeyindeki ekonomik endişelerin etkisiyle, HES projeleri bir devlet politikası haline getirilmiş ve stratejik belgelerde yer almıştır.

Yapılan düzenlemelerle birlikte 2006 yılı itibariyle HES projeleri için lisanslar verilmeye başlanmış ve şirketler tesis kurma aşamasına gelerek, HES yapılması planlanan yerlerdeki yöre halkıyla ilk etkileşimler başlamıştır. Fakat bir kısım yöre halkı bu politika ve düzenleme ile gerçekleştirilmek istenen HES’lere karşı çıkmışlar ve bunun sonucunda

özellikle Doğu Karadeniz başta olmak üzere HES karşıtı hareketler söz konusu olmuş, sektör tartışmalı bir alan haline gelmiştir. Yurdun her köşesinde binlerce HES projesi tasarlanmasına rağmen, hareketlerin yoğunlaştığı bölge Doğu Karadeniz Bölgesi olmuştur. Doğu Karadeniz’de önce 2006 yılı itibariyle Rize ve ilçelerinde başlayan hareketler, daha sonra 2008-2009 yıllarından itibaren Artvin ve ilçelerine yayılmıştır. Çoğunlukla toplumsal hareket örgütlerinin (THÖ) öncülük ettiği bu illerdeki HES karşıtı hareketler, şiddeti, yoğunluğu ve medyada yer bulması bakımından HES karşıtı mücadelenin simgesi durumuna gelmiş ve HES tartışmaları bu bölge özelinde yürümüştür. Bölgedeki THÖ’ler ve aktivistler bu süreçte çeşitli söylem ve eylemlerle sektörün varlığına veya sektördeki bazı uygulamalara tepki göstermişlerdir. Bu eylem ve söylemlere devlet aktörleri ve şirketler tarafından da karşılık verilmiş ve karşılıklı etkileşime dayalı bir çatışma süreci yaşanmıştır.

Bölgedeki yaşanan bu mücadeleler HES sektörünü nasıl ve ne şekilde yapılandırmakta ve dönüştürmektedir? Bu soruya verilecek yanıt, yeni kurumsal teori ve toplumsal hareket teorilerinin bütünleştirilmesiyle daha iyi kavranabilir. Çünkü son zamanlarda yeni kurumsal teori ve toplumsal hareket teorilerinin birlikte ele alındığı çalışmalarla bir alandaki kurumsal değişimin açıklanabileceği ifade edilmektedir (Davis ve diğerleri, 2005; Schneiberg ve Lounsbury, 2008; McAdam ve Fligstein, 2011).

Örgütler üzerindeki kurumsal baskılara ve bu baskılara karşı eş biçimlilik mekanizmalarına odaklanan yeni kurumsal teori dahilindeki öncü çalışmalarda kurumsal değişimin, kısa dönemde dışsal bir müdahale ve krizlere dayalı olarak, uzun dönemde ise istikrarlı ve rota bağımlı bir şekilde gerçekleşeceği ifade edilmiştir (Powell, 1991: 197). Fakat daha sonraki yıllarda kurumsal değişimin dinamikleri hakkında daha fazla çalışma yapılmaya başlanmış, bu bağlamda yeni kurumsal teori dahilinde aktörlerin değişimdeki rollerini ön plana çıkaran, örgütsel alandaki çelişki ve ihtilaflara, farklı kurumsal mantıklara odaklanan çalışmalarla kurumsal değişim açıklanmaya başlanmıştır. Kurumsallaşma, kurumsal çözülme, kurumsal girişimcilik ve kurumsal mantık başlıkları altında yapılan çalışmalar kurumsal değişimi açıklamaya yönelik çalışmalar olmuştur.

1990’lı yıllardan itibaren kurumsal değişimi açıklamaya çalışan kurumsalcı teorisyenler toplumbilim teorilerinden olan toplumsal hareket teorilerinden de

faýdalanmışlardır. Bu doğrultuda özellikle toplumsal hareket literatüründe Amerikan geleneğinin bir uzantısı olan kaynak seferberliği, çerçeveleme, politik süreç teorileri ile bunları sentezleyen çeşitli çalışmalarla yeni kurumsal teori bir arada ele alınmıştır. Toplumsal hareket teorilerinden faydalanılması ile kurumsal değişim analizlerinde değişimin kaynakları olarak yeni aktörlere yer verilmiş, örgütsel alan tanımları yeni aktörleri içerecek şekilde revize edilmiş ve değişim süreçlerine rekabet, kolektif eylem, çerçeveleme, bilinçli seferberlik, çelişen mantıklar gibi yeni alternatif kavramlar getirilmiştir (Schneiberg ve Lounsbury, 2008).

Her ne kadar kurumsal değişim literatürüne kavramsal ve görgül çalışmalar ile katkı sağlanmış olsa da, literatürde göz ardı edilen bazı hususlar söz konusudur. Araştırmanın da yapılma amacını oluşturan bu hususlar, kurumsal değişimde bir aktör olarak devletin ve kurumsal olmayan kanalları kullanan toplumsal hareketlerin rollerine ve hareketler üzerindeki farklı ülkelerdeki değişen yapısal koşullara ilişkindir.

Yeni kurumsal teoride devlet, zaman zaman meslek örgütleriyle ve çevreci aktivistlerle değişik şekillerde etkileşen ve alanları biçimlendiren aktörlerden biri olarak gösterilse de (Hoffman, 1999), örgütsel alanın dışında ve tüm aktörlere eşit mesafede konumlandırılmaktadır. Bu kavramlaştırmalar aynı zamanda çalışmaların genelde liberal bağlamlarda yapılması ile ilgilidir. Oysa değişik politik bağlamlarda devletin müdahaleci rolü daha ön planda olmakta ve devlet örgütsel alanın merkezinde yer almaktadır. Devletin temel bir aktör olarak yer aldığı örgütsel alanlarda ortaya çıkan toplumsal hareket kaynaklı değişim çabalarının ele alınması, hareketin dinamikleri ve başarı boyutlarının değerlendirilmesi açısından önemlidir ve üzerinde durulması gereken bir konudur. Yine yapılan çalışmalarda örgütsel alan dışında doğan toplumsal hareketler, örgütsel alanlara etki edecek ilişki ağlarını kullanabilme, çeşitli kaynakları harekete geçirebilme veya karar alıcı makamları çeşitli baskı grupları aracılığıyla etkileyebilme gibi kurumsal kanalları kullanan aktörler olarak ele alınmıştır. Fakat çalışmalarda yaygınca kullanılan kurumsal kanalları etkin bir şekilde kullanarak örgütsel alanlara nüfuz etme her zaman söz konusu olmayabilir. Nitekim toplumsal hareket çalışmalarında karar alma mekanizmasına dahil olmayan ve kurumsal kanalları kullanmayan görece olarak güçsüz toplulukların hareketlerinden bahsedilmektedir (Della Porta ve Diani, 1999). Dolayısıyla kurumsal kanalları kullanamayan bu güçsüz hareketlerin isteklerini gerçekleştirmek için

başvuracakları mekanizma veya süreçler de değişecektir. Kurumsal kanalların kullanımı veya hareketin başarı düzeyi hareketin gerçekleştiği ülkelerdeki politik süreç ve fırsat yapıları ile yakından ilgili olmaktadır. Çünkü toplumsal hareket literatüründe politik fırsat yapılarının toplumsal hareketlerin ve örgütlerin eyleme geçmesini ve örgütsel yapılarını, stratejilerini ve nihayetinde başarısını etkileyen çevresel bir faktör olduğu söylenmektedir. Dolayısıyla da politik fırsat yapılarındaki farklılıklar toplumsal hareketlerin kurumsal kanalları kullanabilme imkanlarını ve nihayetinde başarısını etkileyen yapısal bir koşul olarak ele alınmalıdır.

Doğu Karadeniz olayından hareketle araştırmada, liberal bağlamlardaki devlet, toplum ve fırsat yapılarındaki özellikler nedeniyle göz ardı edilen aktör devlet ve kurumsal olmayan kanalların kullanımı ve bunun kurumsal değişimdeki etkisi Türkiye bağlamına vurgu yapılarak gösterilmeye çalışılmıştır. Nitekim araştırma sonucunda, aktivistlerin seferberlik yapıları ve eylem repertuarlarının genellikle kurumsal olmayan kanalları içerdiği, Türkiye'nin politik fırsat yapılarının aktivistler üzerinde çoğunlukla bir kısıt oluşturduğu ve devletin ilerlemeci-kalkımcı mantık doğrultusunda söylem ve eylemleri ile sektörü aktivistler kaynaklı baskılardan korumaya çalıştığı gözlemlenmiştir. Bu faktörlerin dışında harekete özgü bazı faktörlerin de (ideolojik farklılıklar gibi) etkisiyle, sektördeki kurumsal değişimin aktivistlerin beklentilerinin tersi yönünde gelişmesi söz konusu olmuştur.

Araştırmanın yöntemi olarak niteliksel bir araştırma modeli olan örnek olay yöntemi (Yin, 2003) benimsenmiştir. Araştırma farklı aktörler (birimler) arasındaki eylem ve söylemelere odaklandığından ve Doğu Karadeniz olayı altında ilçe ve vadi bazında birden çok olayı kapsadığından, Yin'in (2003) iç içe geçmiş çoklu örnek olay deseni araştırmanın dizaynı için kullanılmıştır. Yine araştırma örnek bir olay üzerinden kurumsal değişim literatürüne katkı sunmayı hedeflediğinden, Stake'in (1995) tanımladığı araçsal bir örnek olay olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın veri kaynaklarını, örnek olay araştırmalarında kullanılan Doğu Karadeniz olayının temel aktörleri ile görüşme ve birincil ve ikincil kaynaklardan oluşan doküman incelemesi oluşturmuştur. Daha sonra veri kaynaklarından elde edilen veriler niteliksel içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiş, analiz sonucu elde edilen bulgular sonuç ve tartışma bölümünde kurumsal değişim literatürü ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır.

Araştırmanın birinci bölümünde yeni kurumsal teori literatürüne odaklanılmıştır. Bu bölümde araştırma tasarımına yol gösterici olacak şekilde, önce yeni kurumsal teori dahilinde yapılan öncü çalışmalara ve bazı kavramlara değinildikten sonra, kurumsallaşma, kurumsal çözüme, kurumsal aktörler (girişimciler) ve kurumsal mantıklar gibi başlıklar altında yapılan kurumsal değişim çalışmaları ele alınmıştır. Bölümün son kısmında ise politik bağlam farklılıklarına vurgu yapılarak, devletin kurumsal değişimdeki rolü literatüre dayalı olarak incelenmiştir. Daha sonra da Türkiye'deki politik bağlam ve devlet yapısındaki farklılıklar ve bu farklılıklar dahilinde Türkiye bağlamında yapılan çalışmalara değinilerek araştırmanın dayanacağı devlet olgusu vurgulanmıştır.

İkinci bölümde toplumsal hareketlerin kurumsal değişimdeki rolüne odaklanılmıştır. Bölümün ilk kısmında, araştırmanın tasarımında kullanılacak olmasından dolayı özellikle Amerikan geleneği dahilinde geliştirilen temel toplumsal hareket teorilerine ve bu teoriler dahilinde yapılan sentezleyici çalışmalara değinilmiştir. İkinci kısımda ise, bu hareket teorilerini kullanan kavramsal ve görgül kurumsal değişim çalışmalarına ve bu çalışmalarda görülen eksikliklere değinilmiştir. Bölümün son kısmında ise kurumsal kanalları kullan(a)mayan toplumsal hareketlerin varlığının farklı ülkelerdeki politik fırsat yapılarındaki farklılıklardan kaynakladığı savından hareketle, Türkiye'de gelişen toplumsal hareketler eşliğinde devlet-toplum ilişkileri ve bu ilişkiler dahilindeki politik fırsat ve tehditler tarihsel olarak incelenmiştir.

Üçüncü bölüm, Türkiye'deki HES sektörünün gelişimi ve yapısı üzerinedir. Bölümün ilk kısmında enerji politikaları eşliğinde, HES'lerin yapımı değişik modeller çerçevesinde ele alınmış ve daha sonra da 2003 dönemi sonrasında HES sektörünün ortaya çıkışı üzerinde durulmuştur. İkinci kısımda ise, oluşum aşamasında sektörde hakim olan kurumsal mantık ve uygulamalar belirtildikten sonra, bu kurumsal mantık ve uygulamalara karşı gelişen toplumsal hareketler ve hareket aktörleri Doğu Karadeniz özelinde kısaca belirtilmiştir.

Dördüncü bölüm araştırma bölümüdür. Bu bölümde araştırmanın konusu, kapsamı ve amacı belirtildikten sonra, önce yeni kurumsal teori ve toplumsal hareket teorilerinin bir sentezi olan dinamik etkileşimci yaklaşım (McAdam ve diğerleri, 2001) çerçevesinde bir araştırma çatısı ortaya konulmuştur. Daha sonraki kısım ise araştırmanın yöntemini, veri

kaynaklarını ve analiz yöntemi içermektedir. Son kısım ise araştırmanın bulgularını içermektedir. Bu kısımda meydan okuyucular olarak protestocu ve onların destekleyenlerin eylem ve söylemleri, baskın aktörler olarak şirketler ve devlet aktörleri ile onları destekleyenlerin eylem ve söylemleri ile üçüncü bir aktör olarak medyanın rolü analizlere dayanarak ortaya konulmuştur. Tartışma ve sonuç bölümünde elde edilen bulgular kurumsal değişim literatürü ile ilişkilendirilerek yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YENİ KURUMSAL TEORİ VE KURUMSAL DEĞİŞİM

Biçimsel örgüt yapıları ile ilgili örgütsel literatürde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. 1970'lerin sonlarına kadar örgüt çalışmalarında hakim olan yaklaşım, örgütlerin durumsal koşullara karşılık veren, son derece rasyonel davranışlar sergileyen birer aktör olarak ele alınmasıydı (Greenwood ve diğerleri, 2008: 3). Fakat 1970'lerin sonlarından itibaren örgütlerin meşruluk elde etmek ve yaşam şanslarını artırmak adına kurumsal çevrelerce şekillenen yapılara uyum sağlamaları gerekliliğini vurgulayan ve aktörleri daha edilgen olarak ele alan yeni bir yaklaşım ön plana çıkmaya başlamıştır. Yeni kurumsal teori olarak adlandırılan bu yaklaşım, rasyonel ve çıkarı doğrultusunda hareket eden bireyleri esas alan ve bağlamı da bu amaçların takip edildiği bir yer olarak gören politik davranış yaklaşımlarına karşı ortaya çıkmıştır (DiMaggio ve Powell, 1991: 5). İlk yaklaşımda, etkinliğin ve verimliliğin sağlanması adına örgütlerin yapılarını şekillendirecekleri varsayılırken, yeni kurumsal teori bağlamında vurgulanan ikinci yaklaşımda, etkinlik ve verimlilikten ziyade, daha geniş bir sosyal çevrede meşruluğun elde edilmesi vurgulanmaktadır (Tolbert ve Zucker, 1983: 22).

Yeni kurumsal teorinin öncü çalışmalarında, kurumsal bir takım güçlerin örgütlere benzer yapıları ve eylemleri benimseterek, onları nasıl eşbiçimli hale getireceği hususu genellikle araştırılmıştır. Kurumlar; yapılar, kurallar, prosedürler gibi kanıksanmış temel kurumlar olarak algılanmış ve örgütlerin bir örgütsel sahadaki bu kurumlara uyumlanmaları gerekliliği vurgulanmıştır. Bu kurumların nasıl oluştuğu ve zamanla nasıl ve kimler tarafından değiştirilebileceği hususu genellikle göz ardı edilmiştir. Fakat son yıllarda kurumsal değişim olgusu araştırma konusu yapılmaya başlanmış ve farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Bu bölümün ilk kısmında öncü çalışmalar bağlamında yeni kurumsal teorinin temel tezleri ve temel kavramları ele alınmıştır. Daha sonra ise, öncü çalışmalarda kurumsal değişimin ele alınışına ve değişime ilişkin sorgulayıcı çalışmalara değinilmiştir. İkinci

kısımda, çeşitli yaklaşımlar ve kavramlaştırmalar bağlamında yeni kurumsal teorideki kurumsal değişim kavramlaştırmaları ve çalışmalarına değinilmiştir. Üçüncü kısımda kurumsal değişim çalışmalarında devletin rolüne, son kısımda ise Türkiye'deki politik bağlam ve devlet yapısındaki farklılıklar ve bu farklılıklar dahilinde Türkiye bağlamında yapılan çalışmalar ele alınmıştır.

1.1. Yeni Kurumsal Teori

Yeni kurumsal teori, Selznick'in (1949, 1957) çalışmalarıyla şekillenen ve örgütlerin kurumsallaşmasını ele alan eski kurumsal geleneğin aksine, örgütler üzerinde tanımlanan ve faaliyet gösteren kurumsal çevre ve kurallar tarafından örgütlerin nasıl şekillendiğine odaklanmaktadır. Gösterilen örgütsel davranışlar, kurumsal çevre tarafından üretilen inançlar, uygulamalar ve düşüncelerin bir üretimi olarak ele alınmaktadır (Meyer ve Rowan, 1977; Zucker, 1977). Bu bağlamda teorinin temel savı örgütsel yapı ve süreçlerin içinde buldukları kurumsal çevreye uyumları sonucunda belirlendiği şeklindedir (Şükrü Özen, 2007: 241).

Örgütler sınırsız seçenekler etrafında bir eylemde bulunan birer rasyonel aktör olarak ele alınmazlar. Örgütler ve örgütsel aktörler kurumsal çevreleri tarafından sınırlandırılmıştır. Eylemler sınırsız imkanlar arasında bir seçime değil, son derece dar ve meşru seçenek setlerini arasında bir seçime dayanmaktadır (Wooten ve Hoffman, 2008: 130). Yapılar, kurallar, prosedürler gibi kanıksanmış temel kurumlar söz konusudur, örgütler bir örgütsel alandaki bu kurumlara uyum göstermeye yönelik seçeneklere sahiptir. Aksi takdirde meşruiyetleri sorgulanacak ve hayatta kalmaları tehlikeye girecektir.

Özetle yeni kurumsal teori rasyonel aktör modelini reddetmekte, kurumları bağımsız bir değişken olarak ele almakta, örgütsel eyleme bilişsel ve kültürel açıklamalar getirmekte, analiz birimi olarak bireylerin eylem ve niteliklerinin direk sonuçlarına indirgenmeyecek ölçüde bireyler üstü özelliklerle ilgilenmektedir (DiMaggio ve Powell, 1991: 8).

1.1.1. Öncü Çalışmalar

Yeni kurumsal teori, Meyer ve Rowan (1977), Zucker (1977), DiMaggio ve Powell (1983), Scott ve Meyer'in (1983) çalışmalarıyla şekillenmiştir. Bu öncü yazarlar genel olarak, ortak anlamların rolü, kurumsal süreçler ve kurumsal uyuma odaklanmışlardır (Greenwood ve diğerleri, 2008: 3).

Yeni kurumsalcılığın öncü teorisyenlerinden Meyer ve Rowan (1977), modern toplumlarda biçimsel örgütsel yapıların oldukça kurumsalmış bağlamlarda doğduklarını belirtmişlerdir. Üretimler, teknikler, prosedürler ve politikalar modern toplumlarda oluşturulmuş güçlü birer mitlerdir. Örgütler bu mitleri etkinlik ve verimlilik elde etmekten ziyade, meşruluk elde etmek ve yaşamları sürdürmek adına benimsemektedir. Bu mitler, herhangi bir bireysel katılımcının veya örgütün ötesinde kanıksanmış ve rasyonel amaçlara ulaşmak adına kural benzeri bir yapı kazanmıştır. Kurumlar sosyal yaşama adapte olma için mutlaka aktörler tarafından dikkate alınması gereken gerçeklikler olmasının yanı sıra, kaçınılmaz biçimde normatif ve bilişsel zorunlulukları da içerir. Kurumsallaşma süreci ise, çeşitli sosyal süreçlerin ve yükümlülüklerin toplumsal düşünce ve davranışta kural benzeri bir yapı kazanması sürecidir (Meyer ve Rowan, 1977: 341). Çevrelerin kurumsallaşma derecesi arttıkça iç ve dış örgütsel ilişkiler de istikrar kazanmaktadır.

DiMaggio ve Powell (1983), modern toplumlardaki bürokratikleşme ve biçimsel örgütsel yapılardaki değişimin teknik verimlilikten ziyade, örgütsel alanlarının yapılandırılma sürecinin bir sonucu olduğunu belirtmişlerdir. Bu yapılandırmanın en büyük kaynaklarını ise, 20. Yüzyılın en önemli rasyonelleştiricileri olan devlet ve profesyoneller olarak ifade etmişlerdir. DiMaggio ve Powell'a (1983: 147-148) göre, örgütsel alandaki örgütler arası ilişkilerin yoğunluğunun artması, örgütler arası baskın yapıların ve koalisyon örüntülerinin ortaya çıkması, örgütlerin işlemesi gereken bilgi yükünün artması ve katılımcıların ortak bir iş hayatını paylaştıklarına yönelik anlayışlarının gelişmesiyle birlikte yapılandırma gerçekleşir. İlk zamanlar performans kaygıları ile benimsenen örgütsel uygulamalar zamanla örgütsel alan yapılandıkça meşruiyet kaygıları ile benimsenecektir. Her ne kadar örgütlerdeki karar alıcıların yeni uygulamaları alana getirebilmesi mümkünse de, onlar tarafından oluşturulmuş kural ve uygulamalar uzun vadede onları kısıtlamaktadır.

Zucker (1977) ise, kurumsallaşmayı hem bir süreç hem de bir nitelik olarak ele almıştır. Bireysel aktörlerin sosyal olarak tanımlanmış gerçekliği gelecek nesillere aktarması bakımından bir süreçtir. Aynı zamanda bu sürecin herhangi bir noktasında faaliyetlerin anlamlandırılması, bu sosyal gerçekliğin az ya da çok kanıksanmış bir parçasıdır. Kurumsallaşmış faaliyetler hem nesnel hem de dışsaldır. Eylemlerin yaygın olan anlamı diğer aktörler tarafından potansiyel olarak değiştirilmeksizin tekrarlandığı için nesnel iken, eylemlerin sübjektif anlamının kişiler arası anlamlandırmalarla dışsal dünyanın bir parçası olarak algılanması ile dışsaldır. Kurumsallaşma derecesi ise, anlamlandırma süreçlerinde aktörlerin rollerine ve pozisyonlarına, eylemin gerçekleştiği bağlama göre değişmektedir.

Scott ve Meyer (1991) ise, örgüt çalışmalarının genelde örgütlerin teknik çevreleriyle ilgilendiğini ve daha geniş toplumsal ve kurumsal çevrelerin genellikle göz ardı edildiğini vurgulamışlardır. Yazarlar (1991: 108-123), kurumsal ve teknik çevre ayrımına da giderek, örgütlerin her iki çevredeki baskılara değişik şekillerde maruz kaldığını belirtmişlerdir. Teknik çevreler örgütlerin üretim ve hizmette faaliyetlerini yürüttüğü ve alış-veriş içerisinde bulunduğu piyasayı betimlemektedir. Bu çevrelerde örgütler teknik süreçlerinde etkinlik ve verimlilik baskılarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Kurumsal çevreler ise, bireysel olarak örgütlerin meşruiyet kazanmak ve hayatta kalabilmek için mutlaka uymaları gereken kural ve gerekliliklerin olduğu daha geniş çevrelerdir. Örgütler kimi zaman törensel bir şekilde kurumsal çevredeki gereklilikleri benimseyerek kurumsal baskılara karşılık vermektedir.

1.1.2. Temel Kavramlar

Yeni kurumsal teori ile birlikte örgüt çalışmalarında yeni kavramlar dile getirilmiştir. Kurum ve kurumsal çevre, kurumsallaşma, eşbiçimlilik, örgütsel alan gibi kavramlar yeni kurumsalcı çalışmalarda ön plana çıkmıştır.

Bütün kurumsal teori çalışmalarının odağında yer alan kurum kavramı, örgütleri bütünleyen çevrelerinin içinde yer alan ve doğal bir oluşum içeren yapılardır. Örgütsel alanlara ve örgütlere süreklilik ve istikrarı sağlayan bir yapı olarak öncü çalışmalarda kavramlaştırılmıştır. Bireylerin ve örgütlerin düşünce, kavrayış ve davranışları üzerinde

öncü bir etkiye sahip sosyal yaşamın sürekli elementleri olarak ele alınmıştır (Lawrance ve Suddaby, 2006: 216). Bütün örgütler belli kuralları, normları ve uygulamaları içeren bir kurumsal çevrenin etkisi altında faaliyette bulunurlar. Örgütlerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için, çevredeki bu kurumlara uyarak kendilerini meşru kılmaları gerekmektedir (Şükrü Özen, 2007: 241).

Kurum nedir? sorusuna yeni kurumsalcı teorisyenler farklı anlamlar yüklemişlerdir. Yeni kurumsalcılar kurum olarak çevre yaklaşımı ile kurumları genellikle örgütten ayırırken, Zucker (1977) kurum olarak örgüt yaklaşımı ile kurum ve örgütü bütünleştirmiştir. Kurum olarak çevre örgütsel düzeydeki sosyal gerçekliklerin sistem düzeyindeki (sektör düzeyinde) yeniden üretimi ve kopyalanmasının temel sürecini ifade ederken, kurum olarak örgüt kavramı örgütsel düzeydeki yeni kültürel unsurların anlamlandırılmasının temel sürecini ifade etmektedir (Zucker, 1987: 444). Kurum olarak çevre de, kurumsal unsurlar kaçınılmaz bir şekilde örgütlerin dışında doğar. Kurumsal çevreye örgütsel uyum, örgüt hakkındaki pozitif değerlendirmeleri ve kaynak akışlarını yükselterek örgütlerin hayatta kalma şanslarını artırırken, örgütsel verimliliği azaltır. Kurum olarak örgüt kavramında ise, kültürel unsurlar örgütlerin kendilerinden veya diğer benzer örgütlerin taklit edilmesinden doğar. Kurumsallaşma içsel süreçler sonucunda gerçekleşir ve kurumsallaşma hayli istikrarlı ve rutin uygulamalar yaratırken, etkin uygulamaların göz ardı edilmesine yol açabilir (Zucker, 1987: 444-47).

Daha sonraki yıllarda kurum kavramı yeni kurumsalcılar tarafından daha da berraklaştırılarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Örneğin Jepperson (1991: 149) kurum kavramını, “sosyal olarak inşa edilmiş ve rutin bir şekilde yeniden üretilen, kurallar ya da programlar sistemi” olarak tanımlamıştır. Kurumlar kısıtlayıcı çevrenin demirbaşlarıdır ve kanıksanmış bir niteliğe sahiptirler. Scott (1995, 33-55) ise kurumları, “sosyal yaşamı anlamlandıran ve istikrar sağlayan kültürel-bilişsel, normatif ve düzenleyici yapılar” olarak tanımlamıştır. Kurumlar kültür, yapı ve rutinler olmak üzere çeşitli taşıyıcılarla nakledilir. Kurumların düzenleyici, normatif ve bilişsel olmak üzere üç ögesi bulunmaktadır. Düzenleyici öge, kural koyma, izleme ve müeyyideci faaliyetleri kapsayan ve davranışları kısıtlayan ve düzenleyen kurumlardır. Devlet politikaları ve kanunları, mahkeme kararları bunlara örnek teşkil etmektedir. Örgütsel meşruiyet bu kurallara uyumu gerektirir. Yetki ve güce dayalı yönetim sistemlerine yerleşiktir. Normatif öge toplumsal yaşamın emredici,

değerlendirici ve zorunlu kurallarını belirtir. Değer ve normlardan oluşur. Bu değer ve normlar örgütsel hedef ve amaçlar ile (kazanç sağlama gibi) bu hedef ve amaçlara ulaşmadaki yöntemleri (dürüstlük ilkesi gibi) belirtir. Meşruiyeti ahlaki temele dayandırır. Toplumsal beklentiler, sertifikalandırma, akredite etme gibi göstergeleri bulunur. Bilişsel öge ise, insanlar arası etkileşimlerden doğan sorgulanmadan kabul edilen kültürel öğelerdir. Bilişsel boyutta örgütsel meşruiyet örgütlerin belirli durumlarda nasıl davranacaklarına ilişkin tanımlamaları birbirlerinden taklit etmeleriyle olur. Örgütsel alanda yapısal anlamda eş biçimlilik yaratır.

Tablo 1: Üç Kurumsal Boyutun Çeşitli Vurguları

	Düzenleyici	Normatif	Bilişsel
Uyum temeli	Uygunluk	Toplumsal zorunluluk	Kanıksanmışlık
Mekanizmalar	Zorlayıcı	Normatif	Taklitçi
Mantık	Araçsal	Uygunluk	İnanç
Göstergeler	Kurallar, kanunlar, müeyyideler	Sertifikalandırma, akredite etme	Yaygınlık, eş biçimlilik
Meşruiyet temeli	Kanuni müeyyideler	Ahlaki	Kültürel tabana dayalı, Doğru kavramsallaştırması

Kaynak: Scott, 1995: 35

Friedland ve Alford (1991: 248) kurumları, örgütlere ve bireylere örgütlenme prensipleri bakımından seçenekler sunan sembolik oluşumlar ve maddi uygulamalar olarak tanımlamıştır. Kapitalizm, bürokratik devlet, demokrasi, aile ve Hristiyanlık çağdaş batı toplumlarında merkezi ve eş anlı olarak yer bulan birer kurumdurlar. Bütün bu kurumlar örgütler üzerinde etkiye sahiptir. Greenwood ve diğerleri (2008: 4-5) ise bütün bu tanımlamalardan yola çıkarak kurumları, “toplumsal alışverişi anlamlandıran ve böylece toplumsal düzenin yeniden üretimine imkan sağlayan normatif ve bilişsel anlayışlarla desteklenen az ya da çok tekrar eden ve kanıksanmış toplumsal davranışlar” olarak nitelendirmişlerdir.

Kurumsal geleneğin temel dinamiği olan kurumsallaşma ise doğal ve dolaylı bir süreç olarak ele alınmaktadır (Strang ve Sine, 2002: 502). Sosyal düzen ve davranış örüntülerinin kurum niteliğini kazanma sürecini ifade etmektedir (Jepperson, 1991: 149). Scott (1987: 493-501), yeni kurumsal teorinin kurum ve kurumsallaşma

kavramlaştırmalarını sistematik bir şekilde analiz ederek, dört değişik kurum ve kurumsallaşma kavramlaştırılmasının varlığından bahsetmiştir. İlki, Selznick'in (1949, 1957) çalışmalarında dile getirdiği, değer aşılama olarak kurumsallaşmadır. Uygulamalar yürütülen işlerin teknik gerekliliklerin ötesinde bir nüfus etme ile kurumsallaşmalar (Selznick, 1957: 17). İkincisi gerçekliğin oluşturulması süreci olarak kurumsallaşmadır. Berger ve Luckmann'ın (1967) sosyal gerçeklik teorisine dayanır. Berger ve Luckmann'a (1967: 52-54) göre, insan etkileşimleriyle oluşan sosyal gerçeklik (kurum) zamanla nesnel ve dışsal bir özellik kazanarak kurumsallaşmakta ve insanlar tarafından benimsenmektedir. Kurumsallaşma çeşitli aktörler tarafından alışkanlık halini almış eylemlerin karşılıklı olarak etkileşimleri sonucu tipleştirilmeleriyle oluşmaktadır. Zucker (1977) ile Meyer ve Rowan'ın (1977) kurumsallaşma kavramlaştırmaları bu kategoridedir. Fakat Zucker (1977), tek bir örgütsel örüntünün ya da uygulamanın örgütler tarafından benimsenme süreçlerine yönelik kurumsallaşmaya odaklanırken, Meyer ve Rowan (1977) örgütün dışındaki kurumsal çevrelerdeki yapı ve uygulamaların örgütler üzerindeki etkileriyle oluşan kurumsallaşma süreçlerine odaklanmışlardır. Üçüncüsü, etmen kategorileri olarak kurumlardır. Meyer ve Rowan (1977) ile DiMaggio ve Powell'ın (1983) başı çektiği bu yaklaşımda, kurumsallaşmış inanç sistemleri örgütler dışında oluşan ve örgütsel yapıları belirleyen ayrı etmen kategorisi olarak belirtilir. Örgütler dışsal çevre tarafından oluşturulmuş rasyonel mitlere ve kültürel sembollere teknik gerekliliklerin ötesinde, meşruiyet elde etmek için uyum gösterirler. Dördüncüsü ise, farklı bir sosyal alan olarak kurumlardır. Friedland ve Alford'un (1991) öncüsü olduğu bu yaklaşımda, toplumsal yaşamda farklı inanç sistemlerini ve davranış kalıplarını içeren birçok kurumsal alan bulunmaktadır. Örgütler kendi davranışlarını şekillendiren bu çeşitli kurumsal mantıklar arasında seçim yapma şanslarına sahiptirler.

Yeni kurumsal teorinin üzerinde durduğu bir başka kavram ise eşbiçimliliktir. Aynı örgütsel alanda bulunan örgütler, kendilerine özgü ussal gerekliliklerden bağımsız olarak benzer kurumlara uymak zorunda olduklarından dolayı, yapısal açıdan eşbiçimli hale gelmektedirler (Şükrü Özen, 2007: 241). DiMaggio ve Powell (1983: 150), kurumsal eşbiçimliliği üç boyutta ele almışlardır: Politik etki (kanuni düzenlemeler gibi) ve meşruiyet kaygısından kaynaklanan zorlayıcı eşbiçimlilik, belirsizliklere standart tepkilerden doğan ve diğer örgütsel modelleri örnek almayı içeren taklitçi eşbiçimlilik ile meslekleşmeye dayalı (mesleki eğitim ve mesleki ağ yapıları) normatif eş biçimlilik.

Zucker (1987) ise, taklitçi ve normatif eşbiçimliliğin varlığını kabul ederken, zorlayıcı eşbiçimliliği kendi kurum kavramı ile uyuşmadığı için reddetmiştir. Zucker'a (1987: 444) göre, örgütler üzerindeki zorlayıcı yaptırımlar, diğer alternatif uygulamaların zaten kurum olarak var olduğunu göstermektedir.

Yeni kurumsal teori örgütsel alanlarının sınırlarını da yeniden tanımlamıştır. Örgütsel alan kavramını ilk defa dile getiren DiMaggio ve Powell'a (1983) göre örgütsel alanlar, temel tedarikçiler, tüketiciler, düzenleyici ajanlar ve diğer benzer üretim ya da hizmet yapan örgütlerin toplamından oluşan kurumsal yaşamın tanımlanmış alanlarıdır. Scott ve Meyer (1991) ise, örgütsel alanları toplumsal sektör kavramı ile tanımlamıştır. Bir toplumsal sektör bir toplumda belirli bir üretim veya hizmet dalında faaliyet gösteren tüm örgütlerle onların ilişkili olduğu tedarikçiler, finansal kurumlar ve düzenleyiciler vb. gibi örgütleri kapsamaktadır. Bu tanımlamalar örgütlerin iş ve teknik çevresi üzerine yapılan tanımlamalardır. Daha sonraki çalışmalarda bazı yazarlar örgütsel alanların sınırlarını genişletmişlerdir. Özellikle Hoffman'ın (1999) örgütsel alan tanımlaması bunun bir örneğidir. Yazar, örgütsel alanın sınırlarını toplumsal hareket aktörlerini de içerecek şekilde daha geniş toplumsal ve kültürel alanlara taşımış ve kurumsal alanları kurumsal savaşların yaşandığı, bir güç ilişkileri arenası (Brint ve Karabel, 1991) olarak görmüştür. Bu bağlamda örgütsel alanlar, bir merkezi sorun etrafında bir araya gelen üyelerin oluşturduğu alanlar olarak ele alınmıştır (Hoffman, 1999: 364).

Görüldüğü üzere yeni kurumsal teori, örgütsel analize yeni boyutlar ve kavramlar kazandırmıştır. Öncü çalışmalardan ve bu kavramlardan yola çıkarak, yeni kurumsal teorinin ortaya koyduğu genel savlar şu şekilde belirtilebilir (Greenwood ve diğerleri, 2008: 6):

- Örgütler yerleşik oldukları kurumsal ve ağsal bağlamlardan etkilenirler. Kurumsal bağlam işlerin nasıl yürütüleceğine ilişkin rasyonelleşmiş mitlerden oluşur.
- Teknolojik belirsizlik durumlarının haricinde kurumsal baskılar bütün örgütleri etkiler.
- Örgütler meşruiyet elde etmek ve yaşam şanslarını artırmak için kurumsal bağlamlarıyla eşbiçimli hale gelirler

- Kurumsal baskılara uyum etkinlik prensipleriyle çelişkili olduğu zamanlarda, uyum törenselleşir ve sembolik yapılar örgütün teknik çekirdeğinden ayrılır.
- Kurumsallaşmış uygulamalar yaygın bir şekilde kabul gördüğünden kanıksanmıştır ve değişime karşı dirençlidir.

1.1.3. Öncü Çalışmalarda Kurumsal Değişim

Yeni kurumsal teori kapsamındaki öncü çalışmalarda genellikle kurumların örgütler üzerindeki etkilerine odaklanılmış, fakat bu kurumların nasıl oluştukları veya zamanla nasıl değiştikleri hakkında pek fazla bir şey söylenmemiştir. Kurumsal değişim yaygın olarak, mevcut düşünce ve örgütlenme modellerinin sürekli yeniden üretimi ve pekiştirilmesi olarak ele alınmıştır (Greenwood ve Hinings, 1996: 1027). Bu süreçte örgütsel aktörlerin kendi çıkar ve amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla bir değişime neden olabilecekleri hususu göz ardı edilmiştir. Bu durum öncü çalışmalarda kurumsal bağlamın örgütlerin dışında olarak ele alınması ve örgütler arası etkileşim ve inşaa süreçlerinden ziyade kurumsal bağlamın kısıtlayıcı yanına vurgu yapılması ile alakalıdır (Greenwood ve diğerleri, 2008: 13). Çünkü çıkarlar ve amaçlar ve sosyal olarak inşaa edilmiş ve kurumsal kurallara karşıt bir eylemi kısıtlayan bir yapıda ele alınmıştır (Strang ve Sine, 2002: 497).

Kurumsal değişimin dinamikleri hakkında pek fazla şey söylenmemekle beraber, öncü çalışmalarda kurumsal değişim konusunda bir takım vurgulamalar yapılmıştır. Kurumsal değişim kısa dönemde dışsal bir müdahale ve krizlere dayalı olarak gerçekleşmesi muhtemel görülürken, uzun dönemde istikrarlı ve rota bağımlı bir şekilde gerçekleştiği belirtilmiştir (Powell, 1991: 197). Kısa dönemli değişim dışsal şok modeliyle açıklanmıştır (Greenwood ve Hinings, 1996). Dışsal şok modelinde kurumsal düzenler istikrarlı olmakla beraber kriz durumlarına karşı dayanıksızdırlar. Felaketler, ekonomik krizler, kanuni müdahaleler gibi dışsal şoklar veya yıkıcı olaylar özellikle kısa vadede istikrarlı yapıları bozarak bir kurumsal değişime neden olmaktadır. Uzun dönemde ise kurumsal değişim yayılım süreçleriyle genellikle açıklanmıştır (Tolbert ve Zucker, 1983; Baron ve diğerleri, 1986; Galaskiewicz ve Wasserman, 1989). Bu yayılım süreçlerinde ise meşruiyet kazanma, normatif ve taklitçi eşbiçimlilik gibi mekanizmalara vurgular yapılmıştır.

Tolbert ve Zucker (1983), 1885-1935 yılları arasında Amerikan eyaletlerindeki belediye hizmet reformlarının yayılım süreçlerini inceledikleri çalışmalarında, belediye hizmet reformunun zorunlu tutulduğu eyaletlerde bu reformların hızla yayıldığı ve devletin bu yayımda tek kaynak olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Bir zorlamanın olmadığı eyaletlerdeki kentlerde ise bu yayılımın benimsemenin aşamalı olarak gerçekleştiği görülmüştür. Reformu ilk benimseyen kentler bunu kent gereksinimleri dahilinde ussal bir biçimde kabul ederken, daha sonrakiler ise ussal gereksinimlerin ötesinde meşruiyet kazanması ve kurumsallaşması sonucu bu uygulamaları benimsemişlerdir. Tolbert ve Zucker'ın (1983) ortaya koyduğu iki aşamalı yayılım süreci modeli, yeni kurumsalcı literatürde uzun süre hakim olmuştur. Bir başka çalışmada Baron, Dobbin ve Jennings (1986), depresyon döneminden ikinci dünya savaşı yıllarının sonlarına kadar çeşitli Amerikan endüstrilerindeki işletmelerdeki personel yönetim sistemi uygulamalarının benimsenmesini ve yayılımını incelemişlerdir. Bu uygulamaların benimsenmesinde kısmen ilk yıllarda bürokratik kontrol ve etkinlik endişeleri söz konusu olsa bile, devletin biçimlendirici etkisinin daha çok ön plana çıktığı bulgusuna ulaşılmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında modern personel yönetim sisteminin uygulanmasına yönelik devlet müdahalelerinin yanı sıra, meslek birlikleri ve profesyoneller de bu sistemlerin hızlı yayılımında etkili olmuştur. Yine bu dönüşümde İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı kriz ortamının da etkisi olmuştur. Galaskiewicz ve Wasserman (1989), 1980-84 yılları arasında Amerika'nın Minneapolis-St Paul Metropolitan Bölgesi'ndeki 75 işletmenin 198 hayır kurumuna yaptıkları bağışları inceledikleri çalışmalarında, özellikle DiMaggio ve Powell'ın (1983) ortaya koyduğu taklitçi eşbiçimlilik süreçlerine test etmişlerdir. Araştırma sonucunda, özellikle bağış kriterlerine ilişkin bir belirsizliğin olduğu durumlarda hayır kurumlarıyla olan bağışa dayalı ilişkilerde, örgütsel karar vericilerin taklitçi davranış sergiledikleri ve çevrelerindeki diğer örgütlerin ve elitlerin tercihlerini benimsedikleri görülmüştür.

Kurumların örgütsel eylemi etkilediği savı üzerine yapılan çalışmalara oranla, zamanla bireylerin ve örgütsel eylemin kurumları oluşturduğu savı üzerine yapılan çalışmalara daha çok ilgi duyulmaya başlanmıştır (Lawrance ve Suddaby, 2006: 216). Öncü çalışmalarda meşruiyet süreçlerine, kanıksanmışlık olgusuna ve yeniden üretim süreçlerine aşırı vurgu ve kurumsal değişime olan ilginin azlığı yeni kurumsalcı teorisyenler tarafından da kabullenilmiş, kurumsal değişim ve eylemin politik ve stratejik

yönleriyle ilgilenilmeye başlanılmıştır. Bu ilgiyle beraber kurumsal analizde, çıkar ve güç ilişkileri ve kurumsal değişimin kavramlaştırılması ve detaylandırılması çalışmaları ele alınmaya başlanmıştır (DiMaggio ve Powell, 1991: 27). Kurumsal analizde genellikle göz ardı edilen aktörlerin bu süreçteki rolleri açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Güç ve çıkar ilişkileri bağlamında aktörlerin kurumsal değişimdeki rollerine dair ilk çalışmalar ve sorgulamalar, kurumsal girişimcilğe (DiMaggio, 1988) ve kurumsal stratejik davranışa (Oliver, 1991) vurgu yapan çalışmalarla olmuştur. DiMaggio (1988: 14), kurumsal girişimci kavramı ile yeni kurumsal teorideki ilginin güç ve çıkar ilişkilerine ve aktörlere kayması gerektiğini vurgulamıştır. Yazar, yeni kurumların ortaya çıkışını, yeterli kaynaklara sahip ve örgütlenmiş olan kurumsal girişimcilerin, bu kaynakları kendi çıkarlarına gerçekleştirmek adına bir fırsat olarak görmelerine bağlamıştır. Kurumsal girişimcileri isteklerine ve çıkarlarına uygun olarak mevcut kurumları dönüştüren veya yenileyen ve onları meşrulaştıran bir değişim ajanı olarak ele almıştır. Oliver (1991: 149) ise, yeni kurumsal teorinin öncü şekliyle örgütsel seçimde, uyuma, pasifliğe ve dışsal politik baskılar ve beklentilere aşırı şekilde vurgu yapıldığını, oysaki örgütsel direncin, aktif bir örgütsel eylemin ve bilişsel ön kabullerin örgütsel seçimde etkisinin olduğunu belirtmiştir. Örgütlerin kurumsal çevredeki baskılara stratejik olarak karşılık verdiğini söyleyerek, beş tane kurumsal stratejik davranış belirlemiştir. İlki, alışkanlık, taklit ve uyum gibi davranışları içeren uyma stratejisidir. İkincisi, örgütsel gerekliliklerle uyuşmayan durumlarda dışsal beklentileri dengelemeye, pasifize etmeye ve pazarlığa dayalı uzlaşmadır. Üçüncüsü, ayırma, tampon bölge oluşturma ve sakınmadan oluşan kaçınma stratejileridir. Dördüncüsü, göz ardı etme, meydan okuma ve mücadele davranışlarından oluşan ve değişime karşı direnç gösterici olan karşı koyma stratejileridir. Sonuncusu ise, kooptasyon, kontrol ve etkilemeden gibi taktiklerden oluşan ve kurumsal baskıları, eleştirileri kontrol edici, son derece agresif davranışları içeren manipülasyon stratejileridir (1991: 151-159).

Bu çalışmalarda örgütlerin ya da bireylerin tamamen kurumlar tarafından kısıtlanmadığı, örgütlerin ve bireylerin de eylem ve stratejik seçimleriyle kurumları şekillendirdiği dile getirilmiştir. Eylem bilişsel süreç ve yapılara bağımlı olarak izah edilerek, aktörlerin temel kuralları, kodları, şemaları ve kültürel açıklamaların sosyal

inşasını nasıl gerçekleştirdiğinin açıklanmasına odaklanılmıştır (Lawrance ve Suddaby, 2006: 218).

Kurumsal teorideki öncü savları sorgulayan ve değişimi ele alan bir başka çalışma ise, DiMaggio ve Powell'ın (1991) editörlüğünü yaptığı ve “Turuncu Kitap” olarak da anılan “Örgütsel Analizde Yeni Kurumsalcılık” adlı derleme kitaptır. Bu kitapla yeni kurumsal teorinin analitik çatısının ve temel savlarının belirlenmesinin yanı sıra, kurumsal analize değişim, güç ve çıkar ilişkileri ve rekabet gibi konular dahil edilmiştir (DiMaggio ve Powell, 1991: 2). Kitapta yer alan kavramsal (Jepperson, 1991; Powell, 1991; Friedland ve Alford, 1991) ve görgül çalışmalar (Fligstein, 1991; DiMaggio, 1991; Brint ve Karabel, 1991; Galaskiewicz, 1991) kurumsal değişim kavramlaştırılması çabaları açısından önemlidir.

Jepperson (1991: 152-153), kurumsal değişim sürecinin dört ana tipinin olduğundan bahsetmiştir. Bunlar; yeniden üretilmeyen davranış örüntülerinden ve sosyal entropiden meydana gelen kurumsal oluşum, kurumsal düzenlerde bir değişiklikten ziyade kurumsal sürekliliğe dayanan kurumsal gelişim, mevcut kurumsal alanların yıkımına dayanan kurumsal çözülme ve başka bir kurumsal düzene geçişi vurgulayan yeniden kurumsallaşmadır. Bu değişim süreçlerinde dışsal şoklar ve kurumsal çelişkiler etkili olmaktadır. Friedland ve Alford (1991) ise, demokratik kapitalist devletlerdeki kurumların hem bireysel tercihleri ve örgütsel çıkarları şekillendireceğini hem de onlar için ulaşılabilir nitelikte davranış kalıpları sunacağını belirtmiştir. Bu kurumlar potansiyel olarak çelişkili olduğundan bireyler ve örgütler için çoklu mantıklar sunmaktadır. Bireyler ve örgütler bu çelişkili mantıkları kullanarak toplumdaki kurumsal ilişkileri dönüştürmekte ve kurumsal değişimi gerçekleştirmektedir.

Turuncu kitapta, kurumsal değişimde aktörlerin çıkar ve güç ilişkilerini konu alan görgül çalışmalar da yapılmıştır. Fligstein (1991), Amerika'daki büyük sanayi kuruluşlarının çeşitlenme stratejilerinin yayılımlarını araştırdığı çalışmada, bazı kurumsal güçler ile mevcut politika ve stratejilerin yanı sıra, kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışan kurumsal aktörlerin bu süreçte etkili olduklarını ortaya koymuştur. Bu yayılım süreci devlet politikaları ve şirket yöneticilerinin etkileşimleriyle gerçekleşmiştir. DiMaggio (1991), Amerika'daki sanat müzelerinin müzecilik

anlayışlarındaki değişimi incelediği çalışmada, örgütsel formların yayılımında sadece kanıksanmışlık ve meşruiyet kaygılarının olmadığını, çıkara dayalı süreçlerin de etkili olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmada, müze politikalarında kökten bir değişimi amaçlayan müze profesyonellerinin kendi çıkarları doğrultusunda bir radikal değişimi gerçekleştirme istek ve çabaları ön plana çıkarılmıştır. Bir başka çalışmada ise Brint ve Karabel (1991), Amerika'nın yüksekokullarındaki temel bilimsel eğitimlerden, mesleki eğitimlerin ön planda tutulduğu bir anlayışa dönüşümü inceleyerek, yüksekokul idarecilerin bu dönüşündeki rollerini ortaya koymuşlardır. Örgütsel alanları bir güç ilişkileri alanı olarak tanımlayan yazarlar, örgütsel alanların yapılandırılmasında kurumsal model ve rasyonel mitlerden ziyade, örgütsel çıkarların ve grup mücadelelerinin rollerini vurgulamışlardır. Galaskiewicz (1991) ise, Amerika'daki bir metropoliten bölgedeki şirketlerin sosyal hizmet uygulamalarının yaygınlaşmasındaki rollerini incelediği çalışmada, işletme liderlerinin rasyonel ve amaçlı eylemleri sonucu yeni norm ve değerler yaratarak sosyal hizmet kurumları inşa ettiklerini göstermiştir.

1.2. Kurumsal Değişimin Kavramlaştırılması

Yeni kurumsal teoride sorgulayıcı çalışmalar bağlamında ele alınmaya başlanılan kurumsal değişim olgusu, 1990'lı yılların başlarından itibaren oldukça fazla bir şekilde kavramsal ve görgül çalışmalara konu olmaya başlamıştır. Örgütsel yapı ve uygulamaların nasıl oluştuğu ve zamanla nasıl değiştiği, örgütsel alanların nasıl yapılandıkları bu çalışmalarda kavramlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu kavramlaştırma çabalarında aktörlerin rolüne, değişimi başlatan dinamiklere, kurumsal mantıklara odaklanılarak kurumsal değişim açıklanmaya çalışılmıştır. Kurumsallaşma, kurumsal çözülme, kurumsal girişimcilik, çelişen kurumsal mantıklar gibi yaklaşımlar dahilinde kurumsal değişim ele alınmıştır.

1.2.1. Kurumsallaşma Süreci Olarak Kurumsal Değişim

Kurumsallaşma kavramı kurumsal teorinin temel kavramlarından biri olmakla birlikte, öncü çalışmalarda kurumsallaşmanın nasıl gerçekleştiği belirtilmemiştir. Tolbert ve Zucker (1996: 175), yeni kurumsal teorinin yapıların kurumsallaşmasına sıklıkla niteliksel şekilde vurgu yaptığı, fakat kurumsallaşma süreçlerindeki temel dinamikleri göz

ardı ettiğini vurgulayarak, kurumsal değişimi de içeren bir kurumsallaşma modeli ortaya koymuşlardır.

Zucker'ın (1977) kurum olarak örgüt modelini esas alan yazarlar, kurumsallaşmanın alışılma, nesnelleşme ve çökmeden oluşan bir süreç sonucunda gerçekleştiğini dile getirmişlerdir (Tolbert ve Zucker, 1996: 182-183). Kurumsallaşma öncesi basamak olarak sunulan alışılma aşaması, spesifik örgütsel problem veya problem setlerine karşılık olarak yeni yapısal düzenlemelerin oluşturulması ve belirli bir örgütteki politika ve uygulamalarda ya da benzer problemlerle yüz yüze kalan örgüt topluluklarında böyle düzenlemelerin biçimselleşmesi aşamasıdır. Bu aşama örgütsel inovasyon ve değişimle ilişkilidir. Özellikle teknolojik değişimler ve piyasa güçleri bu inovasyon ve değişimde etkili olmaktadır. Yapıların yayılımı ile eş anlama gelen nesnelleşme aşaması, yapıların değeri hakkında, örgütsel karar alıcılar tarafından bazı açılardan toplumsal bir konsensüsün sağlanmasını ve bu konsensüs kapsamında örgütler tarafından bu yapıların benimsenmesi aşamasını ifade etmektedir. Bu aşamada örgütler rekabete dayalı endişelerle diğer örgütleri gözlemlemekte ve özellikle belirsizliğin olduğu durumlarda, diğer örgütlerce benimsenen bu yapıları sorunlara çözümün en iyi yolu olarak benimsemektedirler. Bu aşama yarı kurumsallaşma aşaması olarak da sunulmaktadır. Tam olarak kurumsallaşma aşaması olarak sunulan çökme aşaması ise, yapıların uzun bir zaman periyodu sonunda bir süreklilik kazanması ve örgütsel aktörler tarafından sorgulanmadan benimsenecek düzeyde bir derinlik kazanmasıdır. Savunucularının güçlü destekleri, karşıt grupların düşük direnci ve kültürel destekler çökme aşamasında etkili olmaktadır.

Barley ve Tolbert (1997) ise, Giddens'ın (1984) yapılandırma kavramı ile kurumsal teoriyi bütünleştirerek dinamik ve sürekliliğe sahip bir kurumsallaşma ve kurumsal değişim süreci ortaya koymuşlardır. Kurumların oluşumunda senaryoların önemine vurgu yapan yazarlar, kurumsallaşma süreçlerini de senaryolardan yola çıkarak 4 aşamalı bir süreç olarak açıklamışlardır. İlk aşama senaryoların kodlanması aşamasıdır. Bu aşamada belirli bir durumlara ilişkin en uygun davranışlar oluşturulmaktadır. İkinci aşama kodlanan davranış ilkelerin eyleme geçirildiği sahneleme aşamasıdır. Üçüncü aşama eylem hakkında bilgi veren gözden geçirme ve tekrarlama aşamasıdır. Son aşama ise eylemlerin belirli bir zaman periyodu sonucunda sorgulanmadan içerildiği nesnelleştirme ve dışsallaştırma

aşamasıdır. İlk iki aşama kurumsal eyleme vurgu yaparken, son iki aşama kurumsal gerçekliklere dayanmaktadır.

1.2.2. Kurumsal Çözülme ve Kurumsal Değişim

Kurumsal değişimin kavramlaştırılmasında kullanılan bir başka kavram ise kurumsal çözülmedir. Oliver'ın (1992) ilk olarak ortaya koyduğu çözülme kavramı, örgütsel davranış ve değişimde kurumsal çözülmenin önemini vurgulamaktadır. Oliver'a (1992: 564) göre kurumsal çözülme, kanıksanmış ya da meşrulaşmış örgütsel eylemlerin örgütler tarafından yeniden üretilmesindeki başarısızlıkların ve örgütsel meydan okumaların bir sonucu olarak yerleşik örgütsel pratik ve prosedürlerin çözülmesidir. Oliver, kurumsal literatürde örgütsel davranış ve değişim açıklanırken, meşruiyet süreçlerine, örgütsel uyuma ve sürekliliğe aşırı vurgulamaların yapıldığını, oysaki meşru ve kurumsallaşmış örgütsel pratiklerin başarısızlık ve isteksizlik gibi durumlarda örgütler tarafından göz ardı edilmesi ve terkedilmesi (yani kurumsal çözümlerle) ile kurumsal değişimin olacağını belirtmiştir. Kurumsallaşmış örgütsel pratiklerin çözülmesinin öncüllerini ise, örgütler dahilinde veya onların dışında oluşan politik, işlevsel ve sosyal baskılar oluşturmaktadır.

Scott (1995: 182) çözülmeyi, kurumların güçsüzleşmesi ve ortadan kalkması süreci olarak tanımlamıştır. Scott'a (1995: 184) göre, kurumsal alanlarda hakim olan inanç sistemlerinin ve uygulamaların güçsüzleşmesi ve ortadan kalkması, ancak yeni inanç sistemleri ve uygulamaların ortaya çıkmasıyla söz konusu olacağı için, kurumsal çözülme çalışmaları kurumsal değişimi anlamada önemli olmaktadır.

Kurumsal çözülmeyi ele alan görgül çalışmalar da mevcuttur. Kurumsal çözülmeye ilişkin önemli bir görgül çalışma, Davis, Diekman ve Tinsley'in (1994) Amerika'daki büyük şirketler arasında yaygın olan ve ilişkisiz çok sayıda işletmeden oluşan holding türü yapılarının çözülmesini konu aldıkları çalışmadır. 1980'lerde "portföy olarak şirket" mantığına dayalı holdingler Amerika'daki şirketleri arasında yaygın iken, 1990'ların başında bu form çözülmüş ve "ağlar olarak ya da sözleşmeler olarak şirket" mantığına dayalı ve daha az çeşitlenmiş şirketler egemen form olmuştur. Bu çözülme gönüllü veya zorunlu şekilde bilişsel, ekonomik ve politik düzeydeki etkenlerin sonucunda keskin bir

şekilde gerçekleşmiştir. Bu çalışma dışında özellikle kurumsal değişim için 2002 yılında özel olarak çıkarılmış “Academy of Management Journal” dergisinin özel sayısında kurumsal çözülmeye ilişkin görgül çalışmalar yer almaktadır. İşlevsel baskılar kaynaklı (Townley, 2002; Lounsbury, 2002; Lee ve Pennings, 2002; Kraatz ve Moore, 2002), politik baskılar kaynaklı (Townley, 2002) ve sosyal baskılar kaynaklı (Zilber, 2002) çözümler bu çalışmalarda ele alınmıştır.

1.2.3. Kurumsal Girişimcilik ve Kurumsal Değişim

Kurumsal değişim yazınında 1990’lı yıllardan itibaren üzerinde en çok çalışılan konulardan biri kurumsal girişimcilerin kurumsal değişimi yaratmaktaki rollerine ilişkindir. DiMaggio’nun (1988) ilk defa dile getirdiği kurumsal girişimciler kavramı, kurumsal değişimi başlatan ve yeni kurumların oluşumuna neden olan aktörleri ifade etmektedir. Kurumsal girişimcilik ise, kendi çıkarları doğrultusunda mevcut kurumları dönüştürmek için veya yeni kurumları oluşturmak için yerleşik kaynakları kullanan aktörlerin faaliyetleridir (Maguire ve diğerleri, 2004: 657). Kurumsal girişimcilik zaman zaman kurumsal değişimle eş anlamlı kullanılsa da, değişim sürecinde aktörlere olan güçlü vurgusuyla diğer çalışmalardan ayrılmaktadır (Greenwood ve diğerleri, 2008: 18-19). Bu çalışmalarda bireyler, çeşitli örgütlü yapılar ve kolektif aktörler birer kurumsal girişimci olarak ele alınmaktadır.

Kurumsal girişimciler ve girişimcilik konusu aynı zamanda “yerleşik aktör ikilemini” de gündeme getirmektedir (Holm, 1995; Seo ve Creed, 2002). Kurumsal bağlama sıkı sıkıya bağlı olan, eylemleri kurumlar tarafından belirlenen ve eşbçimlilik baskılara maruz kalan aktörlerin nasıl yeni uygulamaların öncüsü olabildikleri bir ikilem olarak gösterilmektedir (Hardy ve Maguire, 2008: 198). Bu ikilemin üstesinden gelecek şekilde, kurumsal girişimcileri harekete geçiren kurumsal koşullara, faktörlere ve örgütsel karakteristiklere vurgular yapılmıştır. Kurumsal girişimcileri harekete geçiren kurumsal koşullar olarak genellikle, örgütsel alanlara ilişkin belirsizlik durumları, örgütler arası tatminsizlikler, uyumsuzluklar, gerilim ve çelişkiler ele alınmıştır. (Holm, 1995; Greenwood ve Hinings, 1996; Clemens ve Cook, 1999; Beckert, 1999; Greenwood ve diğerleri, 2002; Seo ve Creed, 2002).

Holm (1995), 1930-1994 yılları arasında Norveç balık endüstrisindeki denetimli satış örgütlerinin yükselişini incelediği çalışmada, kurumları iç içe geçmiş çoklu düzey bir yapı olarak belirtip, kurumsal değişimi kurumların yapılandırıldığı bir süreçte ele almıştır. Örgütsel düzeyde ve politik düzeydeki eylemlerin geri bildirimler ışığında birbirleriyle olan bağlantıları ile uygulamaların, çıkarların ve düşüncelerin etkileşimleri sonucu, Norveç balık endüstrisinde bir değişim yaşanmıştır. Özellikle birer kurumsal girişimci olarak balıkçılar, politik aktörlerle etkileşimlerle kurumsal alanın yapılandırılmasında etkin bir rol oynamışlardır.

Greenwood ve Hinings (1996), yeni kurumsal teorinin her ne kadar kısmi olarak bir değişim modeli içermiş olsa da, kurumsal değişimin içsel dinamiklerini açıklamada yetersiz kaldığını vurgulamışlardır. Yazarlar, eski ve yeni kurumsalcı teorileri bütünleştirerek, örgütler arası dinamiklere ve dışsal kurumsal güçlerle etkileşimlere dayanarak radikal bir değişim ortaya koymuşlardır (Greenwood ve Hinings, 1996: 1041). Örgütler üzerindeki dışsal baskılar, değerlere bağlılık dereceleri, çıkar tatminsizlikleri, güç bağımlılıkları ve eylem kapasiteleri radikal değişimin dışsal ve içsel dinamiklerini oluşturmaktadır. Kurumsal bağlama düşük normatif örgütsel yerleşikliğinin olduğu, örgütsel bağların gevşek olduğu durumlarda radikal değişim daha olası görülmektedir. Çıkar tatminsizlikleri ve değerlere bağlılık dereceleri radikal değişimi hızlandırıcı etkilere sahipken, eylem kapasiteleri ve diğer örgütlere güç bağımlılıklarının derecesi radikal değişimi kolaylaştırıcı dinamiklerdir. Greenwood ve Hinings (1996), kurumsal değişimi örgütler arası dinamik ilişkilere ve aktörlerin bu süreçteki kabiliyetlerine, eylem kapasitelerine bağlı olarak açıklamakla birlikte, radikal değişimin kaynağı olarak dışsal çevreyi görmesi (kanuni düzenlemeler, devlet) ve değişimi kişiler arası tatminsizliklere indirgemesi bakımından eleştirilmiştir (Şükrü Özen, 2007: 303).

Clemens ve Cook (1999), kurumsal değişimi kurumlara olan bağlılık, içsel çelişkiler ve kurumsal çeşitlilik kavramlarıyla açıklamıştır. Örgütlerin kurumlara olan bağlılıklarının düşük olduğu, kurumsal düzenlemelerin içsel çelişkiler ve meydan okuyucular yarattığı ve birbiriyle çelişen çoklu kurumsal yapıların olduğu durumlarda kurumsal değişimin gerçekleşeceğini belirtmişlerdir. Fakat bu faktörler tek başına yeterli olmamaktadır. Kurumsal değişim, inovasyon, araçlar ve yayılım süreçlerindeki diğer kaynaklar ve sosyal ağlar ile şablonların etkileşimi sonucu güçlü bir şekilde

şekillenmektedir. Yazarlar, kurumsal değişimde kurumsal düzenin heterojen yapısına, içsel çelişki örüntülerine ve eylem koşullarına dikkati çekmişlerdir.

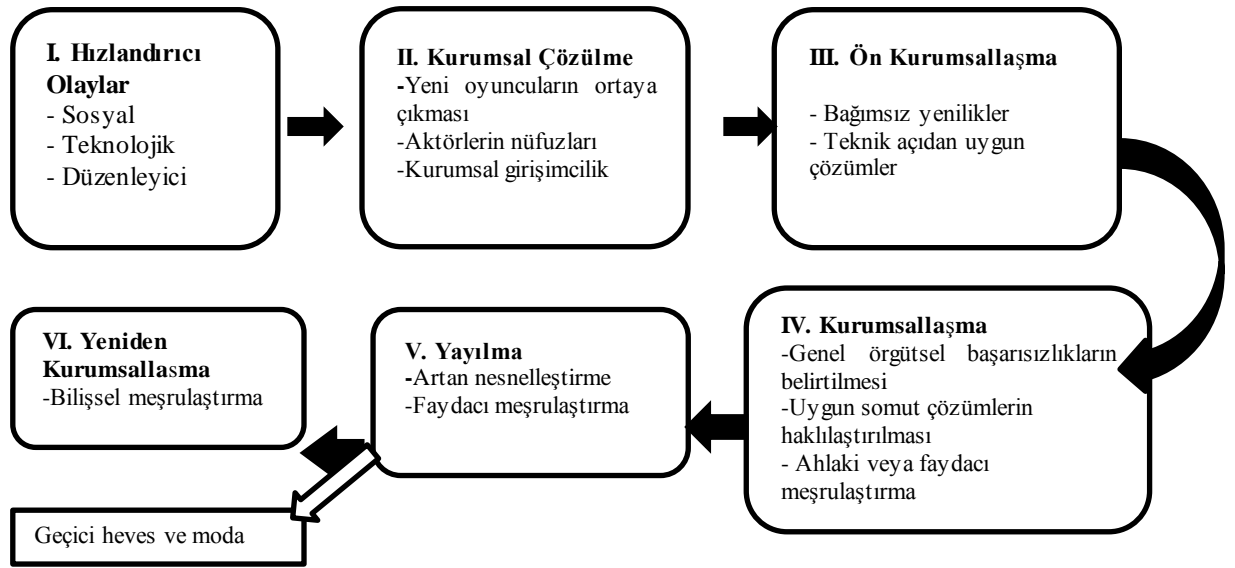
Beckert (1999), stratejik ajanlar ve kurumsallaşmış uygulamalar arasındaki ilişkilerden yola çıkarak kurumsal değişimi açıklamaya çalışmıştır. Yazar, kurumsal girişimci olarak nitelendirdiği ajanların kendi çıkarları doğrultusunda kurumsallaşmış kuralları değiştirebileceklerini belirtmiştir. Özellikle kurumsal kuralların yerleşiklik kazandığı (yani kurumsal nitelik kazandığı) durumlarda, kurumsal girişimciler stratejik davranışlarda bulunarak kurumsal değişimi gerçekleştirebilirler. Belirsizliğin olduğu durumlarda ise, örgütsel eşbiçimlilik ve istikrar kazanma baskıları daha yoğun yaşanmaktadır. Yazar, kurumsal kurallar ve stratejik eylem arasındaki ilişkilerden yola çıkarak dinamik bir değişim modeli sunmaktadır.

Seo ve Creed (2002), kurumsal değişimi diyalektik perspektiften açıklayan, kurumsal bağlamdaki karmaşık ve dinamik yapılar ile değişimi yaratan insan ajanlarını içeren bütünleştirilmiş bir süreç modeli geliştirmişlerdir. Bu bütünleştirilmiş yapıda içsel çelişkiler ve insan ajanlarının eylemlerinin (*praxis*) karşılıklı etkileşimi söz konusudur. Eylem mantıkları, örgütsel formlar ve kurumsallaşmış anlam sistemleri dahilindeki uyumsuzluklar ve çatlaklar içsel çelişkilere neden olmaktadır. İçsel çelişkilerin varlığı, değişimi başlatacak kolektif bilinci ortaya çıkaran değişim ajanları yaratmakta ve böylece kurumsal değişim yaşanarak kurumsal alanlar yeniden yapılanmaktadır (Seo ve Creed, 2002: 240).

Greenwood, Suddaby ve Hinings (2002), 1977-97 yılları arasında Kanada'nın Alberta eyaletinde muhasebe firmalarının bulunduğu bir örgütsel alandaki kurumsal değişimi inceledikleri çalışmaları sonucunda, kurumsal çözülme, kurumsallaşma ve yayılım süreçlerini içeren bir değişim modeli ortaya koymuşlardır. Yazarlara göre ilk ve ikinci aşamada, sosyal, teknolojik, düzenleyici ve dışsal nitelikteki olayların neticesinde mevcut kurumsal yapılar çözülmekte ve yeni aktörler (kurumsal girişimciler) ortaya çıkmaktadır. Ön kurumsallaşmayı içeren üçüncü aşamada, bu aktörler alandaki sorunlara ilişkin uygun çözümler getirmekte ve yeni uygulamalar söz konusu olmaktadır. Kurumsallaşmayı içeren dördüncü aşamada, örgütsel başarısızlıklar tanımlanarak yeni uygulamalar haklılaştırılmaya çalışılmakta ve ahlaki ve faydacı bir meşruiyet

sağlanmaktadır. Yayılma aşamasında haklılaştırılan ve nesnelleştirilen uygulamalar, faydacı bir meşruiyetle yayılmaktadır. Son aşamada ise, bu uygulamalar ya kanıksanarak meşru bir hal ile yeniden kurumsallaşmakta ya da geçici bir heves moda olarak kalmaktadır. Bu değişim sürecinde, örgütsel alanın merkezinde bulunan ve yazarların birer kurumsal girişimci olarak nitelendirdiği mesleki örgütler de, yenilikleri teşvik ederek ve uygulamaları meşrulaştırarak etkin bir rol oynamaktadırlar.

Şekil 1. Greenwood ve Diğerlerinin (2002) Kurumsal Değişim Modeli

Kaynak: Greenwood ve diğerleri, 2002: 60.

Kurumsal girişimciliğe ilişkin yapılan bazı görgül çalışmalarda örgütsel özellikler ön plana çıkarılmıştır. Bazı çalışmalarda örgütsel alanlara tam olarak yerleşik olmayan ve alanın sınırında yer alan örgütler ve örgüt toplulukları (Leblebici ve diğerleri, 1991), bazı çalışmalarda ise kurumsal alanların merkezinde yer alan baskın nitelikteki örgütler kurumsal girişimci olarak ele alınmıştır (Greenwood ve Suddaby, 2006; Townley, 2002; Sherer ve Lee, 2002).

Leblebici, Salancik, Copay ve King (1991), 1920-1960 yılları arasında Amerikan radyo yayıncılığı endüstrisindeki görülen değişimleri inceledikleri çalışmalarında, kurumsal değişimde aktörlerin rolüne vurgu yaparak içsel dinamiklerle kurumsal değişimi açıklamışlardır. Yazarlar bir örgütsel alan olarak tanıladıkları radyo yayıncılığı alanındaki

aktörler arası değişim ilişkilerini içeren yeni örgütsel uygulamaların, mikro düzeyde görülen problemlere çözümler aracılığıyla geliştiğini ve zamanla tüm örgütsel alan düzeyinde benimsenerek makro düzeyde teamüller haline geldiğini belirtmişlerdir. Bu yeni uygulamaları ilk üretenler ve meşrulaştırıcılar ise, alanın kenarında bulunan yani alana daha az yerleşik olan örgütsel aktörlerdir. Zamanla kenarda bulunan örgütsel aktörlerce bu uygulamalar meşrulaştırıldıkça alanın merkezinde bulunan güçlü örgütler tarafından da bu uygulamalar benimsenmekte, kurumsallaşmış uygulamalar terkedilerek yeni uygulamalar yerleşiklik kazanmaya başlamaktadır.

Greenwood ve Suddaby (2006), Kanada'daki muhasebe örgütlerinden oluşan olgun bir alandaki kurumsal değişimi inceledikleri çalışmalarında, alanın merkezinde yer alan beş büyük muhasebe şirketinin birer elit kurumsal girişimci olarak değişim sürecinde üstlendikleri role odaklanmışlardır. Bu beş büyük şirket köprüleme görevleri ve bağlantıları ile çelişkili mantıkları alana girmesinde ve çok çeşitli örgütsel form ve uygulamalara karşı bir farkındalığın yaratılmasında kilit bir rol üstlenmişlerdir. Dahası bu şirketlerin göstermiş olduğu faaliyetler alan dahilinde düzenleme yetkisine sahip yetkili kurumları da etkileyerek zorlayıcı ve normatif düzeyde bir etkiye sahip olmuştur. Yazarların bu çalışması, değişimin kaynağını örgütsel alana daha az yerleşik olan ve alanın kenarında bulunan örgütsel aktörlere bağlayan çalışmalara (Leblebici ve diğerleri, 1991) nazaran, alanın merkezinde bulunan örgütlere dayandırması ve değişimin bir dinamiği olarak içsel çelişkileri detaylandırması ve vurgulaması açısından dikkate değerdir.

Bu çalışmaların yanı sıra bazı çalışmalarda bireysel düzeyde değişimi kolaylaştırıcı faktörler de ele alınmıştır. Battilana (2006) bireysel sosyal konumu, Maguire, Hardy ve Lawrence (2004) ise bireysel özne konumu değişimi kolaylaştıran bireysel konumlar olarak vurgulamışlardır.

Kurumsal girişimcilik çalışmaları, genelde kurumsal baskılara maruz kalan kesimler olarak gösterilen örgütsel aktörlerin kurumsal değişimde üstlendikleri rolü göstermesi açısından dikkate değerdir. Bu çalışmalar neticesinde, yeni kurumsal teori dahilinde yapılan analizlerde bağımlı değişken olarak ele alınan örgütler, birer bağımsız değişken olarak ele alınmaya başlanmıştır (Greenwood ve diğerleri, 2008: 19).

1.2.4. Kurumsal Mantıklar ve Kurumsal Değişim

Bir örgütsel alanda hakim olan kurumsal uygulamalar ve inanç sistemleri (Scott, 1995: 139) olarak ele alınabilecek kurumsal mantık kavramı, kurumsal değişimin dinamiklerini anlamak adına son yıllarda üzerinde sıklıkla durulan konulardan biridir. İlk olarak Friedland ve Alford'un (1991) teorik olarak ele aldığı kurumsal mantık yaklaşımı daha sonra yapılan bir takım görgül çalışmalarla gelişmiştir (Haveman ve Rao, 1997; Thornton ve Ocasio, 1999; Scott ve diğerlerinin, 2000). 100). Çeşitli yazarların çalışmaları ile şekillenen kurumsal mantıklar yaklaşımı, kültürel kuralların ve bilişsel yapıların örgütsel yapıları şekillendirmesi açısından kurumsal teorinin öncü yaklaşımları ile aynı şeyleri paylaşmıştır. Fakat örgütsel alanların eşbiçimlilik taşımadığını belirtmesi ve piyasalar, endüstriler, örgütsel popülasyonlar gibi çeşitli kurumsal bağlamlarda birbirinden farklı kurumsal mantıkların bireyler ve örgütler üzerindeki etkilerine odaklanması bakımından önemli derecede bir farklılık yaratmıştır (Thornton ve Ocasio, 2008: 100).

Kurumsal mantıkları toplumsal düzeyde ele Friedland ve Alford'a (1991: 249) göre, kapitalizm, bürokratik devlet, demokrasi, aile ve Hristiyanlık çağdaş batı toplumlarında merkezi ve eşanlı olarak yer bulan birer kurumdurlar. Bu kurumlar potansiyel olarak çelişkili olduğundan bireyler ve örgütlerin davranışlarını kısıtlayan veya onlara değişim için fırsatlar sunan çoklu mantıklar içermektedir. Thornton ve Ocasio'ya (1999: 804) göre ise, kurumsal mantıklar, maddi değerleri bireyler tarafından yeniden üretilen, zaman ve mekanı örgütlemelerini sağlayan ve onların sosyal gerçekliğine anlam kazandıran maddi uygulamaların, varsayımların, değerlerin, inanışların ve kuralların toplumsal olarak inşa edilmiş tarihsel örüntüleridir. Kurumsal mantıklar hem maddi hem de semboliktirler. Süreçsel olarak toplumsal statülerin, kredilerin, ödüllerin ve cezaların elde edilmesini sağlayan, örgütlerdeki karar alıcıların kararlarını kısıtlayan ve onlara rehberlik eden eylemlerin, etkileşimlerin ve yorumlamaların biçimsel ve biçimsel olmayan kurallarını sağlamaktadırlar (Thornton ve Ocasio, 1999: 804).

Kurumsal mantık çalışmalarında bir taraftan kurumsal mantıkların doğuşu, değişimi ve yok oluşu inceleme konusu edilirken, diğer taraftan da kurumsal değişimde kurumsal mantıkların rolleri açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır. Kurumsal mantıklar kurumsal değişimin anlaşılmasında önemlidir. Çünkü alanın baskın mantığındaki bir kayma, değişim

kavramlaştırılmasına temel oluşturmaktadır (Reay ve Hinings, 2009: 629). Mantık kaymaları örgütsel dikkati alternatif konulara ve çözümlere kaydırmakta, bunun sonucu olarak da örgütlerin yapılarında ve stratejilerinde değişimler yaşanabilmektedir (Thornton, 2002: 83). Bu bağlamda bir takım çalışmalarda özellikle örgütsel mantıklardaki kaymaların nasıl yeni örgütsel formlara, yeni örgütsel uygulamalara, yeni mesleki birlik ve statü düzenlerine yol açtığı açığa çıkarılmıştır (Haveman ve Rao, 1997; Thornton ve Ocasio, 1999; Thornton, 2002; Lounsbury, 2002).

Haveman ve Rao (1997), teknik ve kurumsal çevrelerdeki (20. yüzyıl başlarındaki yenilikçi hareketlerin yükselişi gibi) mantık kaymalarının, Amerika'nın Kaliforniya eyaletindeki erken dönem tasarruf endüstrilerinde yeni örgütsel formların oluşumuna yol açtığını göstermişlerdir. Thornton ve Ocasio (1999), Amerika'daki yükseköğretim yayıncılık endüstrisinde editöryel mantıktan piyasa mantığını doğru bir kaymanın örgütlerdeki gücü ve güç ilişkilerini şekillendirerek, idareci seçme uygulamalarında değişime yol açtığı bulgusuna ulaşmışlardır. Lounsbury (2002) ise, Amerikan finans alanlarında yaptığı araştırmada, düzenleyici mantıktan piyasa mantığına doğru bir kayış sürecinin alan dahilindeki aktörlere yeni statü iddiaları için bir fırsat yarattığını ve bunun da alan dahilinde yeni profesyonel birliklerin oluşumunda etkili olduğunu göstermiştir. Özellikle dönüşüm süreçlerinde yaşanan belirsizlikler, yeni uygulamaların ortaya çıkmasında, aktörlerin kendi iddialarını ve taleplerini dile getirmesinde, yeni örgütsel formların doğmasında, statü düzenlerinin yeniden yapılanmasında ve kuralların yeniden oluşturulmasında etkili olmuştur (Lounsbury, 2002: 263).

Örgütsel alandaki kurumsal mantıklarda yaşanan dönüşümler ve kaymalar birden çok hakim mantığın ortaya çıkmasına yol açabilir. Bazı çalışmalarda, örgütsel alanlar dahilinde örgütsel yapıları şekillendiren ve değişik uygulamaların ortaya çıkmasına neden olan, birbiriyle çelişen ve rekabet halinde olan birden çok kurumsal mantık söz konusu olabileceği gösterilmiştir (Scott ve diğerleri, 2000; Kitchener, 2002; Lounsbury, 2007; Reay ve Hinings, 2005; Marquis ve Lounsbury, 2007; Reay ve Hinings, 2009; Purdy ve Gray, 2009). Çelişen mantıklar potansiyel bir değişim için dinamikler sağlamakta ve aktörler bu çelişkili mantıkları kullanarak değişim için fırsatlar arayan aktörler olarak resmedilmektedir (Greenwood ve diğerleri, 2008: 21). Örneğin; Scott, Ruef, Mendel ve Corona (2000), Amerika'nın Kaliforniya eyaletindeki sağlık hizmetleri alanında yönetim

yapılarında meydana gelen değişiklikleri inceledikleri çalışmalarında, kurumsal değişimin gerçekleşmesinde alan dahilindeki tıbbi profesyonellik mantığından zamanla devlet, işletme ve piyasa mantığına doğru bir kaymanın etkili olduğunu göstermişlerdir. Alan dahilinde etkili olan bu mantıklar eş zamanlı olarak bulunmakta ve alan yapılarını etkilemektedir. Bir başka çalışmada ise Reay ve Hinings (2005), kurumsallaşmış yerleşik bir alandaki radikal değişimin öncelikle alan yapıları ve alanlarda hakim olan mantıkların değiştirilmesi ile mümkün olabileceğini göstermişlerdir. Kanada'nın Alberta eyaletindeki eyalet yönetimi, sağlık reformları ile sağlık hizmetini dönüştürebilmek için alanda hakim olan tıbbi profesyonellik mantığını işletme benzeri kurumsal mantığa dönüştürmeye çalışmıştır. Bu çaba neticesinde alanda işletme benzeri kurumsal mantık değişim sürecinin bir parçası olarak hakim duruma gelmiş, fakat tıbbi profesyonel mantığı ise tamamen kaybolmamış rekabet eden bir kurumsal mantık olarak varlığını sürdürmüştür.

Kurumsal mantık yaklaşımının temel varsayımı bireylerin ve örgütlerin çıkarlarının, kimliklerinin, değerlerinin ve varsayımlarının hakim kurumsal mantıklara yerleşik olduğu oluşturmaktadır (Thornton ve Ocasio, 2008: 103). Bu bağlamda hakim kurumsal mantıklarda görülen bir değişim çıkarların, kimliklerin ve değer yargılarının da değişmesine ve yeni düzenlerin ve uygulamaların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Fakat bu değişim çift yönlü gerçekleşmektedir. Kurumsal mantıklar rasyonel ve anlamlı davranışı şekillendirdiği gibi, bireyler ve örgütlerde kurumsal mantıkları şekillendirebilmekte ve değiştirebilmektedir (Thornton, 2004).

Kurumsal mantık yaklaşımı örgütsel alandaki çelişkilere, bu çelişkilerin de kurumsal değişimdeki rolüne vurgu yapması bakımından kurumsal değişim literatürüne önemli katkılar sağlamıştır.

1.3. Kurumsal Değişimde Devlet ve Politik Bağlam

Yeni kurumsal teoriye ilişkin öncü çalışmalarda örgütsel alanları biçimlendirici ve rasyonelleştirici rolüne vurgu yapılarak devlet (Meyer ve Rowan, 1977; DiMaggio ve Powell, 1983), meslek örgütleri ile beraber 20. yüzyılın en önemli rasyonelleştiricilerinden biri olarak gösterilmiştir (DiMaggio ve Powell, 1983). Devlet aktörlerinin örgütsel amaçları oluşturma ve meşrulaştırma, kaynakları dağıtma ve düzenleme (vergi kanunları,

para politikası, bankacılık sistemleri için destek), bürokratik kontrol sistemlerini geliştirme ve sürdürme (personel politikaları ve iş kanunları) gibi eylemleri ve düzenlemeleri ile örgütsel alanları biçimlendirmekte ve rasyonelleştirmekte olduğu vurgulanmıştır (Powell, 1991: 188).

Devlet kolektif bir aktör ve kurumsal bir yapı olarak örgütsel yapıları ve alanları etkilemektedir. Kolektif aktör olarak devlet aktörleri özel imtiyazlar verme, finansal sermayeyi ya da tekel statülerin temel kaynaklarını dağıtma, vergi uygulama ve düzenleyici kontroller gerçekleştirme gibi düzenleyici rolüne ilişkin çeşitli eylemleri gerçekleştirmektedir (Scott, 1995: 94). Devlet kurumsal bir aktör olarak farklı örgütsel yapılar oluşturma, kendi alanları dahilinde karar alıcı, hiyerarşik veya rakip örgütsel arenalar oluşturma, mülkiyet haklarını belirleme ve zorla kabul ettirme gibi eylem tarzlarına sahiptir (Campbell ve Lindberg, 1990'dan aktaran, Scott, 1995: 94).

Kurumsal çalışmalarda devlet genellikle özel güç ve imtiyazlarla donatılmış ve zorlayıcılığı açısından diğer çevresel aktörlerden farklı (Scott, 1995: 93), örgütsel alanların doğrudan bir aktörü olmayan dışsal bir aktör olarak tanımlanmıştır (Özen, 2010: 7). Devlet örgütsel alanın dışında olmasına rağmen düzenleyici süreçlerde yer alarak örgütsel alanları etkileyebilmektedir. Örgütsel alanlarda geçerli olan oyunun kurallarını koyabilmekte, örgütsel alanlardaki örgütler arasında arabuluculuk etmekte ve örgütsel alanlarda istikrarı sağlamak için tüm örgütlerin çıkarlarını etkileyebilmektedir (Fligstein, 1991: 314). Devlet hem örgütsel alanlarda hem de herhangi bir örgütte istikrarın veya değişim en önemli kaynağı olmaktadır (Fligstein, 1991: 314). Devlet, şirketlerin birbiriyle rekabet etmesi, örgütlenmesi, ortaklık kurması ve ticaret yapması için istikrar ve güvenli koşullar sağlamaktadır (Fligstein, 1996: 660). Eğer kurallar değişirse devletlerdeki aktörler bilinçli bir şekilde alanlardaki örgütlerin eylemlerini manipüle edebilmektedir.

Birçok çalışmada devletin bu zorlayıcı gücüne vurgu yapılarak, devlet organlarının doğrudan uyguladığı kamu politikaları ve koyduğu kanunlar ile ya da mahkeme kararları ile çeşitli örgütsel yapı ve uygulamaların ortaya çıkması ve yayılımındaki etkisi bağlamında kurumsal değişim açıklanmaya çalışılmıştır (Edelman, 1990; Edelman, 1992; Dobbin, 1992; Edelman ve diğerleri, 1992; Dobbin ve diğerleri, 1993; Dobbin ve Dowd, 1997; Edelman ve Suchman, 1997; Dobbin ve Sutton, 1998; Edelman ve diğerleri, 1999;

Jones, 2001; Vermeulen ve diğeri, 2007). Bu çalışmalar devleti, normatif ve zorlayıcı eş biçimsel mekanizmalarla toplumda rasyonel olarak “etkili” olduğu düşünölen yönde örgütlerin davranışlarını biçimleyen bir aktör olarak betimlemektedir (Özen, 2010: 7). Örneğın Dobbin (1992), devletin koyduğu kanunlar ve zorlayıcı işlemleriyle Amerika’da özel sağlık sigortasının gelişimine katkıda bulunduğunu göstermiştir. Edelman (1990, 1992), Dobbin, Sutton, Meyer ve Scott (1993) ve Dobbin ve Sutton’ın (1998) çalışmaları, Amerika’da devletin çalışma hayatına ilişkin yapmış olduğu kanuni değişikliklerin ve zorlamaların şirketlerin performans uygulamalarının evriminde etkili olduklarını ortaya koymuştur. Dobbin ve Dowd’un (1997) çalışması, Amerika’nın Massachusetts eyaletinde devletin demiryolları işletmeciliğine ilişkin yapmış olduğu kartellere ilişkin düzenlemelerin, şirketlerin kurulma oranları ve şirket satın almaları üzerindeki etkilerini göstermiştir. Bir başka çalışmada Jones (2001) ise, Amerika’da mahkeme kararlarının film endüstrisi üzerinde çeşitli şekillerde etkide bulunduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Fakat bazı çalışmalarda devlet özellikle zorlayıcılığı açısından kurumsal alanları tek başına yapılandıran ve kurumsal alanın dışında olan bir aktör olarak değil, şirketlerle, meslek örgütleriyle ve çevreci aktivistlerle değişik şekillerde etkileşen ve alanları biçimlendiren aktörlerden sadece biri olarak gösterilmiştir (Brint ve Karabel, 1991, Hoffman, 1999). Hatta devlet daha ziyade toplumun farklı kesimlerinin taleplerinin dile getirildiği, tartışıldığı ve uzlaştırıldığı bir “müzakere” alanı olarak gösterilmiştir (Rao, 1998: 950).

Sonuç olarak, yeni kurumsal teori dahilinde yapılan çalışmalarda devlet genellikle şöyle kavramsallaştırılmaktadır: (1) Devlet, egemen ideolojilere uygun olarak oyunun kurallarını koyabilen ve bu kuralların uygulanmasını sağlayabilen bir aktördür, (2) örgütsel alanın dışında ve çatışan çıkarların aracısı konumundadır ve (3) istikrarın ve değişimin temel kaynağıdır (Özen, 2010: 8). Fakat bu devlet anlayışı Özen’in de (2010: 8) belirttiği üzere, Kuzey Amerika’da hakim olan liberal sisteme özgüdür. Değişik politik sistemlerde devletin kurumsal değişimdeki rolü değişebilir. Bu bağlamda değişik politik sistemlerde devletin kurumsal değişimdeki rollerini ortaya koyan çalışmalar da yapılmıştır (Jepperson ve Meyer, 1991; Jepperson, 2000).

Jepperson ve Meyer (1991), makro açıdan politik sistemlerde görülen farklılıkların kurumsal süreçlerde ve özellikle de kurumsal değişimde farklılıklar yarattığını belirtmişlerdir. Yazarlar iki boyuttan yola çıkarak modern politik yapıları sınıflandırmışlardır. İlk boyut, toplumsal birimlerin kamusal aktörler olarak yetkilendirilme derecesidir. Bazı politik yapılarda bireylerin egemenlik ve sorumluluk kapasiteleri ve yetkilendirilme dereceleri oldukça yüksektir. Politik ve toplumsal aktiviteler önemli derecede ayrışmaz. Bazı politik yapılarda ise bireylerin ve alt grupların yetkilendirilmesi kendi özel kapasitelerine göre daha düşük düzeyde olmaktadır. Üyeler doğal ve işlevsel haklara sahip olmakla birlikte yetkilendirilme dereceleri düşüktür. İkinci boyut ise, politik yapıların kolektif işleri ve işlevsel ilişkileri doğrudan belirlemesi ve kontrol etmesi ile ilgilidir. Bazı politik yapılarda toplumsal işlevlerin belirlenmesi ve kurumsallaşması, onların doğuşun, meşrulaşması ve değişimi toplumsal-politik süreçlerle kontrol edilmesiyle söz konusu olmaktadır. Bazılarında ise toplumsal-politik süreçler ve mekanizmalar daha az etkilidir. Bir başka deyişle toplumsal işlevler, toplum üyelerinin ve birliklerinin sürekli yürüttükleri operasyonlarının bir uzantısı ve çıktısı olarak belirlenmektedir (Jepperson ve Meyer, 1991: 215). Yazarlar bu iki boyuttan hareketle dört modern politik yapı belirlemişlerdir: liberal bireyci, devletçi, parçalı (toplumun dışında devlet) ve korporatist devlet.

Bu modern politik yapılar, ulus devletlerdeki biçimsel örgütlerin miktarları ve oluşacakları alanları, biçimsel örgütlenme tiplerini, biçimsel örgütlerin politika ve toplum ile iç içe geçme formlarını etkileme yanında, kurumsal değişimin kaynaklarını da farklılaştırmaktadır (Jepperson ve Meyer, 1991: 218-228). Örneğin liberal devletler (Amerika, Avustralya, İngiltere gibi) tarihsel olarak toplumun kutsallaştırıldığı devletlerdir. Toplumdaki bireylerin yetkilendirilme dereceleri, egemenlikleri ve teknik kapasiteleri yüksektir. Biçimsel örgütlerin ve ilişkilerin meşrulaştırılması ve rasyonelleştirilmesi rolü daha çok bireylerdedir. Rasyonel örgütler, seçimleri ve çıkarları kolektif nitelik taşıyan ve kanuni yetkilendirme ve koruma altında olan kurumsallaştırılmış toplumsal aktörler tarafından üretilir. Devletin çıkarları ve menfaatleri kontrol etme ve biçimlendirmedeki rolü oldukça düşüktür. Bu özelliklerinden dolayı biçimsel örgütlerde görülen kurumsal değişimlerde toplumun ve bireylerin rolü oldukça büyüktür. Yetkilendirilmiş bireyler kendi çıkarları doğrultusunda bir tavır takınarak, kamu adına kamusal bir örgüt gibi hareket ederek çeşitli söylem ve iddialarla kurumsal değişimi

gerçekleştirebilirler. Devlete burada çeşitli çıkarların istikrarını sağlama ve değişim için geçerli bilgi sağlama rolü biçilmektedir. Devletçi politik yapılar ise (Fransa gibi) hem kamusal işlevlerin ve işlevsel ilişkilerin kolektif kurumsallaşma düzeylerinin, hem de kamusal aktörlerin toplumsal birimler olarak yetkilendirilme derecelerinin yüksek olduğu politik yapılardır. Devlet, kişileri, çıkarları, eylemleri ve işlevleri rasyonelleştirir ve örgütler. Bunun yanı sıra devlet liberal politikalarda olduğu gibi topluma egemenlik ve yetki verir. Fakat toplum irrasyonel ve kaotik olarak görülür. Toplumda devletten bağımsız kurulan rasyonel örgütlerin sayısı görece olarak az sayıdadır ve geniş rasyonel örgütler doğrudan devletin bir parçası olarak ya da ona bağımlı olarak kurulmaktadır. Bu yapılardaki kurumsal değişime bakıldığında devletin rolü oldukça belirgindir. Kurumsal değişim çoğunlukla devlet eliyle ya da devletin bir ajanı olan güçlü insanlar eliyle gerçekleştirilir. Değişim düşüncesinde dünya ile rekabet etme, gelişme gibi düşünceler yatar. Devlet bir istikrarsızlık kaynağı olarak görülür. Dolayısıyla liberal devletlerde değişim daha çok toplumun menfaat ve çıkarları doğrultusunda toplum merkezli olurken, devletçi yapılarda ise devlet merkezli olmaktadır (Jepperson ve Meyer, 1991: 228).

Görgül bir takım çalışmalarda da farklı politik sistemlerin ve devletlerin kurumsal değişimde üstlendikleri roller açığa çıkarılmıştır. Orru, Biggart ve Hamilton (1991), Japonya, Güney Kore ve Tayvan gibi farklı ülkelerdeki teknik çevrenin gelişimini inceledikleri çalışmalarında, tarihsel ve politik olaylar ile devletlerin örgütsel formların ve biçimlerin gelişmesinde farklı şekillerde etkili oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Özen ve Özen'in (2009), özellikle Bergama hareketi kapsamında Türkiye'deki altın madenciliği sektöründeki değişimi ve alanın yeniden yapılandırılmasını inceledikleri çalışmalarında, kurumsal değişimde ulusal sistemlerdeki farklı politik yapıların etkili olacağını vurgulamışlardır. Örneğin Türkiye gibi devlete bağımlı iş sistemlerinde, izlenen neo-liberal politikalar kapsamında, devletin kurumsal değişimi gerçekleştirmedeki ve örgütsel alanları yapılandırmadaki rolü belirgin olmaktadır (Özen ve Özen, 2009: 568). Vermeulen, Büch ve Greenwood (2007), Alman beton endüstrisinde granül kullanımının devlet tarafından yaygınlaştırılması çabalarını inceledikleri çalışmalarında ise, kurumsal değişim hususunda düzenleyicilerin (devletin), profesyonel birliklerin ve yerleşik örgütlerin birbirleriyle etkileşimlerinin etkilerine odaklanmışlardır. Elde ettikleri bulgular ışığında, devletin kurumsal değişimi başlatmada ve örgütsel alanı yapılandırmadaki etkisinin son derece zayıf olduğunu, bunun nedeninin de örgütsel alanın karmaşıklığının ve profesyonel

birliklerin ve yerleşik örgütlerin düzenleyici kurallara karşı piyasa oluşturmaları olduğunu belirtmişlerdir.

1.4. Türkiye'nin Politik Yapısı ve Devletin Kurumsal Değişimdeki Rolü

Türkiye'nin politik kültürü ve bağlamı geçmiş yıllardan beri süregelen devlet geleneği üzerinden açıklanmaktadır. Devlet geleneği açısından bakıldığında ise, devletin sosyal, ekonomik, politik ve hatta kültürel alanlara müdahil olduğu bir politik yapı sergilediği görülmektedir (Hıra ve Şan, 2007: 400). Politik kültür de Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri merkeziyetçi ve patrimonyal bir devlete duyulan gereksinim ve bu devletin hegemonyasına karşı koy(a)mayan toplumsal sınıflar üzerine temellenmektedir (Sayın ve Çınar, 2007: 446). Türkiye'nin süregelen bu devlet geleneği ve politik kültürü genellikle güçlü, baskın ve merkezi devlet kavramları ile açıklanarak, Türkiye'de devletin toplumdaki bağımsız, özerk ve ona egemen; toplumun ise devlet karşısında güçsüz ve cılız bir yapı sergilediğini ifade edilmektedir (Heper, 1991, 2006a; Buğra, 2008; İnel, 2003).

Devlet ile çıkar grupları arasındaki ilişkileri devlet ya da hükümet biçimlerine göre değerlendiren Heper'e (1991: 17) göre, Türkiye'deki devlet geleneği ne korporatist ne de plüralisttir; aksine son derece monisttir. Devlet cumhuriyetin ilk yıllarından beri merkeziyetçi bir biçimde tüm çıkar gruplarından bağımsız ve yukarıdan aşağıya düzenlemelerle topluma hükmetmeye çalışmıştır. Türkiye'de 1980'lere kadar sivil ve askeri bürokratlarla sivil toplum arasında ataerkil ilişkilere dayalı bir politika söz konusu olmuştur. 1980 sonrası liberal dönüşüm sürecinde de bu ilişki boyut değiştirerek hükümetin şahsında parti merkezli bir ilişki halini almıştır (Heper, 1991: 17). Heper (1991), Türkiye'deki bu devlet geleneğini Batı Avrupa'daki tüm ülkelerden daha devletçi olarak adlandırarak "devletlilik" kavramı ile açıklamaktadır. Türkiye'deki devlet yapısının girişimcilik faaliyetleri üzerindeki etkisini inceleyen çalışmasında Buğra (2008), kökenleri Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye devletinin ilk yıllarına uzanan güçlü devlet geleneğini vurgulamıştır. Buğra'ya göre Türkiye'de devlet, iş adamlarına ve diğer toplum kesimlerine karşı özerk bir yapıdadır. Bu özerk yapı dahilinde ekonomiyi kontrol etmeye çalışmaktadır. Fakat Türkiye'de Doğu Asya ülkelerinde olduğu gibi uzun dönemli bir sanayileşme ve iktisat politikaları uygulanmadığından devlet kapasitesi düşüktür ve bu da ekonomik yaşamda belirsizliklere yol açarak şirketleri rant sağlayıcı faaliyetlere yönlendirmektedir

(Buğra, 2008: 38-39). Aslında bu kapasite düşüklüğü devletin, daha doğrusu hükümetlerin elinde bulundukları mutlak güce dayalı devlet geleneğinden kaynaklanmaktadır. İktidara gelen hükümetler elinde bulundukları bu mutlak güç ile kendi toplumsal politikaları bağlamında bürokrasiyi ve hukuku yeniden şekillendiren yeni düzenlemeler yapmakta ve bu da ekonomik yaşamda belirsizliklere yol açmaktadır (Buğra, 2008: 46). Buğra (2008: 175), “liberalizmin paradoksu” kavramı ile 1980 sonrası dönemde de durumun çok değişmediğini belirtmiştir. Bu dönemde her ne kadar benimsenen liberal politikalarla özel sektörle işbirliği söz konusu olsa da, devletin ve hükümetlerin zaman zaman müdahaleci politikalarla iş hayatını zor durumda bırakması söz konusu olmuştur. Güçlü ve müdahaleci devlet geleneğini vurgulayan bir başka yazar olan İnel (2003) ise, Türkiye’de kendi iktidarını ve toplum üzerindeki kontrolünü sürdürmek isteyen bir devlet kavramlaştırması yapmıştır. Devlet ve devlet elitleri, devletin bekası argümanını kullanarak tüm toplumu ve ekonomiyi kendi himayelerine alarak çağdaşlaştırmak istemişlerdir. Devletin ekonomik hayata müdahalesi de bu kontrol ve himaye çabasının bir sonucudur. Siyasi bir istikrar için ekonomik kendine yeterlilik ve devlete bağımlı kişi ve kurumların kontrolünde bir ekonomik yaşam bu müdahalenin temel boyutları olmuştur (İnel, 2003: 51). Cumhuriyet dönemi boyunca değişik ekonomik politikalar uygulansa da bu müdahalecilik farklı boyutları ile varlığını sürdürmüştür.

Türkiye’deki politik sistem için yapılan bu betimlemeler, Jepperson ve Meyer’in (1991) politik sistem sınıflandırmalarından olan “devletçi” politik sisteme (Jepperson’ın (2000) devlet-ulus kavramı) karşılık gelmektedir. Zaman zaman korporatist ya da plüralist sistem vurgusu yapılsa da (Bianchi, 1984; Buğra, 2008), Türkiye’de devlet liberal sistemlerde olduğu gibi toplumdaki çatışan çıkarların kurumsal bir aracı olmaktan ziyade çıkar gruplarıyla pederşahi bir ilişki kurarak parti merkezli politikalar yürütmektedir (Özen, 2010: 9). Devlet sahip olduğu bu özellikler paralelinde toplumsal yaşamda olduğu kadar, ekonomik yaşamda da baskın ve müdahaleci olmaktadır. 1980 öncesi devletçilik politikası deneyimlerinde daha belirgin olan bu durum 80 sonrası da devam etmiştir. Örneğin Öniş ve Webb (1994: 129), 1980’lerdeki politik liberalleşme deneyimlerinin devletin patrimonial-paternalist devlet geleneğinin bir uzantısı olarak tepeden inme bir şekilde gerçekleştirildiğini vurgulamışlardır.

Yeni kurumsal teori bağlamında Türkiye’de yapılan bazı çalışmalarda, devletçi politik sistem dahilinde devletin örgütsel alanlardaki etkisi ve rolü araştırılmıştır. Özkara ve Özcan’ın (2004) Türkiye’de muhasebecilik mesleğinin gelişimini inceledikleri araştırmalarında, devletin düzenleyici işlemleri ile kurumsal değişimin temel aktörü olduğu sonucuna varmışlardır. Mesleğin vergicilikle yakın ilişkisi nedeniyle devletin bu alan üzerindeki hakim mantığı etkileme çabası onu her zaman alanda baş aktör yapmıştır. Vergi gelirlerinden azami derecede yararlanma, işletmeleri ve dolayısıyla ekonomiyi denetim altında tutma isteği bunun temel nedeni olmuştur (Özkara ve Özcan, 2004: 227). Devletin kurumsal değişimde oynadığı bu role vurgu yapan bir araştırma, Özen ve Özen’in (2009) çalışmasıdır. Yazarlar, Bergama hareketi kapsamında devletin, çeşitli çevreci hareketlerin altın madencilikine karşı muhalefetlerinin bu alandaki liberal dönüşümleri engellememesi için alana dışarıdan nüfuz ederek çatışan aktörlerden biri konumuna geldiğini belirtmişlerdir (Özen ve Özen, 2009). Bir başka araştırmada Üsdiken (2003), Türkiye’de işletmecilik eğitiminin gelişimini incelemiş ve devletin merkezi bir kurum olan Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) aracılığı ile işletmecilik eğitimi alanına etkide bulunduğunu ve onu şekillendirdiği sonucuna ulaşmıştır. Koç ve diğerleri (2011) ise, Türkiye’de devletin futbol alanına etkisini inceledikleri araştırmalarında, her ne kadar Türkiye’deki futbola etkisinin şiddeti zaman içerisinde farklılık gösterse de, devletin en önemli aktörü olarak alanın içinde yer aldığı bulgusuna ulaşmışlardır. Devlet kulüplerin kurulmasında, düzenleyici kuruluşlara özerklik verilmesinde önemli roller üstlenmiştir.

Türkiye’de devlet ayrıca Özen’in (2010) belirttiği gibi kurumsallaşmış pragmatizme de yol açmaktadır. Bunun nedeni olarak, devletin istikrarlı ve uzun dönemli iktisadi politikalar izleyememesi, devletin piyasaya müdahales sınırlarının belirsiz olması ve meşru ekonomik davranışın parametrelerinin belirsiz olması gösterilmektedir (Özen, 2010: 11). Buğra (2008) yaptığı çalışmada, devletin ekonomik alanlara yaptığı keyfi müdahaleler ile uzun dönemli bir sanayi stratejisi izleyememesinin şirketlerin meşru davranış sınırlarını belirsizleştirdiğini ve bunun da şirketleri kısa vadeli rant getirici faaliyetlere yönelttiğini ileri sürmüştür. Özen ve Akkemik (2012), Türkiye’de devletin güçsüz, neopatrimonyal ve müştericilik gibi özelliklerin bir sonucu olarak kapitalizm ve ulusalcı mantıklar arasında gidip gelen uygulamaları ile ekonomik yaşamda bir belirsizlik veya fırsatlar yarattığı ve bunun da şirketleri meşru olmayan davranışlara yöneltmekte olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yine başka bir araştırmada Özen ve Özen (2009), devletin

Bergama’da altın madenciliğine karşı yürütülen protestoları ve bu protestolar neticesinde alınan yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarını görmezden geldiğini vurgulayarak, gayri meşru davranışı kurumsallaştırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Tüm bu araştırma bulgularını değerlendiren Özen (2010), Türkiye’deki egemen politik bağlamın etkisine vurgu yaparak kurumsalcı çalışmalarda yaygın olan kurumsal alanda devlete ilişkin varsayımların geçerli olmadığını belirtmektedir. Türkiye’de devlet, örgütsel alanın dışında değil içinde olan bir aktördür, ancak kuralları tesis edebilme ve bu kurallara itaati sağlayabilme kapasitesi düşüktür. Diğer yandan, çeşitli toplumsal kesimlerle patronaja dayalı bir ilişkisi olduğundan çatışan çıkarları uzlaştırıcı bir aktörden çok, günlük ve özel gerekliliklere dayalı politikalar geliştirmektedir. Son olarak, patrimonyalist özellikleri nedeniyle, istikrar yerine belirsizlik yaratan bir aktördür (Özen, 2010: 10).

Türkiye’de kurumsal bir aktör olarak alanlara nüfuz eden, günlük politikaları ile belirsizlik kaynağı olan devlet, bazı alanlarda ise hiç yer almaktadır. Nitekim Türkiye bağlamında yapılan bazı kurumsalcı çalışmalarda vurgulandığı üzere devlet, sinema alanının oluşumunda ve gelişiminde, insan kaynakları uygulamaların yayılımında ve Toplam Kalite Yönetiminin yayılımında önemli bir etki de bulunmamıştır (Erçek, 2004; Özen ve Berkman, 2007; Kalemci, 2011). Devletin neden bazı alanlardan baskın iken bazı alanlarda sili rol oynadığı şeklindeki soruya cevaben, kurumsal çalışmalardan yola çıkan Özen, devlet aygıtının işleyişinde ideolojik ve ekonomik temelleri olan bazı önceliklerin bu tercihlerde etkili olabileceğini belirtmiştir (Özen, 2010: 11). İdeolojik öncelikler de söz konusu olabileceği gibi, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde gelişme, kalkınma, büyüme gibi ekonomik endişeler devletin örgütsel alanlara müdahalesinde daha belirgin olmaktadır. Nitekim Jepperson ve Meyer (1991: 228), devletçi sistemlerdeki değişim düşüncesinin temelinde dünya ile rekabet etme, gelişme gibi düşüncelerin yattığını öne sürmektedirler. Gelişimi ve kalkınmayı sağlayacak bir sektörün varlığında devletin temel çıkarı da ön plandadır. Özellikle Türkiye’de devlet aktörleri kamu yararı kavramını ön plana çıkararak bu alanlarda temel bir aktör olarak yer alabilmektedir. Dolayısıyla Türkiye bağlamında yapılacak bir çalışmada devletin bu özellikleri ön plana çıkarılarak, özellikle devlet menfaatlerinin söz konusu olduğu alanlarda, devletin bir aktör olarak ele alınması gerekli olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TOPLUMSAL HAREKETLER VE KURUMSAL DEĞİŞİM

Toplumbilim alanında son yarım asırdır üzerinde en çok çalışılan konularından biri de toplumsal hareketlerdir. Özellikle modern Batı toplumlarında 1960'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan işçi, kadın, ırkçılık karşıtı, ulusalcı, çevreci, barış ve dayanışma gibi hareketler ve toplumsal eylemlerle beraber kolektif eyleme ve toplumsal hareketlere olan ilgi giderek artmıştır. Toplumsal hareketlere artan bu ilgi onun kavramlaştırılması, ortaya çıkış nedenlerinin, başarı ve başarısızlık durumlarının, hareket kaynaklarının ve olanaklarının, kültürel dayanaklarının ortaya konulması hususunda çeşitli fikirlerin ileri sürülmesine imkan sağlamıştır. Bütün bu çabalar toplumsal hareketlere ilişkin özellikle toplumbilim dahilinde çeşitli teorilerden oluşan zengin ve kapsamlı bir literatür oluşturmuştur. Bu toplumsal hareket teorileri toplumbilimleri ve politik bilimler dahilinde değişim olgusunun açıklanması adına çok sağlıklı araştırmalara vesile olmuştur (Schneiberg ve Lounsbury, 2008: 648). Bu araştırmaların yapılmasında örgüt teorileri ile yapılan işbirliği ve bütünleştirilmenin önemi büyüktür. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren örgüt çalışmalarında teknik çevrenin ötesinde, daha geniş politik, kurumsal ve kültürel çevrelerin örgüt üzerindeki etkilerinin, toplumsal hareket çalışmalarında ise hareketlerin başarısı için kaynakların harekete geçirilmesinin ve örgütlü yapılarının ele alınmaya başlanması, bu iki yaklaşımı birbirleriyle işbirliğine itmiştir (McAdam ve Scott, 2005: 4-5). Örgüt teorileri ve toplumsal hareket teorileri az ya da çok rutin kolektif eylemler ve onların kaynakları, yapıları ve sonuçlarının anlamlandırılması açısından ortak bir ajandaya sahip olması da bu işbirliği ve bütünleştirme çabalarında etkili olmuştur (Davis ve McAdam, 2000: 217).

Kurumsal değişimi açıklamaya çalışan yeni kurumsalcı teorisyenler özellikle 1990'lı yılların sonlarından itibaren toplumsal hareket teorilerinden birçok çalışmada faydalanmışlardır. Bunun neticesinde de birinci bölümde belirtilen değişim kaynaklarına

toplumsal hareketler de eklenmiştir. Bu bölümün ilk kısımda önce toplumsal hareketler tanımlanacak, daha sonra da temel toplumsal hareket teorilerinden bahsedilecektir. İkinci kısımda ise, ilk olarak bu toplumsal hareket teorilerinden faydalanan yeni kurumsal teori bağlamındaki değişim olgusunu açıklayan çalışmalar ele alınacaktır. Ardından bu çalışmaların kurumsal değişim literatürüne yaptıkları temel katkılar yanında araştırmalarda göz ardı edilen veya yeterince değinilmeyen hususlar belirtilecektir. Son kısımda araştırmanın toplumsal-politik bağlamı ve bu bağlamın Türkiye’de toplumsal hareketler üzerindeki etkileri tarihsel bir açıdan incelenecektir

2.1. Toplumsal Hareketler Yaklaşımı

Toplumsal hareketlerin ne olduğuna dair çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Toplumsal hareketlere ilişkin geliştirilen farklı yaklaşımlar ve onların toplumsal hareketleri ele alış biçimleri tanımlamalarda farklılıklara yol açabilmektedir. Bu tanımlamalardan bazıları şu şekildedir;

- Toplumsal hareketler yeni bir yaşam tarzı sunan/kuran kolektif girişimlerdir (Blumer, 1995: 60).
- Bir toplumsal hareket, otoritelere, güç sahiplerine ya da kültürel inançlara ve uygulamalara karşı kolektif, örgütlü, sürekli ve kurumsal olmayan bir karşı çıkıştır (Goodwin ve Jasper, 1999: 3).
- Toplumsal hareketler, ortak amaçlara ve toplumsal dayanışmaya dayalı, elitlerle, muhaliflerle ve otorite sahipleriyle sürekli etkileşim halinde olan, kolektif bir meydan okumadır (Tarrow, 1998: 4).
- Toplumsal hareketler, toplumlara yeni fikirler, kimlikler ve hatta idealler sağlayan kolektif yaradılış anları ve geçici kamusal alanlardır (Eyerman ve Jamison, 1991: 4).
- Bir toplumsal hareket, toplumsal yapının bazı unsurlarını ya da bir toplumdaki gelir dağılımını değiştirmenin seçenekleri olarak sunulan bir insan topluluğunun görüş ve inançlarının oluşturduğu bir yapıdır (McCharty ve Zald, 1977: 1217-1218).
- Toplumsal hareketler, dünya sisteminin herhangi bir parçasında, bir toplumda veya grupta değişim yaratmak ya da değişime direnç göstermek amacıyla bazı

zamanlarda örgütlü olan ve kurumsal kanalların dışında cereyan eden kolektif meydan okumalardır (McAdam ve Snow, 1997: xviii).

Görüldüğü üzere toplumsal hareketler değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalarda görülen ortak unsurlar ele alınarak toplumsal hareketler daha iyi anlaşılabilir. Tanımlama çabalarında çok yaygınca görülen toplumsal hareket unsurları şunlardır: kolektif ya da ortak eylem, değişim eğilimli amaçlar, kısmen örgütlü olma, kısmen sürekli nitelikte olma ve kurumsal olmayan (sokak protestoları) ve olan eylemin bir karışımını (politik lobi faaliyetleri) içermedir (McAdam ve Snow, 1997: xviii; Snow ve diğerleri, 2007: 6).

Bir toplumsal hareketin varlığından söz edebilmek için kolektif bir eylemin var olması gerekir. İnsanlar işbirliği gerektiren bazı kamusal sorunların kolektif olarak çözümüne ilişkin çabalarını ve kaynaklarını birleştirdiklerinde ve koordineli olarak bir eylemde bulduklarında kolektif bir eylem söz konusu olmaktadır (Oberschall, 1993: 2-3). Kolektif eylem ise toplumsal yapıda değişiklikler arayan ya da değişimlere karşı direnme arzusunda olan insanların belli amaçlar altına bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bu açıdan toplumsal hareketler değişim eğilimli amaçlar taşımaktadır. Toplumsal hareketler zaman zaman örgütlenerek sürekli nitelikli toplumsal hareket örgütleri de oluşturmaktadır (McCharty ve Zald, 1977). Aynı zamanda olağan olan ve olmayan nitelikte, şiddet içeren veya içermeyen, yasal ya da yasal olmayan, yıkıcı ya da eğitici, aşırıya kaçan ya da hafif eylemler arasında bir seçim yapabilmektedir (Goodwin ve Jasper, 1999: 3). Goodwin ve Jasper (1999: 3), toplumsal hareketlerin bu unsurlarından yola çıkarak şöyle bir tanımlama yapmaktadırlar:

Toplumsal hareketler, kurumsal olmayan araçlar kullanarak sıradan insanların kendi içinde buldukları toplumun bazı unsurlarını değiştirmek için giriştikleri bilinçli, toplu ve devamlı çabalardır. Onlar geçici bir çılgınlık ya da moda değillerdir. Bir arbede ve protestodan daha ötesidirler. Genellikle örgütlü olmasına rağmen, sırf bir örgüt değillerdir. Onlar resmi makamlara, politikacılara ya da ekonomik elitlere karşı çıkan sıradan insanlardan oluşurlar.

Tarihin hemen her döneminde yaygın bir şekilde görülen toplumsal hareketler çeşitli toplumlarda görülen tarihsel veya çağdaş olaylara, sorunlara ve çatışmalara ilişkin önemli ipuçları vermektedirler. Önemli çağdaş ve tarihsel sorunlarla ilgili politikaları ve

çekişmeleri daha iyi anlamın yolu, bu sorunlara ilişkin ortaya çıkan toplumsal hareketlerin dinamiklerini ve özelliklerini anlamaktan geçmektedir. (McAdam ve Snow, 1997: xviii).

2.1.1. Temel Toplumsal Hareket Teorileri

Elitler, 19. yüzyıl toplumsal hareketlerini genellikle korku verici patlamalar olarak ele almışlardı (Çetinkaya, 2008: 23). Fakat 1960'larla birlikte toplumsal hareketlere sempati ile yaklaşan düşünürlerin de etkisiyle, toplumsal hareketler çeşitli eylem biçimlerini, çerçeveselendirme süreçlerini ve hareket örgütlerini inceleme konusu yapacak şekilde genişlemiş ve farklı teoriler ortaya atılmıştır.

Toplumsal hareket teorileri iki gelenek çerçevesinde ele alınmaktadır: İlki, Marksist-Hegelyenci bir çatıya dayanan Avrupa geleneği, diğeri ise daha ampirik ve bilimselci bir çatıdan beslenen Amerikan geleneğidir. Amerika'da yapısal işlevselci görüşün eleştirisi önce kolektif davranış, kolektif davranışa yöneltilen eleştiriler ise rasyonalist yaklaşımlar olarak ele alınan kaynak seferberliği ve politik süreç teorilerini ortaya çıkarmıştır (Crosley, 2002: 10). Daha sonraki yıllarda bu teorilere çerçeveleme merkezli kültürel teoriler ve bütün bu teorileri bir arada ele alan sentezleyici çalışmalar eklenmiştir. Bunların her biri yapısal gerilimlerin çeşitli şekillerini kolektif eyleme dönüştürmüştür. Marksizm'de görülen memnuniyetsizlikler ise Avrupa'da çatışmaların yapısal tabanındaki dönüşümlere odaklanan ve yapısal olarak nitelendirilen yeni toplumsal hareket teorilerini ortaya çıkarmıştır (Della Porta ve Diani, 1999: 2). Amerika ve Avrupa'da ortaya çıkan toplumsal hareket çalışmaları genellikle tüm toplumsal hareketler için geçerli evrensel teoriler ortaya koymazlar, aksine onlar tarihsel ve kültürel koşulların önemini vurgulayan ve aynı zamanda toplumsal hareketlerin belirli bağlamlarda nasıl gerçekleştirildiklerine ilişkin temel fikirler sunarlar. (Staggenborg, 2008: 11).

Tablo: 2 Toplumsal Hareket Analizlerinde Dört Gelenek

Gelişim Tarihi	ABD	AVRUPA
1970'ler öncesi	Kolektif davranış	Marksizm
1970'ler ve sonrası	Kaynak seferberliği/ politik süreç	Yeni sosyal hareketler

Kaynak: Crosley, 2002: 10

Bu kısımda çalışmada yararlanıldığı için, Amerikan geleneği bağlamındaki toplumsal hareket teorilerine değinilmiştir. Bu bağlamda önce kolektif davranış teorileri daha sonra da bu teorilere tepki olarak ortaya çıkan kaynak seferberliği, politik süreç (ya da politik fırsatlar), çerçeveleme teorileri ve sentezleyici çalışmalar ele alınmıştır.

2.1.1.1. Kolektif Eylem Teorileri

Kolektif eylem teorilerine göre, bir toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasında etkili herhangi bir özel durum yoksa, genelde yapısal koşullar belirleyici olmaktadır (McCharty ve Zald, 1977: 1214). Toplumda görülen rahatsızlıklar, hoşnutsuzluklar, yapısal gerilimler, toplumsal ve kültürel çöküntüler toplumsal hareketlerin ortaya çıkışında etkili olan yapısal koşullar olarak görülmektedir. Kolektif eylem teorisyenleri genelde kalabalıklar teorisini (Le Bon, 1895) esas alarak, kolektif eyleme katılan grupları mantıksız hareket eden kalabalıklar olarak görmüşlerdir (Staggenborg, 2008: 14). Çünkü bu kalabalık grupları harekete geçiren faktörler genelde onların dışında gelişmektedir. Hareketlere katılım nispi olarak seyrek, hoşnutsuzluklar geçici, hareketler ve kurumsallaşmış eylemler birbirinden tamamen farklı ve hareket katılanlar ise rasyonel davranış sergilemeyen aktörlerdir (Jenkins, 1983: 528).

Blumer (1951, 1995) ile Turner ve Killian'ın (1957) sembolik etkileşimci (Şikago okulu) yaklaşımı, Smelser'in (1962) katma değer yaklaşımı (*value-added*), Davies (1962) ve Gurr'un (1970) nispi yoksunluk yaklaşımı ve Kornhouser'in (1959) kitle toplumu yaklaşımı kolektif eylem teorilerinin başlıklarını oluşturmaktadır.

Her ne kadar kolektif eylem teorileri toplumsal hareketlerin ortaya çıkışına yönelik farklı söylemlere sahip olsa da birçok ortak noktaya da sahiptirler. Crosley (2002: 11) kolektif davranış teorilerinin dört ortak noktasının var olduğunu belirtmiştir:

- Hareketler, şikayetler, yoksunluklar, anomiler, yapısal gerilimler ya da benzeri birçok sıkıntıya karşı gösterilen tepkisel karşılıklar sonucunda doğar. Nesnel zorlukların protesto ve hareketlerin doğuşunda gerekli ve yeterli bir neden olduğu kolektif hareket teorisyenlerince belirtilmiştir.

- Nesnel zorluklar tarafından harekete geçirilen hareketler, mantık dışı psikolojik karşılıklar; güruh psikolojisinin bir tezahürü ya da kolektif bir histeri olarak görülürler.
- Toplumsal hareketlere katılan *güruhlar*, genellikle toplumla bütünleşmemiş, yalnızlaşmış insanlardan oluşur.
- Geçici modalar, çılgınlıklar ve panikler gibi çeşitli kolektif davranış formlarıyla birlikte toplumsal hareketlerin farklılıkları ve politik doğayı ele almak gibi bir düşüncesi yoktur.

Kolektif hareket teorilerinin bu varsayımlarına bazı eleştiriler getirilmiştir. Hoşnutsuzluk ve yaygın inançların toplumsal hareketlerin artmasına neden olduğu yönündeki varsayımın şüpheli olduğu, hareketlerin psikolojik bir olgudan öte politik olduğu ve rasyonel olmayan aktörlerden ziyade rasyonel hareket eden aktörlerin tarafından geliştirildiği bu eleştirilerde dile getirilmiştir. (McAdam, 1982: 1; McCharty ve Zald, 1977: 1214-15). Kolektif davranışın temel varsayımlarına yöneltilen eleştiriler, toplumsal hareketlere ilişkin analizleri toplumsal-psikolojik bir bakış açısından politik ve örgütsel bir bakış açısına doğru kaydırarak (McAdam, 1982: 1), kaynak seferberliği ve politik süreç teorileri gibi yeni teorilerin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır.

2.1.1.2. Kaynak Seferberliği Teorileri

Oberschall (1973), McCharty ve Zald (1977) ve Jenkins ve Perrow (1977) tarafından temelleri atılan ve daha sonra çeşitli yazarlar tarafından geliştirilen kaynak seferberliği teorisi, kolektif eylem teorilerinin geleneksel varsayımlarına karşı çıkmaktadır. Bu gelenekte rasyonel aktörler, örgütler ve iletişim ağları kolektif eylemin doğuşu ve sonuçlarında önemli bir faktör olarak ele alınmaktadır. Toplumsal hareketlerin ortaya çıkması için her zaman rastlanabilecek şikayetler ve gerilimler yeterli değildir; kaynakların harekete geçirilmesi, örgütler ve kolektif eylem fırsatları gereklidir (Staggenborg, 2008; 16). Farklı ideoloji, düşünce ve fikirler her zaman rastlanan olağan durumlardır ve toplumsal hareketlerin açıklanmasında ilgisiz ve fazla problematik olmayan faktörlerdir (Oberschall, 1973: 134-135; McCharty ve Zald, 1977: 1214-1215). Önemli olan bu faktörlerin harekete geçirilmesidir.

Kaynak seferberliği teorisi, toplumsal hareketleri rasyonel tercihler yapan bilinçli aktörlerin bir ürünü olarak ele almaktadır. Kolektif bir çaba ile ortaya çıkan toplumsal örgütlerin bir ürünü olması dolayısıyla protesto eylemlerini de normalleştirmektedir (Piven ve Cloward, 1991: 442). Kolektif hareketler politik eylemin sıradan bir uzantısı olarak görülmekte, aktörlerin menfaatler doğrultusunda rasyonel bir şekilde eylemlerde bulunduğu söylenmekte, örgütlerin ve hareket girişimcilerinin ise hareketlerin başlatılması ve sürdürülmesi ile kaynakların sağlanmasında önemli olduklarının altı çizilmektedir (Della Porta ve Diani, 1999: 7). Kaynak seferberliği teorisi bireylerin hareketlere katılma nedenleriyle veya onların rasyonel ya da irrasyonel davranıp davranmadığıyla ilgilenmez. Hareketlerin başarısı ön planda tutulur. Hareketlerin başarısı ise, örgütsel amaçların nasıl belirlendiğinin ve hareket için gerekli insani, maddi ve düşünsel kaynakların nasıl sağlandığının bir fonksiyonu olarak belirlenmektedir (Eyerman ve Jamison, 1991: 23). Kaynak seferberliği teorisi, toplumsal hareketlerin şikayetlere dayalı kavramlaştırılmasından da ayrılarak, seferberlik süreçlerine ve bu süreçlerdeki örgütsel tezahürlere odaklanmaktadır (McAdam ve diğerleri, 1996: 3). Özellikle bu süreçte toplumsal hareket örgütlerinin çok önemli bir rol oynadığına dikkat çekilerek örgüt yapıları incelenmektedir.

Kaynak seferberliği teorisinin öncülerinden McCharty ve Zald (1977), bir toplumsal hareket örgütünü, bir toplumsal hareket ya da karşıt hareketin tercihleri doğrultusunda amaçlarını belirleyen ve bu amaçlar doğrultusunda bir eylemde bulunan biçimsel ve karmaşık örgütler olarak ele almıştır. Bu örgütler ön plana çıkartılan genel tercihleri şekillendirerek daha spesifik hale getirmektedir. Her bir toplumsal hareket örgütü, dar veya geniş kapsamlı olmak üzere bir belirli hedefleri gerçekleştirmek için kurulmuştur. Onlar mutlaka bu amaçları gerçekleştirmek için az yada çok bazı kaynaklara sahip olmalıdır (McCharty ve Zald, 1977: 117-1220). İyi örgütlenmiş bir toplumsal hareket örgütü, kaynakların ustalıkla kullanımı, fayda-maliyet hesaplamalarının dengelenmesi ve önemli bir organizatör rolünün gereği olarak toplumsal hareketin gücünü artırmak için mücadele etmektedir (Mayer, 1995: 174). Bir toplumsal hareketin en genel isteklerini başarma amacı güden tüm toplumsal hareket örgütleri bir toplumsal hareket endüstrisi meydana getirirler. İlişkili oldukları toplumsal hareketler fark etmeksizin herhangi bir toplumdaki tüm toplumsal hareket endüstrilerinin toplamı ise bir toplumsal hareket sektörü oluşturmaktadır (McCharty ve Zald, 1977: 119-1220).

Kaynak seferberliği teorileri dahilinde yapılan bir çok araştırmada, dışsal teşvik ve olumsuzlukların altı çizilerek kaynakların nasıl seferber edildiği üzerinde durulmuştur. Bir toplumsal hareketin başarisında gerekli kaynakların toplanması ve seferber edilmesi büyük bir önem taşımaktadır. Minimal örgütsel formların oluşturulması ve toplumsal çatışmalara girişilmesinde gerekli kaynaklar toplanmalı ve kolektif amaçlar doğrultusunda bir araya getirilmelidir (McCharty ve Zald, 1977: 1216).

Kaynak seferberliği teorileri bazı açılardan eleştirilmektedir. Kaynak seferberliği teorisinin, olayların insanlar tarafından yorumlanması ve anlamlandırılması gibi yönlendirici süreçlere odaklanmadığı (Snow ve diğerleri, 1986: 465-67; Klandermans, 1992: 77; Mueller, 1992: 4), hareketleri ekonomik bir dille ele aldığı, hareketleri ortaya çıkaran değerler, ideolojiler ve haksızlığa karşı savaş gibi unsurları göz ardı ettiği (Tarrow, 1998: 16) söylenmektedir. Yine toplumsal hareket örgütlerini diğer çıkar örgütlerinden ayırt etmenin zorluğu ile Avrupa ve Amerika'da kendiliğinden ortaya çıkan örgütsüz toplumsal hareketler (grass-root) göz ardı edilerek, profesyonel toplumsal hareket örgütlerine odaklanılması eleştiri kaynağı olmaktadır (Tarrow, 1998: 16).

2.1.1.3. Politik Süreç Teorileri

Politik süreç teorileri, kaynak seferberliği teorilerinin analize dahil etmediği hareketlerin yürütüldüğu kurumsal ve politik çevreye dikkat çekmektedir. İçinde bulunan politik sistemin bir hareketin gelişip-gelişmeyeceğini belirlemede etkin olduğu varsayımı bu teorilerde ön plana çıkarılmaktadır (Morris, 2000: 446). Bu bağlamda politik aktörler ve aktivistler arasındaki etkileşimlere odaklanılmaktadır. Toplumsal hareket aktörleri ile devlet ve güçlü elitler arasındaki etkileşimler, seferberlik süreçlerinde politik fırsatların ve kısıtlamaların rolü ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Potansiyel hareket aktörlerinin özellikle politik koşullarda kendi lehlerine bir değişim algıladıklarında toplumsal hareketlerin ortaya çıkışının daha olası olduğu politik süreç teorisyenlerince vurgulanmaktadır (Staggenborg, 2008: 17).

Politik süreç teorisinin ilk gündeme gelişi Tilly (1978), McAdam (1982) ve Tarrow'un (1983-1998) çalışmaları ile olmuş ve daha sonra birçok yazar bu teorisinin gelişimine çeşitli boyutlarda katkıda bulunmuştur. Tilly (1978), devlet ve kolektif eylem

arasındaki ilişkilere odaklanarak, meydan okuyucuların karşılaştığı fırsat ve tehditler ile otoriter makamların baskılarının ve sağladıkları kolaylıkların seferberlik süreçlerinde etkili olduğuna değinmiştir (Tilly, 1978: 3-6). McAdam (1982: 2), yaygın protesto eylemlerinin, hareketlere ilişkin diğer grupların verdiği tepkilerdeki toplumsal-kontrol kayması, bilişsel özgürleşme, kolektif niteliğin ortaya çıkış sürecinde can alıcı bir rol oynayan artan politik fırsatlar ve yerli örgütlerin gücünün bir bileşimi sonucu doğduğunu belirtmiştir. Tarrow (1998) ise, politik fırsatlar ve kısıtlamalardaki değişimleri, bireylerin kolektif bir eyleme ve mücadeleye girişmelerindeki en önemli teşvikler olarak görmüştür. Politik fırsatlar bireyleri politik mücadelelerde aktif olarak yer almaya teşvik eden politik çabaların boyutlarını ifade ederken, politik kısıtlamalar ise mücadele için cesaret kıran devlet baskısı gibi faktörleri içermektedir (Tarrow, 1998: 19-20).

Politik fırsat yapıları politik süreç teorilerinin merkezinde yer almaktadır. Politik fırsat yapılarının, toplumsal hareketler üzerinde etkili olduğu ve protesto stratejilerinin seçimini etkileyeceği tezi teorinin temelini oluşturmaktadır (Kitschelt, 1986: 58). Yani politik fırsatlar hem toplumsal hareketleri başlatan hem de aktivistlerin stratejilerini şekillendiren bir unsur olarak ele alınmaktadır. Değişen dışsal politik fırsatlara odaklanma, hareketlerin başarı ya da başarısızlığının güçlü dışsal aktörlerin elinde olduğunun ileri sürülmesidir (Morris, 2000: 446). Bu nedenle kaynak seferberliği teorisinde belirtildiği gibi, protestocuların kaynakları seferber etmeleri ve örgütlenmeleri tek başına yeterli olmamaktadır. Başarılı bir kolektif eylem için, ilk planda mutlaka yeni dışsal politik fırsatların protestocular tarafından kendi lehlerine kullanılması ve bir menfaat sağlanması gerekmektedir (Morris, 2000: 446).

Politik fırsatların hangi boyutları içerdiği hususunda çeşitli söylemler mevcuttur. Jenkins ve Klandermans (1995: 4) politik fırsat yapılarının, devlet örgütleri, politik elitler arasındaki birleşmeler, anlaşmalar, politik partilerin yapısı, ideolojisi ve niteliği ile yapılandırıldığını ifade etmişlerdir. Tarrow (1998: 77-80), politik fırsat yapılarının beş boyutundan bahsetmiştir: politik sistemin katılıma açıklığı, politik düzendeki kaymalar (*shifting alignment*), elitler arasında görülen ayrılıklar, etkili müttefiklerin varlığı ve devlet baskısı ya da olanakları. McAdam, McCharty ve Zald ise, politik fırsatların dört boyutunun bulunduğunu belirtmiştir; kurumsal politik sistemin nispi olarak açıklığı ya da kapalılığı, tipik olarak bir politikayı destekleyen geniş elit kesimlerle istikrarlı bir işbirliğinin

kurulması, elit müttefiklerin varlığı ve devlet kapasitesi ve baskı yoğunluğu (McAdam ve diğerleri, 1996: 10). Seçim istikrarsızlığı (*electoral instability*) (Piven ve Cloward, 1977), güçlü müttefiklerin varlığı (Gamson, 1990), elitler arasında protestolara tolerans gösterenlerin varlığı (Jenkins ve Perrow, 1977) gibi çeşitli boyutlar dışsal fırsatlara ilişkin olarak yine dile getirilmiştir.

Politik süreç teorileri Amerika kaynaklı olmakla birlikte, yeni toplumsal hareketler geleneğinden gelen bazı teorisyenler tarafından da kullanılmıştır (Kriesi, 1989; Kitschelt, 1986; Koopmans, 1993, Koopmans ve Duyvendak, 1995; Kriesi ve diğerleri, 2006). Amerikan geleneği, herhangi bir toplumsal hareketin doğuşunun temelinde yatan kurumsal yapılardaki değişimler ve bir ulusal politik sistemdeki biçimsel olmayan güç ilişkilerine odaklanmışken, Avrupa geleneği ise ulus devletlerdeki yerleşik politik özelliklerdeki farklılıklar temelinde, benzer hareketlerin başarısında, yapısında ve gücünde görülen ülkeler arası farklılıklara odaklanmışlardır (McAdam ve diğerleri, 1996: 3). Avrupa kaynaklı çalışmalar politik fırsat yapıları kavramını modifiye ederek, Batı Avrupa'daki yeni toplumsal hareketlerin seferber oluşunda politik bağlamın önemine vurgu yapmışlardır (Kriesi ve diğerleri, 1997: 52).

Della Porta ve Diani (1999: 197-218), Amerika ve Batı Avrupa kaynaklı politik süreç çalışmalarından yola çıkarak ve ülkeler arası farklılıklara da odaklanarak politik fırsat ve kısıtları, protestoların baskılanma derecesi, politik kurumların yapısı, protestolara yönelik uygulanan hakim devlet stratejileri ve harekete olan müttefiklik ve karşıtlık olmak üzere dört temel boyutta sınıflandırmışlardır.

Protestolara polis müdahaleleri düzeyi (baskılama derecesi). Toplumsal hareketlerle devlet arasındaki etkileşimlere ilişkindir. Protesto gösterilerinin polis kullanılarak kontrolünde, artırılmış güç kullanma (*escalated force*) ve müzakereli kontrol modeli olmak üzere iki temel modelden bahsedilmektedir (Della Porta ve Diani, 1999, 197). Artırılmış güç kullanma, aktivistlerin gerçekleştirdiği protesto eylemlerinde kolluk güçleri tarafından silah, göz yaşartıcı bomba, yakalama, gözaltına alma gibi sert ve alıkoyucu bir şekilde davranılarak protestocular üzerinde baskı kurulmasını ifade ederken; müzakereli kontrol modeli ise kolluk kuvvetlerinin protestocuların yıkıcı olaylarına karşı toleranslı olmasını, protestoculara barışçıl yaklaşılmasını ifade etmektedir. Araştırmalarda

vurgulanan bir başka husus ise kontrol mekanizmalarına ilişkin iyi gösterici (barışçıl, pragmatif, menfaati direkt zedelenen, iyi niyetli amacı olan) ve kötü gösterici (yıkıcı, menfaati direkt etkilenmeyen radikal gruplar, yanlış bilgilendirilmiş) sınıflandırmasıdır. Baskılama dereceleri toplumsal hareketlerin eylem repertuarlarını etkilemektedir.

Politik kurumlar ve toplumsal hareketler. Politik kurumlar ve toplumsal hareketler arasındaki ilişkide devletin sivil toplum karşısında “güçlü” ya da “zayıf” nitelik göstermesi esas alınmaktadır. Devletlerin toplum karşısında güçlü ya da zayıf olmasının toplumsal hareketlerin stratejilerini etkileyeceği varsayılmaktadır. Devletin gücü derken de daha çok yürütme organının gücü esas alınmaktadır. Zayıf yürütme gücünün olduğu devletlerde toplumsal hareketlerin karar alma mekanizmalarını girişlerinin daha kolay olacağı ve karar alıcıların da toplumsal talepleri dikkate alacağı varsayılmaktadır (Della Porta ve Diani, 1999: 202). Bu bağlamda gücün bölgesel olarak yetkilendirilmesi, işlevsel güç farklılıkları ve devletin sahip olduğu gücün kapsamı toplumsal hareketlerin politik kurumlarla ilişkilerinde ele alınan üç ana başlık olmaktadır. Bölgesel olarak yetkilendirme ülkelerin yerleşme düzeyleri ile ilgilidir. Ülkelerde yerel düzeydeki güç ve yetki artırıldığı ölçüde, yerel düzeyde ortaya çıkan toplumsal hareketlerin karar alıcı mekanizmalara daha fazla ölçüde giriş yapacakları varsayılmaktadır. Bu bağlamda ABD gibi federasyon biçiminde örgütlenen ülkelerde özellikle yerel düzeyde toplumsal hareketlerin ortaya çıkması ve kurumsal kanalları kullanması daha olası olmaktadır. Gücün işlevsel ayrımı ise devlet gücünün yürütme, yasama ve yargı organları arasındaki bölüşümüne veya ayrımına ilişkindir. Farklı ve bağımsız devlet yapılarının varlığı, toplumsal hareketlerin politik mekanizmaları kullanabilme olanağını ve sistemin açıklığını artırdığı ifade edilmektedir. Yürütme organının homojen yapıda olması veya koalisyon şeklinde olması da yürütme organının gücünü artıran veya azaltan bir unsur olarak gösterilmektedir (Della Porta ve Diani, 1999: 203). Yargı organının özerkliği ve gücü de toplumsal hareketler için önemli bir faktördür. Güçlü ve özerk bir yargı organı yasama ve yürütme organının yasal ve idari işlemlerine ve düzenlemelerine engel olabilmekte, böylece toplumsal hareketlerin başarı düzeyleri artmaktadır (Della Porta ve Diani, 1999: 203-204). Devletin sahip olduğu gücün kapsamı, devletin baskı grupları, politik partiler, medya veya sıradan insanlara oranla elinde tuttuğu gücün oranıdır.

Hakim Stratejiler ve toplumsal hareketler. Toplumsal hareketler ulusal politik kültürün temel karakteristiklerinden ve ülkenin demokrasi tarihinden etkilenmektedirler (Della Porta ve Diani, 1999: 206-208). Daha eşitlikçi, kucaklayıcı (inclusive), liberal ve bireyci politik kültürlerde, karşıt hareketler daha az düşmanı ve agresif gerçekleşir. Kucaklayıcı hakim stratejilere sahip ülkeler yeni toplumsal hareketlere daha açıkken, dışlayıcı hakim stratejiye sahip ülkelerde ise yeni toplumsal taleplere karşı düşmanca bir tavır söz konusu olmaktadır. Hakim stratejilerin hareketlerin doğuşundan çok onun başarısı üzerinde etkileri vardır. Eylem repertuarları üzerindeki etkisi ise daha belirgindir. Kucaklayıcı stratejilerinin hakim olduğu ülkelerde toplumsal hareketlerin eylem repertuarları daha kurumsal olmaktadır (olağandır) (Della Porta ve Diani, 1999: 208).

Müttefikler, karşıtlar ve toplumsal hareketler. Daha durağan olan ve kolayca değişmeyen politik fırsat yapılarının aksine, müttefikler ve karşıtların oluşturduğu fırsat ve kısıtlar gibi kısa dönemlerde değişiklik gösterebilen ve daha dinamik olan politik fırsat yapıları da söz konusudur (Della Porta ve Diani, 1999: 210). Hareketi destekleyen etkili siyasi partiler, çıkar grupları ve gönüllü birliklerin mevcudiyeti toplumsal harekete yeni kaynaklar ve fırsatlar sağlarken, güçlü hareket karşıtların varlığı hareketi erozyona uğratmaktadır. Tabii müttefiklerin veya karşıtların toplumsal harekete olan etkileri ellerinde bulunan güç ile orantılıyken, onların harekete karşı olan tutumları diğer faktörler tarafından belirlenmektedir. Toplumsal hareketlerin kurumsal kanallara giriş imkanları azaldıkça, karar alıcı makamlara giriş yapabilmek için etkili müttefiklerin varlığı daha da önem kazanmaktadır. Profesyoneller, dini birlikler, ticaret birlikleri, meslek kuruluşları gibi müttefiklerin siyasi mekanizmalara giriş imkanları ve güçleri daha fazla olduğu için daha güçsüz olan toplumsal hareket aktörlerinin karar alıcı makamlara ulaşmalarında aracı olabilirler. Bu da toplumsal hareketlerin başarı şansını artırabilir (Della Porta ve Diani, 1999: 210-213).

Toplumsal hareketlerin bir diğer müttefiki siyasi partilerdir (Della Porta ve Diani, 1999: 210-213). Siyasi partiler ile toplumsal hareketler arasında çok yakın ilişkiler vardır. Örneğin işçi hareketlerinden sosyalist partiler, ekolojik hareketlerden ise yeşil partiler kurulmuştur. Yapılan araştırmalar yeni toplumsal hareketlerin özellikle yeni sol ile müttefiklik kurduğunu göstermiştir. Özellikle sol partiler ile kurulan müttefikler toplumsal hareketlerin başarısını kolaylaştırabilmektedir. Fakat her zaman sol partilerle ittifaklık

kurmak söz konusu olmamaktadır. Ülkelerdeki politik sağ-sol ayrışmalarının niteliği, sol partilerin yapısı (sosyal demokrat-radikal), seçim istikrarsızlıkları ve endişeleri, yeni solun hükümet olması gibi etkenler sol partilerin toplumsal hareketlere olan tutumlarını farklılaştırabilmektedir (Della Porta ve Diani, 1999: 217). Politik partilerin toplumsal hareketlerle olan müttefikliği toplumsal hareketlerin karar alıcı mekanizmalara olan girişini artırabilmekte ve bu da hareketin başarısında ve seferberliğin kapasitesinde önemli etkilere sahip olabilmektedir. Seferberlik sürecini başlatan gruplar kendilerini iktidarda olan hükümet ile yakın hissediyorsa toplumsal hareketler daha çok doğrudan ve kurumsal eylemleri tercih edecek ve protesto faaliyetlerini azaltacaktır. Aksi durumlarda ise seferberlik kaçınılmazdır (Della Porta ve Diani, 1999: 218).

Politik süreç teorileri önceki teorilerden farklı olarak devleti de toplumsal hareketleri şekillendiren bir unsur olarak analize dahil etmiştir. Devlet ve toplumsal hareketler arasındaki etkileşiminin önemine vurgu yapılarak, toplumsal hareketlerin doğuşunun devlet tarafından sağlanan fırsatların bir sonucu olduğu ifade edilmektedir (Goodwin ve Jasper, 2007: 6). Politik kurumları ve bürokrasinin yapısı, bürokratik elitler ve politik gelişmeler toplumsal hareketleri şekillendirmektedir (Amenta ve Zylan, 1995: 228).

Politik süreç teorileri bazı açılardan eleştirilmektedir. Gamson ve Meyer (1996), politik süreç teorilerinin politik kurumlar ve kültür, çeşitli krizler, politik müttefikler ve politik kaymalar gibi birden çok toplum hareket çevresi faktörünü bir değişken olarak incelediğini, fakat bu çok sayıda değişkenin teorinin geleceğini tehlikeye attığını söylemektedir. Onlara göre, kolektif eylemin koşullarını açıklamaya çalışan bu değişkenlerin birçoğu baştan savmadır ve daha çok şey açıklamak adına gerçekte hiçbir şey açıklamamaktadır (Gamson ve Meyer, 1996: 275). Politik süreç modeli aşırı yapısal ve rasyonalist önyargılara sahip olmakla da eleştirilmektedir (Goodwin ve Jasper, 1999: 28). Dışsal elitlerin sürecin temel belirleyicisi olmaları bu eleştirilerde etkili olmaktadır (Morris, 2000: 447).

Sonuç olarak birden fazla değişkene odaklanma ve değişkenler arasındaki belirsizlikler politik süreç teorilerini içinden çıkılması zor ve karmaşık hale getirirken,

yapısal koşullara yapılan aşırı vurgu toplumsal hareket aktörlerinin bilinçli eylem ve çerçeveleme süreçlerini geri plana itmektedir.

2.1.1.4. Çerçeveleme Teorileri

1980'lı yılların ortalarından itibaren, toplumsal hareketlerin süreçlerini ve dinamiklerini anlamada kaynak seferberliği ve politik süreç teorilerinin göz ardı ettiği anlamlandırma faaliyetlerine dikkat çekilmeye başlanarak, toplumsal hareket analizlerinde kültürel temele dayanan çerçeveleme teorileri ortaya çıkmıştır. Çerçeveleme teorileri yüz yüze etkileşimlere vurgu yaparak hareketlere sosyal inşacı perspektiften bakmış ve anlam üretme açısından toplumsal-politik kültürün önemine vurgu yapmıştır (Mueller, 1992: 4-5). Bu yaklaşımda Goffman'dan (1974) ödünç alınan çerçeveleme (framing) kavramı, bireylerin tüm dünya ve kendi yaşamlarıyla ilgili oluşan olayları "keşfetmesi, algılaması, tanımlaması ve etiketlemesi" gibi anlamlandırma şemaları manasına gelmektedir (Snow ve diğerleri, 1986: 464). Çerçeveleme analizleri patlak veren herhangi bir çatışmanın ardında yatan anlam üretme süreçlerinin açığa çıkarılmasını sağlamaktadır (Della Porta ve Diani, 1999: 69). Toplumsal hareket liderleri, harekete katılımı artırmak ve harekete karşıt olanları etkisizleştirmek için olayları ve olguları çerçevelemekte ve onları anlamlandırarak yorumlamaktadır.

Snow, Rochford, Worden ve Benford (1986), Snow ve Benford (1988, 1992), Benford ve Snow (2000) gibi yazarların çabalarıyla gelişen çerçeveleme teorileri dahilinde, çerçeve uyumlaştırma (frame alignment), kolektif eylem çatıları, mastır çatılar gibi çeşitli çerçeveleme süreçlerine vurgu yapılmıştır.

Snow, Rochford, Worden ve Benford (1986), kaynak seferberliği teorisi ile sosyal psikolojiyi harmanlayarak toplumsal hareketlere katılımı çerçeve uyumlaştırma süreçlerinin önemine vurgu yapmışlardır. Çerçeve uyumlaştırma harekete ilişkin katılımı artırmak için olay ve olguların anlamlandırılması ve yorumlanması süreçlerini içermektedir. Yazarlar, çerçeve uyumlaştırma sürecinin dört aşamalı olduğunu ifade etmişlerdir. İlki, çerçeve köprüleme (*frame bridging*) aşamasıdır. Çerçeve köprüleme bir soruna ilişkin ideolojik olarak uyumlu fakat yapısal olarak bağlantısız iki veya daha çok çerçevenin birbirine bağlanmasına ilişkindir. Benzer şikayet ve görüşlere sahip olan fakat

örgütlü bir şekilde bunu dile getirmeyen insanların oluşturduğu seferber edilmemiş düşünsel grupların (sentiment pool) ve kamuoyu tercih yığınlarının bir toplumsal hareket bağlamından birbirine bağlanmasını içermektedir. İkinci aşama bir konuya, probleme ya da olaya ilişkin yorumsal çerçevelerinin açıklığa kavuşturulmasını ve güçlendirilmesini içeren çerçeve zenginleştirme (*amplification*) aşamasıdır. İnanç ve değerlerin güçlendirilmesine ilişkindir. Üçüncü aşama, hedef grupların duygularını, görüşlerini de içerecek ve kapsayacak şekilde, amaçlanan çerçeve sınırlarının genişletilerek potansiyel katılımcıların bünyeye katılması çabalarını içeren çerçeve genişletme (*extension*) aşamasıdır. Son aşama ise, mevcut çerçeve yapısına zıt, onunla örtüşmeyen ve böylelikle oluşturulan bir çerçeveyi zedeleyici bir durum ortaya çıktığında katılımcıları kaybetmemek ve korumak adına, mevcut çerçevenin yeni değerler, inançlar çerçevesinde yeniden yapılandırılmasını içeren çerçeve dönüştürme aşamasıdır (Snow ve diğerleri, 1986: 467-473).

Snow ve Benford (1988) ise, toplumsal hareket liderlerinin, potansiyel katılımcıların hareketlere olan ilgisini artırarak onları harekete dahil etmeye ve onları eylemde bulunmaya iten üç temel çerçeveleme uğraşısından bahsetmişlerdir. İlki, toplumsal yaşamın bazı yönlerini ya da bazı olayları bir problem olarak tanımlayan ve değiştirilmesi gerektiğini ifade eden tanısal çerçevelemedir. Bu çerçeveleme görevinde problem belirlenir ve bu problemde sorumlu olanlar ile illiyet bağları gösterilir. İkincisi, belirlenen bir problemin çözüme yönelik stratejileri, taktikleri içeren işaret edici çerçevelemedir. Bu çerçevelemede problemin çözümüne yönelik alternatif çözüm önerileri dile getirilir. Fakat yalnızca çözümleri değil, aynı zamanda hareketin strateji, taktik ve hedeflerini de içerir. Üçüncüsü, eylem için harekete geçmeye ve mücadeleye çağırarak teşvik edici çerçevelemedir. İlk iki çerçeveleme topyekûn bir seferberliğin sağlanması adına yapılmaktadır. Fakat bu çevremelerle topyekûn bir birlikteliğin sağlanması rasyonel bir eylem için harekete geçmeyi garanti etmemektedir. İşte teşvik edici çerçeveleme, üzerinde anlaşmaya varılan problematik durumların düzeltilmesine yönelik eylem yönelimli bir çerçeveleme görevidir (Snow ve Benford, 1988: 200-213).

Çerçeveleme süreçlerini gerçekliğin üretilmesinde aktöre ve mücadeleye vurgu yapan eylemsel ve süreçsel bir olgu olarak nitelendiren Benford ve Snow (2000) ise kolektif eylem çatılarından bahsetmişlerdir. Onlar kolektif eylem çatılarını, bir toplumsal hareket örgütünün eylemlerine ve kampanyalarına ilham veren ve onları meşrulaştıran

eylem yönelimli inanç ve anlam setleri olarak görmüşlerdir (Benford ve Snow, 2000: 614-615). Kolektif eylem çatıları, hareket yandaşlarının değişime muhtaç olarak tanımladıkları bazı problematik durum ve koşullara dikkat çekilmesi, alternatif düzen setlerinin dile getirilmesi ve değişimi gerçekleştirmek için diğer kişilerin birlikte hareket etmek adına eyleme çağırılması gibi konularda ortak bir anlayışa varılması ile oluşturulmaktadır¹.

Kolektif eylem çatılarının bir toplumsal hareket örgütünün temel çerçeveleme uğraşlarının bir işlevi olarak eylem odaklı olma ve temel çerçeveleme uğraşlarıyla ve bu süreç sonucunda üretilen kolektif eylem çerçeveleri ile ilgilenmesi sonucu etkileşimci ve söylemsel odaklı olma gibi iki temel karakteristiği bulunmaktadır (Benford ve Snow, 2000: 615-627). Çerçevelemenin süreçsel niteliği kolektif eylem çatılarının oluşumu, gelişimi ve detaylandırılmasına ilişkin olmakla birlikte söylemsel, stratejik ve mücadeleci olmak üzere üç süreçten oluşmaktadır. Söylemsel süreç, hareket üyelerinin hareket eylemlerinin ilk aşamasını oluşturan yazı ile karşılıklı konuşma ve demeçlerle kurdukları iletişimi içermektedir. Söylemsel süreç, çerçeve eklemleme (*articulation*) ve çerçeve güçlendirme (*amplification*) aşamalarından oluşmaktadır. Çerçeve eklemleme, müşterek ve zorlayıcı bir davranışta bulunmak için olayların ve deneyimlerin birbirine bağlanması ve uyumlaştırılmasını içermektedir. Çerçeve güçlendirme süreci ise diğerlerine oranla daha belirgin bir şekilde bazı olayların, durumların ve inançların vurgulanması ve açığa çıkarılması sürecidir. Stratejik süreç yeni üyelerin katılımını sağlamak, yandaşları seferber etmek, kaynak elde etmek vb. spesifik amaçları gerçekleştirmek üzere çerçeve geliştirme ve yaymayı içeren planlı, araçsal ve amaç yönelimli süreçtir. Snow ve diğerlerinin (1986) “çerçeve uyumlaştırma” süreçlerine denk gelmektedir. Mücadele süreci ise çeşitli hareket aktörlerin kendi hedefleri doğrultusunda çerçeveleme faaliyetlerindeki mücadelelerini içermektedir. Bu süreçte üç tür mücadele söz konusudur; hareket karşıtları, üçüncü kişiler ve medyanın karşıt çerçeveleri, hareket içerisindeki çerçeve ayrılıkları ile çerçeve ve olaylar arasındaki diyalektikler.

¹ Gamson (1992) üç tane kolektif eylem çatısından bahsetmiştir. İlki, haksızlık çerçevesidir (*injustice*). Bu çerçeve kendisini haksızlığa uğramış hisseden insanlarda bir bilinç uyandırma çabasıdır. İkincisi, eylem çerçevesidir. O, kolektif eylem aracılığıyla koşulları ve politikaları değiştirmeyi mümkün kılan bilinci ifade eder. Üçüncü çerçeve yapısı ise kolektif harekete katılanlara biz kimliğini kazandıran, onların değerlerini ve menfaatlerini diğerlerinden ayıran kimlik çerçevesidir.

Snow ve Benford (1992), Tarrow'un (1998) protesto döngüleri² kavramına atıf yaparak, mastır çatılar ve protesto döngüleri arasındaki ilişkilere değinmişlerdir. Mastır çatılar harekete özgü kolektif eylem çatıları ile benzer işleve sahip olan, fakat ondan daha geniş etkiye sahip çatılardır (Snow ve Benford, 1992: 138). Mastır çatılar, vurgulamaları ve nitelikleri bakımından çok sayıda hareket örgütünü sınırlandırabilmekte ya da renklendirebilmektedir. Mastır çatılar kapsayıcı niteliktedir ve kolektif eylem çatılarından türetilmiştir. Bir protesto döngüsünün ortaya çıkışında, gelişiminde ve taktik repertuarlarının oluşturulmasında mastır çatılar önemlidir. Bir mastır çatının var olmaması kitle seferberliğini başarısızlığa itebilir (Snow ve Benford, 1992: 143-144).

Kültürel yaklaşımlar olarak da ele alınan çerçeveleme teorileri toplumsal hareket süreçlerinde kültürel öğelerin önemine vurgu yapmaktadır. İnançlar, seremoniler, artistik formlar ve dil, iletişim, hikayeler ve günlük ritüeller gibi biçimsel olmayan uygulama araçlarından oluşan kültürel öğeler (Swidler, 1986: 273), toplumsal hareketlerin yükselişi ve azalışı, hareketlere katılımın artması ve azalması, hareketlerin başarısı ve başarısızlığı hakkında çok önemli ipuçları vermektedir (Johnston ve Klandermans, 1995: 20). Della Porta ve Diani (1999: 68) kültürün toplumsal hareketler açısından önemini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Kültürün toplumsal hareket çalışmalarında kullanılması daha önce göz ardı edilen değerler sisteminin analize dahil edilmesini sağlar. Böylece niçin benzer değerler sisteminin bazı koşullarda kolektif eylemi harekete geçirdiğinin, diğer bazılarını ise engellediğinin nedenlerini yansıtır. Yine aynı zamanda, farklı çevresel koşullara adapte olmada ve onlarla başarılı bir şekilde uğraşmada aktörlerin yeteneklerinin ve esnekliklerinin rolünü görmemizi sağlar.

Çerçeveleme teorileri, toplumsal hareketleri kaçınılmaz olarak genişleyen politik fırsat yapılarının (politik süreç teorisi), sistem düzeyinde ortaya çıkan çelişki ya da bölünmelerin (yeni toplumsal hareketler) veya yeni kaynaklara ulaşmanın (kaynak seferberliği) bir ürünü olarak tanımlayan yapısal teorilerdeki eksiklikleri giderme açısından önemli bir işlev görmüştür (McAdam, 1996: 339).

² Protesto döngüleri, birçok toplumsal hareketin seferber olduğu ve kolektif eyleme giriştiği yoğun mücadele periyodudur. Mücadelelerin yoğunluğu ve frekansı normalden fazladır. Çeşitli toplum kesimlerinde ve sektörlerde yaygınca görülür (Tarrow, 1998: 36-38).

2.1.1.5. Sentezleme Çalışmaları

Kaynak seferberliği, politik süreç ve çerçeveleme teorilerinden her biri toplumsal hareket analizlerine yeni açılımlar getirmişlerdir. Fakat bu teorilerden her birinin toplumsal hareketleri farklı açılardan analiz etmesi, toplumsal hareketlerin çeşitli dinamiklerini yakalamada yetersizliğe yol açmaktadır. Bu yetersizlikleri gidermek adına ana teorilerin bir arada ele alındığı çalışmalar yapılmıştır (McAdam ve diğerleri: 1996; Tarrow, 1998; McAdam ve diğerleri, 2001). Böylece toplumsal hareketlerin doğuşu ve gelişimine ilişkin daha geniş ve kapsamlı bir çerçeve sunulmuştur (Hayriye Özen, 2007: 35).

McAdam, McCharty ve Zald (1996) sentezleme çalışmalarında, toplumsal hareketlerin ve devrimlerin orijinleri, zamanla toplumsal hareketlerin biçimlenmesi ve kapsamı üzerinde durmuşlardır. Toplumsal hareketlerin bir yandan doğuşu bir yandan da gelişimi ile ilgilenerek, onları şekillendiren süreçleri ve faktörleri anlamaya çalışmışlardır. Yazarlar, toplumsal hareketlerin doğuşunun politik fırsat yapıları, seferberlik süreçleri ve çerçeveleme süreçlerinin etkileşimlerinin bir sonucu olduğunu belirtmişlerdir. Politik fırsat yapılarının toplumsal hareketlerin doğuşunda merkezi bir rolü vardır. Fakat politik fırsatlar hareketlerin doğuşunda tek başına yeterli değildir. Onlar sadece bir ön koşuldur (McAdam ve diğerleri, 1996: 8). Yeterli sayıda biçimsel ve biçimsel olmayan örgütlerin yokluğunda politik fırsatlardan faydalanılamaz. Dahası, yapısal fırsatlar ve örgütler arasındaki bağlantı, filizlenmeye başlayan hareketlerin üyelerinin paylaştıkları anlamlar ve çerçeveler ile ortaya çıkmaktadır. Yazarlar, bu üç faktörün hareketlerin doğuşundaki etkilerinin birbirinden bağımsız değil, etkileşime dayalı olduğunu şu şekilde dile getirmişlerdir (McAdam ve diğerleri, 1996: 8); “Mahiyeti ne olursa olsun geçmişte gerçekleşen çok önemli değişimler, koşulların harekete katılanlarca paylaşılan bir tanımını yapan çok iyi örgütlenmiş bir grup aktörün beliren fırsatlardan yararlanmasıyla ortaya çıkmıştır”. Bu süreçte iki önemli dinamik etkileşim söz konusudur. İlki, çerçeveleme süreçleri ile hareketleri kolaylaştıran çeşitli nesnel politik değişim düşünceleri arasındadır. Böyle değişimler, aktörler arası güç dengelerini değiştirdiği gibi, sistemde algılanan değişiklikler meşruiyeti zedeleyerek kolektif seferberliği kolaylaştıracak çerçeveleme süreçlerini harekete geçirmektedir. İkinci etkileşim, çerçeveleme süreçleri ve örgütler arasındadır. Çerçeveleme süreçleri sistemin meşruiyetini kaybettiğine ve ondaki zafiyetlere ilişkin insanlarda bir farkındalık yaratarak ve insanların örgütlenmesini sağlayarak seferberliği teşvik eder. Yazarlar, kolektif eylemin

ortaya çıkış sürecinde politik fırsatlara çok önemli bir rol biçerken, daha sonraki aşamalarda hareketin kendisini merkeze almaktadır. Özellikle kolektif eylemin kapsamı, karakteri ve sonuçları ile hareket temsilcileri ve karşıt taraflar arasındaki etkileşimler hareketin gelişiminde etkili olmaktadır (McAdam ve diğerleri, 1996: 17).

Tarrow (1998) üç teoriyi sentezlediği çalışmasında, toplumsal hareketleri daha geniş bir çerçevede olarak sunduğu mücadeleci politikalar olarak kavramlaştırmaktadır. Toplumsal hareketleri, ihtilaller ve protesto faaliyetlerini birer mücadeleci kolektif eylem çeşitleri olarak ele almaktadır. Kolektif eylem, politik kurumlara düzenli olarak giriş imkanı olmayan, yeni beliren iddia sahibi kişilerin yetkili makamlara meydan okuyucu davranışlarda buldukları zaman mücadeleci bir hal almaktadır. Mücadeleci kolektif eylem yalnızca şiddet ve aşırılık içermesinden dolayı değil, aynı zamanda sıradan insanlara oranla daha güçlü karşıtlara ve devlete karşı harekete geçirici bir kaynak sunmasından dolayı toplumsal hareketlerin temelini oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle Tarrow, toplumsal hareketleri yalnızca şiddetin, aşırılığın ve yıkımın bir dışavurumu olarak görmekten ziyade, ortak amaçlara ve toplumsal dayanışmaya dayalı, elitlerle, muhaliflerle ve otorite sahipleriyle sürekli etkileşim halinde olan, kolektif bir meydan okuma olarak görmektedir (Tarrow, 1998: 3-4). Tarrow, mücadeleci politikaların ve toplumsal hareketlerin oluşumunda ve gelişim sürecinde, politik süreç teorisini analizin merkezine yerleştirmekle birlikte, kaynak seferberliği ve çerçeveleme teorilerinden de faydalanmıştır. Yazara göre politik fırsat ve kısıtlamalardaki bir değişim olduğunda, yeterli kaynaklara sahip olmayan toplumsal aktörler için harekete geçici teşvikler söz konusu olmaktadır. Bu aktörler bilinen eylem repertuarları aracılığıyla mücadeleye girerler ve çeşitli yenilikçi eylemlerle eylem repertuarları genişletilir. Mücadeleci politikalar kalabalık toplumsal ağları harekete geçirdiğinde, kültürel olarak yankılamalarla ve eylem yönelimli sembollerle desteklendiğinde karşıtlarla sürekli bir etkileşim söz konusu olacaktır. Sonuç toplumsal hareketlerdir (Tarrow, 1998: 2).

McAdam, Tarrow ve Tilly (2001), “Mücadele Dinamikleri” isimli çalışmalarında, bu yaklaşımların sentezlendiği bir çatı ortaya koymuşlardır. Yazarlar, kolektif eylemin süreklilikten ziyade kesintili olarak gerçekleştiğini, kamusal alanda oluştuğunu, talep sahipleri ve diğerleri arasındaki etkileşimleri içerdiğini belirtmedir. Talep edenleri ise menfaatleri doğrultusunda hareket edenler olarak tanımlamakta ve hükümeti de bir aracı,

bir hedef ve bir davalı olarak sunmaktadırlar (McAdam ve diğeri, 2001: 5). Yazarlar, gerçekleşen mücadelelere bakış açısının genelde statik olduğunu belirterek, kendi yaklaşımlarını dinamik ve etkileşimci olarak nitelendirmektedirler. Çünkü mücadeleler hükümet aktörleri, meydan okuyucular, politik elitler, dışarıdaki politik aktörler arasındaki etkileşimlerle oluşmaktadır (McAdam ve diğeri, 2001: 12).

Yazarlar mücadele politikalarında iki hususa dikkat çekmişlerdir. İlki, birbirinden farklı olarak gösterilen toplumsal hareketler, devrimler, sokak gösterileri, demokratikleşme, milliyetçilik gibi mücadele çeşitlerinin aslında aynı süreçleri ve mekanizmaları içerdiğinin ve hepsinin aynı kategoride değerlendirilmesi gerektiğinin belirtilmesidir. İkincisi, mücadele politikalarının olağan (*contained*) ve yıkıcı (*transgressive*) olmak üzere ayrıştırılmasıdır. Olağan mücadeleler yerleşik kurumsal aktörler tarafından gerçekleştirilen mücadelelerdir. Yıkıcı mücadeleler ise, çatışan aktörlerden bazılarının yeni oluştuğu ve yenilikçi eylem çeşitleri (benzeri görülmemiş veya yasaklanmış) uygulanan mücadeleleri kapsamaktadır (McAdam ve diğeri, 2001: 6-8).

Yazarlar mevcut toplumsal hareket teorilerinin veya sentezleyici çalışmaların mücadeleleri analiz etme açısından eksik yönleri olduğunu belirtmişlerdir. Bu eksik yönler şu şekilde sayılmıştır (McAdam ve diğeri, 2001: 42):

- Dinamik ilişkilerden çok, durağan ilişkilere odaklanılmıştır.
- Daha geniş mücadele olaylarını görmezden gelinip, bireysel toplumsal hareketlere odaklanılmıştır.
- Fırsatlara ve genişleyen örgütsel kaynaklara vurgu yapıp, tehditler ve örgütsel açıklar görmezden gelinmiştir.
- Mücadelelerin daha sonraki aşamalarına odaklanmak yerine, aşırı bir şekilde mücadelenin orijinine odaklanılmıştır.

Politik fırsat süreçleri, seferberlik yapıları, çerçeveleme süreçleri ve eylem repertuarları gibi yaklaşım ve kavramlar yeniden gözden geçirilerek, mücadelenin analiz edilmesine ilişkin dinamik etkileşimci bir yaklaşım ortaya koyulmuştur. Bu yaklaşımın temel varsayımları şu şekildedir (McAdam ve diğeri, 2001: 43-45);

- Fırsatlar ve tehditler objektif yapısal faktörler olarak değil, algılama ile ilgili görülmelidir. Katılımcıların fırsatları görmesi ve algılaması gerekir. Bir seferberlik ancak fırsatların meydan okuyucular tarafından görünür olması ve fırsat olarak algılanmasıyla mümkün olmaktadır.
- Sadece önceden mevcut seferberlik yapılarına odaklanmak yerine, hareket için aktörler tarafından aktif olarak tahsis edilmiş kaynaklara odaklanmak gerekir. Seferberlik yapılarının önceden var olmasından ziyade, onların hareket amaçları dahilinde tahsisi önemlidir.
- Sadece meydan okuyucuların ürettikleri eylem repertuarlarına değil, yenilikçi kolektif eylem ve karşıtların eylem repertuarlarına da odaklanmak gerekir. Bütün mücadele olayları, karşılıklı olarak katılımcılar, onların karşıtları, basın ve önemli üçüncü kişiler tarafından çerçevelenir.
- Sadece bir mücadelenin başlangıç aşamasına odaklanmak yerine, mücadelenin genel sürecine de odaklanmak gerekir.

Bir mücadelenin hikayeleme tekniğinden daha çok mekanizmalara, süreçlere ve olaylara (episodes) vurgu yapılarak daha iyi çözümlenebileceği ifade edilmiştir (McAdam ve diğerleri, 2001: 25). Mekanizmalar, “birbirine çok benzer ve aynı olan çeşitli durumlarda belirlenmiş faktör kümeleri arasındaki ilişkileri değiştiren olayların sınırlanmış türleridir”. Mücadelelerde çevresel, bilişsel ve ilişkisel olmak üzere 3 tür mekanizma söz konusudur. Çevresel mekanizma, toplumsal yaşamı etkileyen koşullar üzerinde dışsal olarak üretilmiş etkilerdir (örneğin kaynak tükenmesi). Bilişsel mekanizmalar anlamlandırma, yorumlama, tanımlama, sınıflandırma gibi kelimelerle ifade edilen bireylerdeki ve topluluklardaki algısal değişimi amaçlayan mekanizmalardır. İlişkisel mekanizmalar ise insanlar, gruplar ve ilişki ağları arasındaki bağlantıları değiştirme mekanizmalarıdır. Yazarlar, bilişsel ve ilişkisel mekanizmalara daha fazla yer vermişlerdir. Süreçler, “bu faktörlerde benzer dönüşümler üreten böyle mekanizmaların sürekli yinelenen düzenli bileşenleridir (örneğin seferberlik süreci, politik kimlik oluşturma süreci)”. Olaylar ise, “diğer tarafların çıkarlarına göz diken kolektif iddiaları içeren sürekli cereyan eden mücadelelerdir”. Aktörlerin oluşturulması ve dönüşümü, yetkilendirme ve yetki iptali, baskılama, radikalleşme, mücadelenin yeni aktörlere ve yerlere yayılımı mücadeleleri geçen mekanizma ve süreçlere örnektir. Mekanizmalar ve süreçler iç içe geçmişlerdir. Yazarlar aslında bütün büyük mücadele olaylarının benzer mekanizma ve

süreçleri içerdğine söyleyerek, bu mekanizma ve süreçlerin belirlenmesiyle aynı zamanlarda ve farklı bağlamlarda cereyan eden çeşitli mücadele dinamiklerinin ve aralarındaki benzerliklerin ve farklılıkların daha iyi anlaşılabilceğinin söylemektedirler (McAdam ve diğerleri, 2001: 25-29).

Yazarlar her ne kadar yapısalcı bir gelenekten gelmiş olsalar da, mücadele dinamiklerinin odak noktasına ilişkişel perspektifi yerleştirmişlerdir. Stratejik etkileşim, bilinçlilik ve tarihsel olarak inşa edilmiş kültürün mücadele analizlerinde bir gereklilik olduğunu belirtmişlerdir. Kişiler arası ilişki ağları, kişiler arası iletişim, çeşitli süreli müzakere şekilleri mücadele süreçlerinde ele alınan konular olmuştur.

2.2. Toplumsal Hareket Teorilerinin Yeni Kurumsal Teori İle Bütünleştirilerek Kurumsal Değişimin Açıklanması

Yeni örgütlerin ortaya çıkışını ve kurumsal değişimi ve bu süreçte aktörlerin rolünü daha iyi anlamaya çalışan örgüt teorisyenleri, nispi olarak güçsüz aktörlerin seferberliklerini ve alanları örgütlemelerini çalışma konusu yapan toplumsal hareket teorilerinden yararlanmışlardır (Fligstein ve McAdam, 2011: 1). Bu doğrultuda örgüt teorisyenleri, toplumsal hareketlerin nasıl kurumsallaşmış mevcut düzenlemelere meydan okuduklarını ve kendi çıkarları doğrultusunda farklı alternatif mantıklar ürettiklerini açıklamışlardır (King ve Soule, 2007: 413).

Son yıllarda kurumsal değişimin kökenleri, dinamikleri ve süreçleri üzerine fazlasıyla eğilen yeni kurumsalcı teorisyenler bu bütünleştirme çabalarında öncü bir rol oynamışlardır. Kurumsal değişim açıklandığı birçok çalışmada toplumsal hareket teorileri kurumsal dönüşümlerin açıklamalarına aktörleri içermek için kullanılmıştır (McAdam ve Scott, 2005). Bu bağlamda aktörlerin kolektif eylemleri, seferberlik yapıları, çerçeveleme süreçleri kurumsal değişim sürecinde ele alınmaya başlanmıştır.

2.2.1. Kavramsal Çalışmalar

Toplumsal hareket literatüründen faydalanarak kurumsal değişimi açıklayıcı birçok kavramsal ve görgül çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar bağlamında kurumsal süreçlere,

aktörlere ve örgütsel alanlara ilişkin mevcut açıklamalar revize edilerek, değişimin ve yeni uygulamaların oluşumunun açıklanmasına ilişkin yeni eğilimler söz konusu olmuştur. (Schneiberg ve Lounsbury, 2008: 649). Kurumsal değişime ilişkin yapılan kavramsal çalışmaların bazılarında, toplumsal hareket teorileri örgüt çalışmalarıyla (özellikle yeni kurumsalcı çalışmalarla) bütünleştirilerek, değişimi açıklayıcı bir temel çatı oluşturma çabası söz konusu olmuştur (McAdam ve Scott, 2005; Fligstein ve McAdam, 2011).

McAdam ve Scott (2005), toplumsal hareket ve örgüt teorilerinin bütünleştirildiği çalışmalarda temel eksikliklerden hareketle, görgül çalışmalara dayanak oluşturacak bütünleştirilmiş bir temel çatı ortaya koymuşlardır. Bu bütünleştirici çatıda durgun bir yapının aksine, dinamik bir süreçte kurumsal değişimin temel dinamikleri anlamaya çalışılmıştır. Yazarlar kurumsal değişime ilişkin örgüt çalışmalarından olan Scott, Ruef, Mendel ve Corona'nın (2000) çalışmaları ile toplumsal hareketlere ilişkin McAdam, McCarthy ve Zald (1996) ile McAdam, Tarrow ve Tilly'nin (2001) çalışmalarını harmanlayarak, kurumsal değişimi açıklamaya yönelik bir çatı inşa etmişlerdir. Örgütsel çalışmalarından özellikle yeni kurumsal teorinin üzerinde durduğu kurumsal aktörler, örgütsel alanlar, kurumsal mantıklar, yönetim yapıları kavramları ile toplumsal hareket teorilerinin üzerinde durduğu seferberlik yapıları, politik fırsatlar ve çerçeveleme süreçleri bu çatının temellerini oluşturmuştur (McAdam ve Scott, 2005: 17-19).

Bir başka kavramsal çalışmada Fligstein ve McAdam (2011), yeni kurumsal teorinin kurumsal alanlardaki uyuma fazlasıyla odaklandığını, kurumların doğuşunu ve dönüşümünü açıklamada yetersiz kaldığını söylemişlerdir. Yapılan çalışmalarda örgütsel alanların istikrarlı bir yapı olarak gösterilmesini ve bu yapıdaki değişimlerin de genellikle şoklara bağlı olarak devrimsel nitelikte ele alınması da eleştirilerek, örgütsel alanlarda kanıksanmış kurallar bütünü veya bir konsensüsün pek söz konusu olmadığı ve sürekli küçük değişimlerin söz konusu olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca yeni kurumsalcılar tarafından aşırı şekilde vurgulanan kurumsal mantık kavramını da yazarlar tarafından eleştirilmiştir. Kurumsal mantık kavramının örgütsel alanlarda neyin ne şekilde yapılacağı hususunu aşırı bir şekilde vurguladığı, fakat aktörlerin pozisyonları, olayları ve durumları yorumlamaları ve gücün kullanımı hususunda pek fazla şey söylemediği ifade edilmiştir. Yazarlar, kurumsal teorinin belirttikleri eksikliklerinden yola çıkarak, toplumsal alanlardaki değişimi daha iyi açıklamak adına yeni kurumsal teori, Giddens'in

yapılandırma teorisi ve toplumsal hareket teorilerinden yararlanarak bir teorik çatı ortaya koymuşlardır. Bu çatının temel yapı taşı ise, toplumsal hareket ve örgüt çalışmalarının her ikisinin de temelinde yatan kolektif stratejik eylemin oluşturduğunu belirtmişlerdir (Fligstein ve McAdam, 2011: 2).

Bazı kavramsal çalışmalarda ise toplumsal hareketlerin örgütsel alanlar veya piyasaların doğuşundaki rolü açığa çıkarılmaya çalışılmıştır (Fligstein, 1996; Rao ve diğerleri, 2000). Fligstein'in (1996) çalışması, piyasaların gelişiminde (oluşum, istikrar ve dönüşüm aşamalarında) çeşitli aktörlerin politik eylemlerinin rolünü açıklamaktadır. Fligstein, piyasaların gelişiminde yerleşik şirketler, meydan okuyucu şirketler ve devlet arasındaki ilişkilerin önemli olduğunu belirterek yeni piyasaların oluşumunda toplumsal hareket metaforundan faydalanmıştır. Özellikle piyasaların oluşumu ve dönüşümü aşamalarında kendi görüşlerini kabul ettirmek isteyen şirketlerin ve aktörlerin bir toplumsal hareket benzeri eylemlerde bulunarak çeşitli istikrarlı politikalar ve rekabete ilişkin toplumsal çözümler ürettiklerini ifade etmiştir (Fligstein, 1996: 663-664). Yine yazar, istikrarlı bir piyasa üretmede şirketlerin başarısını ise grubun ve kaynakların büyüklüğü, eylem için politik fırsatların mevcudiyeti, devletin şikayetleri sonlandırmaktaki isteği gibi faktörlere bağlı olduğunu söylemiştir (Fligstein, 1996: 664).

Rao, Morrill ve Zald (2000) ise, toplumsal hareket teorilele yeni kurumsal teoriyi bütünleştirerek, yeni örgütsel formların kolektif eylemi içerecek şekilde politik bir proje olarak nasıl inşa edildiklerine odaklanmışlardır. Değişim sürecinde toplumsal hareketlerin mevcut formlarda yerleşik olan inançları, değerleri ve normları çözme ve yeni inanç, değer ve normlar inşa etme gibi çift taraflı bir rolü söz konusudur. Bu süreçte toplumsal hareket aktörleri birer kurumsal girişimci olarak politik fırsatları belirleme, sorunları çerçeveleme ve destekçileri seferber etme gibi süreçlerle değişimin odağında yer alırlar. Bir başka deyişle onlar, sosyal yapılara yeni norm ve değerler aşırlar ve örgütsel alanda görülen rahatsızlıkların ve yıkımların mimarı olurlar (Rao ve diğerleri, 2000: 240).

2.2.2. Görgül Çalışmalar

Kurumsal değişimi açıklama adına yeni kurumsal teori ile toplumsal hareket teorilerini bütünleştirme çabalarının bir ürünü olarak birçok görgül çalışma yapılmıştır.

Yapılan bu çalışmalar iki farklı görüş dahilinde söz konusu olmuştur. İlki, örgütsel alanlara ve örgütlere içsel olarak doğan ve kurumsal süreçleri işleterek değişimi amaçlayan toplumsal hareketler, diğeri ise örgütsel alanlara ve örgütlere dışsal olan kesimlerin seferberlik süreçlerini ve politik mücadelelerini içeren toplumsal hareketlerdir (Schneiberg ve Lounsbury, 2008: 650).

2.2.2.1. Kurum İçi Kurumsal Girişimciler Olarak Toplumsal Hareketler ve Kurumsal Değişim

Bazı yeni kurumsalcı teorisyenler, kurum içerisinden doğan ve çeşitli kurumsal aktörleri harekete geçiren, yerleşik ilişki ağları ve kaynaklardan faydalanan çeşitli kurumsal süreçlerle mevcut uygulama veya örgütleri yenileriyle dönüştürme amacı güden toplumsal hareketleri kurumsal değişim analizlerinde ele almışlardır (Fligstein, 1996; Schneiberg ve Lounsbury, 2008). Bu bağlamda yapılan bir takım görgül araştırmalarla kurumsal değişim açıklanmaya çalışılmıştır (Lounsbury, 2001; Creed ve diğerleri, 2002; Lounsbury ve diğerleri, 2003; Rao ve diğerleri, 2003; Vogus ve Davis, 2005; Armstrong, 2005; Morrill, 2006).

Lounsbury (2001), 1975-1995 yılları arasında Amerika'daki Büyük Göller (Great Lakes) Bölgesi'ndeki eyaletlerde, 154 üniversite ve kolejdaki geri dönüşüm programlarının kadrolanması esaslarındaki farklılıkların nasıl ortaya çıktığını araştırmıştır. Araştırma sonucunda, tam zamanlı yöneticilerin yer aldığı geri dönüşüm programlarının adapte edilmesinde çevreci öğrenci hareketlerinin etkisinin varlığı gösterilmiştir. Özellikle üniversitelerdeki yerel öğrenci gruplarının üniversite idarecileri nezdindeki lobileme faaliyetleri ve ulusal bir toplumsal hareket örgütü olan Çevreci Öğrenciler Eylem Koalisyonu'nun, kampüslerdeki çevreci öğrencilere hareket için kaynak ve çeşitli altyapılar sağlaması (ilişki ağları gibi) tam zamanlı programların adapte edilmesinde öncü olmuştur.

Örgütsel düzeyde yeni kimliklerin ve politikaların oluşumunda kültürel boyutların rolünü açığa çıkarmayı amaçlayan bir araştırmada Creed, Scully ve Austin (2002), Amerika'daki işyerlerinde lezbiyen, gey ve biseksüellere yapılan ayrımcılığa yönelik politikaların önlenmesine karşı bu grupların gerçekleştirmiş olduğu hareketleri

incelemişlerdir. Araştırma sonucunda bu grupların, bu tür politikalara karşı hem ulusal hem de örgütsel düzeyde kendilerini haklılaştıracak kültürel açıklamalar kullandıkları, bu şekilde kendi yerel konumlarını meşrulaştırdıkları ve örgütlerde kendilerine yönelik tarafsız politikaların gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynadıkları görülmüştür. Çalışma, toplumsal hareket aktörlerinin meşruiyet açıklamaları ve kültürel anlamlandırmalarla nasıl yeni kurumsal düzenler inşa ettiklerini ortaya koymuştur.

Başka bir araştırmada Rao, Monin ve Durand (2003), Fransa'da 1970-1997 yılları arasında, yemek yeme sanatı alanında elit şeflerin kimlik hareketlerinin geleneksel yemek yeme sanatını nasıl dönüştürdüğünü incelemişlerdir. Aktivist şefler teorileştirme faaliyetleri sonucunda, sosyo-politik meşruiyet elde ederek diğer şefleri geleneksel yöntemlerden uzaklaştırmışlar ve yeni rolleri benimsemelerini sağlamışlardır. Bu hareketlerin sonucunda, geleneksel yemek yeme sanatına göre şeflerin rolü daha etkin ve özerk hale gelmiş, daha kısa menülere ve tüketim süresine, daha taze besin içeriklerine, daha az stoklara ve tabakta servise dayanan yenilikçi aşçılık metotları gelişmiştir. Çalışma toplumsal hareketler aracılığıyla kurumsal değişimde örgütsel alanların içsel bir ajanı olan profesyonellerin rolünü göstermiştir.

Lounsbury, Ventresca ve Hirsch (2003) çalışmalarında, Amerika'da ticari bir geri dönüşüm endüstrisinin doğuşunda, gönüllü geri dönüşümcülerin ve geri dönüşüm hareket örgütlerinin etkisini araştırmışlardır. İlk zamanlar Amerika'da kaynak iyileştirme çerçevesi dahilinde atıkların yakımından enerji elde etme faaliyetleri söz konusuysen, Ulusal Geri Dönüşüm Koalisyonu gibi öğrencilerin oluşturduğu bir takım çevreci toplumsal hareket örgütlerinin politik ve kültürel faaliyetleri ve çerçeveleme süreçleri sonucunda, kaynak iyileştirme çerçevesini esas alan ve atıkların yeniden geri dönüşümü faaliyetlerini yürüten ve bundan kazanç elde etme amacı güden bir endüstri ortaya çıkmıştır. Yazarlar, toplumsal hareketlerin alan dahilindeki dominant mantıkları çözme, yeni pratik modeller oluşturma ve devlet kurumlarıyla etkileşme gibi mekanizmalar ve çerçeveleme süreçleri ile yeni ekonomik kurumların oluşmasına zemin hazırladıklarını ortaya koymuştur.

Bir başka araştırmada Vogus ve Davis (2005), 1982-1990 yılları arasında 50 Amerika eyaletindeki şirketleri ele geçirme karşıtı kanunların yayılımını toplumsal hareketler ve karşıt toplumsal hareketler süreçlerine vurgu yaparak incelemişlerdir.

Amerika’da “şirket ele geçirme” kanunları yaygın hissedarların hareketleri sonucu ortaya çıkan, şirketlerin ve profesyonel yöneticilerinin piyasa tarafından kontrolüne ve bu şekilde hissedar haklarının korunmasına dayanan bir sistemdir (Davis ve Thompson, 1994). Bu sisteme karşı çıkan yönetici elitleri ve onların müttefikleri, sistemin yerel işletmeleri ve ekonomileri tehdit ettiğini vurgulayarak karşıt bir seferberlik başlatmışlar ve ele geçirme karşıtı kanunların Amerikan eyaletlerinde yayılımında önemli bir rol oynamışlardır. Kurumsal elitler bu süreçte çeşitli kaynakları seferber ederek, politik birtakım fırsatlardan yararlanarak ve kendi yaklaşımlarını çerçeveselendirerek, kurumsal yönetim kanunlarında ele geçirmeyi kısıtlayıcı öğelerin yer almasını sağlamışlardır.

Başka bir çalışmada Armstrong (2005), 1970’lerde Amerika’nın San Francisco eyaletinde gey ve lezbiyen hareketlerinin nasıl yeni örgütsel alanlar ve formlar yarattığını araştırmıştır. Araştırma sonucunda, gey ve lezbiyenlerin homoseksüel toplumsal hareket örgütleri kurarak, çerçeveselendirme yaparak ve politik fırsatları kullanarak, yeni solun dinamikleri ile etkileşimleri sonucu, gey ve lezbiyen alanlarında yeni kimlikler ve yeni örgütsel modeller ortaya çıkardıklarını ortaya koymuştur.

Morril ise (2006), 1965-1995 yılları arasında Amerika’da klasik mahkemelerde yargılama sistemine alternatif olarak uyuşmazlık çözüm programlarının (*alternative dispute resolution*) nasıl geliştiğini araştırmıştır. Yargıçlar, avukatlar, sosyal çalışmacılar ve çeşitli arabulucular gibi içsel aktörler olan ana aktivistlerin reform çabaları neticesinde, alternatif çerçeve üretimleri ve kaynakların seferberliği ile “toplum arabuluculuğu” ve “çok merkezli adliyeler” gibi alternatif örgütsel formlar ortaya çıkmıştır. Araştırmada, kurumsal değişimi açıklayıcı üç aşamalı bir model ortaya konulmuştur. Bunlar örgütsel alanlardaki kurumsal başarısızlıkları algılayan ve çözüm önerileri sunan yenilik aşaması, alanlardaki anahtar aktörleri harekete geçiren ve bazen birbirleriyle çelişen, yeniliklere meşruiyet sağlayıcı çerçeveler üreten ve kritik aktörlerin faaliyetlerini sunan seferberlik aşaması, son olarak yeniliklerin kanıksanmış bir form halini aldığı süreci anlatan yapılandırma aşamasıdır.

Yapılan tüm bu görgül çalışmalar örgütsel alan ve örgüt sınırları içerisindeki aktörlerin toplumsal hareketleri ile nasıl kurumsal değişimi gerçekleştirdiklerini açıklamıştır. İçsel bir değişim ajanı olarak bu aktörler mevcut kurumların ve düzenlerin

yerine yayma, teorileştirme, yeniden şekillendirme (*recombine*) gibi kurumsal süreçleri işleyen, yerleşik kanal ve güç yapılarını kullanarak yeni alternatifler getiren toplumsal hareket aktörleri olarak nitelendirilmişlerdir (Schneiberg ve Lounsbury, 2008: 654).

2.2.2.2. Kurum Dışı Girişimciler Olarak Toplumsal Hareketler ve Kurumsal Değişim

Bazı çalışmalarda örgütsel alanlara ve örgütlere dışsal olan kurumsal güçler olarak toplumsal hareketler ele alınmıştır. Bu çalışmalarda toplumsal hareketler, bir kurumsal alanda hakim olarak konumlanmış uygulamaları, mantıkları ve anlam sistemlerini yeniden yapılandırmak için harekete geçen kurum dışı girişimciler (extra-institutional entrepreneurs) olarak nitelendirilmişlerdir (King ve Soule, 2007). Kurum dışı girişimciler olarak toplumsal hareketlerin kurumsal değişimdeki rolü yapılan görgül araştırmalarla açığa çıkarılmaya çalışılmıştır (Clemens, 1993; Rao, 1998; Hoffman, 1999; Schneiberg ve Soule, 2005; King ve Soule, 2007; Schneiberg ve diğerleri, 2008; Weber ve diğerleri, 2008; Hiatt ve diğerleri, 2009; Sine ve Lee, 2009; Özen ve Özen, 2009).

Politik kurumların nasıl değiştiğini veya bu dönüşümlerde nelerin etkili olduğunu inceleme konusu yapan Clemens (1993), Amerika’da 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında politik arenada yaşanan kadın hareketlerinin, politik kurumları nasıl dönüştürdüğünü ve nasıl yeniliklere yol açtığını araştırmıştır. Araştırmada, kadın hareketlerinin Amerikan politik tarihindeki en önemli değişimlerden olan “mahkemeler ve partiler devleti” politik rejiminden, “yasal aktivite ve menfaat grupları ile müzakere odaklı” bir politik rejime geçişteki etkisi ortaya koyulmuştur. Bu süreçte kadınların oluşturduğu hareket örgütleri seçim mekanizmaları ve parti faaliyetleri geleneksel eylem repertuarlarının haricinde, işletme metotları, lobi faaliyetleri gibi farklı örgütsel repertuarların altını çizmişlerdir.

Başka bir araştırmada Rao (1998), Amerika’daki çeşitli tüketici birlikleri hareketlerinin, yeni örgütsel form olarak kar amacı gütmeyen tüketici koruma örgütlerinin ortaya çıkışındaki rolleri üzerinde durmuştur. Tüketici hareketlerinin etkisiyle önceleri ticaret birlikleri ve profesyonel derneklerden oluşan üretim için standart belirleme ve test etme örgütleri, tüketici birliklerinden oluşan, kazanç amacı gütmeyen tarafsız ve bilimsel

test odaklı tüketici koruma derneklerine dönüşmüştür. Rao (1998: 947), hareketi gerçekleştiren tüketici birliklerini “bir alanda yeni değerler, normlar ve inançlar yaratmak için kaynakları seferber eden girişimciler” olarak nitelendirmiştir. Girişimciler bu süreçte yeni formları meşrulaştırmak için çerçeveleme faaliyetlerinde bulunmuşlar ve örgütlere yeni kültürel değerleri aşlayan bir aracı vazifesi görmüşlerdir. Bu süreçte devlet, profesyoneller ve diğer örgütlerin desteği çerçevelerin kabul görmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Rao’nun (1998) araştırması kurumsal projelerin örgütlü politikalardan ve toplumsal hareketlerden doğabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Bir diğer çalışmada Hoffman (1999), hükümet, çevreci sivil toplum örgütleri ve şirketler gibi zamanla farklılaşan aktörlerin etkileşimleriyle 1960-93 yılları arasında Amerikan kimya endüstrisindeki kurumsal çevrecilik uygulamalarının zamanla nasıl yapılandığını ve evrildiğini araştırmıştır. Çevre sorunlarına ilişkin hükümet düzenlemeleri, yıkıcı çevresel hareketler ve şirketlerin bu hareketleri algılayışları ve yorumlamaları ile önceleri düzenleyici öğelerin etkisinde olan çevre korumaya yönelik anlayış ve kurumlar zamanla normatif ve bilişsel öğelerin etkisi altına girmiştir. Hoffman, kurumsal alanları kurumsal savaşların (White, 1992) yaşandığı bir güç ilişkileri arenası (Brint ve Karabel, 1991) olarak görmüştür. Bu bağlamda örgütsel alanları, bir merkezi sorun etrafında bir araya gelen üyelerin oluşturduğu alanlar olarak ele almıştır (Hoffman, 1999: 364). Çalışma, yeni kurumsalcıların sıklıkla belirttiği şekilde kurumsal alanların yapılanmasında eşbiçimlilik baskılarından ziyade, alandaki yerleşik aktörlerin bir konu etrafındaki tartışma ve etkileşimlerinin etkili olduğunu göstermiştir.

Başka bir araştırmada Schneiberg ve Soule (2005), 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında bazı Amerikan eyaletlerindeki yangın sigortasında tarife düzenlemelerinin yasalaşma sürecini incelemiştir. 1880’li yılların ortalarına kadar yangın sigortası fiyatlarının belirlenmesinde, rekabeti kısıtlayıcı, piyasa düzenine dayanan ve büyük işletmeler arasında kurulan birlikler, yapılan gizli anlaşmalar ve tröstler söz konusuydu. Bunlara karşı yapılan protestolar, kamuoyu tartışmaları ve birtakım tüketici gruplarının, çiftçilerin, küçük işletme gruplarının seferberlikleri sonucu, yaklaşık 34 eyalette tröst karşıtı olan ve devletçe denetime tabi bir işbirliğine dayalı fiyat belirleme birliklerini esas kılan kanuni düzenlemeler kabul edilmiştir. Kısaca fiyat düzenleme, çelişkili ve çok düzeyli bir süreçte kurumsallaşmıştır. Bu süreçte uzlaşmalar ve onun altında

yatan çelişkiler, mevcut düzenlemelere karşı çıkan, alternatif form ve düzenleri teşvik eden, teorileştiren ve meşrulaştıran toplumsal hareketlerin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Schneiberg ve Soule, 2005: 128).

King ve Soule (2007), örgütsel alanlardaki süreçler, politikalar ve prosedürlerin, nasıl örgüt haricinde dışsal bir girişimci olan toplumsal hareketler tarafından şekillendiğini araştırdıkları çalışmalarında, 1962-1990 yılları arasında Amerikan şirketlerine karşı ikincil düzeydeki hissedarların gerçekleştirdiği boykot ve protesto faaliyetlerinin hisse senedi getirileri ve şirketlerin yatırımcılarının şirket hakkındaki algıları üzerindeki etkilerine odaklanmışlardır. Aktivist hissedarlar tüketicilere ve emeğe ilişkin sorunlara eğilerek ve medya desteği sağlayarak, şirket yatırımcılarının şirketler üzerindeki güvenlerini sarsmışlar ve şirketlerin karar alıcılarını etkileyerek örgütsel süreçleri şekillendirmişlerdir. Araştırmada toplumsal hareketler, baskın bir sistemin egemenliğine dayalı kurumsal mantıkları ve anlam sitemlerini yeniden oluşturmaya çalışarak değişimi gerçekleştiren bir ajan ve dışsal bir girişimci olarak gösterilmiştir.

Schneiberg, King ve Smith (2008), 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Amerikan eyaletlerindeki karşılıklı sigorta, süt ürünleri kooperatifleri ve tahıl ambarları gibi kooperatif işletmelerin ortaya çıkışlarını inceledikleri araştırmalarında, toplumsal hareketlerin alternatif bir örgütsel form oluşturmadaki rolünü ortaya koymuşlardır. Çiftçilerin ve bağımsız üreticilerin şirket birleşmelerine (tröstlere) ve şirket kapitalizmine dayanan ekonomik düzene karşı politik mücadeleleri sonucunda, üyelik sistemine, yerel sahipliğe ve kendi kendine yeterli bir ekonomik örgütlenmeye dayanan kooperatif işletmeler ortaya çıkmıştır. Bu süreçte kaynakların seferber edilmesiyle, çerçeveselendirme faaliyetleriyle ve politik fırsatlardan yararlanılmasıyla yürütülen ekonomik düzen karşıtı hareketler ve işletmelerin bunlara karşı hareketleri yeni formun oluşmasında etkili olmuştur.

Bir başka çalışmada Weber, Heinze ve DeSoucey (2008), Amerika'da 1990'lı yıllardan itibaren oluşmaya başlayan ve sadece ot ile beslenen hayvanlardan elde edilen et ve süt ürünleri piyasasının doğuşunda toplumsal hareketlerin rolünü araştırmışlardır. Çeşitli çiftçiler, tüketiciler ve yazarlardan oluşan aktivist grupların, geleneksel üretim yöntemi olan endüstriyel üretimin temel olumsuzluklarını tanımlayan, alternatif

uygulamaları gösteren ve onları çerçevlendiren, seferberlik süreçlerini hızlandıran kültürel kodlar geliştirerek yeni piyasaların oluşumunda nasıl rol oynadıklarını göstermişlerdir.

Hiatt, Sine ve Tolbert'ın (2009) araştırması ise, 1870-1920 yılları arasında Amerika'daki Alkol Karşıtı Hristiyan Kadınlar Birliği'nin başını çektiği alkol karşıtı hareketlerin biracılık endüstrisinin gerilemesindeki ve buna bağlı olarak yeni alkolsüz içecek endüstrilerinin ortaya çıkışındaki etkisine odaklanmıştır. Kaynak seferberliği ve çerçeveleme teorilerinden faydalanan yazarlar, bu süreçte Alkol Karşıtı Hristiyan Kadınlar Birliği'nin tüketicilerin alkole karşı tutumlarını değiştirme, alkolü yasaklayıcı kanunları çıkarttırma gibi eylemleri, girişimleri ve çeşitli taktikleri ile biracılık endüstrisinin normatif, bilişsel ve düzenleyici çevresinde doğrudan değişimlere yol açarak, biracılık endüstrisinde bir gerilemeye neden olduklarını göstermişlerdir. Bunun yanı sıra birliğin bu hareketlerinin, alkollü içeceklere karşı alternatif bir çözüm arayan girişimcileri de harekete geçirerek alkolsüz içecek (Pepsi, Coco Cola gibi) endüstrilerinin doğumunda dolaylı olarak etkilerde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma toplumsal hareket örgütlerinin çeşitli taktiksel eylemlerinin örgütsel formları çözülmesindeki doğrudan ve yeni örgütsel formların oluşumunda dolaylı etkilerini göstermesi açısından önemlidir.

Başka bir çalışmada Sine ve Lee (2009), 1978-1992 yılları arasında, Amerika'da rüzgar enerjisi sektörünün doğuşunda toplumsal hareketlerin rollerini araştırmışlardır. "Sierra Club" gibi çeşitli çevreci toplumsal hareket örgütleri çeşitli kaynakları seferber ederek, çeşitli çerçeveleme ve teorileştirme faaliyetleri ile kömür, petrol, gaz gibi kaynaklardan elektrik üretimine ilişkin politikalara karşı çıkmışlar ve rüzgar enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarını ön plana çıkarmışlardır. Onların bu hareketleri enerji sektöründe bilişsel, normatif ve düzenleyici değişimler yaratmış ve rüzgar enerjisi gücüne dayalı bir sektörün oluşması için yeni girişimcilere fırsatlar ve bilgisel düzeyde bir alt yapı hazırlamıştır. Toplumsal hareket örgütleri mevcut kurumlara, norm ve değerlere meydan okumaları ile girişimcilere maddi kaynaklar sağlayarak yeni bir sektörün ortaya çıkışına zemin hazırlamışlardır.

Bir başka araştırmada ise Özen ve Özen (2009), Bergama'da 1990-2004 yılları arasında yaşanan çevre mücadelesi kapsamında çok uluslu şirketlerin, aktivistlerin ve

devletin etkileşimleri doğrultusunda Türkiye'deki altın madenciliği sektöründeki değişimi ve alanın yeniden yapılandırılmasını incelemişlerdir. Yazarlar, Bergama'da çeşitli çevrecilerin ve köylülerin özellikle çok uluslu bir şirket olan Eurogold'un siyanürle altın aramasına ve devletin liberal dönüşüm mantığına karşı seferber olarak mücadeleye giriştiklerini, fakat mücadele sonucunda devletin, alandaki neoliberal mantığı daha perçinleyecek yeni düzenlemeler yaptığını ve hareketi bastırdığını belirtmişlerdir. Araştırma Türkiye gibi devlete bağımlı iş sistemlerinde, izlenen neo-liberal politikalar kapsamında, devletin kurumsal değişimi gerçekleştirmede ve örgütsel alanları yapılandırmadaki rolünün belirgin olduğunu ortaya koymuştur. Kurumsal değişimde ulusal sistemlerdeki farklı politik yapıların etkili olacağı vurgulanmıştır.

Bu araştırmalar bağlamında örgütsel alanların dışında veya sınırlarında doğan hareketler olarak toplumsal hareketler yerleşik kanalların ve kurumsal süreçlerin dışında faaliyet gösteren, alan dahilinde mevcut uygulama ve düzenlere meydan okuyan ve meşruiyet krizlerine yol açan, bunun sonucunda da dolaylı veya doğrudan değişimi gerçekleştiren kurumsal güçler olarak kavramlaştırılmıştır.

Toplumsal hareketlerin yeni kurumsal teoriye dahil edilmesi ile istikrarlı ve uyum süreçleriyle karakterize edilen kurumsal alanlar, mücadelelerin, dönüşümlerin ve geçici uzlaşılmanın yaşandığı bir ihtilafli alan olarak ele alınmaya başlanmıştır (Greenwood ve diğerleri, 2008: 19). Bu ihtilafli alanların yeni aktörleri olarak, çıkarları ön planda olan aktörlere karşı bir tehdit oluşturan kurum dışı girişimciler (ya da meydan okuyucular) ve onların destekleyicileri kurumsal analize dahil edilmiştir (Schneiberg ve Lounsbury, 2008; 648). Yine yayılma, eş biçimlilik, meşruiyet gibi kavramlara ek olarak, rekabet, kolektif eylem, çerçeveleme, bilinçli seferberlik gibi yeni alternatif kavramlar ve süreçler ele alınmıştır (Schneiberg ve Lounsbury, 2008: 648).

Kurumsal analize yapılan bu katkılara rağmen, yapılan çalışmalarda göz ardı edilen veya yeterince değinilmeyen bazı hususlar söz konusudur. Bunlar kurumsal kanalları kullan(a)mayan görece olarak güçsüz toplumsal hareketlerin eylem ve söylemlerine, ülkeler arası farklı politik fırsat yapılarının hareket üzerindeki etkilerine yeterince odaklanmama ve bir aktör olarak devletin kurumsal değişim sürecindeki rolünün nötr veya pasif olarak ele alınmasıdır.

2.3. Kurumsal Olmayan Kanalları Kullanan Toplumsal Hareketlerin ve Devletin Kurumsal Değişimdeki Rolünün Belirginleştirilmesi: Toplumsal-Politik Bağlam Çerçevesinde Bir Değerlendirme

Kurumsal değişime ilişkin yapılan çalışmaların genelinde toplumsal hareketlerin kurumsal değişimin yerleşik bir aracı ve kaynağı olarak, örgütsel alanlara nüfuz edebilme veya örgütsel alan içinde gelişebilme, kurumsal süreçleri işletebilme ve her bir aşamada kurumsallaşma ve çözümleri şekillendirebilme gücünden bahsedilmiştir (Schneiberg-Soule, 2005: 154). Özellikle alan içinden doğan ve kurumsal süreçleri işletebilen toplumsal hareketlerde bu güç daha belirgin bir şekilde vurgulanmıştır. Örgütlere veya örgütsel alanlara dışsal olarak ortaya çıkan toplumsal hareketler alan içindeki yerleşik kanalları ve kaynakları kullanmayan kurumsal güçler olarak nitelendirilmişlerdir. Fakat yapılan araştırmalarda dışsal nitelikteki toplumsal hareketler, çeşitli toplulukları, ilişki ağlarını harekete geçirebilen, devlet organlarına baskı yapmak için politik destek elde edebilme gibi kurumsal ve politik kanalları kullanabilen ve böylece örgütsel alanlara nüfuz edebilen değişim aktörleri olarak gösterilmiştir.

Araştırmalarda yaygınca kullanılan, kurumsal kanalları etkin bir şekilde kullanarak örgütsel alanlara nüfuz etme her zaman söz konusu olmayabilir. Örgütsel alanlara nüfuz edemeyen ve kurumsal kanalları kullanamayan, yıkıcı ve eylemsel nitelikte protesto gösterileri gibi bir takım faaliyetlerle kurumsal değişimi gerçekleştirmeye çalışan özellikle yerel nitelikteki hareketler de söz konusu olabilir. Nitekim toplumsal hareket çalışmalarında karar alma mekanizmasına dahil olmayan ve kurumsal kanalları kullanmayan görece olarak güçsüz toplulukların hareketlerinden bahsedilmektedir (Della Porta ve Diani, 1999). Dolayısıyla kurumsal kanalları kullanamayan bu güçsüz hareketlerin isteklerini gerçekleştirmek için başvuracakları mekanizma veya süreçler de değişecektir. Bu durum hareketin başarısında da önemli bir etkiye sahip olabilecektir. Bazı araştırmalarda, toplumsal hareketlerin kurumsal kanalların dışındaki protesto eylemlerine değinilmekle birlikte, bunlar kurumsal olan kanallara ek olarak olayları dramatize etmek için kullanılan eylemler olarak gösterilmiştir (Hoffman, 1999). King ve Soule'ün (2007) çalışması tamamen kurumsal olmayan kanalları kullanan hareketlere odaklanmakla beraber, sadece belirli eylem ve protestoların kurumsal değişimdeki rolüne vurgu yapmakla dar bir bakış açısından konuyu ele almaktadır. Oysa toplumsal hareket

aktörlerinin benimsediği ve kurumsal olmayan kanalları içeren stratejiler, taktikler, eylem yapıları ile seferberlik yapıları dar bir şekilde ele alınmayacak kadar çok boyutu olan bir olgudur. Bu boyutların hepsinin araştırmada göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Araştırmalarda genelde göz ardı edilen görece güçsüz olan toplumsal hareketlere odaklanmama, yapılan çalışmaların genelde liberal devlet yapısının egemen olduğu Kuzey Amerika yazınına dayanmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin liberal devletler tarihsel olarak sivil toplumun güçlü olduğu ve kutsallaştırıldığı devletlerdir (Jepperson ve Meyer, 1991: 216). Biçimsel örgütlerde görülen kurumsal değişimlerde sivil toplumun ve bireylerin rolü oldukça büyüktür. Yetkilendirilmiş bireyler kendi çıkarları doğrultusunda bir tavır takınarak, kamu adına kamusal bir örgüt gibi hareket ederek çeşitli söylem ve iddialarla kurumsal değişimi gerçekleştirebilmektedir (Jepperson ve Meyer, 1991: 216). Dolayısıyla liberal ülkelerde sivil toplumun sahip olduğu güç ve yüksek örgütlenme düzeyi toplumsal hareketlerin örgütsel alanlara nüfuz edebilmesinde ve kurumsal bir güç olmasında etkili olmaktadır. Oysa farklı bağlamlarda özellikle toplumsal gücün ve örgütlenme düzeyinin düşük olduğu ülkelerde, toplumsal hareketler ve hareket aktörleri politik kanalları etkin bir şekilde kullanamayacak derecede güçsüz bir nitelik göstermektedir.

Bu bağlamda kurumsal kanalların kullanımı veya hareketin başarı düzeyi hareketin gerçekleştiği ülkelerdeki politik süreç ve fırsat yapıları ile yakından ilgilidir. Daha önce de belirtildiği üzere, toplumsal hareket literatüründe politik fırsat yapıları, toplumsal hareketlerin ve örgütlerin eyleme geçmesini ve örgütsel yapılarını, stratejilerini ve nihayetinde başarısını etkileyen yapısal bir faktör olarak ele alınmaktadır (Campell, 2005: 45). Çok az çalışmada politik fırsat yapılarının toplumsal hareketler üzerindeki etkilerine odaklanılmıştır. Odaklanılan çalışmalar da yine Amerikan sistemindeki politik kurumlara ve fırsat yapılarına ilişkindir. Özellikle Amerikan politik sisteminde devlet kurumlarının meydan okuyuculara karşı açıklığı, siyasi elitlerle ittifak kurabilme derecesi ve devlet baskının düşüklüğü gibi faktörler, toplumsal hareketleri eyleme geçiren, kurumsal kanalları kullanabilmesine yol açan ve onları başarıya ulaştıran etmenler olarak görülmüştür. Fakat farklı ulusal bağlamlardaki farklı politik fırsat yapıları hareketler için aynı etkiyi yaratamayabilmektedir. Nitekim Avrupa kaynaklı yapılan politik süreç çalışmalarında, özellikle Batı Avrupa'daki politik yapılara ve onların toplumsal hareketler üzerindeki

etkilerine değinilmiştir. Örneğin 1980'ler ve 1990'lar boyunca farklı ülkelerde görülen nükleer karşıtı aktivist hareketlerin başarısının ülkelerdeki hakim politik kurumsal yapılara veya politik kültüre bağlı olduğu gösterilmiştir (Kitschelt, 1986; Koopmans ve Duyvendak, 1995). Hareketlerin kullandığı stratejiler ve hareketlerin başarısı bu farklı politik yapılara göre şekillendiği belirtilmiştir. Fransa'da politik karar alıcıların karşıtlara karşı çok tahammülsüz olması ve politik kurumların aktivistlere karşı kapalılığı nükleer karşıtı hareketlerin başarı düzeyini olumsuz etkilemiştir. Karşıtlar ancak nükleer santraller sektörünün gelişmesinin yavaşlamasına neden olmuşlardır. Almanya'da devletin federal yapısı, politik kurumların çok yerel ve geçirgen oluşu ve seçim politikaları aracılığıyla toplumsal hareketlerin seferber olması gibi faktörler sonucu, özellikle mahkemeler aracılığıyla lisanlar durdurularak ve iptal edilerek nükleer santrallerin gelişimi engellenmiştir. Bu bağlamda farklı ülkelerdeki devlet kurumlarına ilişkin politik fırsat yapıları aktivistlerin tercihlerini kısıtlayabilme, onların değişim yaratma adına uygulayacağı stratejileri ve değişim için seçeceği örgütsel formları etkileyebilme, onları farklı protesto ve diyalog arenalarına kanalize edebilme ve hareketin başarısı üzerinde önemli etkiler ortaya koyabilme gücüne sahiptir (Campell, 2005: 45-46).

Görgül araştırmalarda aktörlere ilişkin genellikle göz ardı edilen hususlardan bir diğeri, yeni kurumsal teorideki kurumsal değişimi açıklayan çalışmalarda olduğu gibi devletin mücadelenin temel aktörlerinden biri olarak ele alınmamasıdır. Yapılan çalışmalarda toplumsal hareketler ve aktörleri meydan okuyucular olarak nitelenirken, alan dahilinde faaliyet gösteren şirketler veya çeşitli şirket birlikleri ise menfaati ön planda olan baskın aktörler olarak gösterilmektedir. Devlet ise toplumun farklı kesimlerinin taleplerinin dile getirildiği, tartışıldığı ve uzlaştırıldığı bir "müzakere" alanı olarak ele alınmaktadır (Rao, 1998: 950). Zaman zaman devlet meslek örgütleriyle ve çevreci aktivistlerle değişik şekillerde etkileşen ve alanları biçimlendiren aktörlerden sadece biri olarak gösterilse de (Hoffman, 1999), örgütsel alanın dışında olan ve çeşitli toplumsal sektörlerle eşit mesafede duran bir aktör olarak kavramlaştırılmaktadır (Özen, 2010). Daha önce belirtildiği üzere gelişimi ve kalkınmayı sağlayacak bir sektörün varlığında devlet örgütsel alanın merkezinde yer alabilmektedir. Bu durumda toplumsal hareketler, şirketler ve devlet aktörleri çelişen mantıklar ve çıkarlar doğrultusunda aynı alanda etkileşim içerisine girebilmektedirler. Devletin bir aktör olarak alanda yer aldığı çatışma sürecinin ele

alınması, çatışma sürecinin dinamikleri ve hareketin başarı boyutlarının değerlendirilmesi açısından önemlidir ve üzerinde durulması gereken bir konudur.

Tüm bu hususlar farklı ulusal bağlamlarda yapılan kurumsal değişim çalışmalarında, ulusal bağlamdaki devletin politik yapısının ile devlet ve toplum ilişkilerine kapsamında politik fırsat yapılarının dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bu doğrultuda bu bölümün son kısmında araştırmanın bağlamı olan Türkiye'nin politik yapısına ve tarihsel olarak toplumla kurduğu ilişkilere ile toplumsal hareketler tarihine odaklanılmıştır.

2.4. Türkiye'de Devletin Yapısı ve Devlet Toplum İlişkileri Bağlamında Politik Fırsat Yapıları

Türkiye'de devletin politik yapısına bakıldığında, tarihsel olarak devletin toplum karşısında daha ayrıcalıklı ve üstün bir yapıda olduğu görülmektedir. Türkiye'nin politik kültürü Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri merkezîyetçi ve patrimonyal bir devlete duyulan gereksinim ve bu devletin hegemonyasına karşı koy(a)mayan toplumsal sınıflar üzerine temellenmektedir (Sayın ve Çınar, 2007: 446). Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devlet merkezîyetçi bir biçimde tüm toplumsal birimleri yakından denetlemeye, hatta onlara çok az özerlik tanıyarak pek çok kararı onlar adına almaya çalışmaktadır (Heper, 2009: 270).

Politik kültür açısından bakıldığında devlet-toplum ilişkilerine ilişkin Türkiye için söz konusu olan bir durum uzlaşma kültürü ve muhalefete bakış açısı ile ilgilidir. Türkiye'nin politik kültüründe muhalefet kavramına pek hoş bakılmamaktadır. Osmanlı Türk siyasal hayatında, çatışmaların çözümlenmesinin bir biçimi olarak iyi niyetle ve karşı tarafa saygılı bir şekilde yürütülen tartışmalar geleneğinden yani doğru anlamı ile siyaset sürecinde yoksun olduğundan, gerektiğinde ödün vererek uzlaşmak her zaman zor olmuştur (Heper, 2006a: 248-49). Bunda devlet aktörlerinin topluma ve yönetilenlere karşı bakış açısının da önemli bir etkisi bulunmaktadır. Yöneten yönetilen ilişkisinde yönetenin salt emir veren, yönetilenin ise buna itaat eden kesim olarak anlaşılması, beraberinde muhalefete karşı hoşgörüsüzlüğü, muhalefetin devlet düşmanlığı ile eş anlamlı tutulmasını getirmiştir (Tosun, 2001: 359). Özellikle devletin ideolojisine, uyguladığı politikalara karşı gelişen toplumsal muhalefetlerde bu hoşgörüsüzlük ve düşmanlaştırma daha belirgin

olmuştur. Devlet özerk alanların oluşmasını, kendisinin sınırlandırılmasını ve bazı toplumsal kesimlerin politik süreçlere katılmasını ulusal bütünlüğe yönelik potansiyel bir tehdit olarak görmüş ve engellemiştir (Hira ve Şan, 2007: 454-455). Bu bağlamda Türkiye’de siyasetin temel aktörleri bir yandan çevrenin kötücül maksatlarından daima şüphe duyan merkez diğer yandan ise her zaman sindirilmiş ve bu durumun sonucu olarak her durumda aşırı muhalefet ve sorumsuz bir davranış sergileyen çevre olmuştur (Heper, 2006a: 248-49).

Türkiye’de devlet elitleri, politik yapının ve kültürün bir uzantısı olarak çeşitli zamanlarda ortaya çıkan toplumsal hareketlere karşı da sert karşılıklarda bulunmuşlardır. Baskı altına alma, askeri ve polis gücünü kullanma, politik partileri veya dernek ve birlikleri kapatma bunlar arasında sayılabilir. Devletin bu yapısı ve tutumu ise devlet ve çeşitli toplumsal hareketler arasındaki ilişkileri düşmanı bir düzeye getirmektedir. Toplumsal hareket teorileri açısından söylemek gerekirse, Hayriye Özen’in de (2007: 157) belirttiği gibi:

Türkiye’nin politik yapısı protestoculara karşı “kapalıdır” ve genelde toplumsal hareketler baskılanır. Bu anlamda muhalif düşüncelerin vurgulanmasında kurumsal meşru kanalların yerleşik olmaması dolayısıyla Türkiye devleti ve karşıt gruplar arasındaki ilişkiler her zaman düşmanca olmaktadır.

Türkiye’de muhalefete ve toplumsal hareketlere yönelik bu baskıcı ve kapalı ortamın Cumhuriyetin her döneminde aynı derecede olmadığı da söylenebilir. Toplumsal hareketlere karşı baskı düzeyinin düşük olduğu ve demokratik taleplere açıklığın söz konusu olduğu durumlar da olmuştur (1950’li ve 60’lı yıllar gibi). Fakat Türkiye’de sivil toplumun kısa nefes alma aralıklarını, sürekli olarak devletten sivil topluma yönelen baskı dönemleri izlemiştir (Tosun, 2001: 410).

1923-46 yıllarını içeren tek parti dönemi bu baskının ve kapalılığının gelişim gösterdiği dönem olarak gösterilebilir. Bu dönem Türkiye’de Osmanlı İmparatorluğu’ndan miras alınan bir yapıdan yeni bir yönetim anlayışına, toplumsal ve ekonomik yapıya geçişin yaşandığı bir dönemdir. Devlet egemenliği altındaki tek partili yıllarda devlet-toplum ilişkisinin temel belirleyenleri, politik alanda tek parti yönetimi, ekonomik alanda devletçilik politikası, toplumsal alanda ise devam eden modernleşme süreci olmuştur (Tosun, 2001: 260). Kemalist rejimin ön plana çıkardığı batılı yöndeki modernleşme

çabaları doğrultusunda kendisini vasi olarak gören aydın-bürokratik seçkin sınıf sivil toplum unsurlarını muasır medeniyet seviyesine yükseltmek için bunların üzerinde egemenlik kurmaya çalışmıştır (Heper, 2006b: 35). Aydın-bürokratik seçkin sınıfı kendilerini modernleşmenin temel direği olarak görüp çeşitli toplumsal kesimleri, belirledikleri modernleşme ve batılılaşma çizgisine ulaştırma gayeleri, bir dayatmayı beraberinde getirmiş ve tepeden inmece bir reform ve yönetim anlayışının temelleri atılmıştır. Politik kurumların dizginlerini eline geçiren devlet eliti, Osmanlı'dan devraldığı patrimonyal devletin “ceberut” yüzünü topluma göstererek toplumu bu yönde bir değişime zorlamıştır (Çaha, 2012: 186).

Bu tepeden inmece modernleşme ve değişim çabalarının bir sonucu olarak, Cumhuriyetle birlikte devlet elitinin geleneksel grupların hepsini bertaraf etmesi ve politik yaşam içindeki direnç noktalarını kırarak etkinliklerini zayıflatması, giderek güçlenen devleti zayıf, sönük ve cılız bir toplumla karşı karşıya bırakmıştır (Çaha, 2012: 187). Heper (2009), bu dönemde devletin güçlendirilmesinin iki boyutundan bahsetmiştir. İlki, devletin toplum üstündeki denetiminin uygulayabilmesi, daha dar bir açıdan ise kolluk güçlerinin daha etkin bir duruma getirilmesi ile alakalıdır. İkinci boyut ise fiziksel gücün ötesinde bir kavramlaştırmadır. Bu kavramlaştırma devletin politik sistemden özgür ve onun üstünde olarak nitelendirilmesini içermektedir. Bu yüzden çeşitli sınıf ve zümrelerden gelen istekler süzgeçten geçirilerek, eğer toplum için kıymetsiz fikirler olarak görülürse kabul görmemişlerdir (Heper, 2009: 266-278).

Tek parti hükümeti dönemindeki yeni devlet toplum ilişkilerinde, rejimin selameti için inşa edilmiş alanlarda hangi aktörlerin yer alması gerektiği de belirlenmiştir. Hem politik alanın hem de kamusal alanın ancak rejimin belirlediği argümanlar temelinde geçirgenliğine izin verilmiş, bu bağlamda sosyalist, faşist, turancı ya da anti pozitivist her türlü düşünce dışarıda bırakılmıştır (Erol, 2007: 507-510). Devletin ideolojisine aykırı hareketlerin bastırılmasındaki temel imge ve söylemler ise tek parti dönemindeki batıcı-modernleşme vurgusu ve “devletin bekası”, “iç ve dış düşmanlar” imgeleri olmuştur (Tosun, 2001: 357). Bu doğrultuda hem demokrasinin, hem de demokrasinin toplumsal ayağı olan sivil toplumun temel unsurunu oluşturan farklı düşünce, ideoloji, grup, parti, dernek kabilinden oluşumların hepsi 1923-50 arası dönemde yok edilmiş ve üniter bir yapı ortaya çıkarılmıştır (Çaha, 2012: 204). Bu baskıcı uygulamalar ise devletin ve tek parti

olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin devlet yönetiminde bütünleştirilmesiyle gerçekleşmiştir. Çünkü CHP zamanında parti, devletin toplumu denetlemek ve yönetmek için kullandığı araçlardan biri olarak görülmüştür (Zurcher, 2009: 324).

Bu dönemde ortaya çıkan ve devletin resmi ideolojisine çok aykırı olmadığı için biraz daha esnek davranılan hareketlerden biri kadın hareketidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kadınların kamusal alana açılmak için gerçekleştirdikleri bu hareket, Kadınlar Birliği adlı güçlü bir dernekte birleşerek çeşitli seminerler, lobicilik faaliyetleri ve konferanslarla ve hatta sokak gösterileri ile çeşitli haklar talep etmişlerdir (Çaha, 2012: 202). Seçme seçilme hakkı, Medeni Kanun'un kabulü gibi hususlarda başarılar elde ettikleri kimi yazarlar tarafından dile getirilse de, ideolojik, politik, dinsel ve etnik bazda toplumu farklılaştırma eğilimlerinden korumayı amaçlayan zamanın iktidarı tarafından bu harekete son verilmiştir (Çaha, 2012: 202-203). Türk Kadınlar Birliği, 'Dünya Feminist Kongresi'ne ev sahipliği yapmak için dünyanın çeşitli yerlerindeki feministlerle işbirliği yapmaya kalkınca ve Nazi tehdidine yönelik bir bildiri yayımlayınca, modernleşmeci elit bundan hoşlanmamış ve birliği kapattırılmıştır (Erol, 2007: 506).

1946 sonrası Türk politik hayatında demokratikleşme ve toplumsal hareketlilik gibi iki yeni büyük dönüşümsel olay yaşanmıştır (Kalaycıoğlu, 2009b: 557). Bu dönüşümler neticesinde tek partinin homojenleştirmeye başladığı toplum, politik, ekonomik, kültürel ve ideolojik bazda farklılaşmaya başlamıştır (Çaha, 2012: 229). Bu dönüşümler ve farklılaşmalar iki döneme ayrılarak (1950-1980 dönemi ve 1980 sonrası dönem) incelenebilir.

1946 yılında çok partili hayata geçiş ve 1950 yılında Demokrat Parti (DP)'nin iktidara gelmesi ile birlikte Türkiye'de demokratikleşme yönünde önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. DP, söylemini devletin ve tek parti bürokrasinin vesayetçi gücünü azaltmak, devletçi ekonomik politikaları kısıtlamak ve dini pratikleri özgürleştirmek gibi vaatleri içeren liberal bir ekseninde kurgulamıştır (Hira ve Şan, 2007: 456). Bu bağlamda DP döneminde devletin İslam ve toplum üzerindeki denetimi azaltılmıştır (Heper, 2006b: 22). Fakat baskı düzeyinin azaltılması da pek uzun sürmemiştir. Baskılara muhalefet ederek kendini iktidara taşıyan DP'nin 1950-1960 yılları arasındaki iktidarının ilk yarısında bir özgürlük ve serbestlik havası esmişse de, ekonomik durumun kötüye gitmesiyle birlikte

devletin değişmez kimliğine bürünmesi uzun sürmemiştir (Tosun, 2001: 274). DP, muhalefeti “devlet idaresini engelleyen bir düşman” olarak nitelendirerek, yasal ve idari önlemlerle parlamento içinden ve dışından yükselen muhalefet odaklarını (siyasal partiler, üniversite, basın, sendikalar vb.) susturma yoluna gitmiştir (Tosun, 2001: 274). İktidardaki partinin bu tutumunda ekonomik hayatta yaşanan olumsuz gelişmelerin büyük etkisi olmuştur. Bir ekonomik ve politik liberalleşme programıyla iktidara gelen bu hükümet, 1954’ten itibaren ekonomik liberalleşmeyi kurtarmak için politik liberalleşmeyi geniş ölçüde feda etmiştir (Zurcher, 2009: 335).

27 Mayıs 1960 yılında, muhalefette yer alan devlet elitleri ve askeri elitlerin iktidardaki DP’ye karşı gerçekleştirmiş oldukları darbe sonucu, Türkiye’de politik kültür ve devlet-toplum ilişkileri bakımından yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemin bir boyutu devlet-sivil toplum ilişkisinin doğrudan belirleyenlerinin içine asker kadroların daha yoğun biçimde dahil olması ve siyasal süreç üzerindeki etkinliklerini ve varlıklarını sık sık belli etmesidir (Tosun, 2001: 276). Diğer boyut ise özellikle 1960’lı yıllarca boyunca gözlenen demokratikleşme ve özgürleşme boyutudur. 1960-80 arası dönem politik özgürlükleri artan ölçüde kullanmaya ve dolayısıyla politik dernekleşmeye ve politik katılmaya sahne olmuştur (Kalaycıoğlu, 2009a: 396). Çeşitli dernekler kurulmuş, düşünce özgürlüğünün sınırları genişlemiş, toplumsal hareketlilik ivme kazanmıştır. Belki de daha önemlisi Türk politik yaşamında en önemli gelişmelerden biri ‘ideoloji’nin önemli bir boyut olarak politik hayata katılmış olmasıdır (Ergüder, 2009: 419). Marksist, köktenci ve sol görüşleri içeren yayınlar serbestçe söz konusu olabilmıştır. Tabii bu özgürlükçü ortam büyük ölçüde 1961 Anayasası’ndan kaynaklanmıştır. 1961 Anayasası hem sağ hem de sol kesimler için geniş bir siyaset yelpazesine izin verdiği için eskisinden (1924 Anayasası) daha fazla liberaldi (Zurcher, 2009: 358). 1961 Anayasası’nın yarattığı özgürlükçü ortam neticesinde, halk daha çok medeni haktan, üniversiteler daha büyük bir özerklikten ve öğrenciler daha geniş bir örgütlenme özgürlüğünden yararlanmışlardır (Ahmad, 2008: 163). Örneğin sol öğrenci grupları ve işçiler çeşitli devrimci örgütlenmeleri serbestçe kurabilmişlerdir.

1960’lardaki ortam, öğrenciler, solcu aydınlar ve bazı çevreler tarafından savunulan kurumsal olmayan politikaların gelişmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle 1961 Anayasası’nın getirdiği liberal atmosfer neo-faşist, marksist ve islami köktenci grupların

çatışmasına ve sonuç olarak da şiddetin doğmasına neden olmuştur (Heper, 2006b: 24)³. Sağ ve sol grupların çatışması yanında, bu yıllarda sol kanat öğrencilerin hükümet aleyhtarı gösterileri de söz konusu olmuştur. Bu dönemin siyasal iktidarı olan Adalet Partisi ise bu olaylar karşısında, önceki yıllarda olduğu gibi devletin farklılıkları dışsallaştırarak/düşmanlaştırarak, onları politik alanının dışına iterek ve onlara karşı gerekirse silah kullanılarak rejimi koruma metodunu benimsemiştir (Hira ve Şan, 2007: 460). Fakat şiddet ortamının sürmesi üzerine 12 Mart 1971 günü generaller, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) adına hareket ederek, Dönemin Cumhurbaşkanı ve Meclis Başkanlarına devlet düzeninin korunması ve devletin itibarının artırılması amacıyla muhtıra vermişlerdir. Bu muhtıradan sonra kamu düzeninin kurulması amacıyla Türkiye İşçi Partisi ve Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu gibi sol örgütlenmelerin kapatılması için davalar açılmıştır (Ahmad, 2008: 177). Düzenin sağlanması solcu olarak bilinen her grubun baskı altına alınmasıyla eşdeğer tutulmuş, üniversitedeki fikir kulüpleri, öğretmen sendikalarının şubeleri ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) büroları polis tarafından kapatılmış, anarşist öğrenciler tutuklanmış veya öldürülmüştür (Ahmad, 2008: 177-178; Mardin, 2008: 252).

12 Mart Muhtırası Türkiye'nin yaşadığı demokratik dönüşüm sürecine nokta koymuş ve bir kez daha devlet elitleri tarafından, dönüşüm beklentilerini sınırlandırmayı amaçlayan bir yola girilmiştir (Dursun, 2007: 40). Devletin toplum üzerindeki baskısı tekrar artarak demokratik taleplere açıklık düzeyi kapanmıştır.

Kısaca özetlenecek olursa 1980 öncesi dönem, politiğin toplumsal alana egemen olduğu, politik oluşumların sivil oluşumları esir aldığı bir dönem olarak ifade edilebilir (Göle, 2009: 615). Bu dönemde ideolojik kökenli toplumsal hareketlere karşı devlet, resmi ideolojisine aykırı olanları dışlamasına benzer şekilde dışlayıcı bir tutum benimsemiş ve bu dışlama olgusu devlet baskısı ile beraber toplumsal hareketleri kurumsal olmayan politikaların kullanılmasına yönlendirmiştir.

12 Eylül 1980 yılında Türkiye'deki terör ve şiddet olayları gerekçe gösterilerek bir askeri müdahale gerçekleştirilmiştir. Askeri müdahaleyi gerçekleştiren askeri elitlerin

³ Örneğin 1967 yılında kurulan DİSK, sol ve devrimci çizgiye oturarak radikal yöntemi savunmaya başlamıştır (Dursun, 2007: 39).

temel amacını, üniversite öğrencileri, akademisyenler, işçi sınıfları, Kürt vatandaşlar gibi devletin varlığına bir tehdit olarak algılanan farklı gruplar üzerindeki devletin otoritesini yeniden tesis ederek devleti korumak oluşturmuştur (Hayriye Özen, 2007: 159). Darbeyi gerçekleştirenler politik alanda da bir yeniden yapılanma projesi gerçekleştirmişlerdir. Bu süreçte devlet toplumun hemen her alanını totaliter bir biçimde kontrol altına alırken (Saribay, 2009: 651), devleti zaafiyete uğratan çeşitli sağcı ve solcu gruplar ve politikacılar siyasetten arındırılmıştır. Bu arındırma süreci Ahmad (2008: 218) şu şekilde açıklamaktadır:

Bu arındırma işlemi devrimciler, sosyal demokratlar, sendikacılar ve hatta Barış Derneği içinde örgütlenen ve Türkiye seçkinlerinin en üst tabakasının da içinde bulunduğu nükleer silahsızlanma hareketinin üyeleri de dahil olmak üzere, soldan gelebilecek her türlü muhalefet ezildi. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'nin temsil ettiği aşırı sağda Aydınlar Ocağı olarak bilinen bir grup tarafından savunulmasına rağmen ezildi.

Askeri müdahaledeki temel amaç aslında, Türk siyasetindeki tek parti yönetiminden beri hakim olan devlet ideolojisinin temel tercihleri ve ulusal birlik içerisinde farklılıkların ortadan kaldırıldığı homojen, tek tip bir toplum yaratma idealinin tekrarından başka bir şey olmamıştır (Dursun, 2007: 44). Askeri müdahaleyi gerçekleştirenler tarafından hazırlanan 1982 Anayasası'nın da bu kapsamda son derece otoriter ve devletçi bir politik yapı içerdiğini söylemek mümkündür. 1982 Anayasası her haliyle yürütmeye tabi, hatta boyun eğen bir yasama organı karşısında sınırsız iktidar kullanmaya eğilimli, dolayısıyla muktedir yürütme oluşturma adına hükümette keyfiliği kurumsallaştırmaya yönelik bir rejim tasarımı ortaya çıkarmıştır (Kalaycıoğlu, 2009a: 396-397). 1982 Anayasası ile devletin azalan itibarının tekrar yüceltilmesi adeta bir devlet fetişizminin oluşmasına yol açmış, milli egemenliğin yanı sıra devlet egemenliği de tescil edilmiştir (Kalaycıoğlu, 2009b: 579). Anayasa tarafından belirlenen bu devlet yapısı ve devlet egemenliği 1980 sonrası izlenen politikalara da damgasını vurmuştur. 1980 sonrası izlenen politikaların temel içeriği devlet kurumlarının topluma karşı güçlendirilmesi, politik katılımın kısıtlanması ve politik kültürde itaati, cemaatçiliği ve sürüden ayrılmamayı vurgulayan belirli değerlerin yeniden kurgulanması olarak özetlenebilir (Hira ve Şan, 2007: 463).

1980 sonrası politik hayatta bir baskı dönemi yaratıldığı kadar bir boşluk da oluşmuştur. Geleneksel olarak sağ-sol eksenini çerçevesinde yerlerini belirlemiş olan politik güçlerin sindirilmesi ile ortaya çıkan boşluk politik hayatta yeni parametrelerin

belirlenmesini, yeni söylemlerin oluşmasını mümkün kılmıştır (Arat, 2009: 633). 1980'li yıllardan itibaren devletin uyguladığı liberal politikalar ile birlikte açılan kapıdan hem devletin tehlikeli olarak değerlendirdiği hem de meşru gördüğü toplumsal hareketler ve örgütlenmeler girmiştir (Sanlı, 2003: 15).

Bu dönemde İslamcı-laik, Türk-Kürt, Alevi-Sünni gibi kimlik ayrımlarına dayanan ve devlet tarafından meşru karşılanmayan toplumsal hareketler söz konusu olmuştur. Bu hareketlerden biri olan Kürt hareketleri biri PKK (Kürdistan İşçi Partisi) çizgisinden seyreden şiddet yanlısı, diğeri daha çok demokratik çerçevede seyreden anadilde eğitim, yayın ve kültürel haklar talep eden uzlaşmacı bir çizgide gelişmiştir (Çaha, 2012: 265). Türkiye devleti bu hareketi ve Kürt ayrımcılığını devletin bölünmez bütünlüğüne karşı bir tehdit olarak görmüş, harekete karşı tavizsiz bir tutum sergilemiş ve hareketi bastırmaya çalışmıştır. 1990'lı yıllarda da bunu bir güvenlik sorunu haline getirmiştir.

Sivil ve askeri elitler, 1980'lerden itibaren gelişmeye başlayan ve 1990'ların ortalarında Refah-Yol iktidarı döneminde politik arena da kendine yer bulan islamcı harekete karşı da olumsuz ve baskıcı bir tutum sergilemişlerdir. Askeri ve sivil elitler siyasi iktidar tarafından destek bulan bu hareketi, devletin laiklik ideolojisine karşı bir tehdit olarak algılayıp bir güvenlik sorunu haline getirmişler ve bunun sonucunda post-modern bir darbe olarak adlandırılan 28 Şubat (1997) süreci ortaya çıkmıştır. Bu süreçte politik uzantıları da dahil olmak üzere islamcı hareket bastırılmış ve politik arenadan uzaklaştırılmıştır. 28 Şubat müdahalesi Türk siyasetinin geleneksel yöntemi haline gelen devlet elitlerinin toplumsal inşaya yönelik reflekslerinin yeni bir halkasını oluşturduğu söylenebilir (Dursun, 2007: 55). Dolaylı bir darbe yoluyla demokrasi askıya alınmış ve resmi ideoloji doğrultusunda siyaset yeniden kurgulanmıştır (Mahçupyan, 2003: 77). Hem Kürt hem de İslamcılık hareketleri güvenlikleştirilmiş ve bu sorunlar artık politikanın ve politik tartışmanın konusu olmaktan çıkartılmıştır (Hira ve Şan, 2007: 465-466).

1980'lerden itibaren Türkiye'nin gündemine ideolojik ve kimlik kökenli hareketlerin haricinde kadın hakları, insan hakları, çevre gibi konulara yönelik yeni toplumsal hareketler girmiştir. Yeni tarz toplumsal hareketler olarak da adlandırılan bu hareketler, ideolojik ve kimlik kökenli hareketlere oranla devlet tarafından daha meşru

karşılanmasına rağmen, diğer hareketler gibi devletin baskıcı ve merkezîyetçi niteliği ile karşı karşıya kalmışlardır.

Bu yeni tarz toplumsal hareketlerin en sık karşılaşılanı çevresel hareketler olmuştur. Türkiye’de ilk çevre hareketleri Anavatan Partisi (ANAP) Hükümetleri (1983-1991) dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Bu hareketler daha çok kentli orta sınıfın liderliğinde, çevresel konulara duyarlı olan ve politik alandan uzak oluşumlardır (Hamsici, 2012: 299). Daha sonraki yıllarda ise artan neoliberal politikalara koşturarak kimisi kapitalist sistemin bir eleştirisini de içeren, daha çok yerel tarzda sosyal ve reaksiyoner çevrecilik akımları gelişmiştir (Çaha, 2012: 255)⁴. Bu hareketler genellikle birtakım büyük ölçekli yatırımların yol açtığı veya açabileceği çevresel tehditlere dikkat çekerek bu yatırımlara ve bu yatırımlara yön veren politikalara muhalefet etmekteydiler (Özen, 2011: 1). İzmir-Bergama, Artvin, Uşak-Eşme ve Çanakkale gibi birçok şehirde altın madenciliğine; Akkuyu, Mersin ve Sinop’ta yapılması planlanan nükleer santraller; Alliano ve Hasankeyf gibi yerlerde baraj projelerine ve 1990’lı yılların sonunda Fırtına Vadisi’ndeki HES projesine karşı yerel düzeyde gerçekleşen hareketler bunların en bilinenleri olmuştur.

1980 sonrası Türkiye’de iktidara gelen hükümetler bu hareketlere ve onların dile getirdiği taleplere karşı pek duyarlı olmamışlardır. Bunda devletin neo-liberal dönüşümünün ve kalkınmacı-gelişmeci mantığın üstün tutulması etkili olmuştur. Neoliberal dönüşüm doğrultusunda özellikle Türkiye gibi geç sanayileşen ülkelerde ekonomik büyüme ve kalkınma için, çevresel endişe ve sorunlardan ziyade sermayeye ve yatırımlara öncelik verilmesi söz konusu olmaktadır. Bu doğrultuda 1980 sonrası neo-liberal politikalar ışığında Türkiye’de devlet, büyük sermaye grupları ile zaman zaman savunma koalisyonları kurarak (Özen ve Özen, 2011), söylem ve eylemleri ile gelişmeci-kalkınmacı mantığı pekiştirmeye ve çeşitli zamanlarda ortaya çıkan toplumsal hareketlerin

⁴ Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren kurumsal çevrecilik, reaksiyoner çevrecilik ve sosyal çevrecilik olmak üzere üç tür çevrecilik anlayışı gelişmiştir. Kurumsal çevrecilik gönüllü kuruluşlar (TEMA, Doğa Demeği, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı gibi) ekseninde gelişmekte olan bir çevrecilik anlayışıdır. Bu kuruluşlar teknik ve bilimsel gelişmeleri baz alarak çevre sorunlarını tespit etmeye ve bunları ilgili mercilere bildirmeye dönük bir anlayışa sahiptirler. Bu tür çevreci kuruluşlar hükümet politikaları üzerinde önemli etkiye sahiptir. Bir diğeri politik düzeyde ve mağdur insanların da içine alarak yaygınlaşarak gelişen reaksiyoner çevreciliktir. Çevre sorunlarını genel olarak kapitalist sisteme dayandıran bu çevrecilik akımı daha çok yanlış olan politikaları düzeltici yolda ilerlemektedir. Türkiye bunun örneğini yeşiller ve Green Peace oluşturmaktadır. Yeşiller Avrupada epey bir başarı göstermesine rağmen Türkiyede başarılı olmayıp kuruluşundan iki yıl sonra 1989 yılında kapanmış ve yerini dağıntık ve reaksiyoner gruplara bırakmıştır. Green Peace ise Türkiye’de önemli protestolara imza atmıştır. Diğer bir çevrecilik akımı ise sosyal çevrecilik olarak adlandırılan politik yönü olmayan yerel bazda gelişen çevrecilik anlayışıdır (Çaha, 2012: 254-256).

taleplerini göz ardı ederek onları bastırmaya çalışmıştır. Hatta hareket aktivistlerini çeşitli ithamlarla itibarsızlaştırmak, stigmatize etmek ve böylece ‘hasım’ olarak ilan etmek yönünde davranmıştır (Özen, 2011: 3). Örneğin Nükleer karşıtı protestolara karşı 1990’lı yıllardaki Refahyol ve daha sonraki yıllarda (1999-2002) MHP’li koalisyon bakanları “nükleer teknolojiye sahip büyük Türkiye” söylemini ilerlemeci mantığı vurgulamak için sıklıkla kullanabilmişlerdir (Keskin, 2003: 111). Bergama hareketinde olduğu gibi siyasi iktidarlar harekete katılanları ekonomik kalkınmayı engellemek ve ulusal çıkarı aykırı davranmakla itham etmenin yanı sıra, hareketin dış güçler tarafından planlanıp yönlendirildiğini ifade ederek hareketi itibarsızlaştırma yoluna gidebilmişlerdir (Özen ve Özen, 2011: 47). Ayrıca Bergama köylüleri hakkında kanun dışı eylemlere katılmaktan ve devletin bütünlüğüne karşı gelmekten soruşturma başlatılması, hareketin bazı aktörlerine Almanya için çalışmaktan ve Alman vakıflarından finansal destek almaktan dava açılması, kolluk kuvvetlerin protesto eylemlerine yönelik giderek sertleşmesi gibi eylemlerle devlet baskıcı ve müdahaleci bir tutum sergileyebilmiştir (Özen ve Özen: 2011: 47). Dahası, hükümet aktörleri ve devlet yetkilileri çevrecilerin lehine olan mahkeme kararlarını uygulamama ya da görmezden gelme gibi eylemlere de girişebilmiştir. Türkiye’de Gökova, Yatağan, Bergama gibi birçok örnekte olduğu gibi, onlarca mahkeme ve Danıştay kararı yok hükmündeki Bakanlar Kurulu Kararları ile çığnenebilmiştir (Keskin, 2003: 115). Örneğin Ecevit hükümeti döneminde yargı kararlarına karşı Başbakan Bülent Ecevit’in, “altın madeni çalışacaktır, her şeye, yargı kararına rağmen çalışacaktır” şeklinde bir söylemi ve ısrarı söz konusu olmuştur (Özay, 2003: 132).

Türkiye’de devletin ve sermaye gruplarının oluşturduğu koalisyonun çevresel hareketlerin taleplerine karşı duyarsızlığı, hoşgörüsüzlüğü ve düşmanlaştırıcı tavrı çevreci hareketlerin kurumsal kanallar kullanma yolunu tıkamıştır. Bunun neticesinde yerel nitelikteki çevreci hareketler lobicilik, seçim mekanizmasına kullanarak siyasi iktidarı etkileme, büyük sermaye gruplarıyla etkileşim kurma gibi kurumsal kanallar ve politikalar yerine birçok çevresel harekette gözleneceği üzere miting, boykot, şirket çalışmalarını engelleme, yolu trafiğe kapatma gibi protesto ve şiddete yönelik eylemler gibi olağan olmayan kanallara yönelmiştir. Örneğin Bergama hareketinin eylem tarzları hukuki mücadelenin ve nazik basın açıklamalarının çok ötesinde doğrudan ve militan eylemler yapmak üzerine olmuştur (Hamsici, 2012: 300). Türkiye’de çevreci hareketlerin en çok kullandığı ve başarı sağladığı eylem biçimi hukuki yollara başvurmadır. Her ne kadar

siyasi iktidar bu dava sonuçlarına uygulamaktan çoğu zaman imtina etse de, Bergama ve Fırtına hareketi gibi birçok hareket, kazanılan davalar sonucu şirket faaliyetlerinin durdurulması ve iptali ile başarıya ulaşabilmişlerdir. Bu anlamda idari yargı organları toplumsal hareketler için bir politik fırsat yapısı olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin politik kültüründe tek parti yıllarından beridir süregelen bir devletçi gelenek olduğunu görülmektedir. İdeolojik hareketler yada 1980 sonrası neoliberal dönüşümü engelleyici hareketler söz konusu olduğunda bu devletçi gelenek ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de devletin resmi bir ideolojisi vardır. Politik toplum, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanlardaki tüm düzenlemelerini resmi bir ideolojiyi referans alarak yapmaktadır (Hira ve Şan, 2007: 398). Resmi bir ideolojinin varlığı, sivil toplum olarak faaliyet göstermek isteyen farklı düşünce ve inanç alanlarına engel olmakta ve devletin toplumun belli kesimlerine karşı koruma refleksi göstermesine neden olmaktadır (Hira ve Şan, 2007: 398-399). Özellikle askeri ve sivil bürokratlar farklı zamanlarda yükselen ideolojik ve kimliksel çeşitli toplumsal hareketleri ve hatta yeri geldiğinde bu hareketlerin bir uzantısı olarak gördüğü siyasi iktidarı kendi ideolojileri doğrultusunda baskılamış veya politik alanın dışına itmiştir. Askeri müdahalelerin tümü, modernleşmenin öncüsü rolünü kendilerine veren asker-bürokrat elitler eliyle devletin toplumu üstten modernleştirme mantığının bir uzantısı olarak da görülebilir (Tosun, 2001: 301). Devletin bu dayatmacı ve otoriter geleneği sadece ideolojik ve kimliksel hareketlerde değil, özellikle çevreci hareketler başta olmak üzere 1980 sonrası görülen sivil oluşumlar ve yeni toplumsal hareketler üzerinde de söz konusu olmaktadır. Özellikle iktidara gelen hükümetler neo-liberal politikalar ve gelişmeci-kalkınmacı hedeflerden sapmaya neden olacak hareketler üzerinde son derece hoşgörüsüz ve tavizsiz bir görüntü sergilemekte ve sert önlemler alabilmektedir. Bunu yaparken de devlet belirli toplumsal kesimlerin düşmanlaştırılmasını kolayca benimseyebilmekte veya kendi toplumsal tabanına verdiği sözlerden kolayca vazgeçebilmektedir (Hira ve Şan, 2007: 458).

Sonuç itibarıyla devletin bu politik yapısı ve kültürü politik olanak ve kısıtlar açısından değerlendirildiğinde, genel olarak toplumsal gruplar ve hareketler üzerindeki devlet baskısının yüksek, politik kanalların ise kapalı olduğu görülmektedir. Toplumsal hareketler karşısında hakim strateji dışlayıcılık ve düşmanlaştırma olmaktadır. Yine sivil, askeri ve politik elitlerin genel olarak hareketlere karşı hoşgörüsüzlüğü ve ilgisizliği söz

konusu olduğu için, toplumsal hareketlerin elitlerle işbirliği yapma olanakları kısıtlı olmaktadır. Ayrıca iktidardaki partilerin muhalefet partilerine karşı olumsuz tavrı ve muhalefet partilerinin de iktidara geldiklerinde devletin aynı siyasetini devam ettirme isteği, toplumsal hareketlerin muhalefet partileri ile müttefiklik kuramalarına neden olmaktadır. Bunun neticesinde yerel toplumsal gruplar kurumsallaşmamış siyaset yapma biçimlerinden biri olan protestolara yönelmekte ve bu yolla taleplerini hem kamuoyuna hem de çeşitli siyasi aktörlere ve siyasi erke duyurmaya çalışmaktadırlar (Özen, 2011: 2). Toplumsal hareketler üzerindeki bu politik kısıtlar, hareketlerin yapısında, gücünde, başarısında etkili bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE ENERJİ POLİTİKALARI VE HES SEKTÖRÜ

Tüketimi gelişmişliğin göstergesi olan enerji, güç ve teknolojik gelişmenin aracı olarak sunulmaktadır (Türk Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği (TMMOB), 2011: 18). Bu nedenle de ülke yönetimlerini üstlenenler, enerjiyi kesintisiz, güvenilir, temiz ve ucuz yollardan bulmak ve bu kaynakları da mutlaka çeşitlendirmek durumunda kalmaktadırlar (Pamir, 2003: 1). Günümüzde enerji kaynakları; yenilenemeyen enerji kaynakları (kömür, petrol, doğal gaz ve nükleer enerji) ve yenilenebilen enerji kaynakları (biyoenerji, jeotermal enerji, güneş, rüzgâr, hidrojen, hidrolik, gelgit ve dalga enerjisi) şeklinde sınıflandırılmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları arasında sayılan hidrolik enerji elde etmek için gündeme gelen hidrolik santraller enerji politikalarının oluşturulmasında ayrı bir öneme ve etkiye sahip olmaktadır. Temel olarak depolamalı (barajlı), nehir tipi (doğal akışlı) ve pompajlı rezervuarlı olmak üzere üç grupta sınıflandırılan hidrolik santraller içinde son yıllarda Türkiye'de en çok gündeme gelen ve tartışılan nehir tipi hidrolik santraller, yani HES'ler olmaktadır.

Türkiye'de HES'lerin⁵ yapımı 1930'lu yıllara kadar dayansa da, bir sektör olarak ortaya çıkışı 2003 yılından itibaren gerçekleştirilen bir takım düzenlemelerle söz konusu olmuştur. Hidrolik enerjiyi enerji arzının vazgeçilmez bir unsuru olarak gören hükümetler HES'leri, enerjide dışa bağımlılığı azaltıcı ve ulusal kalkınma için önemli olan, temiz, çevreci ve yenilenebilir bir enerji kaynağı olarak sunarak, özel sektörün önünü açan düzenlemeler yapmışlar ve böylece HES sektörünün çıkışında başat bir rol üstlenmişlerdir.

Bu bölümde HES sektörünün gelişim süreci ve sektörün yeni olduğu dönemdeki hakim mantık ve uygulamalar ile bunlara karşı gelişen toplumsal hareketler ele alınmıştır.

⁵ Bu tip santraller genel itibarıyla regülatör, çökeltim havuzu, su iletim kanalı ve yolu, yükleme havuzu, cebri boru, santral binası ve şalt sahasından oluşmaktadır (Aksungur ve diğerleri, 2011: 81).

3.1. Türkiye’deki Enerji Politikaları Bağlamında Hidrolik Enerji ve HES’lerin Gelişimi

HES’lerin gerçekleştirilmesi enerji sektörünü ilgilendiren bir konu olduğu için devletin izlediği enerji politikaları ve bu politikalar kapsamındaki düzenlemelerle birlikte süreç ele alınmalıdır. Bu bağlamda HES’lerin gelişim evresini 2003 öncesi dönem (AK Parti Hükümetleri öncesi dönem) ve 2003 sonrası dönem (AK Parti Hükümetleri dönemi) olarak ele alınabilir. 2003 öncesi dönem, özellikle HES’lerin kim tarafından ve hangi modellerle yapıldığı dikkate alındığında 1980 öncesi, 1980 sonrası ve 4628 sayılı Kanun (2001) dönemi olarak sınıflandırabilir.

3.1.1. 1980 Öncesi Enerji Politikaları ve HES’ler

Bu dönem Cumhuriyetin kuruluşundan önce başlayan ve 1938’e kadar devam eden kısa bir imtiyazlı özel sektör tecrübesini takiben, Türkiye’de hidroelektrik santraller de dâhil olmak üzere elektrik üretiminin ağırlıklı olarak devlet tarafından gerçekleştirildiği dönemdir (Uluatam, 2011: 66). Bu dönemde Devlet Su İşleri (DSİ), Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) ve Elektrik İdaresi Enstitüsü (EİE) gibi çeşitli kurumlar oluşturulmuştur. Bu kurumlar arasında DSİ, Türkiye’nin bütün su kaynaklarının planlaması, inşası ve işletmesinden sorumlu ana kuruluş olarak tasarlanmıştır. Sadece enerji amacı olan projelerin etüt ve planlaması EİE Genel Müdürlüğü tarafından, çok amaçlı projelerin etüt ve planlaması DSİ Genel Müdürlüğü tarafından yapılmış, planlamadan sonraki tüm aşamalar ve yatırımların gerçekleştirilmesi ise DSİ Genel Müdürlüğü’nün yetki ve görevleri arasında yer almıştır (Uluatam, 2011: 128). 1960’lardan itibaren Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanan kalkınma planlarında enerji alanındaki önceliklere değinilmiş ve elektrik enerjisi hizmetinin kamu tekelinde yürütülmesine ilişkin modeller oluşturulmuştur.

Türkiye’de ilk olarak 1926 yılında yapılan ve 1950–1960 yılları arasında büyük bir kısmı inşa edilen bu tip santrallerin yapımına 1972 yılına kadar değişik kuruluşlarca devam edilmiştir. Önceleri enerji üretimi için yaygın bir biçimde kullanılan HES’ler, diğer birçok ülkede olduğu gibi 1960’lı yıllardan sonra büyük kapasiteli hidroelektrik santrallerin inşa

edilerek bir an önce ekonomiye kazandırılmasına önem verildiği için yerlerini büyük boyutlu baraj ve hidroelektrik santrallerine bırakmışlardır (DSİ, 2011: 54).

Doğu Karadeniz Bölgesi için ilk HES, 1929 yılında üretime geçen 1,04 megavat (MW) Kurulu güce sahip Visera HES'dir. Bu dönemde yapılan ve halen işletmede olan Rize ve Artvin'de birer tane HES bulunmaktadır⁶.

3.1.2. 1980-2001 Arası Enerji Politikaları ve HES'ler

1980 sonrasında karma ekonomi modeli yerini 24 Ocak 1980 kararları ile serbest piyasa ekonomisi medeline bırakmıştır. Böylelikle 1980'den sonra devletin küçültülmesi ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) özelleştirilmesi hedeflenerek neo-liberal bir politika izlenmeye başlanmıştır.

Bu dönemde piyasalaştırılan alanlardan biri de enerji sektörü olmuştur. Gerek hükümet programlarında gerek kalkınma programlarında enerji sektöründeki tekelin kırılıp, özel sektörün destekleneceği belirtilmiştir. Nitekim 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)'nda enerji amaçlı yatırımlara ağırlık verilmesi hedeflenmiş, enerji hammaddelerinin arama ve üretiminde kamu dışındaki kaynaklardan yararlanılması benimsenmiş, bu konuda özel sektör ve yabancı sermaye girişimlerinin destekleneceği ifade edilmiştir (DPT, 1984: 104-105). Bu amaçlarla 1980'lerden itibaren Türkiye'de kademeli olarak mevzuat düzenlemeleri yapılmış, yatırım ve finansman modelleri ortaya konmuş ve elektriğe alım garantisi getirilmiştir (Uluatam, 2011: 67). Eylül 1982'de yürürlüğe giren 2705 sayılı kanun⁷ ile TEK ve DSİ'nin enerji santrali kurma konusundaki tekelleri kaldırılmış ve böylelikle enerji alanına özel sektörün dâhil olabilmesi yönünde ilk adım atılmıştır. Bunu takip eden hukuki düzenlemelerle de, özel sektörün piyasada gelişmesi için gerekli altyapıyı oluşturulmuştur (Uluatam, 2011: 68).

⁶ Rize'deki 18 MW gücündeki İkizdere HES 1955 yılında DP İktidarında Menderes tarafından yapımına başlanılmış ve İllere Bankası tarafından tamamlanarak 1971 yılında TEK'e devredilmiştir. 2008 yılında da özelleştirilerek Zorlu Holdinge satılmıştır. Artvin Yusufeli ilçesinde İşletimde olan Esendal H.E.S. ise 1980 yılında Koy Hizmetleri tarafından yapılarak üretime geçmiştir (Muluk ve diğerleri, 2009: 9).

⁷ 11.09.1982 tarih, 17809 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "1312 Sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, İki Maddesinin Yürürlükten Kaldırılması, Bazı Madde, Bent ve Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun".

Diğer enerji kaynaklarında ve enerji hizmetlerinde olduğu gibi, hidrolik enerjinin de serbest piyasa koşullarına bırakılmasının en önemli adımı 3096 sayılı, TEK Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, Dağıtım ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun⁸ ile başlamıştır (TMMOB, 2011: 55). 1980’li yılların ortalarına kadar üretim ve dağıtım alanlarında tekel olarak hizmeti esas alan ve dikey entegrasyona sahip elektrik sektörünün yapısı, 1984 yılında kabul edilen 3096 sayılı Kanun ile değiştirilmiş, TEK tekeli kaldırılarak TEK’in dışında sektörde yerli ve yabancı sermaye şirketlerinin de üretim, iletim, dağıtım tesisi kurma ve işletmeleri öngörülmüştür (Pamir, 2003: 25). Kanun’un yürürlüğe girdiği 1984 yılından 1993 yılına kadar enerji alanında görevli şirketlerle yapılan tüm anlaşmalar “İmtiyaz Sözleşmesi” olarak imzalanmıştır (TC Sayıştay Başkanlığı, 2004: 1)

Enerji sektörünü ve HES’lerin yapımını ilgilendiren önemli bir kanun da, 1994 tarihli ve 3996 sayılı, Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret (YİD) Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun’dur⁹. Bu Kanun ile YİD modelinde yerli ya da yabancı sermaye şirketlerine projeyi tasarımlama, tüm finansmanı temin ederek tesisi kurma, borçlarını ve öz sermayesini geri kazanmaya yeterli bir süre boyunca tesisi işletme, üretilen enerjiyi maliyetlerini ve belirli bir kâr payını içeren bir fiyat ile kamu kuruluşuna satma ve işletme dönemi sonunda tesisleri bedelsiz olarak devlete veya devletin belirleyeceği bir kuruluşa devretme izni verilmiştir. Daha sonra 16 Temmuz 1997 tarih ve 4283 sayılı, Yap-İşlet (Yİ) Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun¹⁰ çıkarılarak yasal altyapı oluşturulmuştur. Bu Kanun ile Yİ modelinde mülkiyeti üretim şirketine ait olmak üzere “...tesisnin kurulmasına, işletilmesine,...” izin verilmiştir. Bu Kanun’da, enerji alanında bağtlanan sözleşmelerin “özel hukuk sözleşmesi olmadığı” yönündeki yargı kararları nedeniyle, Bakanlık tarafından yapılan tüm işlemlerin, şirket statüsünde olan Türkiye Elektrik Üretim İletim Anonim Şirketi (TEAŞ) tarafından yapılması öngörülmüş, böylece ticarî şirketler arasında bağtlandığı için bu sözleşmelerin “özel hukuk sözleşmesi” olmasına yasal imkân hazırlanmıştır (T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2004: 2-3).

⁸ 19 Aralık 1984 tarihli ve 18610 sayılı Resmi Gazete’de yayımlandı.

⁹ 13 Haziran 1994 tarih ve 21959 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlandı.

¹⁰ 19 Temmuz 1997 tarih ve 23054 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlandı.

Bu dönemde Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde YİD ve Yİ modelleri çerçevesinde özel sektör tarafından çeşitli HES'ler yapılmıştır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde de, Rize'nin Çamlıhemşin ilçesindeki Fırtına Vadisi üzerinde kurulması planlanan ve BM Holding tarafından geliştirilen Dilek-Güroluk Regülatörü (reg) ve HES Projesi gündeme gelmiştir. DSİ tarafından 1965 yılında, tüm havza genelinde 6 adet reg., 5 adet baraj ve 10 adet HES olmak üzere çeşitli büyüklüklerde toplam 21 adet enerji üretim amaçlı yapının inşasını öngören plan hazırlanmıştır. Ancak 24 Haziran 1986'ya kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu tarihte ilk olarak BM Mühendislik, Dilek-Güroluk HES Projesi'ni Fırtına Deresi'nin kollarından Hala ve Hemşin dereeleri üzerinde YİD modeli ile gerçekleştirmek amacıyla Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına başvurmuştur. Burada yapılması planlanan HES projeleri, çevrecilerin ısrarla sürdürdüğü uzun bir hukuksal mücadeleden sonra durdurularak, 2004 yılında Danıştay tarafından iptal edilmiştir.

3.1.3. 4628 Sayılı Kanun ve Sonrası Enerji Politikaları ve HES'ler

Özel sektör yatırımlarını elektrik sektörüne yönlendirebilmek amacıyla uygulanan YİD ve Yİ gibi modellerden beklenen sonuç alınamamış, özel sektör istenilen düzeyde bu sektöre çekilememiştir. Aynı zamanda enerji alanındaki özelleştirme uygulamaları ile beraber bu modeller kapsamında yapılan HES'lerde bir takım usulsüzlükler, yolsuzluklar da ön plana çıkmıştır. Nitekim Sayıştay'ın bu döneme ilişkin hazırladığı bir raporda (T.C Sayıştay Başkanlığı, 2004), YİD modeliyle yapılan 24 ve Yİ modeliyle yapılan 5 olmak üzere toplam 29 adet santral incelenmiş ve bu incelemeler sonucunda, santrallerin işletmede oldukları ortalama 4 yıllık süre içinde 2.3 milyar dolar kamu zararı ortaya çıktığı belirtilmiştir.¹¹

Fakat 1999 yılından itibaren Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi ulusal üstü örgütlerin de baskılarıyla, dönemin hükümetleri tarafından enerji piyasası

¹¹ Sayıştay Raporunda, Şirketler tarafından ilgili yönetmelik hükümlerine aykırı olarak düzenlenen hatalı fizibilite raporlarına dayanılarak proje kabullerinin yapıldığı, 3096 sayılı Yasa hükümlerine göre sadece elektrik üretmek amacıyla kurulan Şirketlerle sözleşme imzalanması mümkün olduğu halde, farklı alanlarda da faaliyet gösteren şirketlerle sözleşmeler imzalandığı, sözleşmelere kamu aleyhine hükümler konulması sonucunda görevli şirketlerle imzalanan Uygulama/İmtiyaz Sözleşmeleri defalarca değiştirildiği, ve bu tür değişikliklerin tamamen şirketlerin talepleri doğrultusunda ve firmaların lehine olduğu, kamu yararı açısından yapılması zorunlu olan değişikliklerin yapılmadığı, bu da kamu kesiminin riskinin artmasına yol açtığı belirtilmiştir (Sayıştay Genel Kurulunun 26.2.2004 tarih ve 5088/1 sayılı kararı uyarınca hazırlanan raporu).

yeniden yapılandırılmaya ve mevcut projelerin varlığı sorgulanmaya başlanmıştır. Enerji arzındaki yetersizlikler, istikrarsız yatırım uygulamaları ve yüksek tarifeli alım anlaşmalarının varlığı da bu sorgulamada etkili olmuştur. Nitekim 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) 2002 Yılı Programı kapsamındaki Bakanlar Kurulu Kararı'nda (2001: 222)¹² bu durum şöyle ifade edilmiştir:

Yedinci Plan döneminin son yıllarında içine girilen ve Sekizinci Plan döneminin ilk yıllarında devam eden elektrik arzındaki yetersizliğin temel nedeni, geçmiş yıllardaki istikrarsız yatırım uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Santral projeleri, tipine bağlı olarak ortalama 3-8 yıl gibi inşaat süreleri gerektirmekte, bu süreler proje karar ve geliştirme süreleri ile birlikte daha da uzayabilmektedir. Bu nedenle enerji yatırımlarının, gerçekleştirilecek uzun vadeli ve ciddi planlarla, istikrarlı ve kesintisiz bir şekilde sürdürülme gerekliliği bulunmaktadır... Mevcut uzun dönemli enerji alım garantili ve genellikle yüksek tarifeli YİD ve Yİ projelerinin varlığı nedeniyle, elektrik tarifelerinin önümüzdeki dönemde kaçınılmaz şekilde yükselmesi beklenmektedir. Enerji tarifelerindeki bu artışın ekonomi ve vatandaş üzerindeki etkilerinin asgari düzeyde tutulması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Bunun üzerine YİD ve Yİ gibi modellerden vazgeçilip 'mülkiyet devri'ni öngören yeni düzenlemeler devreye sokulmuştur. Sekizinci plan döneminde 4628 sayılı, Elektrik Piyasası Kanunu¹³ ve 4646 sayılı, Doğalgaz Piyasası Kanunu¹⁴ ile bu sektörler rekabete açılmış ve piyasanın düzenlenmesi amacıyla Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) kurulmuştur. 2001 yılının başlarında kabul edilen 4628 Sayılı Kanun ile elektrik sektörü liberalleştirilerek, "tam rekabete ve pazar ekonomisine dayanan" bir alan haline getirildiği açıklanmıştır. Bu yeni Kanun ile 3096 ve 3996 sayılı Kanunlar varlıklarını koruyorlarsa da, üretilen elektrik enerjisi için sağlanan satın alma garantileri ile Hazine tarafından sağlanan dış kredi ödeme garantileri kaldırılacağından, bu Kanun çıkarılmadan önce YİD ve Yİ modellerine uygun olarak yapılan sözleşmelerin geçerliliği tartışmalı bir konuma gelmiştir (Pamir, 2003: 26).

2001 yılında 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun yürürlüğe girmesini takiben oluşan yapıda yer alan Elektrik Üretim A.Ş. (EÜAŞ), TEAŞ'a ait termik ve DSİ'ye ait hidroelektrik santrallerinin mülkiyeti ve işletmesini devralmıştır. Ayrıca EÜAŞ'ın sektörde ihtiyaç duyulduğu takdirde yeni üretim tesisleri kurma, kiralama ve işletme hakkına da

¹² Karar Sayısı: 2001/3150. Yüksek Planlama Kurulunun (YPK), 15.10.2001 tarihli ve 2001/96 sayılı Raporu ile Bakanlar Kurulu'na sunulan ekli "2002 Yılı Programı" ile "2002 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar"ın kabulü; 540 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 28 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 16.10.2001 tarihinde kararlaştırılmıştır.

¹³ 3 Mart 2001 tarih ve 24335 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

¹⁴ 2 Mayıs 2001 tarih ve 24390 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

sahip olduğu, ancak bunu yaparken özel sektör yatırımlarını gözeteceği ilgili Kanun'da belirtilmiştir (Uluatam, 2011: 66-67).

EPDK, 4 Ağustos 2002'de hazırladığı Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği¹⁵ (2002: madde 4) ile ilke olarak bütün HES'leri yenilenebilir (yeşil) enerji kaynağı olarak tanımlamıştır. 28 Şubat 2003'te yapılan değişiklik ile de¹⁶ 50 MW ve altındaki HES'ler ile rezervuar hacmi 100 milyon metreküpün veya rezervuar alanı 15 kilometrekarenin altında olan hidroelektrik tesisler yenilenebilir enerji kaynağı olarak tekrar tanımlanmıştır (Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik, 2003: madde 1).

3.1.4. 2003 Sonrası Enerji Politikaları ve HES Sektörünün Doğuşu (AK Parti Hükümetleri Dönemi-03 Kasım 2002'den günümüze)

Türkiye'de 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan genel seçimlerle birlikte iktidara gelen AK Parti hükümetleri, iktidara geldikten sonra enerji politikalarına ağırlık vermiş ve bu alanda önemli adımlar atmıştır. Hükümetlerin enerji alanındaki temel politika ve stratejileri enerji piyasasının serbest rekabete açılması, yerli, çevreci ve temiz enerji kaynaklarına ağırlık verilmesi şeklinde olmuştur. Nitekim hükümet programlarında, hükümet eylem planlarında ve hükümet aktörlerinin yaptığı açıklamalarda bu politika ve stratejiler görülebilir. Örneğin 58. ve 59. Hükümet Programı enerji alanında izlenecek politikaları şu şekilde ifade etmektedir (58. Hükümet Programı, 2002; 59. Hükümet Programı, 2003):

Enerji piyasasının rekabete açılması hızlandırılacaktır. Bu kapsamda, Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı arasındaki yetki ve sorumluluk alanları netleştirilerek, Bakanlığın politika belirleme yönü güçlendirilecek, uygulamaya ilişkin hususlar Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu'na bırakılacaktır. Bu kapsamda, elektrik enerjisi üretim ve dağıtım tesislerinin özelleştirilmesi hızlandırılacaktır Yap-İşlet-Devret, Yap-İşlet, İşletme Hakkı Devri uygulamaları gözden geçirilecek, özel sektör tarafından bir izne veya anlaşmaya dayalı olarak yürütülen girişimlerle ilgili olarak yaşanan sorunlar en kısa sürede çözüme kavuşturulacaktır... Enerji üretiminde yerli kaynakları önceleyen bir enerji politikası geliştirilecektir.

Hükümetimizin enerji politikasının temelinde ulusal çıkarlarımızı koruyarak enerji arzının güvenliğini ve devamlılığını sağlamak, serbest rekabete dayalı bir enerji piyasası oluşturmak ve duyarlı olduğumuz çevreyi ve insan sağlığını korumak bulunmaktadır. Aynı

¹⁵ 4 Ağustos 2002 tarihli ve 24836 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

¹⁶ 28 Şubat 2003 tarihli ve 25034 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Yönetmelikle değiştirilmiştir.

zamanda Türkiye'yi bir enerji köprüsü haline getirebilmek için hükümetimiz azami çaba içinde olacaktır.

AB uyum hedefi çerçevesinde 17 Mart 2004'te DPT Müsteşarlığı bünyesindeki YPK'nın hazırladığı Elektrik Enerjisi Sektörü Reformu ve Özelleştirme Strateji Belgesi¹⁷ yayınlanmıştır. Bu belge 4628 sayılı Kanun'un uygulanmasında görülen yetersizlikleri gidermek ve serbest piyasaya dönüşüm çalışmalarını koordine edip hızlandırmak amacıyla uygulamaya konulmuştur. Belge çerçevesinde önerilen bir "geçiş süreci" içinde elektrik dağıtım ve üretim tesislerinin özelleştirilmesi ve arz güvenliği konusunda alınacak tedbirler başta olmak üzere yapılması gerekli çalışmalar bir programa bağlanmış, sorumlu ve ilgili kuruluşlar belirlenmiştir (DPT, 2006: 25). Bu karar ile elektrik enerjisi sektörünün özelleştirilmesine devam edileceği ifade edilmiştir. Buna bağlı olarak DSİ tarafından inşa edilmiş, işletmeye alınmış veya alınacak hidroelektrik üretim tesislerinin 2004 yılı Mayıs ayına kadar DSİ'ye herhangi bir bedel ödenmeksizin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına bağlı Elektrik İşleri Etüt İdaresine devredilmesine karar verilmiştir.

Enerji alanındaki serbestleşme hedefleri AK Parti dönemi öncesinde de özellikle 4628 sayılı Kanun ile zaten gündemdeydi. Fakat enerji alanında AK Parti hükümetlerini diğer hükümetlerden ayıran en önemli husus enerji arzında yerli kaynaklara verilen önem olmuştur. Nitekim 1980'den sonra özellikle AK Parti dönemine kadar enerji yönetiminde etkin olan görüş, Türkiye'nin yerli enerji kaynaklarının çok yetersiz olduğu ve tümü devreye koyulsa bile enerji açığının giderilemeyeceğini savunan bir görüştü (Pamir, 2003: 13). AK Parti Hükümetleri döneminde kömür, doğal gaz, petrol gibi daha çok dışarıdan alınan enerji kaynaklarının aksine hidroelektrik gibi iç kaynaklara ağırlık verilmiştir. 59. Hükümet Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler, 2004 yılı bütçe sunuş konuşmasında bu hususu şu şekilde dile getirmiştir; "Biz enerji politikamızdaki ana unsuru yerli kaynaklarımıza bağlamayı uygun gördük..." (Hürriyet, 10 Kasım 2003).

AK Parti hükümetleri yerli enerji kaynağı olarak özellikle hidrolik enerjiyi ön plan çıkarmıştır. Kalkınma Planı, Hükümet Eylem Planı ve Ulusal Çevre Stratejisi çerçevesinde AK Parti hükümetlerinin, hidroelektriği daha büyük bir bağlılıkla benimseyip, onu geleceğin enerjisi olarak tanımladığı görülmektedir (Ürker ve Çobanoğlu, 2012: 77). Bu tanımlama da özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi başta olmak üzere Türkiye'nin hidrolik

¹⁷ 17 Mart 2004 Tarih ve 2004/3 Sayılı YPK Kararı

enerji için zengin akarsu yataklarına sahip olması ve bu kaynakların AK Parti hükümetleri dönemine kadar yeterince kullanılmaması önemli bir etken olarak gösterilmiştir. 59. Hükümet döneminde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan yaptığı bir konuşmada bunu şu şekilde dile getirmiştir (Zaman, 30 Haziran 2005);

...Türkiye'nin geleceğe dönük enerji ihtiyacını karşılayacak projeleri bugünden hazırlıyoruz. DSİ Genel Müdürlüğümüz, son 15-20 yılda yapılamayan hizmetleri yapıyor. Enerji ihtiyacımız kendi kaynaklarımızdan karşılansın istiyoruz. Bu yatırımlarla Türkiye'yi 5-10 yıl sonra çok daha aydınlık günler bekliyor. Doğudan batıya kadar tüm Karadeniz'de maalesef sularımız boşa akıp gidiyor. Bu kaynakları değerlendirmek zorundayız.

AK Parti Hükümetleri Türkiye akarsularının boşa akmasını engelleyecek projeler olarak gördüğü hidrolik enerjiyi ve HES'leri, aynı zamanda ülkenin enerji ihtiyacını karşılayacak bir kaynak olarak da sunmuştur. Güneş ve rüzgar gibi yerli ve yenilenebilir enerji kaynakları söz konusu olsa da, bu kaynaklara oranla hidrolik enerjiye daha fazla değer atfedilmiştir. DSİ (2011: 5-6) tarafından hazırlanan bir raporda, dönemin Orman ve Su İşleri Bakanı Veysel Eroğlu bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Güneş ve rüzgar gibi yenilenebilir enerjilerse henüz büyük çaplı ihtiyaçları karşılayabilecek kadar gelişmiş değildir. Bu itibarla artan enerji açığının kapatılması için Türkiye'nin önündeki en uygun seçenek su, yani hidroelektriktir... Durmaksızın yenilenen su çevriminden elde edilen hidroelektrik enerji, yenilenebilir, güvenli, verimli, yeşil, yerli ve ucuz bir kaynaktır .

2001 yılında çıkarılan 4268 sayılı Kanun ile özel sektör tarafında HES'lerin yapımına ve işletilmesine izin verilmiş olsa da, bir takım kanuni düzenleme ve alt yapı eksiklikleri dolayısıyla, özel sektör eliyle üretimin gerçekleşmemesi mümkün olamamıştır. AK Parti hükümetleri döneminde hidrolik enerjiye verilen önem çerçevesinde, 58. ve 59. Hükümet döneminde bir takım kanuni düzenlemeler yapılarak alt yapı hazırlanmış, özel sektör HES yapımı için özendirilmeye çalışılmış ve yeni teşvik ve mekanizmalar getirilmiştir. Bu konudaki ilk düzenleme 26 Haziran 2003 tarihli, Elektrik Piyasasında Üretim Faaliyetinde Bulunmak Üzere Su Kullanım Hakkı Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'tir¹⁸. Bu Yönetmelik aslında bir zorunluluktan doğmuştur. 4628 sayılı Kanun çerçevesinde kurulan EPDK, mevcut mevzuatta nehir sularının "milli varlık" olarak tanımlanması dolayısıyla bu suların kullanımı için şirketlerin DSİ ile "su kullanımı anlaşması" imzalamasının gerekmesi

¹⁸ 26 Haziran 2003 tarih ve 25150 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

nedeniyle, söz konusu dönemde HES kurmak ve elektrik üretmek isteyen yatırımcıların hiçbirine üretim lisansı verilememiştir. Bu sorunun aşılması için de, Enerji Bakanlığının su kullanım yönetmeliğini yayımlaması gerekliliği DSİ tarafından vurgulanmıştır (Radikal, 22 Haziran 2003)¹⁹.

Bu zorunluluğun sonucu yayımlanan yönetmelikle “temiz ve sürekli bir enerji kaynağı olan suyun mümkün olan en kısa sürede faydaya dönüştürülmesi, boşa akan su kaynaklarının milli ekonomiye kazandırılması, projelerin daha kısa sürede tamamlanarak gelecekte muhtemel enerji açığının yerli kaynaklar ile karşılanmasının” söz konusu olacağı söylenmiştir (DSİ, 2011: 5-6). Yönetmeliğin temel amacı olarak şu gösterilmiştir (Elektrik Piyasasında Üretim Faaliyetinde Bulunmak Üzere Su Kullanım Hakkı Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 2003: madde 1):

Bu Yönetmeliğin amacı, 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu hükümleri çerçevesinde halen piyasada faaliyet gösteren veya gösterecek tüzel kişiler tarafından hidroelektrik enerji üretim tesisleri kurulması ve işletilmesine ilişkin üretim, otoprodüktör, otoprodüktör grubu lisansları için DSİ ve tüzel kişiler arasında düzenlenecek Su Kullanım Hakkı Anlaşması imzalanması işlemlerinde uygulanacak usul ve esasları belirlemektir .

Bu yönetmeliğin yayımlanmasını takiben, Ağustos 2003'te DSİ tarafından hidroelektrik santral projeleri geliştirip işletilmek amacıyla özel sektör başvurularına açılmıştır. Bu kapsamda DSİ Genel Müdürlüğü web sayfasında yedi adet tablo oluşturulmuştur. Bunlar;

- DSİ/EİE tarafından geliştirilerek özel sektör başvurusuna açılmış projeler Tablo-2
- Tüzel kişiler tarafından geliştirilerek başvuru yapılan projeler Tablo-3
- İnşaatı devam eden ve başvuru yapılabilecek dsi projeleri Tablo-4

¹⁹ Radikal Gazetesinin 2003 tarihli haberinin tam metni şu şekildedir: “4628 sayılı Yasa çerçevesinde elektrik üretimi, dağıtım ve iletimi alanında lisans verme hakkına sahip tek kuruluş olan Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu HES kurmak ve elektrik üretmek isteyen yatırımcıların hiçbirine o dönem lisans veremedi. Çünkü mevcut mevzuatta nehir suları 'milli varlık' olarak tanımlanmakta ve kullanmak için DSİ ile 'su kullanımı anlaşması' imzalanması gerekmekte. DSİ'nin bu anlaşmayı imzalayabilmesi için de Enerji Bakanlığının su kullanım yönetmeliğini yayımlaması gerekiyor. 45 yatırımcı lisans için EPDK'ya başvurdu. EPDK, yatırımcılara mektup yazarak, lisans başvurusunun su kullanım anlaşmasına ilişkin belge eksikliği nedeniyle sonuçlandırmadığını ifade etti. Mektuplarda mevzuat çalışmalarının sürdüğüne de dikkat çekilerek, DSİ'ye başvurulduğunda belgenin temin edilemeyeceğinin sinyali verildi. EPDK'nın istediği su kullanımı anlaşması için DSİ'ye başvuran yatırımcılar DSİ'den de yanıt alamadılar. DSİ mevzuatın uygun olmadığını gerekçe gösteriyor. DSİ ile EPDK sorunun aşılabilmesi için bir yönetmelik taslağı hazırladı ve Enerji Bakanlığı'na gönderdi” (22 Haziran 2003, Radikal Gazetesi).

- İkili işbirliği kapsamında çıkartılarak başvuruya açılan projeleri Tablo-5
- YİD kapsamında çıkartılarak başvuruya açılan projeler Tablo-6
- Gruplandırılarak başvuruya açılan DSİ/EİE projeleri Tablo-7

Bu yönetmelikte 25 Mayıs 2004'te yapılan değişiklikler ile²⁰ devam eden DSİ projelerinin tamamlanması hizmetlerinin de özel sektörcce gerçekleştirilebileceği hükme bağlanmıştır (Elektrik Piyasasında Üretim Faaliyetinde Bulunmak Üzere Su Kullanım Hakkı Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 2004: madde 1). Özel sektör ile yapılacak su kullanım hakkı anlaşmaları ile gerçekleştirilecek projelerdeki temel amaçlar ise şu şekilde gösterilmiştir (Oğuz, 2008: 480):

- Boşa akan su kaynakları kısa sürede değerlendirilerek daha fazla hidroelektrik enerji üretiminin sağlanması.
- Elektrik enerjisinin kırsal kesimlere daha kolay ve kesintisiz ulaştırılması.
- Yerinde üretim ile hat kayıplarının en aza indirilmesi.
- Sanayicinin, kendi işletmesinde daha ekonomik enerji kullanma imkanına kavuşması ve sanayinin canlanması, istihdamın artması.
- Öz kaynaklarla enerji üretim kapasitesinin artırılması.

Su kullanım hakkı yönetmeliği HES'lerin yapımının önünü açsa da, mevcut düzenlemelerde HES'lerin ya da diğer yenilenebilir enerji kaynaklarının öncelikli değerlendirilmesi yönünde hiçbir teşvik mekanizması bulunmamaktaydı. Zaten Türkiye'de yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı konusunda 2000'li yıllara kadar çok fazla gelişme olmamıştır. Bunun nedenleri arasında bunlara ilişkin kanuni düzenlemelerin olmaması ve yeterli teşvik mekanizmalarının devreye sokulmaması gösterilebilir. 18 Mayıs 2005 tarihinde 5346 sayılı, Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun²¹ çıkarılmıştır. Bu Kanun ile yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması, ekonomiye kazandırılması ve çevrenin korunması amaçlanarak hidroelektrik santral yatırımlarının önü açılmıştır. Tabiki bu Kanun'un çıkarılmasında AB ilerleme raporlarındaki enerji alanına yönelik istekler de

²⁰ 25 Mayıs 2004 tarihli ve 25472 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

²¹ 18 Mayıs 2005 tarih ve 25819 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

önemli olmuştur²². Daha sonra 4 Ekim 2005'te bu Kanun çerçevesinde, Yenilenebilir Enerji Kaynak Belgesi Verilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında²³ yönetmelik yayınlanmıştır. Böylece yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektrik enerjisinin iç ve dış piyasalarda alım satımında kaynak türünün belirlenmesi ve takibi için üretim lisansı sahibi tüzel kişiye EPDK tarafından yenilenebilir enerji kaynak belgesi verilmeye başlanmıştır.

Bu iki yasal düzenlemenin haricinde diğer bir önemli düzenlemede, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunca Yapılacak Kamulaştırmalarda 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'nun 27. Maddesinin Uygulanması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı'dır²⁴. Söz konusu Bakanlar Kurulu Kararı gereğince, enerji tesislerinin kurulabilmesi için gerekli olan taşınmazların kamulaştırılmasında acele kamulaştırma yöntemi uygulanabilmektedir. Bu çerçevede, ilgili asliye hukuk mahkemesi tarafından taşınmaza el konulmasına karar verilmesi halinde, HES üretim tesislerinin yapımına başlanabilmesi usulü getirilmiştir (Uluatam, 2011: 137).

HES sektörünün oluşması için bir yandan gerekli adımlar atılırken, diğer yandan da özel sektör gerek hükümet gerekse de bazı devlet aktörleri tarafından HES yapımı için özendirilmeye ve yönlendirilmeye çalışılmıştır. Bu yönlendirme ve özendirme çalışmalarında enerjide dışa bağımlılığın azaltılması gerekçesi önemli bir etken olmuştur. Bu yönlendirme çabaları Türkiye Genç İşadamları Derneği (TÜGİAD) Ankara Şubesi'nin düzenlediği bir toplantıda iş adamlarına seslenen dönemin Elektrik Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK) Başkanı Yusuf Günay'ın konuşmasında görülebilir (Türkiye, 13 Ocak 2007):

Ben bir iş adamı olsam, mutlak suretle HES'lere yatırım yapardım. Enerjide yapılan yanlış talep projeleri sonucunda mevcut yatırımların enerji üretimde yetersiz kalmıştır. Bunun üzerine yerli kaynaklar bir tarafa bırakılarak, doğal gazla dayalı termik santraller yapılmak durumunda kalmıştır. Bu yol da enerjide dışa bağımlılığı artırmıştır. Bize gelen tüm müteşebbisleri (gidin su kaynaklarına yatırım yapın) diye yönlendiriyoruz. 2006'da HES

²² Topluluğun enerji politikasının amaçlarını rekabet gücünün iyileştirilmesi, enerji arz güvenliğinin sağlanması ve çevrenin korunması olarak belirten AB ilerleme Raporu'nda Türkiye'ye ilişkin şu ifadeler yer almıştır: "Türkiye'de yenilenebilir enerjinin geliştirilmesi için genel bir strateji oluşturulmalıdır. Yenilenebilir Enerji Kanunu çıkarmalıdır. Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynaklarının önemli potansiyelinin iyi bir şekilde kullanılması çabalarını artırmalı ve güçlü hedefler belirlemelidir" (AB, 2004: 103).

²³ 4 Ekim 2005 tarihli ve 25956 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

²⁴ 30 Eylül 2004 tarihli ve 25599 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

yatırımları için toplam 3 bin MW'lık lisans verdik. Bu anlamda 2007'nin çok daha verimli bir yıl olacağını düşünüyorum.

HES sektörünün ortaya çıkışında sadece devlet aktörlerinin değil, YİD ve Yİ modelleri çerçevesinde daha önce HES inşa eden ve işleten şirketlerin ve bunların oluşturduğu mesleki birliklerin de etkileri olmuştur. Şirketlerin bu süreçteki etkisini gösteren bir örnek, dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hilmi Güler'in 2004 yılı Ocak ayında basında yer alan açıklamasıdır. Söz konusu açıklamada Hilmi Güler, YİD santrallerini işleten şirketlerle yürütülen görüşmelerde son aşamaya geldiği, şirketlerin konuya olumlu yaklaştıklarını ve Hazine garantisinden vazgeçerek, serbest piyasada faaliyet göstermek istedikleri ve hükümetin de bu konuda tek maddelik bir kanun tasarısı hazırladığını belirtmiştir (NTV, 5 Ocak 2004).

HES faaliyetinde bulunan şirketlerin oluşturduğu HES İş Adamları Derneği'nin (HESİAD) faaliyetleri de bu sektörün ortaya çıkışında etkili olmuştur. Özellikle HES'lere yönelik teşvik ve mekanizmaları içeren Yenilenebilir Enerji Kanunu'nun çıkmasında HESİAD başrol oynayan aktörlerden biridir. 2003 yılı Kasım ayında Bakan Hilmi Güler'in Birecik, Çamlıca 1, Gönen, Suçatı, Fethiye ve Tohma-Medik HES'lerine el konulacağına yönelik açıklamalarına tepki olarak HESİAD gazete ilanları vermiştir. Bu ilanların ardından HESİAD heyeti aynı gün Bakan Hilmi Güler'le bir araya gelmiştir. Görüşmenin ardından HESİAD Başkanı Fahrettin Arman; "...Şu anda yeni ve yenilenebilir kaynaklardan yapılan özellikle HES'lerle ilgili herhangi bir sıkıntı söz konusu değil. Yalnızca, diğer termik santrallerle ilgili görüşmeler devam ediyor" (Hürriyet, 3 Kasım 2003) açıklaması HESİAD'ın süreçteki rolünü açıklayan bir ifadedir.

HES sektörünün oluşumu şirketlerin lobi faaliyetleri ve hükümet politikalarının ötesinde bir devlet politikası olarak da ön plana çıkarılmıştır. Nitekim HES sektörü ve politikaları T.C. Anayasası'nın 118. maddesine göre devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanmasına yönelik tavsiye kararları alan Milli Güvenlik Kurulunun (MGK) da gündemine gelmiştir²⁵. 24 Ekim 2005 tarihinde yapılan toplantı sonucu

²⁵Anayasa'nın 118. maddesi, 3. fıkrasına göre, "Millî Güvenlik Kurulu; Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir. Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca değerlendirilir".

açıklanan basın bildirisinde, “...Hidroelektrik üretiminde teknik ve ekonomik potansiyelin tümünün 2023 yılına kadar kullanılması için alınması gereken önlemlerle...” ifadesi yer almış ve HES projeleri bu anlamda ülkenin milli güvenlik siyasetinde yer alarak bir devlet politikası haline getirilmiştir (MGK, 2005). 2009 yılı Mayıs ayında ise bu belge doğrultusunda, “Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi” Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığınca hazırlanmış ve YPK kararı ile yürürlüğe konulmuştur²⁶. Elektrik enerjisi üretiminde yerli kaynaklara öncelik verilmesini amaçlayan belgede, 2023 yılına kadar teknik ve ekonomik olarak değerlendirilebilecek hidroelektrik potansiyelinin tamamının elektrik enerjisi üretiminde kullanılması hedefi belirlenmiştir (Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi, 2009: madde 4).

HES projelerinin bir devlet politikası olarak benimsenmesinde iç siyasetin ve belirtilen gerekliliklerin ötesinde uluslararası örgütler ve özellikle AB'nin de etkisi olmuştur. Nitekim küresel ısınma sorunu nedeniyle 2010 yılına kadar yenilenebilir temiz enerji kaynaklarının payını iki katına çıkarmayı plânlayan AB, çevre dostu olarak nitelendirdiği küçük ve orta ölçekli santrallerle gerçekleştirilen hidroelektrik üretimini birlik içerisinde ve aday ülkelerde daha fazla teşvik etme kararı almıştır (Bakır, 2003: 400). Birliğin 27 Ekim 2001 yılında yürürlüğe koyduğu “Dahili Elektrik Pazarındaki Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Üretilen Elektriğin Teşvik Edilmesi Yönetmeliği” bu kapsamda bağlayıcı hükümler taşımaktadır. AB'ye üye olma müzakereleri kapsamında Türkiye'ye, AB tarafından yenilenebilir enerjiye öncelik verilmesine yönelik tavsiye ve direktiflerde verilmiştir. Nitekim Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde AB ile olan müzakere süreçlerine ilişkin 35 fasıl vardır²⁷. Bu fasıllardan 15. fasıl enerji ile ilgilidir. Bu fasılda AB, elektrik piyasasında serbestleşmeyi ve yenilenebilir enerji kaynaklarının en az % 20 oranında payını öngörmektedir (<http://www.abgs.gov.tr/index.php?l=1&p=80>). Dolayısıyla yenilenebilir enerji olarak ön plana çıkan HES projelerinin aynı zamanda AB'ye uyum için yapılan düzenlemeler ile de ilgisi olduğu aşikardır.

²⁶ 18.05.2009 Tarih ve 2009/11 No'lu YPK Kararı.

²⁷ 2004 yılının Aralık ayında Brüksel'deki AB Konseyi Zirvesi'nde, Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı rapor ve tavsiye kararı doğrultusunda Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde başlamasına karar verilmiştir.

3.2. HES Sektöründe Hakim Kurumsal Mantık ve Uygulamalar

Bütün bu süreçte alt yapısı hazırlanan HES sektörü özellikle devlet aktörleri tarafından vurgulanan kurumsal mantıklar ve mantıklar çerçevesindeki uygulamalar oluşturulmuştur

HES sektörünün oluşum aşamasında üç hakim kurumsal mantık söz konusu olmuştur. İlki, HES projelerinin yenilenebilir, çevreci ve temiz bir enerji kaynağı olarak nitelendirilmesidir. HES'lerin çevreci ve temiz olarak nitelendirilmesinde, hidrolik enerjinin petrol, kömür vb. enerji kaynakları gibi atmosfere sera gazı yaymaması önemli bir unsur olarak gösterilmiştir. İkincisi, toplumsal ve ekonomik olarak fayda sağlama mantığıdır. Bu mantık doğrultusunda HES projeleri ülkenin enerji ihtiyacını karşılayan ve ekonomi de dışa bağımlılığı azaltıcı yönde etkide bulunacak olan yerli bir enerji kaynağı olarak ön plana çıkarılmıştır. Nitekim dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı bu projeleri şu şekilde kamuoyuna sunmuştur: "Hidroelektrik santralleriyle bütün ırmaklarımızdan elektrik üretecek yatırımlar yapıyoruz. Bu ufak tribünler iki Atatürk Barajı kapasitesinde. Böylece dışa bağımlılıktan kurtuluyoruz" (Türkiye, 26 Mart 2007).

Üçüncü mantık ise özellikle ilk olarak dönemin Başbakanı tarafından vurgulanan ve suyun kullanımına ilişkin olan, bütün akarsuların enerji amaçlı kullanılabilmesi mantığıdır. Bu mantık çerçevesinde milli bir servet olan su kaynaklarının enerji amaçlı kullanılmadığı takdirde boşa akmış olacağı, oysaki boşa akan suların değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Başbakan'ın bir konuşmasındaki, "...Doğudan batıya kadar tüm Karadeniz'de maalesef sularımız boşa akıp gidiyor. Bu kaynakları değerlendirmek zorundayız" ifadeleri ile suyun enerji amaçlı kullanımına ilişkin mantık dile getirilmiştir (Zaman, 30 Haziran 2005).

Bu kurumsal mantıklar dahilinde yapılan çeşitli düzenlemeler çerçevesinde EPDK'da üretim lisansı alan yatırımcılar, DSİ ile su kullanım anlaşmalarını imzalayıp, tesisleriyle ilgili projeleri Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına onaylatıp resmi prosedürü tamamlayarak 2006 yılı itibarıyla tesis faaliyeti aşamasına gelmişlerdir. Bu süreçte şirketlerin hazırlamakla yükümlü olduğu bir diğer prosedür ise Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Raporları olmuştur. Elektrik Üretim Hakkı ve Su Kullanım Hakkı

Anlaşması imzalamaya hak kazanan şirketler ÇED Raporlarını hazırlamaya başlamışlardır. 2003 tarihli ÇED Yönetmeliği'ne²⁸ göre, kurulu gücü 50 MW ve daha üzeri olan nehir tipi santraller ÇED yönetmeliğinin EK-I listesinde, kurulu gücü 10 MW ve üzeri olan nehir tipi santraller EK-II listesinde sayılırken, kurulu gücü 10 MW'den küçük olan HES projeleri ÇED sürecinden muaf tutulmuştur.

HES Sektöründe söz konusu olan ve daha sonra aktivistler tarafından itiraz edilecek bir uygulama derelere can suyu bırakılmasına ilişkin mevcut uygulamalar olmuştur. Türkiye'deki düzenlemelere ve uygulamalara bakıldığında derelere bırakılacak can suyu oranlarının ne şekilde olacağına yönelik HES sektörünün oluşum aşamasında somut bir oran yer almamıştır. Su Kullanım Hakkı Anlaşmasına ilişkin Yönetmelik'te şöyle bir hüküm bulunmaktaydı (2003: ek-1 madde 4):

İlgili mevzuat çerçevesinde ÇED veya ÇED Ön Araştırma Raporu gerektirmeyen projelerde ise fizibilite raporunda belirlenen ve DSİ tarafından uygun görülen miktardaki su, doğal hayatın idamesini sağlamak üzere şirket tarafından dere yatağına bırakılacaktır.

Bu hüküm, HES projesini yürüten şirketlere bu oranları keyfi bir şekilde belirleyebilme olanağı sağlamıştır. HES karşıtlarınca itiraz edilen bir diğer husus ise HES projeleri yapılacak vadilerin bilimsel temelde havza planlamalarının yapılmaması olmuştur. Nitekim 4628 sayılı Kanun ve Su Kullanım Anlaşmasından sonra ortaya konmuş olan HES'ler havza planlamasına bağlı olmayan tesisler olmuştur (TMMOB, 2011: 63). Tüm akarsuları yüzde yüz enerji amaçlı kullanacak şekilde yürütülen bir politikanın sonucu olarak bütün vadilerde birden çok (Örneğin İkizdere'de 22 tane) HES projesi tasarlanmıştır.

DSİ'nin verilerine göre, Türkiye'de Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan Su Kullanım Hakkı Anlaşması'nı imzalayan, müracaat eden veya başvuruda bulunacak olan kamu ve özel sektörün yapacağı HES sayısının genel toplamı yaklaşık 2000'dir. Bu santrallerden elde edilmesi planlanan enerji miktarı ise yaklaşık 23 bin MW'dir. EPDK'dan üretim lisansı alanların sayısı ise 673'tür. Sayı günden güne değişmektedir. Planlanan 2000 projenin 419 adedi Doğu Karadeniz'de yer almaktadır (İMO, 2009: 62). Bunda Topografik olarak dağların denize paralel uzanması ve yıllık

²⁸ 16 Aralık 2003 tarih ve 25318 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

ortalama yağışın 1291 mm olduğu Doğu Karadeniz bölgesinde diğer bölgelere oranla daha düzenli akım gerçekleşmesi ve coğrafik özellikleri nedeniyle küçük HES'lere oldukça uygun görülmesi etkin olmaktadır. (Aksungur ve diğerleri, 2011: 80).

3.3. HES Karşıtı Toplumsal Hareketlerin Gelişimi

Türkiye’de benimsenen enerji politikaları neticesinde en önem verilen enerji kaynaklarından biri hidrolik enerji olmuş ve birbiri ardı sıra yapılan düzenlemelerle yapımını özel sektörün üstlendiği bir HES sektörü ortaya çıkmıştır. Fakat HES yapılması planlanan yerlerdeki bir kısım yöre halkı bu politika ve düzenleme ile gerçekleştirilmek istenen HES’lere karşı çıkmışlardır. Bunun sonucunda özellikle Doğu Karadeniz başta olmak üzere HES karşıtı hareketler söz konusu olmuş, sektör tartışmalı bir alan haline gelmiş ve HES projelerinin gerçekleştirilmesinin önünde bir takım engeller oluşmuştur.

HES karşıtı hareketlerinin en yoğun olduğu ve medyada geniş ölçüde yer alan bölge Rize ve Artvin başta olmak üzere Doğu Karadeniz Bölgesi olmuştur. İlk mücadeleler 2006 yılında bu bölgede başlamış ve sonraki yıllarda şiddeti artarak devam etmiştir. Bu yörelerdeki HES karşıtı toplumsal hareketlerin ilk başladığı yerler İkizdere, Fındıklı ve Çayeli olmuştur. Daha sonra Rize’nin diğer ilçelerinde ve 2009 yılından itibaren de Artvin’de toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Toplumsal hareketler genelde Çayeli Senoz Vadisi gibi bazı yerler hariç ilk HES projelerinin gündeme geldiği zamanlarda söz konusu olmuştur. Hareketlerin özellikle Artvin’de geç gelişmesinde bunun etkisi söz konusu olmuştur.

HES karşıtı muhalefet Rize’nin İkizdere, Çayeli ve Fındıklı ilçeleri ile Artvin’in Şavşat, Ardanuç ve Hopa İlçelerinde daha yoğun yaşanmış ve halen de yaşanmaktadır. Aynı zamanda bu yerlerde ve ilgili vadilerde hareketlerin merkezinde yer alan THÖ’ler söz konusu olmaktadır. İkizdere’de İkizdere Derneği (İD), Çayeli’nde Çayeli Senoz Yöresi Derneği (SYD), Fındıklı’da Fındıklı Dereleri Koruma Platformu (FDKP), diğer ilçe ve vadilerde de Derelerin Kardeşliği Platformu (DEKAP) ve bileşenleri (Şavşat’ta Şavşat derelerin Kardeşliği Platformu (ŞDKP), Ardanuç’ta Ardanuç Derelerin Kardeşliği Platformu (ADKP) ve Hopa’da Hopa ve Kemalpaşa Dereleri Koruma Platformu (HDKP ve HKDKP)) hareketleri koordine eden ve yürüten yerel nitelikte toplumsal hareketler

örgütleri olmuştur. Diğer ilçe ve vadilerde ise daha az yoğunluklu ve örgütsüz hareketler söz konusu olmuştur. Bunun yanı sıra ulusal düzeyde HES karşıtı mücadele vermek için yine Doğu Karadeniz’de faaliyet gösteren toplumsal hareket örgütlerinin katıldığı ve destek verdiği Türkiye Su Meclisi (TSM) kurulmuştur (2010-2011 yılları arası).

Geçmiş dönemlerde özellikle YİD ve Yİ modelleri ile yapılan HES’lere karşı çok fazla tepki gerçekleşmemiştir. Bu modellerle gerçekleştirilmek istenen HES’lere karşı daha önce yaşana bir tepki ve hareket yine Doğu Karadeniz Bölgesi’nde gerçekleşmiştir. 1990’lı yılların ortalarında Rize’nin Çamlıhemşin ilçesi Fırtına Vadisi üzerinde yapılması planlanan YİD modelindeki Dilek-Güroluk HES Projesi, BM Holding tarafından projelendirilirken dönemin hükümeti tarafından da açıkça sahiplenilmiştir²⁹. Fakat daha sonra Vadi’de proje ile ilgili faaliyetlerin duyulması üzerine bu projeye karşı bir kısım yöre halkı, projenin iptali için hareket başlatmış ve bunun sonucunda proje 2000’li yılların başlarında kazanılan hukuki davalar sonucu iptal ettirilmiştir. Fırtına Vadisi üzerinde kurulmak istenen HES’in tek olması ve dünyaca ünlü bir coğrafyada inşa ediliyor olması mücadelenin yönünün ve karşı çıkışın “çevre sorunu” etrafında şekillenmesine yol açmıştır (TMMOB, 2011: 39-40). Fakat yeni düzenlemelerle özel sektöre yapımı planlanan HES projelerine karşı yürütülen HES karşıtı toplumsal hareketler çevre sorunun yanında, sektörde geçerli diğer hakim mantıklara ve uygulamalara karşı da muhalif bir tutum sergilemiştir. Fırtına mücadelesi sonucu elde edilen hukuksal kazanımlar ve birikimler Bölge’de daha sonra ortaya çıkan hareketlere özellikle hukuki açıdan yol göstermiştir. Ayrıca Fırtına hareketinde yer alan bazı aktivistler yeni gelişen toplumsal hareketlerde de yer alarak deneyimlerini kullanma fırsatı bulmuşlar ve harekete güç katmışlardır.

²⁹ Örneğin dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz Dilek-Güroluk HES Projesi temel atma töreninde yaptığı konuşmada, “Balıklar, çevre, heyelan, yola zarar tehlikelerin gözetilerek projenin gerçekleştirildiği, bayram havasında kutlanması gereken bu hayırlı işi kimsenin gölgelendirmeye hakkı olmadığını” belirtmiştir (Sabah, 27 Haziran 1998).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMA

Bu araştırmada Rize ve Artvin illerini kapsayacak şekilde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşanan ve halen devam eden HES karşıtı hareketlerin HES sektörünü nasıl ve ne şekilde yapılandığı ve dönüştürdüğü incelenmiştir. Bölgedeki aktivistlerin ve onların destekleyenlerinin eylem ve söylemleri ile bu eylem ve söylemlere karşılık devlet aktörleri, şirketler ve onları destekleyenlerin eylem ve söylemleri açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırma yerel nitelikteki bir mücadelenin ulusal düzeydeki yansımalarına odaklanmaktadır. HES karşıtı hareketler Türkiye'nin birçok yöresinde söz konusu olmasına rağmen, diğer yerlerdeki hareketler Doğu Karadeniz hareketine göre cılız düzeyde kalmaktadır. Şiddeti, yoğunluğu, bölgede yaşanan olayların medyada geniş yer tutması ve özellikle devlet aktörlerinin buradaki hareketlere yönelik söylem ve eylemlerinin sıklığı gibi faktörler, Doğu Karadeniz olayının araştırmanın örnekleme seçilmesinde etkili olmuştur. Trabzon, Giresun, Ordu gibi diğer illerde de hareketler söz konusu olmakla birlikte, Rize ve Artvin kadar yoğun olmamış ve medyada geniş yer bulmamıştır. Bu yüzden Doğu Karadeniz olayında Rize ve Artvin'deki HES karşıtı hareketlere odaklanılmıştır.

Araştırmada yeni kurumsal teori ve toplumsal hareketler teorileri birlikte ele alınmıştır. İki teorinin birlikte ele alınmasıyla Türkiye bağlamında farklı aktörlerin karşılıklı etkileşimiyle kurumsal bir alanın nasıl yapılandırıldığı ve bu alandaki değişimin nasıl gerçekleştiğinin açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Yine böyle bir araştırma ile yeni kurumsal teori bağlamındaki kurumsal değişim literatürüne katkı sunulması hedeflenmiştir. Katkı sunulması hedeflenen hususlar, bir aktör olarak devletin ve kurumsal olmayan kanalları kullanan toplumsal hareketlerin kurumsal değişim sürecindeki rollerine ve farklı bir ulusal bağlamdaki politik fırsat yapılarındaki farklılıkların hareket ve hareketin başarısı üzerindeki etkilerine ilişkindir. Kurumsal değişim çalışmalarındaki

devlet ve toplumsal hareket aktörlerinin nitelikleri ile politik fırsat yapılarının ele alınışının liberal bağlamlara özgü olmasından hareketle, özellikle Türkiye gibi farklı bir ulusal bağlamda bu unsurların farklılıklar göstermesi araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Çünkü Türkiye bağlamında yapılan çalışmalarda, aktivist grupların kurumsal kanalları işletebilme ve politik fırsatlardan yararlanma hususunda önlerinde önemli kısıtlar olduğu (Hayriye Özen, 2007: 2011) ve devletin de örgütsel alanları doğrudan müdahil olan ve hatta kimi zaman alan dahilindeki kurumsal mantıkları ülke menfaatleri çerçevesinde doğrudan inşa edebilen bir yapıda olduğu vurgulanmaktadır (Özen, 2010). Bütün bu unsurlar toplumsal hareketlerin amaçlarında, eylemlerinde ve hareketin başarısında doğal olarak farklılıklar yaratmaktadır.

Bütün bu faktörlerin göz önünde bulundurulduğu araştırmada cevap aranan temel soruları şu şekilde ifade edilebilir:

- Aktivist gruplar hareket sürecinde ne tür eylem ve söylemlerde bulunmuştur? Aktivistler kurumsal değişim gerçekleştirme amacıyla nasıl seferber olmuşlar, ne tür çerçevelendirmelerde bulunmuşlar ve hangi eylem türlerini kullanmışlardır?
- Aktivistlerin karşılaştığı temel politik kısıtlar ve fırsatlar nelerdir? Bu kısıt ve fırsatların hareketlerin eylem ve söylemleri ile başarılarındaki etkileri ne düzeydedir?
- Devletin bir aktör olarak bu süreçteki rolü nedir? Devlet özellikle enerji alanına yönelik izlediği politikalarından taviz verecek şekilde aktivist grupların isteklerini dikkate almış mıdır?
- Alanın baskın aktörü olan şirketler aktivistlerden kaynaklanan kurumsal baskılara ne şekilde karşılık vermektedir?
- Sektörde yaşanan kurumsal değişimlerin yönü ne şekildedir? Aktivistler ne ölçüde başarıya ulaşmaktadır?

4.1. Araştırmanın Tasarımı

Araştırmada yeni kurumsal teori ve toplumsal hareket teorilerini sentezleyici bir çalışma olan McAdam, Tarrow ve Tilly'nin (2001) dinamik etkileşimci modelinden

yararlanılmıştır. Araştırmada vurgulanan kurum, kurumsal alan, aktörler ve mantık kavramları yeni kurumsal teori kapsamında tanımlanırken, çatışma süreci dinamik etkileşimli model çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bütünleştirme sonrası araştırmanın çatısı şu şekilde oluşturulmuştur:

- Kurum kavramı olarak Scott'ın (1995) tanımlanmasından faydalanılmıştır. Scott, kurumların düzenleyici, normatif ve bilişsel olmak üzere üç boyutundan söz etmekle birlikte, araştırmada kurum olarak düzenleyici öge boyutu üzerinde durulmuştur. Düzenleyici boyut, kural koyma, izleme ve müeyyideci faaliyetleri kapsayan ve örgütlerin davranışlarını kısıtlayan ve düzenleyen kurumlardır. Devlet politikaları, idari kararlar, kanuni düzenlemeler, mahkeme kararları bunlara örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda kurumsal değişim olarak HES sektörünü etkileyen düzenleyici çevredeki değişimler ele alınmıştır. Konuya ilişkin kanun ve yönetmelikler, T.C. Hükümetinin (Bakanlar Kurulu'nun), Enerji ve Tabii Kaynaklar ve Çevre ve Orman Bakanlıkları³⁰ ile EPDK ve DSİ gibi yetkili kurumların düzenleyici işlemleri ve kararları ile Rize İdare Mahkemesi, Trabzon Bölge İdare Mahkemesi ve Danıştay gibi yargı organı kararları düzenleyici boyutta ele alınmıştır.
- Araştırmada kurumsal alan kavramı Hoffman'ın (1999) alan kavramlaştırmasından hareketle, farklı kurumsal mantıklara sahip aktörleri merkezi bir konu etrafında bir araya getirmek için düzenlenmiş bir yaşam bölgesi olarak ele alınmıştır. Bu alan tanımında, önemli olan farklı mantıklara, çıkarlara ve amaçlara sahip kesimlerin bir sorun alanının da etkileşim içine girmeleridir (Hoffmann, 1999: 352). Bu etkileşim statik değil, dinamik bir süreçte gerçekleşmekte ve alan dahilindeki mantıklar ve aktörler sürekli değişebilmektedir. Bu alan tanımı ile sektör dışındaki aktivist gruplar alanın bir aktörü haline gelmektedir.
- Kurumsal aktörler bir kurumsal alanı oluşturan, şekillendiren ve yasallaştıran bireysel ve kolektif kesimler olarak tanımlanmıştır (Scott ve diğerleri, 2000). Aktörler üç kesimde ele alınmıştır:

³⁰ Çevre ve Orman Bakanlığı, 4 Temmuz 2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 644 sayılı KHK ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 645 sayılı KHK ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı olarak ayrılmıştır. DSİ, Orman ve Su İşleri Bakanlığı bünyesinde yer almıştır.

1. *Baskın aktörler:* Bir kurumsal alanda eylemleri ve çıkarları ön planda olan bireyler, gruplar ya da örgütlerdir. Araştırmada bu grubu alanda faaliyet göstermek için lisans alan HES şirketleri oluşturmaktadır.
2. *Kurum dışı girişimciler (ya da meydan okuyucular):* Alandaki baskın aktörlerin menfaat sağladıkları pozisyonlara ve temel yapısal özelliklere meydan okuyan bireyler, gruplar ve örgütlerdir. Araştırmada bu grubu HES'lere karşı çıkan Rize ve Artvin'deki çeşitli aktivist gruplar ve bu amaçla oluşturulan veya bu amaca yönelik faaliyetlerde bulunan THÖ'ler oluşturmaktadır. Araştırmada mücadelenin daha yoğun yaşandığı Rize'de İkizdere, Çayeli (Senoz Vadisi) ve Fındıklı ile Artvin'de Hopa ve Kemalpaşa, Şavşat ve Ardanuç ilçelerindeki aktivistlerin hareketlerine daha çok odaklanmakla birlikte, diğer yerlerdeki hareketlere de kısaca değinilmiştir. Yöre halkının örgütsüz mücadelelerinden de bahsedilmekle birlikte, araştırmada daha çok örgütlü mücadeleler ele alınmıştır. Bu bağlamda yerel olarak faaliyet gösteren İD, SYD, FDKP ile bölgesel olarak faaliyet gösteren DEKAP ve onun ilçelerdeki bileşenleri olan HDKP, HKDKP, ŞDKP ve ADKP gibi THÖ'ler ile ulusal olarak faaliyet göstermek için kurulan TSM temel aktivist aktörler olarak ele alınmıştır. Bunların dışında yine bu süreçte bölge dahilinde HES'lere karşı kısmi de olsa faaliyette bulunan diğer aktivist örgütler ile Doğa Derneği, Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) gibi ulusal çevreci örgütler de aktivist aktörler olarak ele alınmıştır.
3. *Devlet Aktörleri:* Devlet aktörleri araştırmada alanın merkezinde yer alan bir temel aktör olarak belirtilmiştir. Devlet aktörleri olarak alana etki eden, düzenleme ve uygulama yetkisine sahip Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), T.C. Hükümetleri (58. 59. 60. ve 61. Hükümetler), ilgili bakanlıklar (Çevre ve Orman Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı gibi) ve DSİ, EPDK gibi kurumlar ve idari yargı organları (Rize İdare Mahkemesi, Danıştay gibi) gibi kurumlar tanımlanmıştır. Fakat devlet aktörleri ve kurumları toplumsal hareketlerin hem bir düşmanı, hem taleplerini ilettikleri bir yapı, hem de hareketin dostu olabilir (Jenkins ve Klandermans, 1995). Bu bağlamda bu devlet aktörleri aynı zamanda hareketlere fırsat veya kısıtlar sunan ve düzenleyici boyutta ele alınan aktörler olarak sunulmuştur.

- Kurumsal mantık terimi, belli bir kurumsal alanda egemen olan inanç sistemleri ve ortak uygulamalar olarak sunulmuştur (Scott ve diğerleri, 2000). Daha önce belirtildiği üzere kurumsal mantıklardaki değişim örgütsel alanlarda dönüşümlere ve yeni uygulamalara neden olabilir. Bu nedenle kurumsal değişim sürecinin dinamiklerinden birini kurumsal mantıklar oluşturmaktadır.

Çatışma sürecini daha iyi kavramak için araştırmada McAdam, Tarrow ve Tilly'nin (2001) dinamik etkileşimci yaklaşımından yararlanılmıştır. Bu yaklaşım hareketlerin nasıl doğduklarından çok çatışmanın genel sürecine ve bu süreçte aktörler arası etkileşimlere odaklanmış olması bakımından araştırma için uygun bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda çatışma süreci kaynak seferberliği, çerçeveleme ve politik süreç yaklaşımları bütünleştirilerek dinamik bir süreçte açıklanmaktadır. Ayrıca karşıt aktörlerin de eylem ve söylemlerine odaklanmaktadır. Yazarların yaklaşımından hareketle çatışma sürecinin irdelenmesindeki çatışma şu şekilde oluşturulmuştur:

- Dinamik etkileşimci modelde fırsatlar ve tehditler, objektif yapısal faktörler olarak değil, algılama ile ilgili görülmektedir. Katılımcıların fırsatları görmesi ve algılaması gerekir. Bir seferberlik ancak fırsatların meydan okuyucular tarafından görülür olması ve fırsat olarak algılamasıyla mümkün olur. Bu açıdan araştırmada Türkiye'ye özgü politik fırsatları ve tehditleri belirtmekle birlikte, hareket aktörleri tarafından bu fırsat ve tehditlerin nasıl algılandıklarına da odaklanılmıştır.
- Sadece önceden mevcut seferberlik yapılarına odaklanmak yerine, hareket için aktörler tarafından aktif olarak tahsis edilmiş kaynaklara odaklanılması gerektiği; seferberlik yapılarının önceden var olması ya da yeni oluşturulmuş olmasından ziyade, onların hareketin amaçları dahilinde tahsisinin önemli olduğu belirtilmektedir. Bu anlamda araştırmada sadece hareket için kurulan THÖ'lere değil, önceden veya başka amaçlarla kurulmuş olan fakat bu amaca hizmet eden hareket örgütleri de (Örneğin SYD gibi) ele alınmıştır. THÖ'ler yapıları, maddi ve manevi kaynakları, üye yapısı, kimlikleri, ilişki ağları itibarıyla analiz edilmiştir.
- Modele göre, meydan okuyucuların ürettikleri eylem repertuarları ile yenilikçi kolektif eylemlere ve karşıtların eylem repertuarlarına da odaklanılması

gerekmektedir. Bu açıdan araştırmada her iki tarafın da eylem ve söylemleri ele alınmıştır.

- Modelde, bütün mücadele olayları ile onların aktörleri ve eylemlerinin karşılıklı olarak katılımcılar, onların karşıtları, basın ve önemli üçüncü kişiler tarafından çerçevelendiği belirtilerek etkileşim odaklı bir inceleme vurgulanmaktadır. Bu bağlamda araştırmada, araştırmanın da amacıyla örtüşecek şekilde, aktivistler ve destekleyen grupların söylem ve eylemleri ile HES şirketleri, hükümet ve diğer destekleyen grupların söylem ve eylemleri karşılıklı etkileşim süreci içerisinde ele alınmıştır. Ayrıca medyanın mücadeledeki rolüne de değinilmiştir.
- Sadece bir mücadelenin başlangıç aşamasına odaklanmak yerine, mücadelenin genel sürecine de odaklanılması gerektiğini belirtilmektedir. Bu anlamda çalışmada hareketlerin başlangıç aşamasına da değinilmekle birlikte, mücadelenin genel sürecine odaklanılmıştır.
- Yine dinamik-etkileşimci modelde, mücadelenin öykülenerek anlatılması yerine çeşitli süreç ve mekanizmalara odaklanılarak açıklanması gerektiği söylenmektedir. Bu bağlamda çatışma süreci kaynakların seferber edilmesi, kimlik oluşturma, ilişki ağlarının kurulması, çerçevelendirme, politik fırsatlardan yararlanma gibi çeşitli süreç ve mekanizmalar kapsamında incelenmiştir.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada niteliksel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırmalar açıklamaların genellikle ayrıntı bakımından zengin, bağlama duyarlı ve toplumsal yaşamın karmaşık süreçlerini ya da dizilerini gösterme kapasitesine sahip olduğu araştırmalardır. (Neuman, 2009: 662). Nitel araştırma dünyaya yorumlayıcı bir bakış açısı ile ele alır. Nitel araştırma genellemeyi bir amaç olarak görmez. Bir durumun ya da olayın yeterli ölçüde ayrıntılı çalışılması ve önceden keşfedilmesi ilişkilerin sınırlı bir çerçeve içerisinde anlaşılması daha önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 57).

Nitel araştırmada gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılır. Algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir

biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir süreç izlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 39). Veri toplama doğal bağlamında gerçekleşir ve bağlamdaki insanlara ve araştırmann yerine duyarlıdır, verilerin analizi ise indirgemecedir ve örüntüler ya da temalar kurar (Creswell, 2007: 37).

Niteliksel araştırmaların öyküleme, fenomenoloji, teori oluşturma, etnografya ve örnek olay gibi temel araştırma yöntemleri bulunmaktadır. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden Yin'in (2003) örnek olay yöntemi kullanılmıştır. Yin (2003) örnek olay yöntemini hem kapsam hem de teknik olarak tanımlamıştır. Kapsamı itibariyle örnek olay, olgular ve bağlam arasındaki sınırların kesin olarak belirgin olmadığı durumlarda çağdaş bir olguyu kendi gerçek yaşam bağlamı çerçevesinde araştıran görgül bir araştırma tekniğidir. Teknik olarak ise, çok fazla değişkenin olduğu teknik olarak farklı durumlarla uğraşan ve bunun bir sonucu olarak da ulaşılan sonucu güçlendirmek için zorunlu veriler ile birden çok kanıt kaynaklarına bağımlı olan, veri toplama ve analiz için önceden teorik varsayımlar geliştirmeden faydalanan bir araştırma tekniğidir (Yin, 2003: 13-14).

Örnek olay yöntemi, daha çok nasıl ve niçin sorularına karşılık bulmaya çalışan, keşfedici, tanımlayıcı ve betimleyici araştırmalarda kullanılan bir yöntemdir (Yin, 2003: 3-7). Örnek olay yöntemi diğer nitel araştırma yöntemlerine benzer biçimde, olayı derinlemesine, doğal ortamında, karmaşıklığını ve bağlamını dikkate alarak inceler (Punch, 2005: 144). Olay, bir birey, bir rol, küçük bir grup, bir örgüt, bir topluluk veya ulus olabilmektedir. Örnek olay araştırmalarının amacı genelleme yapmak değil, fakat olayı tüm bütünlüğü, karmaşıklığı ve bağlamı içerisinde ele almaktır (Punch, 2005: 147). Bu açıdan örnek olay çalışması sayımla tümevarım yerine analitik mantığı kullanır. Burada araştırmacı bir konuyu örnekleme için dikkatle bir ya da birkaç olay seçer ve bu olayı ayrıntılı biçimde analitik olarak inceler.

Yin (2003: 21) bir örnek olay çalışmasının araştırma dizaynını, araştırmann soruları, eğer varsa varsayımları, analiz üniteleri, verilerin varsayımlara mantıksal olarak ilişkilendirilmesi ve bulguların yorumlanması için kriterler uygulanması olarak belirtmektedir. Yine örnek olay araştırmaları için araştırma dizaynının yapısı için bir teoriye ihtiyaç duyulduğunu, fakat bu teorinin toplumsal bilimlerdeki teori oluşturma (*grand theory*) anlamında bir gereksinim olmadığını, daha çok araştırma için yeterli bir

şablon oluşturma açısından önemli olduğunu belirtmektedir (Yin, 2003: 29). Teorik çerçeve veri toplama ve verilerin analiz edilmesi için güçlü bir rehber görevi görür. Bu açıdan teori geliştirme veri toplama safhasından önce yapılmalıdır.

Nasıl sorusuna odaklanması, keşfedici bir nitelik taşıması, çoklu veri kaynaklarını gerektirmesi, bağlama vurgu yapması açısından örnek olay yöntemi araştırmanın amacı ile uyumludur. Bu yüzden bu yöntem tercih edilmiştir. Yin (2003) araştırmanın deseni ve dizaynı için farklı örnek olay yöntemlerinin olduğunu belirtmektedir. Araştırmada Yin'in (2003) iç içe geçmiş çoklu örnek olay deseni (*embedded multiple case studies*) kullanılmıştır. Bu örnek olay deseni birden çok analiz biriminin ve birden çok olayın söz konusu olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Araştırmada tek bir analiz biriminden ziyade aktivistler, şirketler, devlet aktörleri ve destekleyicilerin eylem ve söylemlerine odaklanılmıştır. Bu açıdan analiz ünitesi birden çoktur. Yine araştırmada örnek olay kendi içerisinde de alt bölümlere ayrılmaktadır. Doğu Karadeniz olayında Rize ve Artvin'in bazı ilçelerinde kendi başına bir anlam ifade eden olaylar da söz konusudur. Bu desen belirtilen nitelikleri itibarıyla araştırma için benimsenmiştir.

Yine araştırma örnek olay yaklaşımlardan Stake'in (1995) ortaya koyduğu araçsal (*instrumental*) örnek olay yaklaşımına uygundur. Stake'in tanımladığı (1995) araçsal örnek olay çalışması, ele alınan veya seçilen örnek olayın bir konunun ya da sorunun açıklığa kavuşturulmasına yöneliktir (Stake 1995'den aktaran; Creswell, 2007: 74). Araçsal bir araştırmada araştırılan olay alışılmadık, kendine has ve henüz anlaşılmamış olabilir, bu yüzden bu olayın derinlemesine kavranması değerli bir çabadır (Punch, 2005: 149). Bu çabalar ile böyle alışılmadık, ele alınmamış konuların incelenmesi bir teoriye katkı sağlamaya da yöneliktir. Araştırmada da daha önce göz ardı edilmiş veya yeterince dikkate alınmamış bir olayın, olgunun incelenmesi ile kurumsal değişim literatürüne katkı yapılması amaçlanmıştır.

Örnek olay çalışmalarında, diğer nitel ve nicel araştırmalarda olduğu gibi araştırmanın bilimsel temeli için geçerliliğin ve güvenilirliğin sağlanması gerekir. Geçerlilik, bir araştırmada kullanılan ölçüm yapan aracın, o konuda ölçüm yapmaya uygun olması ve araştırmanın bulgularının geçerli olmasını ifade eder (Aziz, 2011: 59). Yin (2003) geçerlilik kavramını yapı geçerliği, iç ve dış geçerlik olarak ele almaktadır.

Çalışılan konu için doğru operasyonel eylemlerin uygulanmasını ifade eden yapı geçerliği kavramı için, çoklu kanıt kaynaklarının kullanılması, bir kanıt zincirinin oluşturulması ve örnek olay raporlarının temel bilgi vericiler tarafından gözden geçirilmesi gibi taktikler kullanılabileceğini vurgular. Araştırma sonuçlarına ulaşırken izlenen sürecin çalışılan gerçekliği ortaya çıkarmadaki yeterliğine ilişkin olan içsel geçerlik için, sonuçlara nasıl ulaşıldığının açık bir biçimde ortaya çıkarılması ve oluşturulan örneğin ve çıkarımların diğerleri tarafından ulaşılabilir biçimde sunulmasını önermektedir. Araştırmanın bulgularının genelleştirilebileceği alanların oluşturulmasını içeren dışsal geçerlik ise, kullanılan teorilere analitik genellemeler yapılarak sağlanabileceğini vurgulamaktadır. Güvenilirlik ise araştırmanın sonuçlarının benzer ortamlarda tekrarlanabilirliğini ifade etmektedir. Yin (2003), güvenilirliğin örnek olay çalışma protokolleri ve bir veri tabanı oluşturarak sağlanabileceğini ifade etmektedir. Araştırmada geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması için bu taktik ve yöntemlere başvurulmuştur (Mülakat ve doküman incelemelerinden oluşan birden çok veri kaynaklarına başvurulması, metin içinde (doğrudan alıntılar gibi) ve dışında kanıt zincirleri oluşturulması, verilerin açık bir biçimde sunulması, veri setlerinin oluşturulma gibi).

4.3. Araştırmanın Veri Kaynakları ve Analizi

Araştırmanın veri kaynakları olarak bir örnek olay çalışmasının temel kaynaklarından olan görüşme ve doküman incelemelerinden faydalanmıştır. Görüşmeler hem aktivistler hem de baskın aktör olan şirket yetkilileri ile yapılırken, doküman analizi ise birden fazla çeşitli kaynakların incelenmesinden oluşmuştur. Bu veri kaynaklarının nasıl elde edildiği ve analiz edildiği aşağıda açıklanmaktadır.

4.3.1. Görüşmeler

Araştırmada gerçekleştirilen görüşmelerin büyük bir kısmı aktivistler ve destekleyenleri ile yapılan kişisel ve odak görüşmelerden oluşmuştur. Görüşmeler ağırlıklı olarak Rize ve Artvin'de, bazı aktivist liderler ile de (SYD başkanı Ali Sukas, İD eski başkanı Musa Yılmaz ve başkan yardımcısı İsmail Akyıldız) İstanbul'da, 4 Mart 2013 ve 22 Nisan 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Aktivistlerden 24 kişi ile kişisel görüşme yapılırken, 3 kez de odak grup görüşmesi (Senoz Vadisi köy muhtarları, İkizdere

Şimşirli köylüleri ve Artvin Sarıbudak köylüleri) gerçekleştirilmiştir. Görüşülecek kişilerin seçiminde karar örnekleme (McIntyre, 2005) ve kartopu örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Karar örnekleme geçmiş yaşantılara, kayıtlara ve deneyimlere göre evreni temsil ettiği düşünülen kişilerin seçimini içermektedir. Bu doğrultuda araştırmada görüşmeler gerçekleştirilmeden önce birincil kaynakları içeren (ulusal ve yerel gazeteler gibi) bir ön doküman analizi yapılarak, Doğu Karadeniz olayında öne çıkan ve en aktif şekilde faaliyette bulunduğu gözlemlenen toplumsal hareket örgütleri aktivistleri ile örgütsüz mücadelede yer alan bazı aktivistlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Fakat örnekleme seçiminde araştırma alanında kaynak kişilerden diğer kişilere doğru ulaşılması yöntemini içeren (Kümbetoğlu, 2005: 98) kartopu yöntemine de başvurulmuştur. Özellikle ön araştırma sonucu evreni temsil edebilecek kişilere karar verilemediği durumlarda, başka yörelerde veya aynı yörede görüşme gerçekleştirilen kişilerden mücadele hakkında derin bilgiler verebilecek kişiler hakkında bilgiler alınmıştır.

Gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcılara araştırmanın teorik çerçevesi dahilinde yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular sorulmuştur. Görüşülen kişilere genel olarak, HES'lere neden ve ne zamandır karşı oldukları, maddi ve manevi kaynakları ne şekilde seferber ettikleri, ilişkisel ağları ve müttefiklerinin kimlerden oluştuğu, ne tür eylemlere başvurdukları, politik fırsat ve kısıtlara yönelik algıları, mücadeleye ilişkin şirket ve devlet aktörleriyle ilişkileri bağlamındaki deneyimleri ve bu aktörleri nitelendirmeleri, hareketin başarı düzeyi (amaçlara ulaşıp-ulaşılmadığı) gibi kategoriler altında sorular sorulmuştur. Bu genel sorulara ek olarak değişik yörelerdeki (vadi ve ilçelerdeki) mücadele sürecini anlamaya ve katılımcılarının kimliklerine özgü spesifik sorular da sorulmuştur. Örneğin görüşülen kişiler bir THÖ mensubu ise (başkan, sözcü veya aktif üyelerle gerçekleştirildi), örgütün yapısına ve seferberlik sürecine ilişkin detaylı sorular sorulmuştur (kuruluş aşaması, üye profili, örgütün kimliği, kaynakları gibi). Yine aktivist avukatlarla yapılan görüşmelerde (Yakup. Ş. Okumuşoğlu, Bedrettin Kalın, Recep Akyürek), dava süreçlerine ve yasal düzenlemelere ilişkin detaylı sorular sorulmuştur. Bir görüşme ana muhalefet partisi olan CHP'nin Arhavi ilçe başkanı olan ve Arhavi'deki Kamilet Vadisi'ndeki HES karşıtı mücadeleye aktif olarak katılan bir yerel siyasetçi ile gerçekleştirilmiş ve bu katılımcıya CHP'nin, HES'lere ve hareketlere ilişkin bakış açısına yönelik sorular sorulmuştur. Yine yapılan odak görüşmelerde katılımcıların deneyimlerine, olayların

hikayelendirilmesine ve şirket etkileşimlerinin açığa çıkarılmasına yönelik spesifik sorulara başvurulmuştur.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler ortalama 1 saat sürmüştür. Görüşmeler genellikle katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri adına arzu ettikleri ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda görüşmeler, katılımcıların kendi ofislerinde, kafelerde, restoranlarda, açık alanlarda (park gibi) ve kahvehanelerde (özellikle odak grup görüşmelerinde) gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler bir aktivistin sesli cihaz ile kayıt yapılmasını istememesi haricinde, ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmış ve daha sonra metinlere dönüştürülmüştür.

Diğer yanda alanın baskın aktörleri olan şirketlerle de görüşmeler yapılmıştır. 18 Mart 2013 ve 29 Mart 2013 tarihleri arasında araştırma alanında faaliyet göstermek için lisans alan 3 şirketin yetkilileri (Doğal Elektrik Üretim San. ve Tic. A.Ş., Taşköprü HES Enerji Yatırım Üretim İnşaat ve Tic. A.Ş. ve Akfen Holding) ve HESİAD'ın üst düzey bir yetkilisi ile şirketlerin Ankara'daki merkez ofislerinde yarı yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 40 dakika sürmüş ve yetkililere açık uçlu sorular sorulmuştur. Bu katılımcılara, HES'leri nasıl bir enerji kaynağı olarak tanımladıklarına, aktivistlerin karşıt söylemlerini ve onların hareketlerini nasıl nitelendirdiklerine, tepkilere karşılık olarak ne tür stratejiler izlediklerine ilişkin sorular sorulmuştur. Örneklemin seçiminde ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır (*convenience sampling*). Bu örnekleme yönteminin seçiminde bazı kısıtların etkisi söz konusu olmuştur.

Doğu Karadeniz olayında üretim lisansını almış olup henüz inşaat aşamasına gelmemiş veya inşaat aşamasında olan şirketlere karşı mücadele yürütülmektedir. Bu anlamda görüşme yapmak amacıyla yörede üretim lisansını alan ve yöre halkı ile bir şekilde etkileşime giren tüm şirketlerle mülakat gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu amaçla EPDK'nın internet sitesinden (www.epdk.gov.tr) Artvin ve Rize illerinde üretim lisansı alan şirketlerin bir listesi çıkartılarak, bunların adreslerine ve iletişim bilgilerine ulaşılmıştır. Üretim lisansı alan bazı şirketlerin aynı holdinge bağlı şirketler olduğundan bu şirketlerin bağlı oldukları holdingler örnekleme için seçilmiştir. Bu doğrultuda ana merkezleri Ankara ve İstanbul'da olan toplam 21 şirket ve HESİAD ile görüşme yapmak amacıyla, 2013 yılı Mart ayı içerisinde bu şehirlere gidilmiştir. Şirketlere önce mail

aracılığıyla, maillere cevap alınmadığı durumlarda telefonla arayarak görüşme talebinde bulunulmuştur. Fakat görüşme talebine şirketlerin büyük bir kısmı olumsuz cevap vermiştir. Görüşme yapmama isteğinin nedenleri olarak, bu konu hakkında görüşülmek istenmemesi, projeden zaten vazgeçildiğinin belirtilmesi, bilgi verebilecek kişilerin saha çalışmalarında olduğu (projeden sorumlu kişilerin başka yörelerdeki projelerle uğraşması), iş yoğunluğu, görüşmeye izin verilmemesi (proje hakkında bilgi verebilecek kişilere üst makamlardan izin çıkmaması) gibi gerekçeler gösterilmiştir. Bazı şirketlere ise belirtilen iletişim adreslerinden ve telefon numaralarından ulaşılamamıştır. Bu nedenlerden dolayı görüşme isteğine olumlu yaklaşan şirketler, ulaşılabilir bir örneklem olduklarından görüşme gerçekleştirilmiştir. HESİAD ise görüşme talebine olumlu yanıt vermiş ve görüşme gerçekleşmiştir. Tabii şirketlerle çeşitli güçlük ve gerekçeler nedeniyle görüşme yapılamaması örneklem temsili açısından araştırmanın bir kısıtı olmuştur. Fakat araştırmanın bulguların nicelleştirilmesi çabasıdan daha çok betimleyici ve keşfedici nitelikte olması ve değişik veri kaynaklarından faydalanılması bu kısıtın etkisini azaltmaktadır. Bu kısıtın üstesinden gelebilmek amacıyla araştırmada, şirketlerin söylem ve eylemlerinin açığa çıkarılması için şirketlerin eylem ve söylemlerinin birincil ve ikincil kaynaklardan rapor edildiği detaylı bir doküman analizi gerçekleştirilmiştir. Yine araştırmada devlet aktörleri ile bir görüşme gerçekleştirilmemiştir. Devlet aktörlerinin söylemleri özellikle yazılı medya tarafından rapor edilmiş olması ve eylem biçimi olarak da düzenlemelerin ulaşılabilir ve açık olması bunda etkili olmuştur.

4.3.2. Doküman İncelemesi

Araştırmada kullanılan dokümanlar, Doğu Karadeniz olayını konu edinen gazete haberleri, çeşitli yerel internet haber siteleri, aktivist dokümanları, şirket dokümanları ve yargı kararlarına ait dokümanlar, protesto gösterilerine ilişkin çeşitli video görüntüleri ve mücadeleyi konu edinen ikincil doküman kaynaklarından oluşmaktadır.

Gazete dokümanları, Temmuz 2006-Haziran 2013 tarihleri arasında yapılmış bir incelemeyi kapsayacak şekilde, ulusal ve yerel gazetelerden oluşmaktadır. İncelenen ulusal gazeteler, medyanın da araştırmada bir aktör olarak ele alınması nedeniyle, mücadelenin konu edilmesindeki ideolojik farklılıklara dikkat çekilmesi amacıyla farklı kesimlere hitap eden gazetelerden oluşturulmuştur. Bu amaçla incelenen ulusal gazeteler, Hürriyet,

Milliyet, Sabah, Zaman, Radikal, Cumhuriyet, Evrensel ve Birgün gazeteleri olmuştur. Hareketlerle ilgili ulusal gazeteler tarafından yansıtılmayan durumlar ve eylemler hakkında daha derinlemesine bilgi alabilmek amacıyla, Artvinhaber08, Gazeteviçe gibi yerel günlük veya haftalık gazetelerle internet üzerinden yayın yapan yerel internet siteleri incelenmiştir (www.haber53.com, www.ikizdere.net, www.senozderesi.com, www.hopam.com, www.arhavizyon.com gibi). Gazeteler üzerinden yapılan incelemeler on-line olarak internet üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ulusal ve yerel gazete ve haber siteleri, Doğu Karadeniz olayında harekete ilişkin olarak ana aktörlerin söylem ve eylemlerine ilişkin geniş bilgi içeriği sunması, çatışma sürecinde yaşanan olayların kronolojisini sunması açısından önemlidir. Bunun yanı sıra özellikle şirketlerin açıklamalarına yer vermeleri, faaliyetleri hakkında bilgiler sunmaları, şirketlerin yerel halkla etkileşim içine girdiği ÇED bilgilendirme toplantılarındaki şirket söylemlerini raporlaştırmaları (özellikle yerel gazete ve internet siteleri) açısından da, şirketlere özgü derin bilgilere ulaşmayı sağlayan bir kaynak niteliğinde olmuştur.

Aktivistlere ait incelenen dokümanlar, hareket örgütlerinin internet sitelerinden ve kullanılan sosyal medya araçlarından oluşmaktadır. DEKAP internet sitesi (www.derelerinkardesligi.org), İD sitesi (www.ikizderedernegi.org), SYD sitesi (www.senozdernegi.com), FDKP sitesi (www.findiklidereleri.com), TSM sitesi (www.turkiyesumeclisi.net) bu bağlamda incelenen sitelerdir. Yine internet üzerinden bu örgütlere ait bazı sosyal medya araçları (facebook adresleri gibi) incelenmiştir. Şirketlere ilişkin söylem ve eylemleri yansıtabilecek şekilde, ulaşılabilen tüm dokümanlar incelenmeye çalışılmıştır. Bu doküman kaynaklarını, HES projelerini gerçekleştirmek isteyen ilgili şirketlerin internet siteleri, basın bültenleri, faaliyet raporları ve projelere ilişkin bilgilerin yer aldığı ÇED raporları oluşturmaktadır. Ayrıca HESİAD ve Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası (İNTES) gibi Doğu Karadeniz’de HES yapmak isteyen bazı şirketlerin üyesi olduğu kuruluş ve sendikaların internet siteleri de (www.hesiad.org.tr, ww.intes.org) doküman kaynağı olarak incelenmiştir. Yargı organlarının yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarının gerekçeli karar metinleri, yargı kararlarının içeriği bakımından incelenmiştir. Bu birincil veri kaynaklarına ek olarak, Doğu Karadeniz’deki hareketleri konu edinen araştırmacı yazar Mahmut Hamsici’nin “Dereler ve İsyandar” kitabı (2012), Hareketlerden kesitler sunan “Bir Avuç Cesur İnsan” ve “Sudaki Suretler” belgeselleri ile Elektrik Mühendisleri Odası (EMO)’nın Doğu Karadeniz’deki HES projelerinin çevresel etkilerini

ve hareketleri konu edinen “Doğu Karadeniz HES Teknik Gezisi Raporu” ikincil veri kaynakları olarak incelenmiştir. Ayrıca internet araması yoluyla ya da hareket örgütlerinin sosyal medya üzerinden yayınladıkları ÇED bilgilendirme toplantısı protestoları video kaynağı olarak incelenmiştir.

4.3.3. Verilerin Analizi

Nitel araştırmalarda veri analizi, verinin analiz için hazırlanması ve organize edilmesi, hazırlanan ve organize edilen verinin kodlama süreçleri aracılığıyla daraltılması ve kodlara dönüştürülmesi ve nihayetinde verinin figürlerle, tablolarla ya da tartışmalarla sunulması sürecini içerir (Creswell, 2007: 148). Nitel veril analizinin amacı veri setinde görülmeyen ancak kavramlar ve sınıflamalar yoluyla temalar arası anlamlı ilişkileri ortaya çıkarmaktır (Kümbetoğlu, 2005:147).

Bu araştırmada verilerin analizi için niteliksel (kavramsal) içerik analiz yöntemine başvurulmuştur. İçerik analizi veriler arasında yer alan anlamlı bölümlere (bir sözcük, cümle, paragraf gibi) isim verilmesi sürecidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 227). İçerik analizi ile toplanan verileri açıklamaya yönelik kavramlar ve örüntüler açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır. Araştırmacı kavramlara sayısal anlamlar yükleme, kavramları birbirleriyle ilişkilendirme gibi yollarla, olayları ve olguları yorumlamayı, tartışmayı ve raporlaştırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla toplanan verilerin önce kavramlaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 227).

İçerik analizinde ilk aşamada araştırmacı, elde ettiği bilgileri inceleyerek, anlamlı bölümlere ayırmaya ve her bölümün kavramsal olarak ne anlam ifade ettiğini anlamaya çalışır. Oluşturulan anlam, bölümler kodlara ayrılır. Kodlar etikettir, isimdir veya nitelendirilmedir ve bu nedenle kodlama veri gruplarına etiketlerin, isimlerin veya nitelendirilmelerinin verilmesi işlemidir (Punch, 2005: 194). Bu kodlar araştırmacının araştırma konusunun ana kavramlarından oluşabileceği gibi, metnin kendisinden, yani görüşmecilerin anlatılarından da çıkarılabilir (Kümbetoğlu, 2005: 147). Daha önceden belirlenmiş kavramlara göre kodlama, araştırmanın temelini oluşturan bir teori ya da kavramsal çerçevenin olduğu durumlarda, veriler toplanmadan önce bir kod listesi çıkarma

ile olmaktadır. Bu kod listesi hem temalar, hem de temalar altındaki kavram düzeyinde olabilir (Strauss ve Corbin, 1990'dan aktaran; Yıldırım ve Şimşek, 2006: 227). Araştırmada ağırlıklı olarak araştırma konusunun kavramlarından oluşan hazır kodlar kullanılmıştır.

Bu hazır kodlardan biri, aktivistlerin çerçeveleme süreçlerine ilişkindir. Aktivistlerin söylemleri Snow ve Benford'un (1988) toplumsal hareket liderlerinin temel çerçeve görevlerine ilişkin belirttiği "teşhis çerçeveleme", "işaret edici çerçeveleme" ve "güdüleyici çerçeveleme" görevlerine göre kodlanmıştır. Daha sonra bu kodlar kategorik temalara ayrılarak işaret edilen hakim kurumsal mantıkların meşruiyetini sorgulayıcı söylemsel temalara ayrılmıştır.

Aktivistlerin kullandığı eylem repertuarları için Della Porta ve Andretta'nın (2002) olağan ve olağan olmayan eylemler sınıflandırmasından faydalanılmıştır. Yazarların sınıflandırmasında olağan eylemler; lobi faaliyetleri, basın açıklamaları, inza kampanyaları, yetkili makamlara dilekçe verme, mektup yazma ve çeşitli bilimsel, bilgilendirici etkinlikler gibi "dikkat çekici" eylemler ile dava ve şikayet süreçlerinden oluşan "usuli" eylemlerden oluşmaktadır. Olağanüstü eylemler ise yürüyüşler ve çeşitli protesto gösterileri gibi "gösterisel" eylemler ile oturma eylemleri, nöbet tutma eylemleri ve el koyma eylemleri gibi engelleyici ve agresif nitelikteki "çatışmacı" eylemlerden oluşmaktadır. Bu sınıflandırma doğrultusunda hareketlerin eylem biçimleri kodlanmıştır. Tabii olağan eylem türleri hareket için harekete katılımı artırmaya yönelik eylem biçimlerini barındırdığı gibi lobi gibi politik kanallarının kullanımını içeren eylemleri de kapsamaktadır. Kodlamalarda yenilikçi bir eylem tarzına rastlanmadığından ayrı bir kod oluşturulmamıştır. Hareketin karşıtları olarak nitelendirilebilecek baskın aktör olan şirketlerin eylem biçimleri ise Oliver'ın (1991) kurumsal baskılara verilen stratejik yanıtlar sınıflandırmasından hareketle "uyuma", "uzlaşma", "kaçınma", "meydan okuma" ve "manipülasyon" stratejileri kapsamında kodlanmıştır.

Aktivistlerin önündeki politik fırsatlar ve kısıtlar ve bunlara yönelik aktivist algılarının kodlanması ise Della Porta ve Diani'nin (1999) sınıflandırmasından hareketle, "devletin baskılama derecesi", "devletin hareketlere yaklaşım stratejileri (dışlayıcı ya da

kapsayıcı)”, “devlet yapısı ve kurumlarındaki farklılıkların etkisi” ve “hareketin müttefikleri” boyutları düzeyinde gerçekleştirilmiştir.

4.4. Araştırmanın Bulguları

4.4.1. HES Karşıtı Seferberlik Süreçleri ve Yapıları

Doğu Karadeniz olayında HES projelerine karşı örgütlü ya da örgütsüz bir toplumsal bir hareketin söz konusu olması, genelde HES projelerinin ilgili vadi veya ilçelerde gündeme gelmesi veya inşaat faaliyetlerine başlanmasını müteakip olmuştur. Rize ve Artvin'deki seferberlik süreçleri genel olarak kurulan THÖ'ler aracılığıyla yürütülmekle birlikte, bazı vadi ve ilçelerde örgütsüz halk hareketleri de söz konusu olmuştur. Örgütsüz yerel halk hareketleri daha çok belirli bir HES projesine yönelik olurken, THÖ'ler ilgili ilçe ve vadilerdeki tüm projelere karşı ya da sektörün varlığına veya sektördeki bazı uygulamalara karşı bir seferberlik sürecini yürütmüşlerdir. Araştırmanın bu kısmında ilçe ve vadi bazında şemsiye bir örgüt aracılığıyla yürütülen seferberlik süreç ve yapılarına daha çok odaklanılmakla birlikte, örgütsüz ve zayıf nitelikteki hareketlerin söz konusu olduğu yörelerdeki seferberlik süreçlerine de kısaca değinilmiştir.

4.4.1.1. İkizdere'de Seferberlik Süreçleri ve İD

Rize'nin ilçelerinden olan İkizdere HES projelerine karşı ilk tepkilerin ve seferberlik süreçlerinin başladığı yerdir. İkizdere Vadisi boyunca 2006 yılında sayısı 22'yi bulan HES projelerinin gündeme gelmeye başlamasıyla birlikte HES karşıtı ilk tepkiler gelişmeye başlamıştır. İlk tepkiler projelerinin yapılması planlanan yerlerde yaşayan yerel halk veya başka illerde yaşayan yöre halkından kişiler ve gruplar tarafından gerçekleştirilen örgütsüz halk tabanlı (*grass-root*) hareketlerle olmuştur. İlk protestolar kendilerini Rüzgarlı köyü girişimcileri olarak adlandıran Rüzgarlı köylüleri tarafından 2006 yılının yaz aylarında Rüzgarlı köyünde Atabey Enerji Üretim San. ve Tic. A.Ş. tarafından yapılması planlanan Rüzgarlı I-II HES Projesi'ne karşı gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 2006 yılının Aralık ayında İkizdere'nin Şimşirli köyü sakinleri Sanko Holding'e bağlı Akım Enerji Üretimi San. ve Tic. A.Ş tarafından yapılmak istenen Cevizlik HES Projesi'ne tepki göstermişlerdir. Bu tepkilerde, özellikle çevresel endişelerden dolayı yörede yapılması planlanan santrallerin istenmediği vurgulanmıştır.

Bu ilk tepkileri müteakiben 2006 yılının son günlerinde çoğunluğunu iş adamlarının oluşturduğu ve Ekşioğlu Vakfı'nın başı çektiği İstanbul'da ikamet eden bir grup İkizdereli, HES'lerin İkizdere Vadisi genelindeki olası fayda ve zararları hususunda toplantılar yapmaya başlamıştır. Bu doğrultuda 24 Aralık 2006 yılında yapılan toplantıyla İkizdere Güç Birliği Platformu oluşturulmuştur. Daha sonra hedeflenen amaçlar doğrultusunda İkizdere'de kurucular kurulu toplantısı düzenlenerek, 25 Ocak 2007 tarihinde yapılan basın açıklaması ile bir araya geliş nedeni kamuoyu ile paylaşılmıştır. 30 Ocak 2007'de de platformun resmi olarak dernek hüviyetini kazanması sağlanarak İD kurulmuştur. Kuruluşunu müteakip ilk yönetim kurulu toplantısını düzenleyen dernek, kurumsallaşma/genişleme ve federasyonlaşma kararı ile birlikte HES karşıtı mücadeleye başlamıştır. Derneğin kuruluşu ile birlikte tüzük hazırlanmış ve derneğin kuruluş amacı Tüzüğün 2. maddesinde aşağıdaki şekilde belirtilmiştir (İD Tüzüğü, 2007):

Dernek, İkizdere'nin kalkınmasına, ekonomik ve kültürel açıdan gelişmesine, kültür ve kültürel değerlerin, doğal varlıkların korunarak geliştirilmesine, yurtiçi ve yurt dışı iletişim olanakları kullanılarak tanıtılmasına, İkizdere'nin ve ülkemizin bu doğa harikası vadisinin ekonomik olarak en verimli biçimde kullanılmasına, turizm ve turistik tesislerin yaygınlaştırılmasına, çevrenin korunmasına, İkizderelilerin kendi aralarında ve başkaları ile sosyal etkinliklerinin artırılmasına, katkıda bulunmak ve bu amaçların gerçekleşmesi için gerekli girişimleri yapmak amacı ile kurulmuştur.

Çeşitli amaçları gerçekleştirmek için kurulan dernek asıl faaliyetlerini, İkizdere Vadisi'nde gerçekleştirilmek istenen HES'lere karşı yoğunlaştırmıştır. Derneğin eski başkanlarından Musa Yılmaz derneğin kuruluş amacını ve faaliyetlerini şu şekilde izah etmiştir (Musa Yılmaz ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013):

...Tabii en büyük uğraşımız HES oldu. Çünkü en sıcak gündem o idi. İkizdere'ye de en büyük zararı vereceğini düşündüğümüz konu HES idi... HES'lerin de bölge halkına hiçbir yararı olmayacağı gibi orada ki güzel doğa yapısını da inciteceğine, zarar vereceğine inandığımızdan dolayı HES karşıtı faaliyetlere başladık.

Dernek kuruluşundan itibaren HES karşıtı faaliyetlerine başlamıştır. Bu amaçla bazı akademisyenlerle bağlantılar kurulmuş, bilimsel raporlar hazırlanmış, özellikle hukuk mücadelesi için hukuk birimleri oluşturulmuştur. Dernek "HES'lere Hayır, Turizme Evet", "Vadime Dokunmayın" gibi temel söylemler geliştirerek ve "Vadime Dokunmayın" adlı bir birim ve internet sitesi kurarak HES karşıtı faaliyetlerini sürdürmüştür.

Derneğin yapısına bakıldığı zaman, dernek kurucularının ve yöneticilerinin genelde İkizdere dışında yaşayan ve iş adamı kimliğine sahip kişilerden oluştuğu görülmektedir. Derneğin ilk Başkanı, Karadeniz Sanayi ve Ticaret Odası (KASTOB) Başkanı iş adamı Hasan Ekşi olurken, daha sonra Nisan 2008’de yapılan seçimle iş adamı ve jeoloji mühendisi Kadem Ekşi derneğin başkanı olmuş ve iki yıl bu görevde bulunmuştur. Özellikle Kadem Ekşi döneminde (2008-2010) dernek HES karşıtı faaliyetlerini daha da yoğunlaştırmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise yine iş adamları olan Musa Yılmaz ve Süleyman Durmuşoğlu başkanlık görevlerini yürütmüşlerdir.

Seferberlik sürecinde dernek, hareketin başarısı için maddi ve düşünsel bir takım kaynakları harekete geçirmeye çalışmıştır. Bunlardan biri HES karşıtı söylem oluşturmada yararlanmak üzere bilimsel bir takım faaliyetlerin yapılmasıdır. Çeşitli akademisyenlere raporlar hazırlatılarak HES’lerin İkizdere için olası zararları gösterilmeye çalışılmıştır. Yine İD’nin başkanlarından Kadem Ekşi de çeşitli zamanlarda HES’lerin çevresel etkileri hakkında bildirimler hazırlayıp, çeşitli konferans ve toplantılara katılarak ve çeşitli bilimsel toplantılar düzenleme etkinlikleriyle HES karşıtı söylemi bilimsel verilerle desteklemeye çalışmıştır. Derneğin maddi kaynaklarının tamamını ise üyelik aidatları oluşturmuştur. Dernek herhangi bir yerden destek almamaya özen göstermiş ve bunu çeşitli söylemlerle dile getirmiştir. Örneğin Musa Yılmaz bunu şu şekilde dile getirmiştir (Musa Yılmaz ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013): “Bizim derneğimiz 10-15 kişinin sırtında. Bu bir yükür gerçekten. Bizim hiçbir desteğimiz yok. Başkanlığım döneminde avukatın parasını tamamen cebimden ödedim”. Derneğin ilişki ağlarına bakıldığında ise derneğin özellikle bölgede faaliyet gösteren diğer HES karşıtı oluşumlarla zaman zaman ilişkiler kurduğu görülmektedir. Bununla birlikte İD, 2008 yılının Kasım ayında yaptığı toplantı ile Doğa Derneği ile İkizdere’de yapımı süren veya yapılması planlanan HES projeleri hakkında ortak bir çalışma yapma konusunda ön anlaşma sağlamıştır. Daha sonra bu birliktelik çeşitli yörelerde faaliyet gösteren HES karşıtı örgütlerin katılımı ile ulusal düzeyde faaliyet gösterecek TSM’nin oluşturulması ile sonuçlanmıştır.

İkizdere’de HES yapılmak istenen köylerde yerel düzeyde tepkiler oluşarak, köy dernekleri kurulmuş olmasına rağmen (Cimil, Tozköy, Sivrikaya, Şimşirli ve Rüzgarlı köyü dernekleri gibi), İD bunların en üstünde bulunan bir oluşum olmuş (Rüzgarlı köyündeki mücadele hariç) ve İkizdere’deki HES karşıtı faaliyetleri bizzat yürütmüştür

(İsmet Ekşi ile kişisel görüşme, 9 Mart 2013). Bunda imzalanan bir deklarasyonun payı önemlidir. Mayıs 2008 tarihinde, İkizdere’de örgütlü veya örgütsüz HES’lere karşı olan ya da mücadele eden kesimler İD öncülüğünde bir araya gelerek, İkizdere Sivil Toplum Kuruluşları (STK) Deklarasyonu’nu yayınlamışlardır. Bu deklarasyona, İkizdere Demirkapı köylüleri ve iş adamları, Şimşirli Köy Derneği, Cimil Köylere Kalkındırma Derneği, Gölyayla Derneği, Ilca Köyü Derneği, İkizdereliler Yardımlaşma, Güzelleştirme ve Kültür Derneği, AK Parti, MHP, CHP ve Demokratik Sol Parti (DSP) ilçe başkanları, İkizdere Belediye Başkanı, Esnaf ve Sanatkarlar Odası, Ziraat Odası, köy muhtarları katılmıştır. Deklarasyon İD’nin köylüleri ve köy muhtarlarını, bazı meslek odalarını ve siyasi parti ilçe başkanlarını arkasına alacak şekilde seferberlik yapısının genişlemesine, derneğin daha da güçlenmesine ve İkizdere genelinde meşruiyet kazanmasına neden olmuştur.

4.4.1.2. Fındıklı’da Seferberlik Süreçleri ve FDKP

Rize’nin bir başka ilçesi olan Fındıklı’da HES’lere karşı ilk tepkiler henüz HES projeleri inşaatları başlamadan Çağlayan ve İhlamlı dereleri üzerinden yapılması planlanan HES projelerinin duyulması üzerine başlamıştır. İlçede 2007 yılının Mart ayında, Fındıklı Muhtarlar Derneği’nin girişimleri ile ilçedeki tüm siyasi parti temsilcilerinin, sivil toplum örgütlerinin, meslek oda temsilcilerinin, sendikaların ve vatandaşların katıldığı HES projelerinin tartışılması amacıyla bir panel düzenlenmiştir. Panelin ardından HES’lere karşı ortak bir girişim ve eylem planı oluşturulması için çalışmaların başlatılması yönünde karar birliğine varılmıştır (Gazeteviçe.net, 25 Mart 2007). 150 kişiden oluşan bu grup daha sonra 15 kişiye düşürülmüş ve yürütme kurulu oluşturulmuştur. Oluşturulan yürütme kurulu daha sonra eylem planı hazırlıklarına başlamış, çalışmalar sonrasında bir bildiri yayınlamıştır. 22 Mart 2007 tarihli “Ortak Eylem Planı Oluşturma” toplantısının ardından açıklanan sonuç bildirgesiyle, Fındıklı’daki HES projelerinin engellenmesi amacıyla yönelik olarak ilçedeki tüm siyasi partiler, dernekler, kooperatifler, sendika ve muhtarlıklar ile Fındıklı dışında yaşayan Fındıklıların içinde yer aldığı FDKP oluşturulmuştur (Gazeteviçe.net, 24 mart 2007).

İlçedeki tüm kesimlerin katılımı neticesinde toplumsal bir mutabakatla kurulan platform, kuruluşundan itibaren yerel halk ve köylü nezdinde halkı aydınlatma,

bilgilendirme faaliyetlerine girişmiştir. Mart ve Nisan aylarında Fındıklı'daki tüm köylerde köylülerin katıldığı birden fazla toplantı yapılmıştır (Hüseyin Acar ile kişisel görüşme, 7 Mart 2013). Bu çalışmalar neticesinde platform için seferberlik sürecindeki halk desteği önemli ölçüde sağlanmıştır. Bu bağlamda FDKP için yöre halkı nezdinde karşılık bulan, ilçedeki tüm siyasileri harekete geçiren, tüm STK'ların gücünü arkasına alan ve kendi üyelerinin maddi imkanlarını kullanan bir seferberlik yapısına sahip olduğu söylenebilir. Nitekim platformun dönem sözcüsü olan Hüseyin Acar platformun yapısına ilişkin şunları ifade etmiştir (Hüseyin Acar ile kişisel görüşme, Mart 2013):

... Biz de hiçbir siyasi partiye mensup olmadan bütün siyasi partilerle ve sivil toplum örgütleri ile mücadelemizi yürütüyoruz. Yani 2007'den beri bu faaliyetleri yürüten, devlet tarafından dahi önemsenen, yöre halkının bize güven duyduğu ve başı her sıkışınca destek istediği bir oluşumuz... Yaşam için gelecek için kimseden destek almadan, kendi parası ve imkanlarıyla ayakta durmaya çalışıyoruz. Her faaliyeti kendi imkanlarımızla yapıyoruz.

Platform diğer bölgelerde HES karşıtı mücadelede bulunan çeşitli oluşumlar ve STK'lar ile de dayanışma ve bilgi alışverişine yönelik bağlantılar ve ağlar kurmaya özen göstermiştir. Platform 2008 yılında, DEKAP'ın kuruluşunda başrol oynamış ve faaliyetlerini bu platformla birlikte sürdürmüştür. DEKAP ile bilgi almak isteyen kişiler için çeşitli panellere ve davetlere katılmış, üniversitelerdeki bilim adamları ve akademisyenlerle, avukatlarla, hukukçularla, sivil toplum örgütleri ve çevrecilerle bağlantılar kurulmuştur (Hüseyin Acar ile kişisel görüşme, 7 Mart 2013). 2009 yılından itibaren FDKP, akademisyen olan Beyza Üstün önderliğindeki "Suyun Ticarileştirilmesine Hayır Platformu" (STHP) ile etkileşim içerisine girerek platformun bir bileşeni olmuş ve söylemini STHP'nin söylemleri ile paralelleştirmiştir. Yine 2009 yılında Ankara'da yaşayan Fındıklılıların talebiyle ortak çalışma kararı alınarak "Fındıklı Dereleri Ankara Yürütmesi" oluşturulmuştur.

4.4.1.3. Çayeli'nde Seferberlik Süreçleri ve SYD

Rize'nin Çayeli ilçesindeki Senoz Vadisi, bölge genelinde ilk HES inşaatlarının gerçekleştirildiği (2006 yılı itibarıyla), fakat buna karşılık HES karşıtı tepkilerin inşaat çalışmalarını başladıktan bir süre sonra (2007 yılı sonu) geliştiği bir yerdir. Senoz Vadisi'nde, Uzundere ve Çataldere köyleri sınırlarında projelendirilen HES'ler olan, Uzundere I HES için 3 Şubat 2006 tarihinde ve Uzundere II HES için de 13 Temmuz 2007

tarihinde, Çevre ve Orman Bakanlığınca “ÇED Gerekli Değildir” kararı verilerek inşaat çalışmaları başlamıştır. Senoz Vadisi boyunca bu projelere karşı ilk zamanlar herhangi bir tepki gelişmemiştir. HES inşaatları esnasında yöre halkı için şirket tarafından sağlanan istihdam olanakları ve köylülere yapılan çeşitli yardımlar sayesinde Çataldere köyü civarındaki köy halkı HES’leri ve şirketlerin çalışmalarını genelde hoşça karşılamışlardır. Bu süreçte bazı yöre halkı sakinleri Uzundere I ve II HES inşaatları sırasında şirketlerin çevreyi hiç düşünmeden uygulama yaptıkları ve çevreyi tahrip ettikleri gerekçesiyle HES inşaatlarına tepki göstermişlerse de (Ahmet A. Kork ile kişisel görüşme, 8 Mart 2013), bu tepkiler çok cılız düzeyde kalmış ve yaşanmış bir protesto eylemi söz konusu olmamıştır. İnşaat çalışmalarının başlamasını müteakiben bir yıl sonra 2007 yılının yaz aylarında, özellikle Çayeli dışında ikamet eden ve SYD üyelerinin başını çektiği bir grubun Senoz Vadisi’ndeki inşaat çalışmalarını görmesi, projelerden haberdar olması neticesinde HES karşıtı mücadeleye girişmesi ile Vadi boyunca bir HES karşıtı muhalefet gelişmeye başlamıştır.

SYD İstanbul’daki Senozluları bir araya getirip yöresel kültürü devam ettirmek, Senoz’lu çocuklara eğitim amacıyla burs vermek ve onlara yardımcı olmak amacıyla 2005 yılında İstanbul’da kurulan ve yöreyle bağlantılı faaliyetlerde bulunan sosyal amaçlı bir dernektir (Ahmet A. Kork ile kişisel görüşme, 8 Mart 2013). Derneğin üyeleri genelde İstanbul’da ikamet eden iş adamları, hakim ve avukatlar, doktorlar, mühendisler gibi meslek gruplarına sahip kişilerden oluşmaktadır. SYD’nin HES projelerine olan ilgisi, Dernek başkanı ve bazı üyelerinin Senoz’daki inşaat çalışmalarını görmesi ve Senoz genelindeki diğer HES projelerinden haberdar olmasından sonra başlamıştır. Dernek bu süreçte öncelikli olarak HES’lerin havza ve yöre bazında olası etkilerini anlamaya çalışmış ve bunun için çeşitli üniversite ve akademisyenlerle bağlantı kurarak HES projelerin olası etkileri hakkında bilgi edinmeye çalışmıştır. Derneğin ilk başkanı Mahmut Akyıldız bu süreci şu şekilde anlatmaktadır (http://senozderesi.com/haber_detay.asp?haberID=27):

...HES'lerle ilgili olan birçok bilgi kaynağını araştırdım. Bu konularda uzmanlaşmış kurum ve kişilerle görüştüm; İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Bölüm Başkanı, İTÜ Maden Fakültesi Bölüm Başkanı, Karadeniz Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Bölüm Başkanı, Ege Üniversitesi Genetik Fakültesi Bölüm Başkanı ve Nükleer Araştırmalar Bölüm Başkanını gibi kişilerle ciddi istişarelerde bulundum. Hatta üç uzmanla yerinde incelemelerde bulunduk.

Bu araştırmalarının neticesinde başta başkan olmak üzere bazı dernek üyeleri, HES projelerinin çevre ve insan sağlığı açısından zararlı etkileri olacağı inancına sahip olmuştur. Bunun üzerine dernek nezdinde ilki Ekim 2007, ikincisi ise Mart 2008 olmak üzere, HES projelerine karşı dernek olarak alınacak tavra yönelik toplantılar dzenlenmiştir. Bu toplantılar neticesinde HES karşıtı bir tutum ve politika benimsenmiş ve dernek HES karşıtı faaliyetlerine başlamıştır. SYD, dernek ynetim kurulunda yer alan avukat Münir Yazıcı aracılığıyla bir taraftan hukuksal bir birim oluşturup hukuki çalışmalarda bulunurken, diğer taraftan da seferberlik sürecinde düşünsel temeller sağlayacak bilimsel çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda SYD çatısı altında akademisyenler ve sivil toplum orgtleriyle irtibata geçmek ve konu hakkında sağlam, güvenilir bilgilere ulaşmak için HES Komisyonu oluşturulmuş ve çeşitli akademisyenlere raporlar hazırlatılmıştır. Bu bilimsel raporları da on plana çıkaran dernek salt bir HES karşıtlığından ziyade, Senoz Vadisi'ndeki HES projelerinin yoğunluğuna karşı bir politika geliştirmiştir ve bu doğrultuda çalışmalarını yrtmştir (Ali Sukas ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013). Vadi üzerinde havza planlamalarının yapılması, can suyu miktarının artırılması, inşaat faaliyetlerinde çevrenin gözetilmesi gibi söylemler derneğin temel talepleri olmuştur.

Dernek seferberlik sürecinde ilişki ağları ve maddi kaynakların seferber edilmesi hususunda son derece dikkatli davranmıştır. Dernek ynetimi her ne kadar diğer yörelerde HES karşıtı seferber olan dernek ve platformlarla zaman zaman ortak çalışmalarda bulunmuş olsa da, derneğin meşruiyetini siyasi iktidar nezdinde veya yerel halk nezdinde zayıflatacağı düşüncesiyle ideolojik bir bakış açısına sahip orgtlerle pek fazla bağlantı kurmamaya ve herhangi bir yerden maddi destek almamaya ozen göstermiştir. Derneğin mevcut başkanı Ali Sukas bu hususları şu şekilde dile getirmiştir (Ali Sukas ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013):

...Bu mücadeleyi herhangi bir gölge altında yürütmenin verilen mücadeleye zarar vereceğini düşünen insanlarız. Senoz Derneği de buna dikkat ediyor. Biz herhangi farklı bir arka plan üzerinden bu olayı kullanmak istemiyoruz. Bunu gündeme getirerek başka şeyleri dilendirmekten de kaçındık. Kaçınmaya da devam edeceğiz. Bu doğrultuda gerçekten salt Türkiye'nin doğası için mücadele veren, doğaya karşı acımasızca, kontrolsüz yapılan müdahalelere karşı mücadele etmek isteyen tüm gruplarla ortak hareketimiz var. Bu Senoz'daki konuda Senoz'da olur, Antalya'daki konuda Antalya'dakine destek olur. Tek onemsemediğimiz şey herhangi farklı bir arka plan olmamalı.

Bizim mahkemeler ile ilgili masraflarımızı sadece dernek üyelerimiz sağlıyor. Onun dışında ne herhangi bir destek talebimiz, ne de herhangi bir kimse tarafından size yardım edelim, işte bu kadar uğraşıyorsunuz diyen olmadı.

Derneğin öncülük ettiği bu seferberlik süreci önemli ölçüde yerel halk nezdinde karşılık bulmuştur. Senoz Vadisi'nde bulunan 12 köyün 11'i (ilk HES projelerinin başladığı Çataldere köyü muhtarı hariç) muhtarlar nezdinde SYD'ye destek vererek, derneğin karşı çıkış nedenleri paralelinde HES'lere karşı olduklarını bildirmişlerdir (Senoz Vadisi muhtarları ile odak grup görüşmesi, 17 Nisan 2013). Bu anlamda ilk zamanlar SYD önderliğinde HES'lere karşı çıkış noktasında bir birliktelik söz konusu olmuştur. Fakat SYD'nin hukuki olarak mücadele ettiği Uzundere I HES Projesi'ni gerçekleştiren Karadeniz Elektrik AŞ. ile anlaşma yapması (Eylül 2010 yılı itibarıyla), SYD'ye karşı bazı çevrelerce tepkiler oluşmasına neden olmuştur. Özellikle bazı yöre halkı ve Senoz Vadisi Koruma Derneği adı altında SYD ile ortak hareketlerde bulunan bazı gruplar dernekle ayrı düşmüş ve seferberlik sürecinde ayrışmalar söz konusu olmuştur. Dernek bu tepkilere ve ayrışmalara rağmen izlediği politika ve hedeflerden bir sapma olmayacağını çeşitli basın açıklamaları ile dile getirmiş ve HES mücadelesini aynı kararlılıkla sürdürme noktasında faaliyetlerine devam etmiştir. Aynı kararlılık Senoz muhtarları tarafından da dile getirilmiştir (Senoz Vadisi muhtarları ile odak grup görüşmesi, 17 Nisan 2013).

4.4.1.4. DEKAP ve Bileşenlerinin Kurulması ve Artvin'deki Seferberlik Süreçleri

Özellikle 2008 sonrası dönemde Doğu Karadeniz'deki HES karşıtı hareketlerin temel aktörlerinden biri olan DEKAP, FDKP ve daha önce Fırtına Vadisi'ndeki HES karşıtı harekette yer almış bazı aktivistler (Avukat Remzi Kazmaz, Rize Tema temsilcisi Nevzat Özer, Gazeteci Ömer Şan gibi) öncülüğünde kurulmuştur. FDKP'nin Fırtına hareketinde yer alan aktivistlerle görüş alışverişi ve bunun sonucunda yapılan toplantıların ardından DEKAP resmi olarak kurulmuştur. Dernek olmanın üye kaydı, aidat gibi sıkıntılarının var olması ve "platformun" yasal olarak daha uygun olduğunun benimsenmesi üzerine oluşum platform olarak örgütlenmiş ve ilk yürütme kurulları oluşturulmuştur (Ömer Şan ile kişisel görüşme, 5 Mart 2013). Bu tarihten itibaren DEKAP aktif bir şekilde HES karşıtı harekette yerini almıştır. Özellikle FDKP'nin mücadelede gösterdiği başarı ve bu başarı neticesinde diğer yörelerde mücadele eden vatandaşların

platformla bağlantı kurma ve bilgi alışverişi istemleri platformun oluşumunda etkili olan faktörlerdendir (Ömer Şan ile kişisel görüşme, 5 Mart 2013). Nitekim DEKAP kendini, Fındıklı'daki ve diğer yerlerdeki hareketlerin sonucunda kendiliğinden gelişen bir tepkisellik ve bunun örgütlenmesi arzusu paralelinde ortaya çıkan bir yapılanma olarak tanımlamaktadır (Saltuk Deniz ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013).

İlk etapta FDKP ve oluşumda yer alan kişilerle çalışmaya başlayan DEKAP, Doğu Karadeniz ve özellikle Artvin başta olmak üzere HES karşıtı bir mücadele yürüten veya yürütmek için destek isteyen çeşitli aktivistlerin katılımı ile daha da büyümüştür. Platform ilk Genel Koordinasyon Kurulu toplantısını, “Kardeş Dereler Toplantısı” adıyla Doğu Karadeniz Bölgesindeki 12 ilde bulunan çeşitli sivil toplum örgütleri ve çevre koruma derneklerinin temsilcilerinin katılımıyla Şubat 2010'da Rize'de düzenlenmiştir (Gazeteviçe.net, 18 şubat 2010). Bu toplantıyla DEKAP'ın tüzel bir yapıya kavuşturulması için altyapı çalışmaları başlatılmış, temsiliyet organlarının seçimi yapılmıştır. Bir yürütme kurulu başkanı seçilmiş ve altı aylık dönemlerce görev yürütecek dönem sözcülüğü oluşturulmuştur. Yine bilimsel çalışmaları takip edecek, üniversitelerle bu konuda iletişim kuracak ve raporlarını takip edecek bir bilimsel kurul oluşturulmuştur. Davaların takip edilmesi ve hukuksal süreçlerde değerlendirmeler yapılması için çeşitli avukatlardan oluşan hukuk çalışma grupları ile bir basın yayım birimi ve internet sitesi oluşturulmuştur. Yine bir adet bülten çıkarılmıştır. Sosyal ağlar etkili bir şekilde kullanılmaya çalışılarak, çekimlerini platform üyelerinin yaptığı paneller, oturumlar sosyal ağlarda paylaşılmıştır. (Ömer Şan ile kişisel görüşme, 5 Mart 2013). Platform 2011 yılında itibaren ise, DEKAP Meclisi oluşturma faaliyetlerinde bulunmaktadır. Meclis üyelerini, aktif olarak mücadele verilen vadilerde mücadele yürüten kesimlerin belirlediği 2 yada 3 kişiden oluşan temsilciler oluşturmuştur.

“Derelerimize dokunma, vadimize dokunma”, “dereler özgürdür, özgür akacak, kullanım hakkı devredilemez” gibi sloganlar ile hareket eden platform, mücadele yürütülen vadilere hukuki ve bilimsel olarak destek vermeyi ve onların yapacak olduğu eylemlere katkı sunmayı temel amaç olarak edinmiştir (Ömer Şan ile kişisel görüşme, 5 Mart 2013). Bunu yaparken de vadilerdeki mücadeleye doğrudan müdahil olmama, yerel halktan gelen talep üzerine hareket etme ve faaliyette bulunma benimsemiştir. Bu durumu platformun

iletişim ve örgütlenmeden sorumlu üyesi Saltuk Deniz şu şekilde dile getirmiştir (Saltuk Deniz ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013):

DEKAP üyeleri birebir kalkıp da bir mücadele içerisine girmezler. Vadilerden gelen taleplerin üzerine mücadelenin üstünü şekillendirirler ve diğer vadilerle bir kontakt sağlarlar... Biz kimseye şurada şunu yapın demeyiz. Bizim işimiz bilgi aktarmaktır, sözümüzü söylemektir. Hukuk anlamında yardımcı olmamız istenirse, hukukçu arkadaşlarımız vardır onlarla bağ kurdururuz. Bir yerde kamuoyu açıklamaları olursa gider oraya destek veririz. Kamp kuracaklarsa kamplarında yer alırız. Barikat kuracaklarsa barikatın içinde yer alırız. Yani bizim işimiz destek vermektir. Birebir mücadele için köylüyü harekete geçirmek değildir bizim işimiz.

DEKAP'ın esas itibariyle vadilerde meydana gelen mücadeleleri birleştirip ortak bir ses çıkartmayı amaçladığı ve bunu yaparken de hareketin yerelliğini, bağımsızlığını ve gönüllülüğünü ön plana çıkartmaya çalıştığı söylenebilir. Nitekim örgütün yapısı Ömer Şan tarafından şu şekilde ifade edilmiştir (Ömer Şan ile kişisel görüşme, 5 Mart 2013):

Tamamen gönüllülük esasına dayalı, hiçbir hiyerarşik yapısı olmayan, herhangi bir kurum, kuruluş veya şirketle bağlantısı olmayan, tamamen yerel halkın kendi içerisinden seçeceği temsilcilerle biz bu işi yürütmeye başladık ve yürütüyoruz. Hiçbir şekilde başka sivil toplum örgütlerinden, lobilerden veya fonlardan destek almadan, tamamen yerel ve bağımsız bir halk hareketiyiz .

Rize ve Artvin Başta olmak üzere Trabzon'da, Amasya'da, Çorum'da, Ordu'da, Giresun'da yaklaşık 80 civarı bileşeni olan ve yerel halk hareketi kimliğini ön plana çıkartan örgütün maddi kaynaklarını üyelerinin maddi olanakları oluşturmaktadır. Platform bu süreçte uluslararası kuruluşlar, örgütler ve çeşitli fonlardan destek alan gruplarla bağlantı kurmamaya özen göstermiştir. Özellikle siyasi iktidar tarafından, "bunlar dış kaynaktan besleniyor, buralardan destek alıyor" söylemleri bu davranışlarda etkili olmuştur (Ömer Şan ile kişisel görüşme, 5 Mart 2013). Nitekim Platformun kurucularından Nevzat Özer bu tür söylemlerin THÖ'lerin maddi kaynakları üzerindeki etkisini şu şekilde dile getirmiştir (Nevzat Özer ile kişisel görüşme, 17 Nisan 2013):

...Yine yurt dışından fon vs destek almadık. Bunlara çok dikkat edildi. Kaynağını mutlaka kendimiz yaratalım. Yöre halkı yaratsın. Çünkü gerçekten bu saldırılara biz fırtına olayında da maruz kalıyorduk. Yok işte bunların destekçileri kim gibi söylemler vardı. İşte biz bunlara dikkat ettik.

DEKAP'ın, platformun herhangi bir siyasi görüşün egemenliği altına girmemesine yönelik de söylemleri ve çabaları söz konusudur. Yerel halk hareketi kimliği vurgusu ile özdeş bir şekilde geniş halk kitlelerin harekete dahil edilmesi ve ortak bir söylemin

yaratılabilmesi için her siyasi görüşten insan harekete davet edilmiştir. Platformun oluşumunda her ne kadar sol görüşten insanların yer alması söz konusu olsa da, mücadelenin yerel bir halk hareketi olduğu, hiçbir şekilde siyasi amaç ve kaygı güdülmeyeceği, bütün siyasi parti mensuplarıyla omuz omuza mücadele edildiği platform liderleri tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. Bu husus Deniz Saltuk tarafından şu şekilde ifade edilmiştir (Saltuk Deniz ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013):

Bizim içimizde AK Partili insanlar da var örgüt olarak gelmeseler bile. Çünkü onlarda yaşam alanlarının yok edildiğini, sularına el koyulduğunu görüyorlar. O anlamda biz bu olaya bir alanın savunulması olarak bakıyoruz. Çok geniş bir alan ve bu geniş alanda çok sayıda insan var. Daha çok soldan gelen insanların sesi var belki ama bu her zaman böyledir zaten Türkiye’de. Bu yeni bir olay değildir. Tüm hak arama mücadelelerinde her zaman soldan gelen insanlar önde yürür. Ama bu başka insanların bunun içerisinde olmadığı anlamına gelmez. Bu Dünya’da da böyledir. Ama bileşenlerimiz içinde çok farklı insanlar var.

Örgütün ilişki ağlarına bakıldığında ise vadilerde yaşayan, mücadele eden insanlarla ve aynı söyleme sahip oluşumlarla organik bağlar ve ilişkiler kurmaya çalıştığı görülmektedir. Fındıklı başta olmak üzere Şavşat, Ardanuç ve Hopa’daki hareketler DEKAP ile ortak yürütülürken, diğer vadilerdeki oluşumlarla zaman zaman ortak eylemler söz konusu olmuştur. SYD ve İD ile yönetim bazında olmasa da, bazı vadi temsilcileri aracılığıyla kurulan ilişkiler bulunmaktadır (İD üyesi İsmet Ekşi ve SYD üyesi Ahmet Ali Kork aracılığıyla). STHP ile de ortak çalışmalar yapılmaktadır. STHP’nin suyun kullanıma ilişkin söylemleri DEKAP’ın geliştirdiği söylemlerde etkili olmuştur. Meslek kuruluşları ile özellikle TMMOB ve bağlı odalar ile çalışmalar yapılmış, etkinlikler düzenlenmiştir. Bunun dışında örgüt söylemlerinin pek uyuşmadığı Tema Vakfı ve Doğa Derneği ile pek fazla temas söz konusu olmamıştır. Yine ulusal olarak faaliyet göstermek için kurulan TSM’nin kuruluş toplantılarına katılmış fakat yine söylem farklılıklarından dolayı herhangi bir ortak faaliyette bulunulmamıştır (Saltuk Deniz ile kişisel görüşme, 18 nisan 2013).

DEKAP’ın seferberlik sürecindeki önemli bir katkısı vadilerdeki kişilerce yürütülen mücadeleyi ve alınan kararları kamuoyuna taşıma, medyayla ve diğer vadilerle paylaşma anlamında aracılık yapmış olmasıdır (Ömer Şan ile kişisel görüşme, 5 Mart 2013). Özellikle Ömer Şan (Cumhuriyet Gazetesi muhabiri ve yerel haftalık Gazete olan Gazeteviçe yazarı), Yaşar Aydın (Birgün Gazetesi Rize temsilcisi) gibi gazeteci kimliğine

sahip üyeleri içeren örgüt, mücadelenin kamuoyuna duyurulmasında etkin bir rol üstlenmiştir.

4.4.1.5. Şavşat'taki Seferberlik Süreçleri ve ŞDKP

Şavşat'ta HES karşıtı toplumsal hareketlerin ve seferberlik yapılarının ilk ortaya çıkışı Şavşat'ta yapılması planlanan Susuz ve Şavşat HES gibi projeler için ilgili şirketlerin faaliyetlere başlaması üzerine söz konusu olmuştur. Seferberlik yapılarının ortaya çıkışı yerel köylü hareketlerinden çok Şavşat ve köylerinde yaşayan bir grup insanın 2009 yılı itibarıyla kendi aralarında toplantılar yaparak harekete geçmesiyle oluşmuştur (Ethem Kara ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013). Bu toplantıların ardından 2009 yılının Temmuz ayında Şavşat ve beldesi Meydancık'ın köylerinden gelen 50 kadar aktivist Şavşat'ta, Karadeniz ve Şavşat'taki HES'lerin yaratacağı tahribatlar ve olumsuz etkilerinin tartışıldığı bir toplantı gerçekleştirmiştir (Artvin haber08, 15 Temmuz 2009; Birgün, 16 Temmuz 2009). Toplantı sonucunda, HES'lerin önemli çevre tahribatları yaratacağı ve akarsuların 49 yıllığına şirketlere satılmasının amaçlandığı kaygıları ile Şavşat genelinde HES karşıtı bir oluşumun kurulması kararlaştırılarak, bununla ilgili çalışma komisyonları oluşturulmuştur. Oluşum DEKAP'ın bir bileşeni olarak, DEKAP çatısı altında faaliyet göstermeye karar vermiş ve oluşumu ŞDKP olarak adlandırmıştır.

ŞDKP oluşum tarihinden itibaren yerel halkı seferberlik yapısının içerisine çekmek için halkı aydınlatma ve bilgilendirme faaliyetlerine girişmiş ve bunda da kısmen başarılı olmuştur. Şavşat genelinde birçok köy ve köy muhtarlarının desteği alınırken, bazı köylerde bu destek ve topyekun seferberlik söz konusu olamamıştır. Örneğin Şavşat HES'in yapılmasının planlandığı Veliköy'de, projeye bütün köy halkının karşı çıkışında etkili olunmuşken, Susuz HES'in yapılmak istendiği Kocabey köyünde ilk zamanlar topyekun bir seferberlik süreci başlatılamamıştır (Ethem Kara ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013). Platform bu durumu muhtarların seferberlik sürecinde yer almamasına bağlamaktadır. Yine yerel siyasilerin harekete destek vermek konusunda çekinceli davranması ve seferberlik sürecinde etkin bir şekilde yer almaması söz konusudur. Platformun üyelerinden Erkan Evbaşı ve Ethem Kara bu hususları şu şekilde izah etmişlerdir (Erkan Evbaşı ve Ethem Kara ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013):

Şavşat'ta destek veren muhtarlarımız tek tük. Sıkıntımız orası. Çoğu kere muhtarları aşmak zorunda kalıyoruz. Çoğu yerde muhtarları devre dışı bırakıyoruz. Çoğu yerde mecbur bırakıyoruz. Ancak öyle oluyor. Bilgilendirme toplantılarında bunlar oluyor genelde. Mesela bir köye 4 kere gittik. Dördünde de muhtarsız yaptık toplantıyı. Sonradan muhtarı dahil edebildik. Baktı ki bensiz de bu işler olacak, o zaman mecbur destek verdi.

Yerel siyasilerin de net bir tavrı yok. Buranın belediye başkanı CHP'li ama o da masaya yumruğunu vuracak şekilde net bizimle değil. Biz belediye başkanının canı gönülden bu mücadeleyi vermesini istiyoruz ama veremiyor.

Şavşat'ta seferberlik yapısının halk nezdinde yeterince güçlü olamamasının bir başka nedeni ise 1980 sonrası depolitizasyon sürecine bağlanmaktadır. Bu durumu platformun dönem sözcüsü Ethem Kara şu şekilde belirtmektedir (Ethem Kara ile kişisel görüşme, Mart 2013): “80 öncesi halk hareketlerinin yüksek olduğu dönemde karşımıza gelmiş olsalardı, burada hiçbir HES'e cesaret edemezlerdi. Esamesi bile okunmazdı. Ne yazık ki toplumsal örgütlenmelerinin dibe vurduğu dönemlerde bu projeler kolaylıkla gerçekleştirilebiliyor”.

Platformun örgütsel yapı, kaynaklar ve ağ ilişkileri bakımından DEKAP ile aynı paralelde olduğu görülmektedir. Liderlerinin genelde sol görüşlü olduğu platform yerel halk hareketine vurgu yapmakta, seferberliği herhangi bir partinin arka bahçesine dönüştürmeme konusunda söylemlerde bulunmakta, herhangi bir kuruluştan destek almama ve yerel kaynakları harekete geçirme hususuna dikkat eden bir yapı göstermektedir. Ayrıca platform diğer örgütler ve kuruluşlarla kurulan bağlantılarda da seçici davranmakta ve DEKAP paralelinde bağlantılar oluşturmaktadır.

Şavşat'taki yerel örgütlenmenin dışında, İstanbul Şavşat Derelerin Kardeşliği Platformu (İŞDKP) adı altında İstanbul'da da bir örgütlenme oluşturulmuştur. İstanbul'da yaşayan Şavşatlılar tarafından oluşturulan ve 67 kişilik bir meclisten oluşan bu oluşum, geceler ve toplantılar düzenleme, basına deklare verme gibi etkinlik ve eylemlerle sürece destek vermektedir (Ethem Kara ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013).

4.4.1.6. Ardanuç'taki Seferberlik Süreçleri ve ADKP

Ardanuç'ta HES karşıtı hareketlerin başlaması, Ardanuç genelindeki HES projelerinin gündeme gelmesi üzerine 2010 yılı başı itibariyle olmuştur. Yöre halkı, hemen hepsi Yeşil Mavi Elektrik Üretim Ltd. Şirketi tarafından gerçekleştirilmek istenen projeler

için yapılan fizibilite çalışmaları esnasında projelerden haberdar olmuş ve ilk tepkiler kısmi ölçüde oluşmaya başlamıştır. Örgütlü bir seferberlik yapısının başlamasında ise, ŞDKP'nin 2009 yılı yazında yaptığı HES'lerin yaptığı tahribatların ve hukuksal boyutunun ele alındığı bir panel tetikleyici rol oynamıştır. Platformun dönem sözcüsü Kamile Kaya ile Ardanuç Muhtarlar Derneği Başkanı Elyesse Uygun'un ve köy muhtarların başını çektiği grup, bu panel sonucu Ardanuç genelinde yapılacak HES projelerinin Ardanuç açısından zararlı etkilere sahip olacağı kanısıyla HES karşıtı bir oluşumun temellerini atmışlardır.

Grup ilk başlarda oluşumun söylemsel dili ve mücadele taktikleri açısından bir arayış içerisine girmiş ve bu amaçla bölgede çevre dernekleri ve yerel mücadeleyi sürdüren platformların düzenlediği toplantılara katılmıştır. Grup bu arayışlar neticesinde 2010 yılının Ocak ayında TSM'nin toplantılarına ve çalışmalarına katılmış, TSM çatısı altında mücadeleyi yürütme kararı olarak Ardanuç Su Meclisini (ASM) oluşturmuştur. Başlangıçta köy muhtarları ağırlıklı olan meclis daha sonra ilçe çapında demokratik kitle örgütleri, siyasi partiler (CHP, Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) ve MHP ilçe merkezi başkanı dışındaki diğer MHP'li üyeler) STK'lar, hayvan birlikleri, esnaf odaları, sendikaların katılımı ile genişlemiştir (Kamile Kaya ile kişisel görüşme, Mart 2013). Meclis aynı dönemlerde DEKAP ile de etkileşim içerisine girmiştir. Bu etkileşim neticesinde ilerleyen günlerde DEKAP'ın çalışma taktik ve biçimini benimseyerek kendini ADKP olarak adlandırmış ve TSM'den ayrılarak DEKAP çatısı altında faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu TSM'den ayrılış ve DEKAP'a katılış sürecini ADKP'nin dönem sözcüsü Kamile Kaya şu şekilde dile getirmiştir (Kamile Kaya ile kişisel görüşme, Mart 2013):

Türkiye Su Meclisi çok masum bir oluşumdu. Biz de yer aldık ilk başta onda. Çünkü biz çaresizlik içindeydik o zamanlar, tutunacak çok dalımız yoktu. Sularımıza sahip çıkmamız açısından bize yol göstereceğine düşündüğümüz Türkiye Su Meclisini duyduk ve gittik İkizdere'ye. Toplantı yaptılar Ridos Otel'de ve orada iki gün konakladık. Tabii o zaman Derelerin Kardeşliği Birliği de vardı. Orada TSM'nin yürütme kurulu oluşturulduğunda Derelerin Kardeşliği Platformu'ndan niye burada yer almıyor şeyine girdik kendi kendimize. Daha sonra onların söylemlerinin aslını öğrendikçe ne kadar tehlikeli olduğunun farkına vardık... Türkiye Su Meclisinin yaptığı gafları fark ettik. Onları deşifre ettik... Onun gerçekten demokratik bir örgüt olmadığını fark ettik... Bize en yakın duruş DEKAP'IN duruşuydu.

Sonraki dönemlerde güçlü bir yerel halk desteğine de sahip olan örgüt yapı olarak DEKAP paralelinde olan, yerel halk dayanışmasına ve yerel kaynakların harekete geçirilmesine vurgu yapan ve maddi destek alan kuruluşlarla bağlantı kurmamaya çalışan

bir görünüm arz etmiştir. Örgüt yerel olarak mücadele eden diğer vadilerdeki örgütlerle dayanışma ağlarına önem vermekle birlikte aynı söyleme sahip olduğu STHP ile de yakın temaslarda bulunmuş ve birlikte paneller düzenlemiştir.

4.4.1.7. Hopa'daki Seferberlik Süreçleri ve HDKP ile HKDKP

Hopa'daki toplumsal hareketlerin gelişimi 2010 yılının son aylarında Güneşli HES Projesi'nin gündeme gelmesi ile başlamıştır. Yapımcı şirketin 20 Aralık 2010'da ÇED bilgilendirme toplantısını yapacağını duyurması üzerine, Hopa'da HES'lere karşı mücadele etmek amacıyla HDKP oluşturulmuştur.

Platformun oluşturulmasında Halkevleri üyelerinin başını çektiği ve çoğunluğunu sol görüşlü insanların oluşturduğu bir grup etkili olmuştur. Grup aslında Hopa genelinde HES projeleri gündeme gelmeden önce diğer yörelerdeki mücadeleler çerçevesinde seferberlik için ön çalışmalar yapmıştır. Suyun kullanım hakkına ve suyun ticarileşmesine dair paneller, seminerler, köy toplantıları ile Kemalpaşa'da halk evi tarafından yapılan halk festivalinin üç yıl üst üste su günleri festivaline dönüştürülmesi gibi çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Kamil Ustabaş ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013). Fakat ilgili şirketin ÇED çalışmalarına başlayacağını duyulması üzerine, grup önce kendi içinde toplantılar yaparak önceden alt yapısının hazırlandığı HDKP'yi kurmuştur. Grup platformu kurduktan sonra Hopa genelinde tüm kesimlerin seferberlik yapısına dahil edilmesi ve bir hareket tarzı oluşturulması amacıyla çeşitli toplumsal katmanların yer aldığı halkı bilgilendirme toplantıları düzenlemiştir. Bu toplantılar neticesinde bazı kesimler hariç çeşitli siyasi parti gruplarının, STK'ların, demokratik kitle örgütlerinin, köy ve mahalle muhtarlarının desteği alınarak seferberlik sürecine katılması sağlanmıştır (Birgün, 7 Ocak 2011, Artvin haber08, 11 Ocak 2011). Platformun seferberlik sürecine katılan grupları platformun dönem sözcüsü Kamil Ustabaş şu şekilde belirtmiştir (Kamil Ustabaş ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013):

33 muhtarın içinde olduğu bir platform bizim ki. 33 muhtarı temsilen Muhtarlar Derneği başkanı o toplantılara geldi. Bütün demokratik kitle örgütlerinin, sendikaların, sivil toplum kuruluşlarının dahil olduğu bir oluşumuz. Tabi burada Sanayi ve Ticaret Odası hariçtir. Çünkü o patronların örgütü. Onlar dahil olmadı. Olmalarını da iyi karşılamazdık. Siyasi partilerden de AK Parti ve MHP dışında bütün partiler var”

Platform çeşitli toplumsal kesimlerin katılımıyla genişledikten sonra DEKAP ile etkileşim içerisine girerek onun bir bileşeni olmuş ve ona temsilci göndermiştir. DEKAP ve bileşenlerinde olduğu gibi platform, herhangi siyasi bir ayırım gütmekten tüm toplumsal grupları mücadeleye çekmeye, yerel mücadeleyi ve maddi kaynakları harekete geçirmeye, ulusal ve uluslararası kuruluşlardan maddi destek almamaya özen gösteren bir yapı arz etmektedir. Bu yapıyı Kamil Ustabaş şu şekilde anlatmıştır (Kamil Ustabaş ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013).

Bu aslında yaşam hakkına sahip çıkma mücadelesi. Yaşam hakkına sahip çıkma mücadelesi zaten siyasi bir mücadeledir...Bizim mücadelemiz siyasidir bu kadar açık ve net. İçerisinde sağcısı, solcusu, liberal İslamcısı herkes vardır... Türkiye’de bir sürü çevre örgüleri var. Girin internet sitelerine HES’e karşıdır. Fakat Erzurum’un Tortum’unda HES yapan firma bunların sponsorudur... Bir de AB fonlarının çevreyi koruyoruz üzerinde şeyleri var onlara hiç bakmıyoruz. Onlarla da hiçbir ilişkimiz olmaz. Proje de sunmayız. Biz yereliz. Kendi ayaklarımız üzerinde dururuz. Bugün bir yerden fon alan, yarın o foncuya teslim olur diyoruz.

Platformun oluşumunu izleyen aylarda HDKP’nin girişimleri ve çağrısı üzerine, İstanbul’dan ve diğer büyük şehirlerden Hopa’daki mücadeleye destek olmak, yereldeki mücadelenin sesini şehirlerde yankılandırmak amacıyla, İstanbul’da yaşayan Hopalılar bir toplantı düzenleyerek platformun İstanbul örgütlenmesini kurmuşlardır. 2010 yılının yaz aylarında ise Hopa’nın Kemalpaşa beldesinde Osmaniye HES Projesi’nin gündeme gelmesi üzerine HPDK ile ortak çalışan ve Kemalpaşalı muhtarların öncülük ettiği HKDKP oluşturulmuştur. Kemalpaşa’da kurucular kurulunun DEKAP’a bir temsilci vermesiyle DEKAP’ın çatısı altına girilmiş ve platform mücadeleye başlamıştır.

4.4.1.8. Diğer İlçe ve Vadilerdeki Seferberlik Süreçleri

Artvin’in Arhavi ilçesi, Borçka ilçesinin Macahel (Camili) Vadisi, Şavşat ilçesinin Meydancık beldesi ile Rize’nin Güneysu ilçesi ve merkeze bağlı Salarha Vadisi HES karşıtı toplumsal hareketlerin yaşandığı diğer ilçe ve vadiler olmuştur. Bu yörelerdeki hareketlerin temel özelliği toplumsal hareketlerin daha cılız olması, daha çok hukuki süreçlere dayanması (Arhavi kısmen hariç) ve mücadelelerin şemsiye bir THÖ haricinde daha çok parçalı ve köylüler tarafından yürütülmesidir.

Bahsedilen bu yöreler içinde hareketin kısmen örgütlü ve çeşitli eylemlerle yürütüldüğü yer Arhavi'dir. Arhavi'deki ilk HES projeleri 2009 yılının sonları ve 2010 yılı içerisinde ilgili şirketlerin ÇED bilgilendirme toplantıları düzenlenmeleri ile gündeme gelmiştir. İlk projeler Balıklı köyündeki Balıklı I-II-III HES projeleri ile Kamilet Vadisi üzerindeki Taşlıkaya ve Orta HES projeleridir. Bu projelere karşı zaman zaman bazı kişi ve gruplarca (Turizm Derneği gibi) özellikle ÇED bilgilendirme toplantıları esnasında tepkiler gösterilse de örgütlü bir karşı çıkış söz konusu olmamıştır. Arhavi'de HES karşıtı bir THÖ'nün kurulması HES projelerinin gündeme gelmesinden yaklaşık 1 yıl sonraya rastlamaktadır. Özellikle Turizm Derneği, Atatürkçü Düşünce Derneği, Arhavi Cumhuriyet Kadınları Derneği, Çkuni Berepe Laz Kültür, Sanat ve Turizm Derneği ve 14 köy muhtarının gayretleri sonucu Nisan 2011 yılında Arhavi Doğa Koruma Platformu kurulmuştur. Platformun asıl amacı, sadece Kamilet Vadisi başta olmak üzere Arhavi'de yapılmak istenen HES'lere karşı değil, doğanın korunması, mahalle ve köylerdeki insanların çevre mücadelesinin desteklenmesi ve HES karşı eylem için bir yol haritasının oluşturulması olarak belirlenmiştir. Ayrıca platforma Arhavi'deki AK Parti, CHP, MHP ve DSP gibi siyasi partilerden, çeşitli sivil toplum örgütlerinden ve demokratik kitle örgütlerinden destek verilmiştir.

Platform Arhavi'nin diğer vadilerindeki HES projelerinin tamamına karşı olduğunu belirtse de, faaliyetlerini ilçenin turizm potansiyeli açısından vazgeçilmez gördüğü Kamilet Vadisi'ndeki HES projelerine karşı yoğunlaştırmıştır (Refik Lakerta ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013). Bu vadideki HES projelerinin engellenmesi için tüm toplumsal kesimlerin seferberliği söz konusu olmuştur. Hatta platformun yasal sınırlar içerisinde hareket etmesi şartıyla ilçenin AK Partili belediye başkanı da Kamilet Vadisi konusunda platforma destek vermiş ve hatta yapılan bildirilerin altına imza koymuştur. Platformun kurucularından Turizm Derneği Başkanı Refik Lakerta bu hususu şu şekilde dile getirmiştir (Refik Lakerta ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013): "Siyasal platformda mücadele bölümünde AK Partililer de var. Onlar bütün HES'lerde yok. Ama bizim turizmi üzerine inşa edebileceğimiz bir vadimiz var Kamilet Vadisi. Bu vadi bizim için olmazsa olmazdır".

İlçenin diğer vadi ve köylerindeki seferberlik ise daha çok köylü merkezli olmuştur (Kemerakaya ve Konaklı köylerinin köy sınırları içerisindeki Kavak HES Projesi'ne karşı

eylemleri gibi). Platform bu vadilerde de özellikle halkı bilgilendirme faaliyetlerinde bulunarak destek sağlamaya çalışmıştır.

Şavşat'ta HES karşıtı mücadelenin olduğu bir başka yer ise Meydancık beldesindeki Papart Vadisi'dir. 2008 yılında Mısırlı köyü sınırlarında Cüneyt I-II-III-IV HES Projesi'nin Ebara Enerji Şirketi tarafından ÇED süreçleri başlatılarak gündeme gelmesi üzerine, Meydancık beldesinde HES karşıtı bir hareket söz konusu olmuştur. Hareketin katılımcıları arasında "Mısırlı Köyü Kalkındırma Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği", merkezi İstanbul'da bulunan "Artvin ili, Şavşat İlçesi Meydancık Beldesi Sos. Day. Kültür ve Turizm Gel. Derneği" ve merkezi Ankara'da bulunan "Papart Vadisi Kültür ve Dayanışma Derneği" ile bir grup vatandaş yer almıştır (Artvin haber08, 3 Aralık 2008). Daha sonra kendilerini "Papart Dereleri Koruma Platformu" olarak adlandıran bu grup özellikle dava süreçlerine başvurarak, öncelikle Cüneyt HES I-II-III-IV Projesi'ne, daha sonrada yine Papart Vadisi'nde gündeme gelene Papart HES ve Diyoban HES projelerine karşı hareketlerini sürdürmüşlerdir.

HES karşıtı mücadelenin olduğu bir başka yer Güneysu'dur. Tepki düzeyinin diğer yerlere oranla düşük olduğu yerlerden biri olan Güneysu'da, HES karşıtı tepkiler daha çok ilçenin vadilerinden biri olan Gürgen Vadisi boyunca yoğunlaşmıştır. Gürgen Vadisi'nde ilk olarak Kale HES Projesi ile ilgili çalışmalara başlanmış, bu süreçte vadi düzeyinde çok fazla tepki oluşmamıştır. Kale HES Projesi'nden sonra Alicik HES, Tepe HES ve Gürgen HES projelerinin gündeme gelmesi ve ilgili şirketlerin ÇED faaliyetlerine başlamasıyla, projelerin gerçekleşeceği yerlerdeki bir kısım yöre halkı vadi genelindeki projelere tepki göstermeye başlamıştır. Bu tepkilerde Kale HES Projesi'nin çevreye verdiği tahribatların aynısının diğer HES'ler tarafından da inşaatların yapılacağı yerlerde söz konusu olacağı iddiaları ve endişeleri etkili olmuştur (Ceyhun Kalender ile kişisel görüşme, 15 Nisan 2013). Güneysu'da HES karşıtı faaliyet içerisinde yer alan şemsiye bir örgüt olmamasına rağmen, Handüzü yaylasını turizm açısından geliştirmek için önceki yıllarda kurulan Handüzü Yaylası Kültür, Çevre ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği (Yayçevder) HES karşıtı mücadelenin yürütülmesinde öncü olmuştur. Dernek özellikle dava süreçlerini yöneterek ve halkı bilinçlendirme ve bilgilendirme faaliyetlerinde bulunarak seferberlik sürecinde yer almıştır (Ceyhun Kalender ile kişisel görüşme, 15 Nisan 2013). Dernek aynı

zamanda DEKAP ile dava süreçleri aşamasında yakın ilişkiler kurarak etkileşim içerisine girmiştir.

Rize'nin Salarha Vadisi de zayıfta olsa HES karşıtı bir hareketin yürütüldüğü bir yerdir. 2009 yılında REDAŞ Enerji şirketi tarafından yapımı planlanan Ambarlık I-II HES Projesi'nin inşaatının gündeme gelmesiyle Kazım Delal öncülüğünde bir kısım Küçükçayır köyü sakin HES karşıtı mücadeleye girişmişlerdir. Bu mücadeleye DEKAP üyeleri de destek vermişlerdir. Görece olarak tüm köylünün desteğini içermeyen zayıf bir seferberlik yapısı olsa da, bölgede HES karşıtı mücadele eden tüm örgütlerin ön plana çıkardığı bir mücadele olmuştur. Kazım Delal'in açtığı dava ve davanın bilirkişi ücretini ineğini satarak ödemesi, hareketin yerelliğini ve yerel kaynak kullanımını ön plana çıkartmak isteyen örgütlerce sıklıkla kullanılmıştır.

HES karşıtı mücadelenin yürütüldüğü yörelerden biri olan Artvin'in Borçka ilçesinin Macahel Vadisi'nde HES karşıtı seferberlik, vadi genelinde 8 adet HES projesinin gündeme gelmesi ile Düzenli HES ve Sarnıç I-II HES projeleri için şirket faaliyetlerinin başlaması üzerine söz konusu olmuştur. Mücadeleyi yürüten şemsiye bir örgütün olmadığı yörede, Macahel Vakfı, Camili Koruma ve Çevre Geliştirme Derneği gibi örgütler seferberlik sürecinde ön plana çıkmıştır. Bu örgütlerden Macahel Vakfı 2009 yılında Macahel'de HES karşıtı THÖ'lerin katıldığı H2SOS başlıklı, "Su Politikalarına" ilişkin bir toplantı düzenlemiş ve TSM'nin kuruluşunda yer alan örgütlerden biri olmuştur.

4.4.1.9. Yerel Örgütlenmelerden Ulusal Bir Örgütlenmeye: TSM

TSM, özellikle Doğu Karadeniz başta olmak üzere Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yerel düzeyde devam eden HES karşıtı hareketleri bütünleştirmek ve ortak bir söyleme kavuşturmak için 2010 yılı başlarında kurulmuş bir oluşumdur. Böyle bir oluşum ilk defa, 2009 yılının Haziran ayında Haliç Üniversitesi'nde yapılan 'H2SO5 Su Arama Konferansı'nda gündeme gelmiştir. Konferans'ta konu hakkında ülke genelinde faaliyet gösteren STK yetkilileri, uzmanlar, avukatlar ve gönüllüler, iki gün boyunca farklı alanlardaki sorun ve çabaları paylaşarak güçlerini birleştirme ve ortak hareket etme kararı almışlardır. Daha sonra bu konferansa katılan STK temsilcileri Ağustos ayında Artvin'de, ortaklığın yapısını ve kuruluş şeklini tartıştıkları bir toplantının ardından TSM adı altında

bir yapı oluşturmuşlardır (Gazeteviçe.net, 22 Aralık 2009). TSM'nin oluşumunda başrol oynayan ve ilk yürütme kurulunda yer alan kuruluş ve kişiler ise, TEMA Vakfı, Macahel Vakfı, Doğa Derneği, İD, Doğal ve Kültürel Çevre İçin Yaşam Girişimi ve çevreci avukat Yakup Ş. Okumuşoğlu olmuştur.

TSM Ocak 2010 tarihinde 81 ilden gelen ve yaklaşık 400 kişinin katıldığı ilk genel kurulunu İkizdere'de gerçekleştirmiştir. Bu toplantıya İD, SYD, FDKP, DEKAP ve bileşenleri gibi Rize ve Artvin'de yerel hareketlerin içerisindeki tüm oluşumlarda katılmış ve destek vermiştir. Genel Kurul'da hazırlanan taslak tüzük tartışmaya açılarak onaylanmış ve yürürlüğe konulmuştur. TSM'nin bundan sonraki çalışmalarının yürütülebilmesi için de 7 kişilik bir Yürütme Kurulu oluşturulmuştur³¹ (Gazeteviçe.net, 18 Ocak 2010). Yürütme Kurulu bir "su manifestosu" hazırlayarak oluşumun temel amacını, suyla ilgili yanlış uygulamaları engellemek, bilimsellik ve gerçeklikten uzak "su boşa akar" düşüncesine karşın doğada tek damla suyun boşa akmadığı gerçeğinin savunuculuğu olarak belirlemiştir (Milliyet, 18 Ocak 2010). Yine Türkiye'nin dört bir yanında yürütülen mücadeleleri ulusal ve uluslararası ölçüğe taşıma çabasında olan TSM, yeni bir 'Su Çerçeve Kanunu'nun hazırlanması, 'Elektrik Piyasası Kanunu'nda tadilat yapılması, 'DSİ Teşkilat ve Vazifeleri Kanunu'nun değiştirilmesi için çalışmalarda bulunma kararı almıştır. Ayrıca suyun ekolojik etki ve katkısı esas alan entegre havza planlaması yapılmadan uygulamaya sokulmuş tüm projelerin durdurulması için çalışma kararı alınarak, HES karşıtı faaliyetlere başlanmıştır.

TSM, oluşum tarihini takiben zamanla DEKAP ve bileşenleri başta olmak üzere, Karadeniz İsyanda gibi bazı sol gruplar tarafından, yapısı ve söylemleri bağlamında eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin nedenleri olarak, TSM'nin Yürütme Kurulu'nda bu grupların yer almaması, yerel halk hareketlerini belli bir oluşuma hapsedmek istemesi, herkese hitap edecek bir söylem geliştirememesi ile TSM'nin bağlantı kurduğu ulusal ve uluslararası kuruluşlar ve maddi kaynakları gösterilmiştir (Kamile Kaya ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013, Ethem Kara ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013, Saltuk Deniz ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013, Kamil Ustabaş ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013). TSM'nin özellikle

³¹ Meclis'in Yürütme Kurulu Üyeliği'ne Artvin'den Bedrettin Kalm, Muğla'dan Berna Babaoğlu Ulutaş, Çanakkale'den Güneşin Oya Aydemir, İstanbul'dan Güven Eken, Antalya'dan Hediye Gündüz, Rize'den Kadem Ekşi, İstanbul'dan Ümit Gürses, Konya'dan Pervin Çoban ve Zonguldak'tan Yakup Okumuşoğlu seçilmiştir.

Yürütme Kurulu'na bakıldığında DEKAP üyelerinin ve radikal sol gruplardan temsilcilerin yer almadığı görülmektedir. Bu durum bu oluşumlar tarafından tepki çekmiş ve oluşuma olan bağlılıklarını yitirmelerinde veya desteklerini çekmelerinde önemli bir faktör olmuştur. Yine TSM'nin su politikalarına ve HES projelerine ilişkin 'AB Su Çerçeve Direktifi' ve 'havza yönetimi' gibi söylemlerde bulunarak uzlaşmacı yönde tavır göstermesi, daha radikal tavır sergileyen ve HES projelerine uzlaşmasız bir şekilde tamamen karşı çıkıp sektörün çözülmesini isteyen kesimleri rahatsız etmiş ve bir taviz olarak algılanmıştır. Aynı zamanda yerel hareketleri bir çatı altında toplama düşüncesi, hareketlerin yerelliğini vurgulayan oluşumların söylemlerini zedeleyeceği düşüncesiyle tepki toplamıştır. Son olarak gösterilen tepkilerin belki de en büyük nedeni ise, TSM'nin ulusal ve uluslararası kuruluşlarla olan bağlantıları ve oluşumun içerisinde TEMA ve Doğa Derneği gibi mütevelli heyetlerinde büyük şirketlerin yer alması ve onların sponsor olduğu çevreci örgütlerin HES karşıtı mücadeleyi zedeleyeceği endişesidir. Örneğin ADKP üyesi Elyesse Uygun maddi destek boyutunu şu şekilde dile getirmiştir (Elyesse Uygun ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013):

... O oluşumda Kadem Ekşi vardı. O da Ekşi Holding'in bir unsuru. Ekşi Holding bugün gazetelere konu oluyor. En çok TOKİ inşaatı alan firma İzmit'te. O aynı zamanda yürütmeye seçildi. Sonuçta parayı verecek olan Kadem Ekşi. Yine Doğa Derneği gibi demeklerinin de finansörleri şirketler. Dolayısıyla böyle bir oluşumun para veren şirketlere karşı mücadele etmesi düşünülemez. Finansal olarak bağlı olduğunuz yerin argümanlarının dışına çıkamazsınız yoksa fişinizi çekerler.

İlerleyen zamanda tepkilerin artması üzerine TSM, 2011 yılının Mart ayında iddialara yönelik bir manifesto yayınlarak faaliyetlerini durdurmuş ve kendini feshetmiştir. Manifestoda yerel bazdaki hareketlere ve THÖ'lere birlik içinde hareket etme çağrısı yapılarak, çeşitli iddialar şu ifadelerle yanıtlanmıştır (www.Turkiyesumeclisi.net):

TSM son zamanlarda artan bir ivme ile sistemli bir karalama kampanyasının odağı haline getirilmiştir... TSM'nin sermayeden beslendiği ve AB veya benzeri uluslararası kurumların güdümünde hareket ettiği yönündeki iddialar asılsız ve mesnetsizdir. Meclisin Yürütme Kurulu, oylama yapılarak Genel Kurul üyeleri tarafından seçilmiştir... Hiçbir ticari oluşumla ortaklık kurulmamış, şirketlerden bağış kabul edilmemiştir...TSM yönergesinde yer alan AB Su Çerçeve Direktifi Meclis çalışmalarının tümüyle dışında bırakılmış ve destekleyici bir girişim olmamıştır.

Platformun kurucularından Yakup Ş. Okumuşoğlu meclisin kendini feshetme sürecini şu ise şekilde açıklamaktadır (Yakup Ş. Okumuşoğlu ile kişisel görüşme, 6 Mart 2013):

TSM'yi siz işte AB Su Çerçeve Direktifi'ni gündeme getiriyorsunuz, havza planlamasından bahsediyordunuz deyip eleştirdiler ve bizim gerçekte çevreyi korumadığımızı, paylaşmayı önerdiğimizi, planlamayı kabul ettiğimizi ve bakanlıkla aynı şeyi paylaştığımızı söylediler. Biz ilk başta cevap vermedik ama daha sonra eleştiriler karşısında madem biz yanlış düşünüyoruz, o zaman biz susuyoruz dedik ve tempomuzu düşürdük, heyecanımızı yitirdik. Çünkü biz bir hareket yaptığımızda Su Platformu başka bir hareket, DEKAP başka bir hareket yapıyordu. Bu hareketlerin başarısızlığında da önemli bir etkidir. Birlikte hareket edememe.

4.4.1.10. Seferberlik Sürecindeki Diğer Aktörler ve STK'lar

Seferberlik sürecinde bazı avukatlar, akademisyenler, gazeteciler, muhtarlar ve yerel siyasiler de yer alarak HES karşıtı hareketlere çeşitli derecelerde katkıda bulunmuşlardır. Yine başka amaçlarla kurulmuş TEMA ve Doğa Derneği gibi ulusal çevre örgütleri de değişik boyutlarda aktif olarak hareketlerde yer almışlardır.

Avukatlar. HES karşıtı mücadelenin başlatılmasında ve yürütülmesinde yörenin bazı aktivist avukatlarının da büyük rolü vardır. Özellikle önce Bergama mücadelesinde bulunmuş ve daha sonra da Fırtına Vadisi'ndeki HES karşıtı mücadelenin hukuksal olarak kazanılmasında etkin bir şekilde yer alan 'derelerin avukatı' olarak bilinen Yakup Ş. Okumuşoğlu ile yine aynı harekette yer alan avukat Remzi Kazmaz'ın seferberlik süreçlerinde büyük rolleri vardır. Yakup Ş. Okumuşoğlu, özellikle yöre çapındaki birçok davanın avukatlığını üstlenerek hukuki davaların yürütülmesinde ve yine TSM'nin kurulmasında başrol oynamıştır. Bir başka aktivist avukat olan Remzi Kazmaz ise özellikle yerel seferberlik yapılarının kurulmasında etkili olmuştur. Remzi Kazmaz 2007 yılında, HES'lerin muhtemel çevresel tahribatlarını anlattığı açık mektubu ve Fırtına Vadisi'ndeki mücadeleyi anlatan "Vatandaş Mustafa" isimli kendi hazırladığı belgesel filmle yöre halkını mücadele için teşvik etmiştir. Ayrıca DEKAP'ın kurulmasında başrol oynayıp bir dönem başkanlığını üstlenmiştir. Yine Senoz Vadisi'nde dava süreçlerini yürüten avukat Münir Yazıcı'nın, Artvin'de bazı davaları yürüten ve bazı oluşumlarda etkin bir şekilde yer alan avukat Bedrettin Kalın ile Recep Akyürek gibi avukatların seferberlik süreçlerinde etkin rolleri söz konusudur. Yine yöresel aktivist avukatların çabaları dışında, Yakup Ş. Okumuşoğlu'nun ve Bergama hareketinde yer alan bazı avukatların da kurucuları arasında yer aldığı 56 avukatın, ulusal olarak örgütlenen ve yerel mücadelelere destek vermek amacıyla kurduğu Çevre ve Ekoloji Hareketi Avukatları (ÇEHAV) birliği de avukatların oluşturduğu bir seferberlik yapısıdır. ÇEHAV, avukatlar arası bir enformasyon ağı kurarak

dava sonuçlarının paylaşılması, çevre davalarına bakacak avukatlarının eğitimi, dava açacak kişilere avukat temini gibi faaliyetlerle çeşitli çevresel hareketlere ve özellikle de HES'lere karşı açılan davalara destek vermektedirler (Yakup Ş. Okumuşoğlu ile kişisel görüşme, 6 Mart 2013).

Akademisyenler. Seferberlik süreçlerine katkı sağlayan bir diğer aktörler ise bazı çevreci akademisyenlerdir. Akademisyenler, THÖ'lere bilimsel olarak destek sağlayarak HES karşıtı bir söylem oluşturulmasında ve kamuoyu desteğinin alınmasında doğrudan bir etkileri mevcuttur. THÖ'lerin hemen hepsi zaman zaman akademisyenlerle çalışmış, HES'lerin çevresel zararlarını anlatan çeşitli raporlar hazırlamış ve akademisyenlerin katıldığı paneller düzenlemiştir. Özellikle Prof. Dr. Beyza Üstün ve Orman Mühendisi Doç. Dr. Oğuz Kurdoğlu, DEKAP başta olmak üzere THÖ'lerin en çok faydalandığı akademisyenler olmuştur. Beyza Üstün aynı zamanda STHP'nin kurucusu ve başkanıdır. Suyun ticarileştirilmesini durdurmayı amaçlayan oluşum, "nehirler boşa akmamalı" gibi bir slogan etrafında yapılan bütün politika, karar ve uygulamalar ile bu politikaları savunan şirket, hükümet destekli sivil toplum örgütlerine karşı oluşturulmuş bir yapıdır. Bu amaçlarla oluşturulan STHP'nin Başkanı olan Beyza Üstün, yöredeki HES karşıtı panellere katılmış ve oluşumun söylemini THÖ'lere anlatmıştır. Bu karşılıklı etkileşim ve söylem DEKAP nezdinde karşılık bularak DEKAP'ın söyleminin STHP'nin söylemi ile paralelleşmesine ve DEKAP ve FDKP'nin STHP'nin bir bileşeni olmasına yol açmıştır. Oğuz Kurdoğlu da özellikle katıldığı panellerde, HES'lerin bilimsel açıdan yol açacağı olası çevresel tahribatları göstermesi ile toplumsal hareket örgütlerinin taraftar toplamasında etkili olmuştur.

Muhtarlar. Seferberlik süreçlerinde yer alan bir başka kesim ise köy ve mahalle muhtarlarıdır. Muhtarların seferberlik süreçlerinde yer alması hareketin yerel desteği sağlamasında ve güçlü olmasında önemli bir faktör olarak görülmektedir. Özellikle muhtarlar derneği olarak muhtarların tümünün seferberlik sürecine katıldığı ve destek olduğu Fındıklı, Ardanuç, Hopa-Kemalpaşa gibi yerlerde seferberlik yapıları ve halk desteği oldukça güçlü olmuştur. Bu yerlerde muhtarlar THÖ'lerin kurulma süreçlerinde yer almış veya aktif bir şekilde mücadelede bulunmuşlardır. Senoz'da ise 11 köy muhtarının, SYD bünyesinde yer alması bile yörede hiçbir HES projesine izin vermeyecekleri hususunda kararlılığı ve aktif bir mücadelesi söz konusu olmuştur (Senoz Muhtarları ile

odak grup görüşmesi, 17 Nisan 2013). Şavşat ve Arhavi’de ise kısmi ölçüde muhtar desteği olmuştur.

Köylerde HES projelerini gerçekleştirmek isteyen şirketler öncelikle muhtarlarla bağlantı kurmakta ve onların desteğini almaya çalışmaktadır. Çünkü muhtarların desteğinin sağlanması HES projelerinin tepki çekmeden gerçekleştirilmesinde önemli bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Bunu bilen THÖ’ler köydeki muhtarları harekete geçirmeyi ilk planda tutmuşlardır.

Yerel Siyasetçiler. Yerel siyasetçilerin de zaman zaman seferlik yapılarında yer alması veya hareketi desteklemesi söz konusu olmuştur. Bu destek hareketin güçlü olduğu yerlerde daha fazladır. En fazla ve yoğun destek DSP, CHP gibi sol görüşlü yerel parti mensuplarından gelmiştir. Fındıklı, Hopa, Şavşat ve Ardanuç, Arhavi gibi yerlerde DSP, CHP ve diğer sol görüşlü partilerin ilçe başkanları ve temsilcileri bizzat hareketlerde yer almışlardır. DEKAP’ın bünyesinde bu partilerden üyeler bulunmaktadır. AK Partili siyasetçiler oluşturulan THÖ’lerde yer almasalar da zaman zaman hareketlerin güçlü olduğu yerlerde kısmi destekleri söz konusu olmuştur. Belediye Başkanlarının tutumuna bakıldığında ise yine aynı durum söz konusu olmaktadır. CHP’li olan Ardanuç, Hopa ve Şavşat Belediye Başkanları HES’lere karşı bir duruş sergileyerek HES karşıtı mücadeleye destek vermişlerdir. AK Partili olan İkizdere, Fındıklı ve Arhavi Belediye Başkanları ise hareketlerde aktif olarak yer almasalar da zaman zaman HES karşıtı söylemlerde bulunmuşlardır.

Diğer Ulusal Çevreci Örgütler. HES karşıtı seferberlik süreçlerinde değişik boyutlarda yer alan ulusal ölçekteki iki önemli çevre örgütü TEMA Vakfı ve Doğa Derneği’dir. Her iki örgüt her ne kadar başarısızlıkla sonuçlansa da, TSM’nin kuruluşunda başrol oynayarak hareketlerin ulusal boyuta taşınmasında etkili olmuşlardır

Erozyona karşı verdiği mücadele ile tanınan TEMA Vakfı’nın HES karşıtı mücadelede yer almasının geçmişi Fırtına Vadisi olayına kadar uzanmaktadır. Fırtına’daki HES karşıtı harekete Vakfın Rize temsilcisi Nevzat Özer ve hatta zaman zaman onursal başkanı Hayrettin Karaca aracılığıyla destek verilmiştir. Vakfın Doğu Karadeniz hareketine ilk zamanlar desteği ve katılımı ise daha çok Rize il temsilcisi Nevzat Özer

aracılığıyla yerel düzeyde olmuştur. Nevzat Özer, TEMA Vakfi temsilcisi sıfatı ile zaman zaman HES karşıtı eylemler ve söylemlerde bulunmuş ve hatta DEKAP'ın kuruluşunda yer almıştır. Daha sonra TEMA, merkez örgütü başkanı Ümit Gürses aracılığıyla 2010 yılında TSM'nin oluşumunda yer alarak aktif bir şekilde HES karşıtı harekete dahil olmuştur. Son zamanlarda ise TEMA, suyu ticari bir kaynak değil, doğal bir varlık olarak ele alan yeni bir su kanunu hazırlama gayreti içerisinde (Nevzat Özer ile kişisel görüşme, 17 Nisan 2013).

Doğa Derneği de özellikle başkanı Güven Eken aracılığıyla seferberlik sürecinde yerini almıştır. Derneğin etkin bir şekilde bir seferberlik yapısı içerisinde yer alması TSM'nin oluşturulması ile söz konusu olmuştur. TSM'nin oluşumunda etkin bir rol oynayan dernek başkanı Güven Eken, TSM'nin de Yürütme Kurulu Başkanlığı'nı üstlenmiştir. Dernek Güven Eken aracılığıyla çeşitli eylemlerde ve söylemlerde bulunmuştur (Milliyet, 14 şubat 2011; Hürriyet, 13 Mart 2011; Hürriyet, 8 Ağustos 2008; Radikal, 8 Ağustos 2008).

Fakat TEMA Vakfi ve Doğa Derneği'nin seferberlik sürecinde yer alması daha önce belirtildiği üzere özellikle maddi yapılarından dolayı bazı THÖ'ler ve gruplar tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu örgütlerle yerel mücadeleyi zayıflatacağı gerekçe gösterilerek mesafeli durulmaya çalışılmıştır. Bu durumu Yakup Ş. Okumuşoğlu şu şekilde dile getirmiştir (Yakup Ş. Okumuşoğlu ile kişisel görüşme, 6 Mart 2013):

TEMA'nın mütevelli heyeti TÜSİAD'ın yarısıdır. Loç Vadisi'nde mücadele yürütüyorum ben. Oradaki HES'i yapacak firma TEMA'nın mütevelli heyeti içerisinde. TEMA da bize destek veriyor. Bu şu anlama geliyor, sermaye ekoloji hareketlerini içselleştiriyor. Kendi örgüt ile kendisi ekolojik mücadele vermiş oluyor. Böylece gerçekten mücadele edenleri pasifize ediyorlar. Bu yüzden TEMA ile ikircikli kalırız. Doğa derneği ile daha yakın ama onların kaynaklarının nereden geldiği, kimlerden destek aldığı belirsiz. Bu da bizim onlara tam olarak güven duymamız konusunda bizde şüpheler uyandırıyor.

TEMA Vakfi ve Doğa Derneği de seferberlik sürecinde özellikle marjinal ve ideolojik yapılanmalara karşı temkinli davranmıştır. Doğa Derneği bu süreçte daha çok sağ görüşlü kişilerce kurulan İD, SYD gibi derneklerle yakın ilişkiler kurmuştur. Özellikle Doğa Derneği'nin maddi kaynakları üzerine yapılan eleştiriler ve bunun üzerine Güven Eken'in marjinal ve ideolojik yapılanmalara karşı söylemleri de ipleri kopartma noktasına getirmiştir. Örneğin, Güven Eken'e bir toplantı sırasında, "HES şirketlerinden yardım

alıyorsunuz ve HES karşıtı çalışma yürütüyorsunuz bu yaklaşımlarınız bir çelişki doğurmuyor mu?” sorusu yöneltilmiş, bunun üzerine Eken’in verdiği cevapla Derneğin DEKAP ve diğer ideolojik yapılanmalara bakış açısını özetlemiştir (Evrensel, 22 Şubat 2011):

Yok öyle bir şey yalan söylüyorsunuz. Derenin suyunu şirketler, insanlarını da siyasi partiler yağmalamaya çalışıyor. İkisini de vermeyeceğiz. Bugüne kadar bu konularda ağzımı açmadım. ÖDP, Türkiye Komünist Partisi (TKP), Emek Partisi (EMEP) bu vadilerdeki HES mağduru insanları siyasette ele geçirebilmek için plan ve projeler yapıyorlar. Platform kuruyorlar. Önemli bir platform da DEKAP. Ele geçiriyorlar, bunların içinde dolaşıyorlar, vadi vadi geziyorlar. Bütün hikaye bu.

Nevzat Özer, TEMA’nın marjinal gruplara karşı bakış açısını ise şu şekilde özetlemiştir (Nevzat Özer ile kişisel görüşme, 17 Nisan 2013): “TEMA, TSM’nin içinde yer aldı. Fakat yeri geldiğinde marjinal gruplarla birlikte hareket etmek gerekiyor. TEMA için bunu yapmak güç tabii”.

4.4.2. Çerçeveleme Süreçleri

THÖ’ler HES sektöründe hakim konumda bulunan kurumsal mantıklar ve bu mantıklar dahilindeki uygulamalara karşı söylemler geliştirmişlerdir. HES’lerin çevreye ve doğaya olan etkileri, ekonomik ve toplumsal faydaları ve suların kullanımı gibi hususlar temel söylem temalarını oluşturmuştur. HES’lerin bulunduğu çevreye ve doğaya zarar veren bir enerji kaynağı olduğu, hem ulusal hem de yerel düzeyde ekonomik fayda sağlamayacağı ile suların ve akarsuların bir ticari meta olarak görülemeyeceği gibi söylemler, özellikle THÖ’lerin çerçeveleme süreçleri dahilinde dile getirilmiştir.

4.4.2.1. HES’lerin Doğa ve Çevreye Olan Etkilerine Yönelik Çerçevelemeler

Yöredeki HES karşıtı ilk protesto ve eylemlerde de dile getirilen bu çerçeveleme teması, HES’lerin temiz ve çevreci bir enerji kaynağı olduğu yönündeki hakim kurumsal mantık ve bu mantık kapsamındaki uygulamalara karşı geliştirilmiştir. “Enerjiye değil, doğa katliamına karşıyız!”, “Bu dere soykırımına mutlaka son verilmelidir”, “Çevre ve doğa tahribatı durdurulsun!”, “Derelerimiz kurumasin”, “Bu cennet vadileri yok edemezsiniz”, “Vadiler kanser vadisi olmasın” gibi slogan ve söylemlerle vurgulanan bu çerçeveleme teması, tüm THÖ’ler tarafından temel çerçeveleme uğraşları ile topyekün bir

seferberlik ve değişim yaratma adına teşhis, işaret edici ve motive edici çerçeveleme uğraşları dile getirilmiştir.

4.4.2.1.1. Teşhis Çerçevesi

Bu temel çerçeveleme sürecinde HES projeleri aktivistler tarafından doğaya, çevreye, ekosisteme ve hatta insan sağlığına geri dönüşümü mümkün olmayan zararlar veren, katliam ve soykırım projeleri olarak tanımlanmıştır. HES projelerinin hem inşaaşamasında hem de faaliyet aşamasında olmak üzere 2 aşamada olumsuz etkilerinin olacağı vurgulanmıştır. İnşaat aşamasında, yol açma, tünel ve kanal çalışmaları ile enerji iletim hatları için yüzbinlerce ağacın kesilerek ormanların tahrip edilecek olması; tünel inşaatları için patlatma yapılması ve bunun gürültüye, sarsıntıya ve heyelan tehlikelerine davetiye çıkaracak olması; inşaat hafriyatlarının, molozların derelere dökülmesiyle çevre kirliliği ve sellere davetiye çıkarılacak olması gibi hususlar problem yaratan durumlar olarak belirtilmiştir. Faaliyet aşamasına yönelik ise HES'lerin vadilerdeki yoğunlukları nedeniyle derelerin kuruyacağına, vadilerin çölleşeceğine, susucul ve canlı yaşamın yok olacağına; santrallerin yüksek gerilim hatlarının insanların yaşam alanlarından geçmesi nedeniyle de radyasyon etkisinden dolayı insan sağlığına olumsuz etkilerinin söz konusu olacağına yönelik söylemlerde bulunulmuştur.

THÖ üyeleri zaman zaman kişisel tecrübeler ve gözlemlenmiş olaylardan örnekler vererek, bu endişe ve kaygıları görgül olarak doğrulamaya ve kendi güvenilirliklerinin artırmaya çalışmışlardır (*empirical credibility*). Bu anlamda HES inşaatları sırasındaki şirketlerin çevreye yaptığı özensiz uygulamalar ve çevre tahribatları, faaliyet aşamasında ise vadilerde kuruyan derelerden ve ölen balıklardan örnekler gösterilmesi, problematik durumların somut göstergeleri olarak kullanılmıştır. Yine HES'lerin çevreye olası zararlı etkilerine yönelik akademik çevrelerin hazırladığı bilimsel raporlar ve çevreye verilecek olası zararların bir tespiti niteliğinde gösterilen mahkeme kararları söylemin güçlendirilmesi ve meşrulaştırılması adına sıklıkla kullanılmıştır.

Çevreye verilmesi muhtemel zararlar bağlamındaki problemin temel kaynağını ise HES'lerin her türlü bilimsellikten, denetimden, planlamadan uzak bir şekilde tamamen şirketlerin lehinde ve onların insafına bırakılarak gerçekleştirilmeye çalışılması

gösterilmiştir. İnşaat aşamasında şirketlerin çevresel ve insani değerlere hiç önem vermeden, çeşitli usulsüzlüklerle (ÇED raporlarındaki ve süreçlerindeki usulsüzlükler, mahkeme kararlarına uymama gibi) HES projelerini gerçekleştirmek istemesi, problemin bir nedeni olarak belirtilmiştir. Diğer bir önemli neden ise, HES'lerin vadilerdeki yoğunluğu ve denetim eksikliğidir. Tek bir HES projesinden ziyade vadilerde herhangi bilimsel bir planlama yapmadan onlarca HES'e lisans verilmesi, Devlet kurumları veya yetkililerinin şirketler üzerinde yeterince denetim uygulamaması bu nedenler arasında sayılmıştır. HES projelerinin yoğunluğunun olumsuz etkisi daha çok SYD ve İD tarafından ön plana çıkarılmıştır. SYD Başkanı Ali Sukas bu durumu şu şekilde izah etmiştir (Ali Sukas ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013): "...Bu bahsettiğim alanda arka arkaya tespithanesi gibi dizilen proje varlığı, o alanda dere yatağında su bırakmama riskini karşımıza çıkardı. Bu yüzden biz HES'lere karşı yani bu yoğunluğa karşıyız". Yine İD eski başkanı Musa Yılmaz da (Musa Yılmaz ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013): "Bu Vadi'de 3 tane proje olabilirdi. Buna karşı çıkmazdık" diyerek asıl problemin vadilerdeki HES yoğunluğu olduğunu vurgulamıştır. Fakat DEKAP ve bileşenlerine göre ise vadilerde birden çok HES ile tek bir HES'in varlığı arasında bir fark yoktur. Tek bir HES bile çevre ve canlı yaşam üzerinde mevcut anlayış ve düzenlemeler dahilinde olumsuz etkiler yaratmaktadır (Ömer Şan ile kişisel görüşme, 5 Mart 2013; Kamil Ustabas ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013).

Problemin temel kaynaklarını bu şekilde belirten THÖ'ler, sadece kendi karı peşinde koşan, çevresel ve insani değerleri hiçe sayan şirketler ile onlara eylem ve söylemleri ile destek çıkan, gerekli önlemleri almayan, yasal düzenlemeleri yapmayan hükümet ve devlet kurumları betimlemeleri ile (Hükümetler, DSİ, Çevre ve Orman Bakanlığı, valilikler, EPDK gibi), şirket ve devlet kurumlarını bu durumdan sorumlu tutmuşlardır.

4.4.2.1.2. İşaret Edici Çerçeveleme

Problemin çözümüne yönelik yolları belirten işaret edici çerçeveleme uğraşında, THÖ'ler arasında bazı temel ayrılıklar yaşanmıştır. Esasında THÖ'ler arasında iki farklı yaklaşım söz konusu olmuştur. İlki, HES'lere tümünden karşı olmayan uzlaşmacı yaklaşım, diğeri ise HES'lere tamamen karşı olan radikal yaklaşımdır.

Uzlaşmacı yaklaşıma göre, bölgedeki HES projeleri, bilimsel ve uluslararası standartlara dayalı, katılımcı, planlamalar dahilinde çevre ve ekosistemle uyumlu bir şekilde gerçekleştirilebilir. Bu yaklaşımda havza planlaması, bütüncül bakış açısı, can suyu gibi temel meselelere dikkat çekilmekte ve bu yönde düzenlemelerle projeler gerçekleştirilmek istendiğinde HES'lere karşı çıkılmayacağı belirtilmektedir. Havza planlaması, vadilerde çevresel tahribatı en aza indirecek düzeyde, vadilerdeki diğer ekonomik faaliyetlerde gözetilerek kaç tane HES projesi yapılabileceğinin tespit edilmesi ve planlanmasını içermektedir. Bütüncül bakış açısında, tek bir HES projesine bakıldığında vadi için çok fazla tahribat görülemeyeceği fakat tüm HES projelerinin vadi için olası etkilerine bakılması gerektiği belirtilmektedir. Bu anlamda HES'ler için işletilen ÇED süreçlerinin proje bazlı değil, planlanan toplam proje sayısına göre ve vadede öngörülmuş diğer projelerle birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Ali Sukas ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013). Derelere bırakılan cansuyu oranlarının da her bir HES için yetersiz olduğu ve bu oranların %40-60'larda olması gerektiği öne sürülmüştür. SYD ve İD, mücadelesini temelde bu hususlar üzerine temellendirmiştir. Her iki örgüt de çeşitli dönemlerde yaptıkları basın açıklamalarında ve söylemlerinde bu hususları dile getirmişler ve uzlaşmacı bir tutum sergilemişlerdir. Örneğin İD eski başkanı Musa Yılmaz (Musa Yılmaz ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013): "...Havza planlaması yapılması lazım yine. Bu planlamada buranın endemik yapısının vs. dikkate alınması gerekir. Fakat burada böyle herhangi bir çalışma yok" diyerek bu durumu ifade etmiştir. Yine SYD'nin mevcut başkanı Ali Sukas ve Çayeli temsilcisi Ahmet A. Kork bu hususlar hakkında şunları söylemişlerdir (Ali Sukas ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013; Ahmet Ali Kork ile kişisel görüşme, 8 Mart 2013):

...Tüm ekosistemi düşünmek zorundasınız ve ekosistemin sürdürülebilirliğini sağlayacak bir havza planlaması yapılması lazım. Bunun içerisinde sanayi de kurabilirsiniz, yenilebilir enerji kaynaklarıyla ilgili proje geliştirebilirsiniz. Fakat bir plan dahilinde yapılması idi bizim talebimiz. O vadi de bir değil, eğer kaldırıyor 50 proje yapılırsa. Vadinin eko sistemi herhangi bir HES'i kaldırmayacaksa hiç yapılmasın.

Vadi düzeyinde bütüncül bir planın yapılması gerekir. Vadideki her projeyi tek tek değerlendirmem gerekir. Nitekim tek olarak değerlendirdiğinizde her bir proje tek başına vadi için olumsuzluk içermeyebilir. Ama vadede tek proje yok. Mesela burada 14 proje var. Bunların hepsinin çevreye vereceği zararı birden değerlendirmek gerek.

Hareketin amacını bu hususlar üzerine temellendiren bu örgütler, özellikle bilimsel raporları ve havza planlamasının ve bütüncül bakış açısının gerekliliğini, cansuyu

oranlarının yetersizliği gibi hususları vurgulayan yargı kararlarını, işaret edici çerçevelerini daha da güçlendirmek adına basın açıklamalarında ve protesto eylemlerinde zaman zaman kullanmışlardır.

Bir diğer yaklaşım ise mevcut koşullar altında bölgede ve hatta tüm ülkede yapılacak olan tüm HES'leri yatırımdan ziyade katliam projeleri olarak gören ve hepsinin iptalini isteyen radikal bakış açısıdır. Özellikle FDKP, DEKAP ve bileşenleri tarafından işaret edilen bu yaklaşımda, havza planlamaları, bütüncül bakış ve can suyu gibi kavramların kabul edilemez ve pazarlık edilemez olduğu vurgulanarak, yargı kararları, bilimsel raporlar ve talepler doğrultusunda sektörün çözülmesi ve enerji arzının yeniden yapılandırılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu tutumda HES'lerin bir tanesinin bile çevreye olan etkileri açısından kabul edilemezliği kadar, uzlaşmacı söylemlerin AB projelerinde dile getirilmesi, düzenleyici organlarının samimiyetine güvenilmemesi ve suyun kullanım hakkına ilişkin farklı algılayışların etkisi de söz konusu olmuştur. Nitekim bu hususlar DEKAP üyelerince şu şekilde vurgulanmıştır (Kamil Ustabaş ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013; Elyesse Uygun ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013):

...Tümden karşıyız. Şöyle bir şey demiyoruz. Türkiye'deki kimi çevre örgütleri havza planlamaları diye saçma sapan şeyler söylüyorlar. Bir vadi üzerine çevreye zarar vermeden atıyorum on tane HES değil de, bir tane ya da iki tane yapalım. Bir tane bile kurduğunda su işleme giriyor ve o suda bir daha canlıların yaşamasının mümkünatı yok. O vadideki bütün canlılar ölecektir. Canlılar sudan aldıkları kimyasalların hiçbirini alamayacakları için öleceklerdir. Onun için kurulacak bir tane HES de, on tane HES de o vadiye aynı zararı verir. Kaldı ki cansuyu muhabbetine de biz şunu söylüyoruz. Cansuyu vadinin derenin kendisidir. Vadide akan bütün su, o vadinin cansuyudur.

Vadi planlaması bizim de bir ara savunucusu olduğumuz bir şeydi... Vadi planlaması dedikleri şeyi havza planlamasını biz savunuyorduk. Ama bu akılla, bu yaklaşım biçimi ile yapılacak her türlü planlama bu bölgenin resmi olarak yağmalanması anlamına gelir. Çünkü hiçbiri ne vadiyi ne de nehir havzalarını korumak için yapılan planlamalar değil.

İşaret edici çerçeve dahilinde vurgulanan bir başka husus ise, doğaya ve çevreye zararlı HES projelerinden ziyade çevreyle ve ekosistemle daha uyumlu güneş, rüzgar, dalga, jeotermal gibi farklı enerji kaynaklarına yatırım yapılması ve teşvik edilmesi vurgusudur. Bu husus SYD, İD ve FDKP üyeleri ve aktivistleri tarafından sıklıkla vurgulansada, DEKAP ve bileşenleri tarafından daha az vurgulanmıştır. DEKAP bu tür enerji kaynaklarının da çeşitli sıkıntılı durumları olabileceğini vurgulayarak, enerji arzının ne şekilde yerine getirileceğinin tepkiler doğrultusunda yürütme ve yasama organının işi

olduğunu söylemlerinde dile getirmiştir (Ömer Şan ile kişisel görüşme, 5 Mart 2013; Kamil Ustabas ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013)

4.4.2.1.3. Güdüleyici Çerçeveleme

HES projelerinin temiz ve çevreci bir enerji kaynağı olmadığını ileri süren THÖ liderleri, bir takım söylemlerle ve sloganlarla niçin böyle bir harekette kendilerinin yer aldıklarını belirterek kendilerini meşrulaştırmaya ve aynı gerekçelerle yerel halkı da eylem için harekete geçirmeye çalışmışlardır.

Aktivist liderler kendilerini, enerjiye karşı çıkmayan fakat yanlış uygulama ve politikalarla çevre ve doğanın katledilmesine karşı çıkan, atalardan yadigar kalan vadileri, doğal güzellikleri ve yaşam alanlarını korumayı ve gelecek nesillere aynı şekilde aktarmayı vazife bilen, kendileri halk için yaşam alanı mücadelesi veren kişiler olarak tanımlamışlardır. Aynı mücadeleyi yerel halkın da vermesi gerektiğini vurgulayarak yerel halkı da teşvik etmişlerdir. Yine aktivist liderler bölgenin ve vadilerin eşsiz güzelliklerini de ön plana çıkararak böyle yerlerin kendileri ve ülke için korunması gereken bir değer olduğunu vurgulamışlardır. Bu teşvik edici çerçeveleme Tablo 3’de görüleceği üzere bazı slogan ve söylemlerde vurgulanmıştır.

Tablo 3: Temel Güdüleyici Slogan ve Söylemler

Bu Vadi bize Allah’ın bir lütfü. Bu Vad’iyi korumak yaşatmak bizim temel öncelikli görevlerimizden bir tanesidir.	İD Basın bildirisini (Mayıs 2008)
“Dünyanın en değerli 200 vadisinden birine sahiptin. Elinden alınıyor”	İD Basın bildirisini (Mayıs 2008)
“Geleceğe güzel bir çevre, yaşanabilir bir doğa ve kalkınabilir bir İkiyere bırakmak için kötü gidişi gören tüm İkiyedereliler...”	İD Basın bildirisini (14 Nisan 2009)
“Bu gidişata dur dememiz gerekmektedir. Duyarlı Senoz halkı, sivil toplum örgütleri,TEMA Vakfı gibi kuruluşlar bu katliama sessiz kalmaz.”	SYD Basın açıklaması (25 Kasım 2007)
Bu güzellikleri birileri çıkıp şimdi yok etmek istiyor. Bu katliama hep beraber ‘dur’ deme zorunluluğumuz var.”	SYD Başkanı Mahmut Akyıldız (21 Nisan 2008)
“Dereleriyle, ormanlarıyla, yaylalarıyla, kültürü ile eşsiz güzelliğe sahip Fındıklı’ya doğa sever vatandaşlar sahip çıkacaktır”	FDKP Slogan
“Geleceğimiz İçin, Çocuklarımız İçin, Sağlıklı Bir Çevrede Mutlu Yaşantımız İçin; HES’lere Hayır Diyoruz”.	FDKP Slogan
“Atalarımızdan emanet aldığımız bu cennet gibi doğayı koruyabilmek için, çocuklarımızın geleceği için, yarınımız için karşı çıkma cesareti gösteren Şavşat’ın güzel insanları, direngen ve onurlu insanları”.	ŞDKP Basın açıklaması

4.4.2.2. HES'lerin Ekonomik ve Toplumsal Fayda Boyutuna Yönelik Çerçevelemeler

Bu çerçeveleme teması, baskın aktörler tarafından vurgulanan, HES'lerin "ülkenin kalkınmasına katkı sağlayacağı" ile "yerel halka istihdam anlamında maddi faydalar sağlayacağı" gibi söylemlere tepki olarak doğmuştur. Bu çerçeve dahilinde HES'ler, THÖ aktivistleri tarafından yöre insanlarına ekonomik ve sosyal yönü ile hiçbir katkısı olmayan, ülkenin enerji ihtiyacını karşılama noktasında yetersiz kalacak ve ülke kaynaklarının heba edilmesine neden olacak projeler olarak nitelendirilerek yöre halkı veya tüm ülke için alternatif çözümler dile getirilmiştir. Hemen her THÖ tarafından vurgulanmakla birlikte, hareketini bu söylem çerçevesinde yoğunlaştıran THÖ'ler İD ve FDKP olmuştur.

4.4.2.2.1. Teşhis Çerçevelemesi

Teşhis çerçevelemesi kapsamında temel problemlerden biri olarak bölgede ve vadilerde yapılacak HES'lerin ülkenin enerji ihtiyacının karşılanmasında yetersiz kalacak olması gösterilmiştir. Diğer bir problem ise, HES'lerin ifade edildiği gibi bölgede yaşayan insanlara kayda değer bir istihdam sağlamayacağı, aksine bölge insanın geçimini sağladığı turizm, hayvancılık, arıcılık, tarım gibi faaliyetlere darbe vurması ile onları daha da fakirleştirip göçe zorlayacak olması belirtilmiştir.

Bölgede yapılacak olan HES'lerden üretilen enerjinin özellikle gelecek yıllardaki enerji ihtiyacı ve ekonomik büyüme ile karşılaştırıldığında çok düşük düzeyde kalacağı iddiası, HES'lerin ülkenin enerji ihtiyacını karşılamayacak bir enerji kaynağı olduğu yönündeki söylemlerin temel argümanını oluşturmuştur. Elde edilecek enerji miktarının enerji ihtiyacını karşılamadaki yetersizliği gerekçe gösterilerek, böyle düşük düzeydeki bir üretim için vadilere ve akarsulara dokunulmaması gerektiğinin altı çizilmiştir. THÖ aktivistleri Türkiye'nin mevcut enerji ihtiyacı, gelecekteki muhtemel enerji ihtiyacı ve HES'lerden elde edilecek enerji ihtiyacını rakamlarla ve yüzdelerle ifade ederek söylemlerini güçlendirmeye çalışmışlardır. Örneğin İD eski başkanı Musa Yılmaz enerji üretimindeki yetersizlik iddiasını şu şekilde ifade etmiştir (Musa Yılmaz ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013): "Türkiye enerjisinin %006 gibi bir oranda oradan enerji elde edilecek. Bütün Karadeniz için söylüyorum bunu. 20 yıl sonra %001'e düşecek. Çok

büyük bir enerji açığını kapatacak bir bölge değil. Bu resmi verilerdir.” Yine FDKP üyelerinden Avni Ertaş (Avni Ertaş ile kişisel görüşme, 7 Mart 2013): “Türkiye çapındaki bütün HES’ler yapılırsa Türkiye’deki enerjinin %3-4’ünü karşılayabiliyor ancak. Ülkede ise ekonomi normal seyrinde devam ederse %5 enerji ihtiyacı doğuyor. Samimi olarak tartışırsak bu HES’ler enerji ihtiyacını karşılamada çok yetersiz.” ifadeleri ile HES projelerinin enerji elde etmedeki payının azlığını vurgulamıştır.

HES projelerinin tam kapasite çalışmasının mümkün olmayacağı vurgusu da ekonomik boyutta vurgulanan bir başka söylem olmuştur. Aktivistlere göre su debileri yeterli bilimsel araştırma ve ölçümler yapılmadan masa başında hesaplanmaktadır. Bu nedenle HES’lerin birçoğu kurulu gücünden daha az enerji üretecek ve ulusal enerji üretimine katkı daha da az olacaktır. Aktivistler bu durumu, projelerin ÇED raporlarındaki su akış debileri ile kendi kişisel ölçümlerini ve tecrübelerini karşılaştırarak örneklerle dile getirmişlerdir.

Bölgede yapılacak HES projelerinin bölge insanına istihdam anlamında bir katkı sunmayacağı yine çokça belirtilen bir problem olarak gösterilmiştir. THÖ aktivistleri HES projelerinin ancak inşaat aşamasında ve en fazla iki yıl süre için bölge insanına istihdam sağlayarak katkı sunacağını, faaliyet aşamasında ise en fazla 1-2 kişiye istihdam olanağı sunacağını ifade etmişlerdir. Özellikle faaliyet aşamasında çok fazla eleman gerektirmeyen santraller olması ve yapılacak işlerin bölgede pek bulunmayan teknik elemanlara dayanması, bu durumun temel dayanağı olarak gösterilmiştir. Yine HES projelerinin oluşturacağı çevresel tahribatlar nedeniyle vadilerdeki doğal dengenin, güzelliklerin, bitki örtüsünün bozulması gibi nedenlerle yerel halkın, turizm, tarım, hayvancılık, arıcılık gibi faaliyetlerinin de sekteye uğrayacağı ve bu nedenle bölge halkının daha da fakirleşip göçe zorlanacağı hususu da dile getirilmiştir.

Bu problemlerden sorumlu olanlar ise HES yatırımları altında ülkenin ve milletin kalkınmasından çok kendi kârını, rantını düşünen şirketler ile buraları bu şirketlere açan hükümetler olarak gösterilmiştir. Çünkü aktivistlere göre, bu projeler ülkeye ve bölgeye katkı ve faydadan çok şirketlere katkı ve gelir sağlamaktadır. Hükümet ve devlet yetkilileri de, bölge halkının kârından çok sermaye sınıfının kârını düşünmekte ve onlara rant sağlamaktadır.

4.4.2.2.2. İşaret Edici Çerçeveleme

THÖ aktivistleri ulusal enerjiye olan katkı azlığını ve bu kadarlık bir katkı için vadilerin katledilmemesi gerekliliğini gerekçe göstererek, devlet yetkililerine enerji açığının giderilmesine daha fazla katkı sağlayacağını düşündükleri tasarrufa dayalı alternatifler sunmuşlardır. Özellikle Türkiye'deki elektrik kayıp kaçak oranlarının fazlalığına (%20-25) işaret edilerek, kayıp kaçak oranlarının azaltılarak enerji açığının kapatılmasına olan katkının daha fazla olacağı belirtilmiştir. Yine tasarruflu ampullerin kullanılması, mevcut barajların tam kapasiteye çıkarılması gibi alternatifler sunulmuştur. Bu şekilde ulusal ekonomiye daha fazla katkı sağlanacağı belirtilmiştir.

Bölge insanı içinse, istihdama daha fazla katkı sağlayacağı düşüncesiyle farklı alternatiflere işaret edilmiştir. Her bir THÖ aktivistlerince yöre insanının gelirini artırmaya yönelik farklı alternatifler dile getirilse de, İD ve FDKP mücadelesini bu farklı alternatifler üzerine yoğunlaştırmıştır. Her iki THÖ de, İkizdere veya Fındıklı'nın HES'lerle değil, turizm başta olmak üzere tarım, hayvancılık, arıcılık gibi faaliyetlerle kalkınacağına, bu yüzden bu tür yatırımların yapılması gerekliliğine işaret etmişlerdir. İD, "İkizdere turizmle kalkınacak" "4 mevsim turizm", "Bacasız sanayi turizm" gibi sloganlarla buna işaret ederken; FDKP "HES'lere hayır ama ekolojik turizme evet", "Fındıklı turizmle kalkınacaktır" gibi sloganlarla bunu dile getirmiştir. Vadilerin doğal güzellikleri ile turizm için bir değer taşıdıkları, dolayısıyla buralara turizm yatırımları yapılması gerektiği ve bu yatırımlardan elde edilecek gelirin HES'lerden elde edilecek gelirden kat kat daha fazla olacağı her iki THÖ tarafından belirtilmiştir. Ayrıca ulusal ekonominin de bundan katkı sağlayacağı dile getirilmiştir.

4.4.2.2.3. Güdüleyici Çerçeveleme

Yerel halkın seferberlik sürecine çekilmesi için, HES projelerinin halkın gelir kaynaklarını ve yaşam alanlarını mahvedeceği ve buralarda yaşayan halkı göçe zorlayacağı belirtilerek, halkın atalarından kalan bu yaşam alanlarına sahip çıkması ve gelecek nesillere yaşanabilir bir alan bırakması gerektiği vurgulanmıştır. "İkizdere işsiz, dereleri susuz kalmasın! Geleceğine sahip çık!...", "Geleceğe güzel bir çevre, yaşanabilir bir doğa ve kalkınabilir bir İkizdere bırakmak için kötü gidişi gören tüm İkizdereliler...", "Biz

çocuklarımızın geleceği ve onuru için buradayız ya siz”, “Fındıklı halkı deresine, suyuna ve yaşam alanlarına sahip çıkıyor ve çıkacaktır.” gibi temel söylem ve sloganlar bu hususlara dikkati çekmektedir.

4.4.2.3. Suyun Kullanımına İlişkin Çerçevelemeler

“HES’lere hayır, satılık suyumuz yoktur”, “Su hayattır, satılmaz”, “Ticarileşmesine karşı derelerimize sahip çıkıyoruz”, “Dereler özgürdür, özgür akacak”, “Kullanım hakkı devredilemez, sular kamunundur” gibi temel sloganlar ile ifade edilen suyun sadece enerji amaçlı kullanılmayacağına ilişkin çerçeveleme teması, diğerlerinden daha sonraki süreçte 2009 yılının başlarından itibaren dillendirilmeye başlanmıştır. Bu çerçeve teması Türkiye’deki tüm akarsuların enerji amacı ile kullanılması gerektiğine işaret eden ve “Su akar Türk yapar” söylemi ile dile getirilen hakim kurumsal mantığa tepki olarak doğmuştur. Bu söylemin ortaya çıkışında suyun ticarileştirilmesi girişimlerine tepki olarak kurulan STHP ile bölgedeki THÖ’lerin temasları ve etkileşimleri etkili olmuştur. 2009 yılında Mart ayında gerçekleşen Türkiye’deki “Dünya Su Konseyi” toplantısı öncesi, STHP’nin hazırlamış olduğu “Suyun Ticarileştirmesine Hayır” bildirisi altına imza atan ve bu platformun bir bileşeni haline gelen DEKAP, FDKP ve daha sonraki süreçte kurulan TSM bu çerçeveleme teması üzerine yoğunlaşmıştır.

4.4.2.3.1. Teşhis Çerçevelemesi

Teşhis çerçevelemesi boyutunda temel problemler olarak, HES’ler ile bütün vadilerdeki suların, derelerin ticarileştirilmesi ve özelleştirilmesi, yağma edilmesi gösterilmiştir. Enerji elde etme kaygısından ziyade, su kullanım anlaşmaları ile tüm su kaynaklarına el koyulması ve satın alınmasının, suyun ticari bir meta haline dönüştürülmesinin ve vadede yaşayan tüm canlıların yaşam için gerekli olan sudan koparılmasının söz konusu olduğu veya olacağı vurgulanmıştır.

Problemin kaynağının, DSİ ve özel şirketler arasında yapılan su kullanım anlaşmaları olduğu ifade edilmiştir. Bu çerçeve üzerinde yoğunlaşan THÖ aktivistlerinin iddialarına göre, su kullanım anlaşmaları ile yapılan bütün HES’ler, Türkiye’nin sularının satılması projeleridir. Asıl amaç enerji elde etmek değildir. Su kullanım hakkını elde eden

şirketler suları ve dereleri enerji elde etmek amaçlı kullanmaktan ziyade başka amaçlar için kullanabilecektir. Bölgenin temiz içme sularına sahip olup pazarlamak, balık çiftlikleri kurmak, tesisin bulunduğu yerdeki yer altı ve yer üstü zenginliklerden (Maden, doğalgaz gibi) faydalanmak gibi gizli amaçlar söz konusudur. (Ömer Şan ile kişisel görüşme, 5 Mart 2013; Hüseyin Acar ile kişisel görüşme, 7 Mart 2013; Saltuk Deniz ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013). Aktivist örgüt liderleri kimi zaman şirketlerle yaşadıkları tecrübelerden ve kamuoyuna yansıyan olaylardan örnekler vererek (Şirket yetkilisinin dereden su numunesi alırken yakalanması, bir firmanın HES alanındaki suyu belediyeye satması gibi), kimi zaman da gelecek yıllarda Dünya’da görülmesi muhtemel su kıtlığı ve sonucunda yaşanması beklenen su savaşları ile bölgenin zengin kaynaklarını ilişkilendirerek iddialarını güçlendirme yoluna gitmişlerdir.

Bir diğer problem kaynağı olarak, su kullanım haklarının devriyle alakalı bir şekilde bölge insanı dahil tüm canlıların suya erişim haklarının kısıtlanması gösterilmiştir. Oysa aktivistlerin söylemlerine göre su ticari bir mal değil, tüm canlıların yaşamını sürdürebilmek için ulaşmaya hakkının olduğu doğal bir varlık, ekolojik sistemin ayrılmaz bir parçasıdır. Tüm canlıların sudan yararlanma hakkı vardır. Suyun sadece enerji amaçlı olarak kullanılması ve ticarileştirilmesi demek bütün canlıların su ve yaşam haklarının elinden alınması demektir.

Problemden sorumlu olanlar ise şirketler ve devlet yetkilileri olarak gösterilmiştir. Emperyalist ve kapitalist vurgular yapılarak şirketler, Karadeniz’in temiz suları ile yeraltı ve yerüstü zenginliklerini ele geçirmek isteyen uluslararası sermaye ve onun işbirlikçisi olan yerli sermaye olarak nitelendirilmiştir. Hükümet başta olmak üzere devlet yetkilileri ve kurumları da, bölge ile temiz ve bol olan sularını sermayeye açan, AB, Birleşmiş Milletler (BM), İsrail gibi bir takım küresel güçlerle ve devletlerle işbirliği yapanlar olarak nitelendirilerek suçlanmıştır.

4.4.2.3.2. İşaret Edici Çerçeveleme

İşaret edici çerçeveleme boyutunda ise, genel olarak suların ticarileştirilmesi, satılması ve birilerinin mülkiyeti altına sokulmasının kabul edilemez olduğu ve tüm canlıların suya erişim hakkı olduğu belirtilerek, tüm su kullanım hakkı anlaşmalarının ve

HES lisanslarının iptal edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Tabiki burada DEKAP ve bileşenleri ile FDKP tarafından çok daha keskin bir tavır sergilenmesi söz konusudur. Bu rgtler, bölgede yapılacak tüm HES'ler için hiçbir pazarlık yapmayı, havza planlaması ve can suyu gibi kavramları kabul etmemeyi, bütün projeler durdurulup iptal edilinceye kadar mücadele etmeyi benimsemişlerdir. TSM ise biraz daha uzlaşmacı bir tutum sergileyerek, tüm kamuoyunun kabul ettiği bir su politikası oluşturuluncaya ve yerel halkların kabul ettiği bütüncül ve havza bazlı planlar yapılıncaya kadar tüm HES'lerin iptal edilmesi yönünde hareket etmiştir. TSM'nin bu uzlaşmacı tavrı DEKAP ve bileşenleri başta olmak üzere bazı kesimler tarafından hoş karşılanmamıştır. TSM'nin savunduğu havza planlamasının, AB'nin su ereve direktifindeki havza entegre planlamasına denk düştüğü ve havza planlanması konusunda samimi olunmadığı gibi söylemlerle havza planlamasının kabul edilemez olduğu vurgulanmıştır. İşaret edici erevelemedeki bu farklılıklar, TSM'nin hareketleri tek bir çatı altında toplayamamasında ve hareketlerin parçalı ve yerel kalmasında etkili olmuştur.

4.4.2.3.3. Güdüleyici ereveleme

Yerel halkı seferberliğin içine çekmek için daha önceki çerçeveleme temalarında kullanılan söylemler kullanılmıştır. Aktivist liderler kendilerini, enerjiye karşı olmayan fakat enerji için ya da başka amaçlar için yaşam alanlarının ellerinden alınmasına karşı çıkan, yaşam alanı ve su hakkı mücadelesi veren vatandaşlar olarak nitelendirmişlerdir. Bu doğrultuda da yerel halkı toprağını, suyunu, deresini koruması, savunması ve yaşam alanlarına sahip çıkması gereken kesimler olarak erevelelendirerek, yerel halkı HES karşıtı eylemde bulunmaya teşvik etmeye çalışmışlardır.

4.4.3. Kolektif Eylem Repertuarları

Doğu Karadeniz olayında TH'ler ve aktivistler birçok olağan ve olağan olmayan eylemlerde bulunmuşlardır. Bu eylemler çoğunlukla TH'ler aracılığıyla gerçekleştirilirken, zaman zaman TH'ler tarafından planlanmayan ya da onlardan bağımsız köylülerin ve yerel halkın gerçekleştirdiği eylemler de söz konusu olmuştur. Bu eylemler de bu kısımda ele alınmıştır.

4.4.3.1. Olağan Eylemler

Doğu Karadeniz olayında THÖ ve aktivistler sıklıkla hitap edici ve usuli olarak adlandırılan eylemlere başvurmuşlardır.

4.4.3.1.1. Hitap Edici Eylemler

Hitap edici eylemlere, HES karşıtı mücadeleyi kamuoyunun gündemine taşımak, devlet yetkililerinin talepler doğrultusunda adım atmasını sağlamak ve taraftar toplamak gibi sebeplerle başvurulmuştur. Bu eylemler arasında, basın açıklamaları, bildirimleri ve toplantıları, THÖ'ler tarafından düzenlenen bilimsel toplantı ve etkinlikler, idari başvurular ve lobileme eylemleri, STK deklarasyonları ve diğer etkinlikler (festival, şenlik, dayanışma geceleri gibi) yer almaktadır.

Basın açıklamaları, bildirimleri ve toplantıları. Aktivistlerin en çok başvurduğu hitap edici eylem türü basın açıklamaları ve bildirimleri olmuştur. Basın açıklamaları ve bildirimleri daha çok kendi internet siteleri üzerinden veya ulusal ve yerel yazılı basına yapılan açıklamalar ile THÖ'ler tarafından başvuru olan bir yöntem olmuştur. Basın açıklamaları ve bildirimlerinde Tablo 4'ten de görüleceği üzere, HES projelerine karşı itiraz nedenleri, istek veya talepler, yargı kararlarının, bilimsel çalışmaların ve raporların paylaşılması, yargı kararlarına uymaya ve mücadeleye davet, mücadele hakkında halkın bilgilendirilmesi, devlet yetkilileri ve şirketlerin eylem ve söylemlerine yönelik cevaplar gibi konular işlenmiştir. Bunun dışında Dünya Su Günü, Çevre Günü gibi günlerde çevreye ve suyun kullanımı gibi konulara ilişkin olarak basın açıklamaları yapılmıştır. Basın açıklamaları ve bildirimlerini en çok İD, FDKP ve DEKAP kullanmakla birlikte, diğer örgütlerde bu eylem biçimini zaman zaman kullanmışlardır. İD, SYD, FDKP gibi THÖ'lerin basın açıklamalarında kimi zaman şirketleri ve devlet aktörlerini suçlayıcı ve kınayıcı ifadeler bulunmakla birlikte, bu açıklamalar daha çok vadilerdeki mücadele süreçleri ile itiraz ve talepler dile getirilmiştir. DEKAP ve bileşenleri ile TSM'nin yaptığı basın açıklamaları ise çoğunlukla başta Çevre ve Orman Bakanı olmak üzere devlet yetkilileri ve kurumlarının eylem ve söylemlerine karşılık olan, onları suçlayan, kınayan, istifaya davet eden çok daha agresif düzeyde açıklamalar şeklinde olmuştur.

Her ne kadar THÖ'ler arasında üslup ve söylem farklılıkları bulunsa da, yapılan basın açıklamaları ve bildirilerin THÖ'lerin kendilerini meşrulaştırmalarında, talep ve isteklerini duyurmalarında, halkı mücadele sürecine çekmelerinde önemli bir stratejik eylem biçimi olarak kullanıldığı görülmektedir.

THÖ aktivistleri zaman zaman basın toplantıları da gerçekleştirmişlerdir. Özellikle İD, Kadem Ekşi başkanlığı döneminde yerel ve ulusal basın mensuplarının yer aldığı basın toplantıları yaparak endişe ve talepleri anlatmış ve kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmıştır. DEKAP da zaman zaman kurucu başkanı Remzi Kazmaz aracılığıyla bu tür toplantıları gerçekleştirmiştir.

Bilimsel ve bilgilendirici faaliyetler. Basın açıklamaların ardından THÖ'lerin başvurduğu bir başka hitap edici eylem türü ise bilimsel toplantılar, paneller, halkı bilgilendirme toplantıları düzenleme ve bilimsel raporlar hazırlatmadır. Bu tür faaliyetler İD, FDKP ile DEKAP ve bileşenleri tarafından Tablo 4'ten de görüleceği üzere birçok kez gerçekleştirilmiştir.

Bilimsel toplantılar, İD'nin düzenlediği kurultaylar gibi geniş katılım olan ya da FDKP ve DEKAP'ın düzenlediği gibi Prof. Dr. Beyza Üstün ve Doç. Dr. Oğuz Kurdoğlu gibi belirli akademisyenlerin ya da aktivist liderlerin katıldığı paneller, çalıştaylar ve bilgilendirme toplantıları şeklinde olmuştur. Toplantılarda sinevizyon gösterilerinden de yararlanılmasıyla HES'lerle ilgili filmler, belgeseller izlettiler HES projelerinin çevreye olan zararlı etkileri gösterilmeye çalışılmış ve halkı bu konuda bilinçlendirmek, bilgilendirmek amaçlanmıştır. Yine bilgilendirme toplantılarında basın açıklamalarında olduğu gibi, mücadele süreci ile ilgili halkın bilgilendirilmesi veya örgütlerin gerçekleştirdiği veya gerçekleştireceği eylemlerle ilgili danışma, istişare (Örneğin İD'nin Sit başvurusuna ilişkin İkizdere'de yaptığı istişare toplantıları veya SYD'nin Karadeniz Elektrik A.Ş. ile anlaşması öncesi yerel halkla istişare toplantıları gibi) yapılması amaçlanmıştır.

İdari başvuru ve lobi eylemleri. THÖ'lerin ve yerel halkın idari başvuruları, dilekçeleri ve mektup gönderme eylemleri, imza kampanyaları ve siyasi elitlere yapılan lobi eylemleri bu kategoridedir.

Tablo 4: Doğu Karadeniz Hareketinde Gerçekleşen Hitap Edici Eylemler

Eylem Alanları veya Aktörleri	Aktivistlerin Hitap Edici Eylemleri	Tarih
İKİZİDERE	İD, İstanbul'da HES'ler konulu geniş halk katılımlı bir toplantı düzenledi.	Nisan 2008
	İD 2. Olağan Kongresi'nde, HES projelerine ilişkin bildiri dağıtıldı.	Mayıs 2008
	İD Başkanı Kadem Ekşi, CNNTÜRK'te yayımlanan Gündem programında HES projelerine ilişkin açıklamalarda bulundu.	Mayıs 2008
	İD öncülüğünde İkizdere STK'larını İkizdere'de HES projelerine karşı Ortak Deklarasyon yayınladılar.	Mayıs 2008
	İD yöneticileri İkizdere'deki HES projeleri ile kaygılarını anlatmak için Başbakan'dan randevu aldı.	Haziran 2008
	İD, İkizdere Vadisi hakkında "Ekolojik Bazlı Ulkesel Değerlendirme Raporu" hazırlattı.	Temmuz 2008
	İD, İkizdere'deki HES projelerine ilişkin bir basın bildirisini yayınladı.	Temmuz 2008
	İD, HES projelerine ilişkin II. İkizdere Kurultayı'nı gerçekleştirdi.	Ağustos 2008
	İD Başkanı Kadem Ekşi, HES projelerine ilişkin basın sohbeti gerçekleştirdi.	Eylül 2008
	İD, kamuoyuna basın açıklaması yaptı (Başbakanın İkizdere seyahati esnasında HES karşıtı pankartların kaldırılması üzerine).	Eylül 2008
	İD, "Rize gerçeği ve HES'ler" konulu bir basın bildirisini yayınladı.	Kasım 2008
	İD, basın açıklaması yaptı (Cevizlik HES yürütmeyi durdurmaya yönelik karar üzerine).	Şubat 2009
	İD, basın açıklaması yaptı (yerel seçimler ve HES projeleri üzerine).	Mart 2009
	İD, basın toplantısı düzenledi.	Nisan 2009
	İD Yönetim Kurulu, İkizdere ve HES projelerinin çevresel boyutuna ilişkin teknik bir gezi düzenledi.	Nisan 2009
	İD, basın açıklaması yaptı (Çevre Gününde Cennet Vadinin Sessiz Çığlığı adlı).	Haziran 2009
	İstanbul Kadıköy'de, İD ve İkizdereli çevreciler "Uluslararası Çevre Kısa Film Festivaline" katıldı.	Haziran 2009
	İD Başkanı Kadem Ekşi, basın açıklaması yaptı (Çevre ve Doğa Katliamı Durdurulsun adlı).	Haziran 2009
	İD, 'H2SOS Suyu Arama Konferansı'na katıldı.	Haziran 2009
	İD, basın açıklaması yaptı (HES projelerinin İkizdere'de yaşanan sellere etkisi üzerine).	Temmuz 2009
	İD, İkizdere'deki HES projelerinin çevresel etkileri üzerine bir bilimsel rapor hazırlattı.	Temmuz 2009
	İD Başkanı Kadem Ekşi, NTV'de "Yeşil Ekran" programına konuk oldu.	Ağustos 2009
	İD başkanı Kadem Ekşi, Kaçkar TV'de "Gündem" Programına konuk oldu.	Ağustos 2009
	İD tarafından III. İkizdere Kurultayı düzenlendi (küreselleşme, sürdürülebilir kalkınma, turizm konulu).	Ağustos 2009
	İD, basın açıklaması yaptı (Karadeniz'de dere soykırımına son adlı).	Eylül 2009
	11. Türkiye Enerji Kongresi'ne katıldı (Sebahattin Demircan, Gül Göktepe ve Kadem Ekşi'nin ortak imzasıyla bir bildiri yayımlandı).	Ekim 2009
	İD, Forum 2009 Trabzon'a katıldı (TMMOB EMO Trabzon Şubesi Tarafından "Doğu Karadeniz Bölgesi Hidroelektrik Enerji Potansiyeli ve Bunun Ülke Enerji Politikalarındaki Yeri" konulu forum).	Kasım 2009
	İD, basın açıklaması yaptı (İkizdere'de mücadele devam ediyor adlı).	Aralık 2009
	İD, basın açıklaması yaptı (Cevizlik HES şirketi Sanko Holdinge karşı).	Aralık 2009
	İD, basın açıklaması yaptı (Derneğin HES görüşü hakkında).	Ocak 2010
	İD, basın açıklaması yaptı (İkizdere'de dere soykırımına devam adlı).	Ocak 2010
	İD, basın açıklaması yaptı (Karanlık tünellere hayır adlı).	Ocak 2010
İD Yönetim Kurulu üyeleri, Rize Valisi'ni ziyaret etti ve faaliyetleri hakkında bilgiler sundu.	Ocak 2010	
İD, TSM'nin kurulduğu İkizdere toplantısına katıldı.	Ocak 2010	
İD, yerel ve ulusal basın mensupları ile HES'lere ilişkin bilgilerin verildiği bir basın toplantısı gerçekleştirdi.	Ocak 2010	
Dereköy-Demirkapı HES iptal kararı üzerine İD vekili avukat Yakup Ş. Okumuşoğlu bir basın açıklaması yaptı.	Mart 2010	
İD, basın açıklaması yaptı (HES projelerinin durdurulmasına imkan verecek sit	Mart 2010	

	kararı hakkında İkizdere halkını bilgilendirmek için).	
	İD, "4. Geleneksel İkizdere Birlik Dayanışma ve İstişare Toplantısı" düzenledi.	Nisan 2010
	İD, basın açıklaması yaptı (Havza planlamaları hakkında).	Mayıs 2010
	ID, İkizdere'de Sit konusunun tartışıldığı istişare toplantısı düzenledi.	Mayıs 2010
	ID, basın açıklaması yaptı (faili meçhul cinayet adlı).	Temmuz 2010
	ID, basın açıklaması yaptı (Doğu Karadeniz'in geleceği nasıl şekilleniyor adlı).	Ağustos 2010
	İD yönetimi tarafından Başbakan ve Çevre ve Şehircilik Bakanı ile bir randevu talebinde bulunuldu.	Eylül 2010
	İD, basın açıklaması yaptı (İkizdere'nin sit alanı edilmesi kararı üzerine).	Ekim 2010
	ID Başkanı Musa Yılmaz, basın açıklaması yaptı (İkizdere'deki sit belirsizliği hakkında).	Şubat 2011
	İD, basın açıklaması yaptı (Selin 2 HES Projesi'nin durdurulması üzerine).	Şubat 2011
	ID basın açıklaması yaptı (Zorlu Enerji Grubu'nun İkizdere HES kapasite artırımı talebi üzerine cevaben).	Ocak 2012
	ID, basın açıklaması yaptı (İkizdere; doğasını, geleceğini, ekosistemini ve suyunu korumaya devam edecektir adlı ve Zorlu Enerji'ye cevaben).	Ağustos 2012
ÇAYELİ	SYD, kamuoyuna basın açıklaması yaptı (Senoz'daki HES projelerine karşıtlığın ve mahkemeye başvurmanın nedenleri hakkında).	Kasım 2007
	SYD yöneticileri, dönemin Başbakan Yardımcısı Hayati Yazıcı ile Çayeli Senoz'da HES projelerine ilişkin temaslarda bulundu.	Mart 2008
	11 Köy muhtarı, EPDK'ya yeni HES lisansları verilmemesi için başvuruda bulundu.	Haziran 2008
	SYD yöneticileri, dönemin Başbakan Yardımcısı Hayati Yazıcı ve Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu ile Çayeli Senoz'da HES projelerine ilişkin temaslarda bulundu.	Temmuz 2008
	SYD, basın açıklaması yaptı (Uzundere I HES'in yürütmesinin durdurulması üzerine).	Aralık 2008
	SYD, basın açıklaması yaptı (HES karşıtı mücadele hakkında).	Ağustos 2009
	Köy muhtarları, İl Çevre ve Orman Müdürlüğüne, HES çalışmalarının durdurulması için dilekçe ile müracaat etti.	Mart 2010
	Dernek yönetiminden bir ekip Çevre ve Orman Bakanlığı Müsteşarı ve ilgili üst düzey yöneticileri ile Bakanlıkta organize edilen bir toplantıda görüştü (Vadi'deki projelerin durumu, bunlara karşı derneğin yaklaşımı anlatıldı).	Eylül 2010
	SYD, basın açıklaması yaptı (Karadeniz Elektrik A.Ş. ile yapılan anlaşma ve derneğin HES mücadelesi hakkında).	Ekim 2010
	SYD, basın açıklaması yaptı (Uzundere II HES'e "ÇED Olumlu" kararı verilmesi üzerine).	Mart 2011
	SYD, basın açıklaması yaptı (Melikom HES ve Uzundere II HES için verilen yürütmeyi durdurma kararı üzerine).	Mart 2011
	FINDIKLI	Dünya Su Günü'nde panel düzenlendi ve "HES'lere hayır, eko turizme evet" adlı bir deklarasyon yayımlandı.
FDKP, "HES'lere hayır, turizme evet" konulu 2 bin 555 imzalı dilekçeyi Rize Valiliği Çevre ve Orman Müdürlüğüne sundu.		Haziran 2007
FDKP, basın açıklaması yaptı (Paşalar HES üretim lisansı verilmesi sonrası).		Şubat 2008
FDKP temsilcileri, Fındıklı'nın önemli sorunlarının dile getirildiği Ulusal TV'deki canlı yayımına katılarak HES endişelerini ve itiraz nedenlerini anlattı.		Şubat 2008
FDKP, basın açıklaması yaptı (Paşalar HES Projesi'nin Çağlayan Vadisi üzerindeki olası etkilerine yönelik).		Şubat 2008
Fırtına Vadisi'ndeki HES mücadelesini anlatan "Vatandaş Mustafa" filminin galası, FDKP organizatörlüğünde Fındıklı'da yapıldı.		Şubat 2008
FDKP tarafından "Fındıklı Derelerini Koruma Mücadelesi" isimli bir panel düzenlendi.		Şubat 2008
FDKP, basın açıklaması yaptı (mücadeleye davet hakkında).		Mart 2008
FDKP, basın açıklaması yaptı (Paşalar HES için "ÇED Olumlu" kararı verilmesi üzerine).		Nisan 2008
Fındıklı Yayıncılar köyünde "HES'e Hayır" şenliği yapıldı.		Ağustos 2008
FDKP, DEKAP ile "5. Dünya Su Forumuna Karşı Hazırlık Toplantısı"na katıldı.		Kasım 2008
FDKP, basın açıklaması yaptı (Çağlayan Vadisi'nin sit alanı ilan edilmesi üzerine).		Kasım 2008
FDKP tarafından, "Dünya 5. Su Forumu'na Karşı Hazırlık, Suyun Ticarileştirilmesi Ve Hidroelektrik Santralleri" adlı panel düzenlendi.		Aralık 2008
FDKP, basın açıklaması yaptı (5. Dünya Su Forumu sonrası).		Nisan 2009
FDKP, Fındıklı'da 3000 adet basın bildirisini dağıttı (Arılı Vadisi'nde EPDK'nın Başköy HES ve Çatak HES Projelerine üretim lisansını vermesini protesto eden).		Nisan 2009
FDKP Ankara Yürütme Kurulu öncülüğünde Ankara'da, "Dereler Özgür Aksın" adlı panel düzenlendi.		Mayıs 2009

DEKAP ve BİLEŞENLERİ	Arılı Vadisi'nde Çatak HES Projesi'nin istenmediğini belirten, 854 adet imza FDKP tarafından toplandı ve dilekçe ile ilgili şirket ve İl Çevre ve Orman Müdürlüğü yetkililerine teslim edildi.	Haziran 2009
	HES'lere karşı FDKP'nin organize ettiği, "Doğa ve Su İçin Fındıklı Buluşması" adı altında bir etkinlik yapıldı.	Ağustos 2009
	Ankara Çubuk Barajı'nda, FDKP Ankara Yürütme Kurulu'nun düzenlediği, "Dereler Özgür Aksın" adlı dostluk ve dayanışma pikniği yapıldı.	Ekim 2009
	FDKP, basın açıklaması yaptı (Çağlayan Vadisi'ndeki 1. derece doğal sit alanı kararını bozdurmak için Ayen Enerji Şirketi tarafından açılan dava kapsamında yapılacak keşife halkı davet etme üzerine).	Ekim 2009
	FDKP, basın açıklaması yaptı (Paşalar HES'in ÇED raporunun yeniden düzenlenmesini isteyen bilirkişi raporuna ilişkin).	Aralık 2009
	FDKP, basın açıklaması yaptı (Dünya'da ve Türkiye'de aynı anda yapılan "Sularımız Satılamaz" adlı basın açıklamalarına paralel olarak).	Aralık 2009
	FDKP, Fındıklı'da HES bilgilendirme toplantısı gerçekleştirdi.	Aralık 2009
	FDKP, basın açıklaması yaptı (Başköy HES Projesi ÇED bilgilendirme toplantısına yönelik).	Aralık 2009
	FDKP, basın açıklaması yaptı (Paşalar HES hakkında verilen iptal kararının duyurulması için).	Ocak 2010
	FDKP, STHP'nin düzenlediği "Suyuna, Toprağına, Ormanına Sahip Çıkanlar Buluşuyor. Yaşamı Savunanlar İstanbul'da" forumuna katıldı.	Ekim 2010
	FDKP, İstanbul TÜYAP Kitap Fuarı'na katılarak, HES konusunda kamuoyunu bilgilendirme ve bölgeyi tanıtmaya çalışmaları yaptı.	Ekim-Kasım 2010
	HES mücadelesine ve yaşanan olaylara yönelik FDKP tarafından halkı bilgilendirme toplantısı yapıldı.	Aralık 2010
	FDKP, basın açıklaması yaptı (Danıştay ile Rize İdare Mahkemesinin kararları üzerine)	Şubat 2012
	DEKAP Başkanı Remzi Kazmaz, basın açıklaması yaptı (Başbakanın, "ben çevrecinin daniskasıyım" sözü üzerine cevaben).	Eylül 2008
	HES'lere karşı "Bir İmza Ver" kampanyası ile DEKAP tarafından toplanan imzalar, Başbakanlığa ve Çevre ve Orman Bakanlığına teslim edildi	Kasım 2008
	Fındıklı'da FDKP ile birlikte "Dünya Su Forumuna Hazırlık, Suyun Ticarileştirilmesi ve Hidroelektrikler Santralleri" adlı panel düzenlendi.	Aralık 2008
	DEKAP, basın açıklaması yaptı (Çevre ve Orman Bakanı'nin çevrecileri eleştirerek; mahkeme kararlarını 'uydurma' ve 'art niyetli' olarak yorumlaması üzerine).	Şubat 2009
	DEKAP Rize'de, "Çay Bizim Geleceğimiz, HES'lere Karşıyız" adlı bir çalıştay düzenledi.	Temmuz 2009
	ŞDKP tarafından Şavşat'ta, "HES'lere Karşı Bilgilendirme Paneli" düzenlendi.	Temmuz 2009
	DEKAP, basın açıklaması yaptı (Çevre ve Orman Bakanı tarafından Ankara'dan sanal olarak 75 HES'in açılış törenine tepki olarak).	Kasım 2009
İstanbul Şavşat Kültür Derneği ve ŞDKP İstanbul temsilciliğinin düzenlediği "Şavşatlılar Suyuna Sahip Çıkıyor Paneli" düzenlendi.	Aralık 2009	
SDKP tarafından Şavşat'ta, HES'lere karşı imza kampanyası düzenlendi.	Ocak 2010	
DEKAP, basın toplantısı düzenledi (HES çalışmalarını yürüten şirketlerin su kullanım hakları ve enerji üretme yetkilerinin iptal edilmesi konulu).	Şubat 2010	
DEKAP Bölge Koordinasyon Toplantısı yapıldı ve sonuç bildirgesi açıklandı.	Şubat 2010	
DEKAP, HES'lere karşı temel itirazları içeren bir ön rapor hazırlayarak, hazırlanan raporu bazı milletvekilleri ile siyasi partilerin temsilciliklerine ve kuruluşlara sundu. TBMM'de HES'ler konusunda bir Araştırma Komisyonu kurulması için girişimlerde bulundu.	Mart 2010	
ADKP, Artvin'in kurtuluş yıldönümü kutlamaları esnasında halka bildiri dağıttı.	Mart 2010	
DEKAP üyesi bir grup Halk TV'de yayımlanan "Üretimin Gücü" programına katıldı ve DEKAP'ın HES mücadelesini anlattı.	Mart 2010	
"Dünyada ve Türkiye'de Su Gündemi ve Geleceği Yönetmek" konulu panelde, "Suyun Esir Alınması", "HES'ler ve DEKAP" konularında birer sunum ve konuşma yapıldı.	Mart 2010	
Şavşat'ta, ŞDKP tarafından HES bilgilendirme toplantısı yapıldı.	Mart 2010	
DEKAP, basın açıklaması yaptı ("Günümüzün Çernobil'i HES Projeleridir!") konulu)	Nisan 2010	
ŞDKP, Şavşat'ta bir HES paneli düzenledi.	Nisan 2010	
ADKP tarafından Ardahan'da, HES'lerin yapacağı tahribatlar hakkında bilgilendirme paneli düzenlendi.	Nisan 2010	
DEKAP, TEMA Vakfı Rize temsilciliği ve SYD ile ortak basın açıklaması yaptı ("Doğu Karadeniz Vadilerini Sarmal Altına Alan HES'ler için Çember Daralıyor")	Mayıs 2010	

konulu)	
DEKAP, Rize, Trabzon, Giresun, Gümüşhane ve Artvin temsilcileri ile birlikte, bir basın toplantısı düzenledi.	Mayıs 2010
DEKAP, basın açıklaması yaptı ("HES Tehdidi Altında Dünya Çevre Günü" konulu ve Çevre ve Orman Bakanı'nı istifaya çağırarak)	Haziran 2010
DEKAP, basın açıklaması yaptı (Başbakan'ın İkizdere Cevizlik HES açılışı töreni öncesi gerçekleşen ve açılışı kınayan).	Ağustos 2010
ŞDKP ve ADKP, Şavşat ve Ardanuç genelinde HES'lere hayır için imza kampanyası başlattı ve 10000 imza Artvin Valiliği'ne ulaştırıldı.	Ağustos 2010
DEKAP, Başbakan'a HES projelerinden vazgeçilmesi için açık mektup gönderdi (Remzi Kazmaz tarafından).	Ekim 2010
DEKAP, TÜYAP Kitap Fuarı'na katıldı.	Kasım 2010
Aralarında DEKAP temsilcilerinin de bulunduğu, anadolu derelerini temsilen Brüksel'e giden heyet, Avrupa Parlamentosu milletvekilleriyle görüştü ve bir rapor hazırlanarak milletvekillerine verildi.	Kasım 2010
Hükümetin gündemine aldığı 'Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı'na karşı DEKAP tarafından Ankara'da bilgilendirme çalışmaları ve basın açıklaması yapıldı.	Kasım 2010
HDKP, Hopa'da bir halkı bilgilendirme toplantısı düzenledi.	Aralık 2010
DEKAP, HES projeleri ile hükümetin TBMM'ye gönderdiği 'Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı'nı protesto için, Rize'de çeşitli sivil toplum kuruluşları ve aktivistlerin katıldığı "Suyuna Toprağına Sahip Çıkan Kardeş Dereler Buluşuyor" adlı bir toplantı düzenledi.	Aralık 2010
DEKAP, Hükümet tarafından TBMM'ye gönderilen ve Çevre Komisyonunda görüşmelerine başlanacak olan 'Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı'na karşı imza kampanyası başlattı.	Aralık 2010
DEKAP üyeleri, Adana ZMO tarafından düzenlenen "HES'ler ve Çevresel Etkileri" adlı panele katıldılar.	Aralık 2010
HDKP, belediye ve bazı demokratik kitle örgütleriyle birlikte ortak bir basın bildirisi yayınladı.	Ocak 2011
DEKAP, Ordu'nun Fatsa ilçesi ile Giresun ve Artvin'de "HES'lerin Yok Ettiği Yaşam" konulu panel ve toplantılar düzenledi.	Ocak 2011
DEKAP bileşenleri, Ulusal Kanal'da yayımlanan "Kent ve Yaşam" programına "Kardeş Dereler Konuşuyor" sloganıyla katıldı.	Ocak 2011
DEKAP "Kardeş Dereler Buluşuyor" konulu meclis toplantısı gerçekleştirdi ve basın açıklaması ile "HES'lere Karşı Su ve Mücadele" adlı bir manifesto yayınladı.	Şubat 2011
DEKAP, basın açıklaması yaptı (Çevre ve Orman Bakanı'nın KTÜ'de katıldığı sempozyum öncesinde öğrencilerin salona alınmamasını, salon dışında protesto eylemi gerçekleştiren öğrenci kolektifi üyesi öğrencilerin polis ve özel güvenlik birimlerinin müdahalesi ile gözaltına alınmalarını kınayan).	Şubat 2011
Şavşat'ta yapılan geleneksel "Kar Üstü Karakucak Güreşleri" er meydanında, ŞDKP, HES karşıtı imza standı açarak Artvin Valiliği'ne verilmek üzere imza topladı.	Şubat 2011
İstanbul'da ŞDKP İstanbul temsilciliğince, "Suyun Ticarileşmesine HES'lere Hayır" adlı halk dayanışma şenliği yapıldı.	Şubat 2011
DEKAP, basın açıklaması yaptı (22 Mart Dünya Su Günü nedeniyle).	Mart 2011
Akdeniz Bölgesi'nde oluşturulan, Akdeniz Derelerin Kardeşliği Platformu'nun girişimleriyle yapılan "HES Gerçeği" konulu panele katılındı.	Mart 2011
HDKP İstanbul birimi, İstanbul'daki Hopalı köylülerin ve gençlerin davetli olduğu bir toplantı yaptı.	Mart 2011
HDKP, HES projelerinin yaratmış olduğu tahribatlarla ilgili, Hopa'da halk toplantısı düzenledi	Mart 2011
HDKP İstanbul birimi, İstanbul'da "HES'ler ve Yaşam" konulu bir panel düzenledi.	Mayıs 2011
DEKAP, basın açıklaması yaptı ('5 Haziran Dünya Çevre Günü' dolayısıyla).	Haziran 2011
DEKAP ve HDKP, basın açıklaması yaptı (Saka I-II Reg. ve HES Projesi için düzenlene ÇED bilgilendirme toplantısı öncesinde, Hopa'da yaşanan gözaltı ve tutuklamaları protesto eden).	Temmuz 2011
ŞDKP, Şavşat'ta basın açıklaması yaptı ("Su Temel Haktır Satılmaz, HES'lere Hayır" konulu).	Temmuz 2011
HDKP tarafından Kemalpaşa'daki Osmaniye HES Projesi ÇED bilgilendirme toplantısı öncesi halkı bilgilendirme toplantısı düzenlendi.	Temmuz 2011
DEKAP, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanan 'Doğu Karadeniz Bölgesi Çevre Düzeni Planı'na karşı Rize başta olmak üzere, 6 ilin Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüklerine itiraz dilekçeleri verdi (mahkemelerin hidroelektrik	Ağustos 2011

	santrallerle ilgili verdiği yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarını etkisizleştirdiğini öne sürerek).	
	ŞDKP, basın açıklaması yaptı (Sinop'un Gerze ilçesinde ve Erzurum'un Tortum ilçesinde yaşanan olayları protesto etmek için).	Eylül 2011
	DEKAP, basın açıklaması yaptı ("5 Haziran Dünya Çevre Günü" dolayısıyla).	Haziran 2012
	Şavşat Kocabay'de yapılmak istenen Değirmendere HES Projesi'ne karşı, ŞDKP ve Kocabay köylüleri tarafından "HES'lere Hayır Dayanışma Şenliği" yapıldı.	Temmuz 2012
	"8. Kemalpaşa Halk Festivali" Metin Lokumcu adına, "HES Projelerine Hayır" şenliği olarak gerçekleştirildi.	Ağustos 2012
	ŞDKP İstanbul temsilciliği tarafından, "HES'lere Karşı Dayanışma ve Halk Şenliği" İstanbul'da gerçekleştirildi.	Aralık 2012
	DEKAP ve bileşenleri tarafından, "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı'nı protesto için, "TBMM ve Kamuoyuna Çağrı" konulu bir basın açıklaması yapıldı.	Mart 2013
TSM	TSM İkizdere'de toplandı ve "Su Manifestosu" yayımladı.	Ocak 2010
	TSM, basın açıklaması yaptı (mahkemelerin verdiği durdurma ve iptaller üzerine)	Mart 2010
	TSM, "Dere Soykırımını Durdur!" başlığıyla HES'leri ulusal ölçekte durdurmak üzere bir imza kampanyası başlattı.	Mayıs 2010
	TSM, basın açıklaması yaptı (HES'lerin neden olduğu tahribatın sorumlusu Çevre ve Orman Bakanlığıdır konulu ve Bakan Eroğlu'nu hedef alan).	Temmuz 2010
	TSM Başkanı Güven Eken, basın açıklaması yaptı (Başbakan'ın Cevizlik HES açılışındaki sözlerine yönelik).	Ağustos 2010
	TSM, basın açıklaması yaptı (Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu'nun "çevreciler dış mıhraklıdır" sözlerine yönelik).	Aralık 2010
	TSM, Çevre ve Orman Bakanı Eroğlu'nu kınayan bir açıklama yaptı ("Doğu Karadeniz Heyelan ve Su Taşkınları Sempozyumu'na katılmak için Trabzon'da bulunan Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu'nu protesto eden öğrencilerin polis tarafından gözaltına alınması üzerine).	Şubat 2011
	29 aralık 2010 tarihinde yürürlüğe giren 6094 sayılı 'Yenilenebilir Enerji Kanunu'nun ivedilikle Anayasa Mahkemesi'ne başvurularak iptal ettirilmesi için CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'na ve Merkez Yürütme Kurulu üyelerine çağrı yapmak üzere TSM tarafından mektup hazırlandı ve gönderildi.	Ocak 2011
DİĞER VADİLER	Artvin Kültür Derneği'nin talebi üzerine TMMOB, Artvin Şavşat ilçesi Papart Havzası'nda kurulması planlanan HES'lerle ilgili bir rapor hazırladı.	Şubat 2009
	Papart Dereleri Koruma Platformu bir basın açıklaması yaptı (Papart'ta HES Projesi istenmediğine dair).	Haziran 2009
	Rize Salarha Vadisi üzerinde REDAŞ Enerji Şirketi tarafından yapımı planlanan Ambarlık 1-II HES inşaatına karşı çıkan Kazım Delal ve bazı Küçükçayır köyü sakinleri, YAYÇEVDER öncülüğünde imza kampanyası başlattı.	Haziran 2009
	Artvin Borçka'da Macahel Vakfı'nca "H2SOS" adıyla HES karşıtı sivil toplum kuruluşlarının katıldığı bir toplantı yapıldı.	Ağustos 2009
	Arhavi Doğa Koruma Platformu, basın açıklaması yaptı (Arhavi'de HES projelerinin istenmediğine dair).	Mayıs 2011
	Arhavi Doğa Koruma Platformu Arhavi'de halkı bilgilendirme toplantısı düzenledi.	Mayıs 2011
	Arhavi'de Arhavi Doğa Koruma Platformu ve STK'lar Kamilet Vadisi'ndeki HES projelerinin iptali için Kamilet Vadisi'nde basın açıklaması yaptı.	Temmuz 2012
	Arhavi'de Arhavi Doğa Koruma Platformu ve STK'lar Kamilet Vadisi'ndeki HES projelerini istemediklerine dair bir deklarasyon yayınladılar.	Haziran 2013

Kaynak: Artvin Haber08, 2008-2013; Birgün, 2006-2013; Cumhuriyet, 2006-2013; Evrensel, 2006-2013; Hürriyet, 2006-2013; Gazeteveçe, 2007-2013; Milliyet, 2006-2013; Radikal, 2006-2013; Zaman, 2006-2013; www.arhavizyon.com, www.derelerinkardesligi.org, www.findikdereleri.com, www.haber53.com, www.hopam.com, www.ikizdere.net, www.ikizderederneji.org, www.senozderesi.net, www.senozderneji.com, www.turkiyesumeclesi.net

Bu kategoride başvuru alan eylemlerin önemli bir kısmını imza kampanyaları ve muhtarlar aracılığı ile toplanan ve vadilerde HES projeleri istenmediğine dair ilgili makamlara gönderilen dilekçeler oluşturmuştur. Çayeli Senoz'daki 11 köy muhtarının, EPDK'ya yeni HES lisansları verilmemesi için (Haziran 2008), İl Çevre ve Orman Müdürlüğüne de HES çalışmalarının durdurulması için dilekçe ile müracaat etmeleri (Mart

2010); FDKP'nin "HES'lere hayır, turizme evet" konulu 2 bin 555 imzalı dilekçeyi Rize Valiliği Çevre ve Orman Müdürlüğüne (Haziran 2007) ve Arılı Vadisi'nde Çatak HES Projesi'nin istenmediğini belirten 854 adet imzanın da dilekçe ile ilgili şirkete ve İl Çevre ve Orman Müdürlüğü yetkililerine teslim edilmesi (Haziran 2008), bunlara örnek olarak verilebilir. Yine Şavşat ve Ardanuç'ta, ŞDKP ve ADKP tarafından farklı dönemlerde özellikle valiliğe teslim edilmek üzere yapılan imza kampanyaları bu eylemler arasındadır (Ocak 2010, Ağustos 2010, Şubat 2011). Bu yerel ölçekteki imza kampanyaları ve başvuruların haricinde, özellikle DEKAP ve TSM öncülüğünde ulusal ölçekte imza kampanyalarına da başvurulmuştur. TSM'nin, "Dere Soykırımını Durdur!" başlığıyla HES'leri ulusal ölçekte durdurmak üzere başlattığı imza kampanyası ile (Mayıs 2010), DEKAP'm, Hükümet tarafından TBMM'ye gönderilen Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı'na karşı başlattığı imza kampanyaları (Aralık 2010) bu kapsamdadır. İmza kampanyaları eşliğinde yapılan bu başvurular aslında, yerel ölçekte HES projelerinin istenmediğinin ve halk desteğinin bu konuda söz konusu olduğunun gösterilmesi ve bu sayede yetkili makamların talepler doğrultusunda bir harekette bulunmaya sevk edilmesi amacını güden stratejik eylemler olarak görülebilir. İmza kampanyaları sonucunda toplanan imzaların sayısı belirtilerek kamuoyuna yansıtılması, eylemlerdeki sayısal mantığın (*logics of numbers*) vurgulanması ve bu şekilde seferberliğin gücünün yansıtılması amacını gütmektedir.

Tabiki bu imza kampanyalı ve dilekçeli başvurular haricinde sınırlı da olsa yürütme ve yasama organı nezdinde lobi faaliyetleri de söz konusu olmuştur. Diğer THÖ'lere oranla daha ılımlı ve uzlaşmacı olan İD ve SYD gibi THÖ'ler, zaman zaman özellikle yürütme organı mensuplarıyla temaslarda bulunmuşlardır. Bu temaslara örnek olarak, İD yöneticilerinin İkizdere'deki HES'lerle ilgili kaygılarını anlatmak için Başbakan'dan randevu alması (Haziran 2008), İD Yönetim Kurulu üyelerinin Rize Valisi'ni ziyaret etmesi ve faaliyetleri hakkında bilgiler sunması (Mart 2010), İD yönetiminin Başbakan ve Çevre ve Orman Bakanı ile bir randevu talebinde bulunması (Eylül 2010), SYD yönetiminden bir ekibin Çevre ve Orman Bakanlığı Müsteşarı ve ilgili üst düzey yöneticileri ile bakanlıkta organize edilen toplantıda görüşmesi (Eylül 2010), gösterilebilir. Yine 60. Hükümet dönemi Başbakan Yardımcısı Hayati Yazıcı'nın Senoz'lu olması dolayısıyla, SYD yöneticileri lobi girişimlerinde bu durumdan istifade etmişler ve Hayati Yazıcı ile Çayeli'nde zaman zaman temaslarda bulunmuşlardır (Mart 2008, Temmuz

2008). Hatta bu temasların bir tanesinde, Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu da Hayati Yazıcı ile birlikte yer almıştır. Bu durumu dernek üyesi Ahmet A. Kork şu şekilde ifade etmiştir (Ahmet Ali Kork ile kişisel görüşme, 8 Mart 2013): “Siyasi olarak yörenin insanı olduğu için Hayati Yazıcı’ya iletiriz bunları. Kendisi de zaten bunun yanlış olduğunu algıladığı için Bakan’ı geldi çıkardı yukarıya uygulama alanına”.

FDKP, DEKAP ve bileşenleri gibi daha radikal THÖ’ler ise, yürütme organı nezdinde bir lobi girişimine pek başvurmamışlardır. Bu konudaki bir faaliyet olarak, DEKAP kurucu başkanı Remzi Kazmaz tarafından Başbakan’a, HES projelerinden vazgeçilmesi için açık mektup gönderilmesi gösterilebilir (Ekim 2010). Özellikle yürütme organı ile “düşmanca” bir ilişki içerisinde faaliyetini sürdüren bu THÖ’ler, zaman zaman CHP başta olmak üzere muhalefet partileri ile yasama organı nezdinde temaslarda bulunmuşlardır. DEKAP’ın HES’lere karşı temel itirazlarını ve TBMM’de HES’ler konusunda bir araştırma komisyonu kurulması talebini içeren bir raporu, bazı milletvekilleri ile siyasi partilerin temsilcilikleri ve bazı kuruluşlara sunması (Mart 2010), Hükümetin gündemine aldığı Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı’na karşı Ankara’da muhalefet milletvekilleri nezdinde bilgilendirme çalışmalarında bulunması (Kasım 2010), bu faaliyetlere örnek gösterilebilir. 29 Aralık 2010 tarihinde yürürlüğe giren 6094 sayılı Yenilenebilir Enerji Kanunu’nun Anayasa Mahkemesi’ne başvurularak iptal ettirilmesi için, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’na ve Merkez Yürütme Kurulu üyelerine çağrı yapmak üzere TSM tarafından mektup hazırlanılarak gönderilmesi (Ocak 2011) yine bu kapsamdadır. Aralarında DEKAP temsilcilerinin de bulunduğu, Anadolu derelerini temsilen Brüksel’e giden heyetin Avrupa Parlamentosu milletvekilleriyle görüşüp, hazırladıkları raporu milletvekillerine vermesi de uluslararası çapta bir lobi girişimi olmuştur (Kasım 2010).

STK Deklarasyonları. Önemli ve stratejik bir eylem çeşidi de, HES’lerin gerçekleştirilmek istendiği vadilerde yer alan toplumsal kesimlerin büyük çoğunluğunun katıldığı ve imzaladığı, vadi düzeyinde HES’lerin istenmediğine dair STK deklarasyonları olmuştur. Bu deklarasyonlar HES karşıtı seferberliğin gücünün ve seferberliğin belli bir siyasi veya toplumsal kesimden ziyade tüm toplumsal kesimleri içerdiğinin gösterilmesi açısından oldukça stratejik bir hamleyi içermektedir. Bu anlamda her vadiye olmasa da,

Tablo 4’te de görüleceği üzere, İkizdere, Fındıklı, Hopa, Ardanuç ve Arhavi gibi ilçelerde bu tür STK deklarasyonları yayımlanmıştır.

Diğer etkinlikler. Aktivist örgütlerin veya örgüt üyelerinin katıldığı ve gerçekleştirdiği çeşitli bilimsel ve kültürel etkinlikler de diğer bir hitap edici eylem türü olmuştur. İlgili vadilerde veya İstanbul, Ankara gibi şehirlerde dayanışma geceleri, halk şenliği ve festivalleri düzenleme, çeşitli fuarlara, kongre, forum ve sempozyumlara bildirili ya da bildirisiz katılma, televizyon programlarına katılma, bu kapsamda yapılan eylemler olmuştur.

4.4.3.1.2. Usuli Eylemler

Aktivistlerin ve HES karşıtı yöre halkının en önemli ve sıklıkla başvurdukları olağan eylem repertuarlarından birini usuli eylemler oluşturmuştur. Bu tür eylemler HES projeleri aleyhine idari mahkemelerde dava açılmasını, HES yapılacak vadilerin sit alanı ilan edilmesi için Tabiatı Koruma Bölge Kurullarına başvurulmasını, kamu yetkilileri, kurumları ve şirketlerin hukuka aykırı davrandıkları gerekçe gösterilerek suç duyuruları ve şikayetlerde bulunulmasını içermektedir.

Projelerin yapılmak istendiği köylerde yaşayanlar ve yerel halkın desteğiyle THÖ’ler tarafından dava açılma yoluna başvurulmuştur. Bazen de THÖ’ler, açılan davalara sonradan müdahil olmuştur. Yerel halkın davacı olarak dava süreçlerinin içinde yer alması THÖ’ler tarafından önemsenen bir durum olmuştur. DEKAP kurucularından Nevzat Özer bu durumu şu şekilde belirtmiştir (Nevzat Özer ile kişisel görüşme, 17 Nisan 2013):

Yargı çok önemli. Halkın mücadelesinin de temel eksenini yargı oluşturuyor. Tabi bu para gücünü yargı ile durdurmak da çok kolay değil. Bir taraftan da halkı bu konularda bilgilendiriyoruz. Eğer halk bu konulara karşı koymuyorsa, mücadele etmiyorsa açıkçası bizler de gidelim oralarda dava açalım demeyi doğru bulmuyoruz. O zaman bizler de marjinal gruplar durumuna düşeriz. Yöre halkı açmalı davasını.

Örgüt bünyesindeki hukuk birimleriyle, hukuksal başvuru ve dava mekanizmalarını işleten veya yöre halkının açtığı davalarda hukuksal anlamda destek sağlama rolünü THÖ’lerin hemen hepsi benimsemiştir. Fakat, İD ve SYD öncülüğünde İkizdere ve

Çayeli’nde dava yöntemine başvurma sıklığı daha fazla olmuştur. Bunun nedenlerinden birini, bu bölgelerde inşaat aşamasına gelen HES projelerinin yoğunluğu oluşturmaktadır. Bir başka neden ise, eylem tarzının SYD gibi daha ağırlıklı olmak üzere dava süreçlerine dayandırılması oluşturmaktadır. Bu durumu derneğin mevcut başkanı Ali Sukas şu şekilde ifade etmiştir (Ali Sukas ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013): “Öncelikli olarak biz hukuk dışında hiçbir eylemin içinde olmama prensibi içinde hareket ettik. Öncelikle hukuk yolunu denedik. Hakkımızı veya karşıtlığımızı hukuk zemininde ortaya koyduk ve bundan da sürekli neticeler aldık”.

Belirtilmesi gereken bir husus toplumsal bir tepkinin olduğu yerlerde inşaat aşamasına gelen tüm projeler için dava açılmış olduğudur. Bir şemsiye THÖ’nün olmadığı yerlerde, yöre halkının mücadelesi daha çok dava süreçlerine dayanmaktadır. Açılan davalar ise ÇED süreçlerine yönelik olmaktadır. Çevre ve Orman Bakanlığının verdiği “ÇED Gerekli Değildir” (2008 yılından sonra valilikler karar veriyor) ve “ÇED Olumlu” kararlarına karşı, “yürütmeyi durdurma ve iptal” davaları açılmaktadır. Bu davalarda Bakanlığın verdiği “ÇED Gerekli Değildir” kararı için, projelerin çevreye etkilerinin değerlendirilmesi için ÇED hazırlanması gerekliliği; “ÇED Olumlu” kararları içinse, ÇED süreçlerinde yapılan usulsüz uygulamalar ile raporlar hazırlanırken çevre ve canlı ekosistem üzerindeki zararlı etkilerin göz ardı edilmesi gibi hususlar gerekçe gösterilmiştir.

Görüldüğü üzere davalar, şirketlerin üretim lisanslarının iptal edilmesinden ziyade, ÇED kararları aleyhine açılmaktadır. Bu durumda davalar kazanılsa bile şirket ilgili proje için tekrar ÇED olumlu kararı aldığı anda, yeniden dava açılması gerekmekte olup proje tamamen iptal edilememektedir. Fakat ÇED süreçlerine ilişkin davalar, kimi zaman aynı proje için defalarca dava açılmasını gerektirse bile bu açılan davanın başarıya ulaşmasına adına stratejik bir seçimi içermektedir. Nitekim çevreci avukatlardan Bedrettin Kalın bu stratejik seçimi şu şekilde anlatmaktadır (Bedrettin Kalın ile kişisel görüşme, 13 Mart 2013):

Biz genellikle ÇED için dava açıyoruz. Lisans iptali için açıyor bazı arkadaşlar ama ben çok anlamlı bulmuyorum. ÇED için açmak daha etkili. Çünkü lisans için açılınca elektrik üretme! diye açman gerekiyor. Şirkette elektrik üreteceğim diyor. Böyle dava açmanın manası yok. Ben açmıyorum böyle davalar. Genel olarak başarıya ulaşan davalar ÇED davalarıdır. Onlar için genelde başarıya ulaşıyor.

Tablo 5: Doğu Karadeniz Hareketinde Gerçekleştirilen Usuli Eylem Biçimleri

Eylem Alanları veya Aktörleri	Aktivistlerin Gerçekleştirdiği Usuli Eylemler	Tarih
İKİZDERE	Rüzgarlı I-II HES Projesi'nin "ÇED Gerekli Değildir" kararı için Rüzgarlı köylüleri tarafından "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açıldı.	Temmuz-Ağustos 2006
	ID ve yöre halkı, Cevizlik HES Projesi'nin "ÇED Gerekli Değildir" kararı için "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açtı.	Mart 2007
	ID ve yöre halkı, Dereköy-Demirkapı HES Projesi'nin "ÇED Olumlu" kararı için "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açtı.	Mayıs-Haziran 2008
	ID öncülüğünde, vadinin sit kapsamına alınması için, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kuruluna, Milli Park ilan edilmesi için de Kültür ve Turizm Bakanlığına başvuru yapıldı.	Kasım 2008
	Cevizlik HES Projesi'nin "ÇED Gerekli Değildir" kararının yürütmesinin durdurulması kararı sonrası, inşaat çalışmalarının durdurulması için Valiliğe yazı yazıldı.	Ocak 2009
	Selin I-II- Reg. ve HES projeleri için verilen "ÇED Gerekli Değildir" kararı için "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açıldı (Dereköy tüzel kişiliği adına Muhtar Rahmi Ekşi ve diğerleri).	Nisan 2009
	ID, Cevizlik HES açılışının hukuka aykırı olduğu iddiasıyla, İkizdere Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulundu (Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız ile SANKO Holding Yönetim Kurulu Başkanı Abdülkadir Konukoğlu hakkında).	Ağustos 2010
	Yataksu Enerji Şirketi tarafından yapımı planlanan HES projesi için ID, bölgenin sit kapsamına alındığı ve yapılacak toplantının yasal olmadığı gerekçesiyle Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulundu	Ekim 2010
	Rüzgarlı köylüleri Rüzgarlı I-II HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararı için "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açtı.	Aralık 2011
ÇAYELİ	SYD Uzundere I, Uzundere II ve İncesu HES Projelerinin "ÇED Gerekli Değildir" kararları için "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açtı	Kasım 2007
	SYD ve II köy muhtarı, Senoz Vadisi'nin doğal sit alanı olarak tescil edilmesi için Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kuruluna başvurdu.	Haziran 2008
	Kayalar HES Projesi'nin "ÇED Gerekli Değildir" kararı için bir grup Buzlupınar köylüsü tarafından "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açıldı.	Haziran 2008
	Senoz Vadisi Koruma Platformu ve bir grup yöre halkı Rize Valiliği, Çayeli Kaymakamlığı ve Çevre Orman Müdürlüğü hakkında, Uzundere II HES Projesi inşaatının yasa dışı gerçekleştiği gerekçesiyle, Çayeli ve Rize Adliyelerine suç duyurusunda bulundular.	Ağustos 2009
	SYD ve yöre halkı tarafından ikinci kez "ÇED Gerekli Değildir" kararı verilen Uzundere II HES Projesi için "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açıldı.	Ağustos 2009
	Çataldere köylüleri Uzundere II HES Projesi'nin inşaatının hukuksuz olduğu gerekçesiyle, Çayeli İlçe Jandarma Komutanlığına suç duyurusunda bulundu.	Mart 2010
	SYD, Uzundere I HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararı için "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açtı.	Nisan 2010
	SYD ve yöre halkı mahkeme kararına rağmen çalışmalarını durdurmadığı gerekçesiyle, Uzundere I HES Projesi yetkilileri hakkında Çayeli Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulundu.	Mayıs 2010
	SYD ve Gürpınar köylüleri Gürpınar HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararı için "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açtı.	Eylül 2010
	SYD ve yöre halkı, Melikom HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararı için "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açtı.	Ağustos-eylül 2010
	SYD ve yöre halkı, Çiğdemli HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararı için "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açtı.	Eylül 2010
SYD ve yöre halkı "ÇED Olumlu" kararı verilen Uzundere II HES Projesi için "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açtı.	Mart 2011	
FINDIKLI	FDKP ve yöre halkı, Paşalar HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararı için "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açtı.	Nisan 2008
	FDKP, Çağlayan ve Arınlı Vadilerinin doğal sit kapsamına alınması için Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kuruluna başvuruda bulundu.	Haziran 2008
	FDKP, Zeki Enerji yetkilileri hakkında bilirkişi keşifi esnasında şirket	Aralık 2010

	elemanlarının araçlarını köylülerin üzerine sürerek, çeşitli hakaretler ve tehditlerde buldukları ve bazı köylüleri yaraladıkları gerekçesiyle suç duyurusunda bulundu.	
DEKAP VE BİLEŞENLERİ	Şavşat'taki Susuz HES Projesi için verilen "ÇED Gerekli Değildir" kararı için HES karşıtı köylüler tarafından "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açıldı.	2009
	Şavşat'taki Susuz HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararı için HES karşıtı 74 köylü "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açtı.	Aralık 2011
	Şavşat'taki Şavşat HES Projesi için verilen "ÇED Gerekli Değildir" kararı için yöre sakinleri ve köylüler tarafından "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açıldı.	2009
	Şavşat'taki Şavşat HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararı için 16 kişilik bir grup tarafından "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açıldı.	Mayıs 2011
DİĞER VADİLER	Papart Vadisi'nde yapılması planlanan Cüneyt HES Projeleri için verilen "ÇED Olumlu" kararları için Mısırlı Köyü Kalkındırma Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Meydancık Beldesi Sos. Day. Kültür ve Turizm Gel. Derneği ile 46 Mısırlı köylü tarafından "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açıldı.	Aralık 2008
	Papart Vadisi üzerindeki köylüler, Vadi'nin doğal sit alanı ilan edilmesi için, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kuruluna başvuruda bulundular.	2009
	Papart Vadisi'ndeki Diyoban HES Projesi'nin, toprak ve orman kullanım izninin iptali için yöre halkı dava açtı.	2009
	Borçka Macahel (Camili) Vadisi üzerinde, yapımı planlanan Sarnıç I-II Reg. ve HES Projesi için verilen "ÇED Gerekli Değildir" kararı için Macahel Vadisi üzerindeki köylülerden 18 kişi "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açtı	Mart 2009
	Macahel Vadisi'ndeki Düzenli HES Projesi için verilen imar planı iznine, ormanlık alan tahsis kullanım iznine ve "ÇED Gerekli Değildir" kararı aleyhine Camili Çevre Koruma Derneği ile 19 yöre sakini tarafından "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açıldı.	Temmuz 2009
	Salarha Vadisi üzerinde bulunan Küçükçayır köyü sakinlerinden Kazım Delal ve arkadaşları tarafından Ambarlık I-II Reg. ve HES Projesi için verilen "ÇED Gerekli Değildir" kararı için "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açıldı.	Ekim 2009
	Güneysu'da yapımı planlanan Tepe I-II ve Alicik I-II HES Projeleri için verilen "ÇED Olumlu" kararları için Güneysu Çevre Platformu üyeleri, "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açtılar.	Mayıs 2010
	Arhavi Kamilet Vadisi'nde yapılmak istenen Orta HES Projesi'nin yol çalışmalarının durdurulması için 70 kadar yöre sakini ile bazı STK'lar "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açtılar.	Eylül 2011
	Arhavi'de yapılmak istenen Balıklı I-II-III Reg. ve HES Projeleri için verilen "ÇED Olumlu" kararı için köylülerce "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açıldı.	Ekim 2011
	Arhavi'de yapılmak istenen Kavak HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararı için köylülerce "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açıldı.	2012

Kaynak: Artvin Haber08, 2008-2013; Birgün, 2006-2013; Cumhuriyet, 2006-2013; Evrensel, 2006-2013; Hürriyet, 2006-2013; Gazeteviçe, 2007-2013; Milliyet, 2006-2013; Radikal, 2006-2013; Zaman, 2006-2013; www.arhavizyon.com, www.derelerinkardesligi.org, www.findikidereleleri.com, www.haber53.com, www.hopam.com, www.ikizdere.net, www.ikizderedernegi.org, www.senozderesi.net, www.senozdemegi.com, www.turkiyesumeclesi.net

Tabi bu davalar açılırken stratejik bir başka hamle daha yapılmaktadır. O da iptal kararları öncesi mahkemeden yürütmeyi durdurma kararları alınması talebidir. Bu yönde bir karar mahkemeden talep edilerek şirketlerin HES projesine ilişkin inşaat faaliyetleri engellenmek istenmektedir. Bu stratejik hamle çevreci avukatlardan Yakup Ş. Okumuşoğlu tarafından da dile getirilmiştir (Yakup Ş. Okumuşoğlu ile kişisel görüşme, 6 Mart 2013):

Biz önceden açıyorduk davayı mahkemeye hemen yürütmeyi durdurma vermen lazım yoksa firma inşaatı ilerletecek ve zaten doğayı yıkmış olacak ve bizim talebimizin hükmü

ortadan kalkacak amacımıza ulaşamayacağız, bu bir çevre koruma davası diyorduk. Mahkemeleri bu konuda ikna etmiştik. Hemen dava açıyor ve yürütmeyi durduruyorduk.

Dava açma eylemi, vadilerdeki HES'lerin tek tek gerçekleşmesine engel olan etkili bir yöntem olarak değerlendirilse bile vadilerde birden fazla HES söz konusu olması ve tekrar ÇED süreçleri başlatıldığında aynı proje aleyhine tekrar dava açılmak zorunda kalınması gibi nedenlerle, hem çok masraflı olabilmekte hem de kesin bir başarı sağlamayabilmektedir. Bunun önüne geçebilmek için aktivistler bir başka stratejik hamlede bulunarak, bölge dahilindeki vadilerin koruma statüsü taşıyıp taşımadığı konusunda karar verme yetkisine sahip Trabzon Tabiatı Koruma Bölge Kuruluna başvurmuşlardır. Bu başvurularda vadilerin sit karakteri taşıyıp taşımadığının tespit edilmesi, eğer taşıyorsa doğal sit alanı ilan edilmesi talepleri iletilmiştir. Bu bağlamda İkizdere, Çayeli Senoz, Fındıklı Çağlayan ve Arılı, Şavşat Papart ve Arhavi Kamilet Vadileri için HES projelerinin engellenmesi amacıyla başvuruda bulunulmuş ve Senoz Vadisi hariç (Kamilet Vadisi halen değerlendiriliyor) sit kararlarının alınması sağlanmıştır.

THÖ'ler ve aktivistlerin zaman zaman başvurduğu bir diğer eylem ise suç duyurularıdır. Özellikle İkizdere, Çayeli ve Fındıklı'da kamu kurumları ve yetkilileri ile şirket yetkilileri hakkında mahkeme kararlarına uymadan işlem yaptıkları ve hareket ettikleri gerekçesiyle çeşitli zamanlarda suç duyurularında bulunulmuştur. Şirketlerin mahkemelerin verdiği yürütmeyi durdurma kararlarına uymayarak inşaat faaliyetlerine devam etmesi, idari kurum ve yetkililerin buna göz yumması veya sit alanlarına HES projesi izni verilmesi, bu davaların gerekçelerini oluşturmuştur.

4.4.3.2. Olağandışı Eylemler

Protesto eylemleri olarak da adlandırılacak gösteri eylemleri ve çatışmacı eylem biçimlerinden oluşan bu olağandışı eylemler, süreç boyunca hem THÖ'ler hem de HES karşıtı yerel halk tarafından başvuru bir yöntem olmuştur. Her iki eylem biçimi de kurumsal kanallara giriş yapamayan ve yapmaları kısıtlı olan HES karşıtları tarafından medyanın, kamuoyunun ve karar alıcı makamların dikkatini çekmek için kullanılmıştır.

Doğu Karadeniz olayında, Tablo 6'dan da görüleceği üzere hareketlerin ilk doğuşundan itibaren THÖ'ler ve aktivistler tarafından gerçekleştirilen mitingler,

yürüyüşler, ÇED protesto eylemleri ve diğer sembolik protesto eylemleri gösterisel nitelikte eylem biçimleri olmuştur. Tabii bu eylemler THÖ'ler tarafından organize edildiği gibi, bazı ÇED protestolarındaki gibi herhangi bir THÖ tarafından organize edilmeyen ve köylüler tarafından gerçekleştirilen eylemler de olmuştur. Çoğu eylemler HES projelerinin yapılmak istendiği köylerde veya ilçelerde gerçekleştirilmişken, bazı eylemler İstanbul ve Ankara gibi şehirlerde (İD'nin İstanbul'da organize ettiği "Vadime Dokunmayın" mitingi ile DEKAP ve TSM'nin Ankara'da organize ettiği miting ve yürüyüşler gibi) gerçekleştirilmiştir. Protesto eylemlerin büyük çoğunluğu yapılmak istenen HES'lere yönelik iken, bazı protesto eylemleri Hükümetin gerçekleştirmek istediği kanun tasarılarına yönelik olmuştur (DEKAP ve TSM'nin ulusal çapta düzenlediği ve desteklediği eylemler gibi).

Bu tür eylemlerle bazen vadi genelinde bazen de projenin yapılmak istendiği köylerde protestolara yüksek katılım sağlanması ile "sayısal mantığın" ön plana çıkartılarak, seferberliğin gücünün ve meşruluğunun vurgulanması çabası söz konusu olmuştur. Yüksek katımlı gösteriler ile aynı zamanda medyanın da haber yapması sağlanmıştır. Özellikle katılımın yüksek olduğu mitingler ulusal medyada yer bulmuş ve çeşitli haberlere ve köşe yazılarına konu olmuştur. Örneğin, "7 bin İkizdereli "Vadime Dokunmayın" mitinginde buluşarak santrallere hayır dedi" (Hürriyet, 8 Ağustos 2008, Radikal, 8 Ağustos 2008); "Çayeli Senoz Derneği tarafından düzenlenen HES karşıtı gösteriye İkizdere, Güneysu, Fındıklı, Senoz, Salarha, Cimil ile Fırtına Vadisi'nden gelen yaklaşık 2 bin kişi katıldı" (Milliyet, 17 Ağustos 2008); "Derelerin Kardeşliği Platformu üyeleri Şavşat ve Ardanuç ilçelerinde dev mitinglere hazırlanıyor" (Hürriyet, 13 Temmuz 2010; Radikal 2010) gibi haberler yüksek katımlı protestoların sonucudur.

Gösteri eylemlerinin en dikkat çekenlerinden biri, ÇED bilgilendirme toplantıları protestoları olmuştur. Ya doğrudan köylüler tarafından ya da bir THÖ (Özellikle FDKP ve DEKAP ve bileşenleri) organizatörlüğünde gerçekleştirilen bu eylemler, bir taraftan sayısal mantık doğrultusunda HES'lere karşıtlığı vurgularken, diğer taraftan da HES'lerin gerçekleştirilmesini engelleyici bir niteliğe sahip olmuştur. ÇED protestolarında çoğunlukla toplantıya katılmama yoluyla toplantının gerçekleştirilmesinin engellenmesi istenmiştir. ÇED bilgilendirme toplantıları, şirketlerin HES projeleri için "ÇED Olumlu" kararları alabilmeleri için yapılması gereken usuli bir işlem olduğundan, bu toplantının

gerçekleşmemesi ÇED sürecinin tamamlanmasına engel olmakta ve HES projelerinin gerçekleşmesi zora girmektedir. THÖ üyeleri veya yerel halk toplantının yapılamadığına dair tutanaklar tutturarak, ileride toplantı yapılamamasına rağmen idari makamlarca verilebilecek “ÇED Olumlu” kararlarına karşı da önlem almışlardır. Dolayısıyla ÇED protestoları aktivistler tarafından başvuru stratejik bir eylem niteliği taşımıştır. Bu hususu HDKP sözcüsü Kamil Ustabaş şu şekilde belirtmiştir (Kamil Ustabaş ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013):

Biz DEKAP olarak şunu önemsiyoruz. ÇED toplantısı yapmak için bölgeye gelenlere şu tutanağı tutturuyoruz. Orada tabi karayolları temsilci, DSİ temsilcisi oluyor. Onların bütün hepsinin ortak imzası olduğu şöyle bir tutanak tutturuyoruz. Gittik şu tarihte şurada şu köylülerle yapacağımız bilgilendirme toplantısına hiçbir katılım olmamıştır. Hukuksal olarak da elimizi daha rahatlatacak bir şey bu.

Aktivistlerin eylem repertuarlarında yer alan başka bir eylem çeşidi ise yıkıcı, engelleyici ve agresif nitelikler taşıyan çatışmacı eylemler olmuştur. Tablo 6'dan da görüleceği üzere, oturma ve yol kapatma eylemleri, nöbet tutma eylemleri, işgal ve el koyma eylemleri, taşlama ve yumurta atma (daha çok sembolik nitelikte) gibi eylemler Doğu Karadeniz olayında rastlanan eylemler olmuştur.

Oturma ve yol kapatma eylemleri, İkizdere ve Senoz'da yerel halk tarafından başvuru bir yöntem olmuştur. Senoz'da Çataldere köylüleri tarafından Uzundere I HES Projesi'nin inşaat faaliyetlerine karşı birbirlerini zincirleyen köylülerce gerçekleştirilen köy yolunun trafiğe kapatılması eylemi (Ağustos 2009), Arılı Vadisi üzerindeki dere ıslah çalışmasını HES çalışması diye protesto eden FDKP üyeleri ve köylülerin yol kapatma eylemi (Aralık 2011) ile İkizdere'de Şimşirli köylüleri tarafından Şimşirli HES Projesi'ne karşı yapılan oturma ve yol kapatma eylemi (Şubat 2013), bunlar arasındadır. Çataldere köylülerinin Uzundere I HES Projesi'nin inşaatının engellenmesi, Arhavi Konaklı ve Kemer kaya köylülerinin Kavak HES Projesi'ne engel olunması, FDKP üyelerinin ve yöre halkının Arılı ve Çağlayan Vadilerinde şirket yetkililerinin çalışmalarını ve Vadilere giriş çıkışlarını engellemek için tuttıkları nöbetler, nöbet tutma ve gözetleme eylemlerine örnek olarak gösterilebilir. Özellikle Fındıklı'da FDKP tarafından Arılı ve Çağlayan Vadilerinde köylülerden oluşan gözetleme birimleri oluşturulmuş ve vadiye gelen giden her yabancı sorguya çekilmiştir. Böylece şirket yetkililerinin vadilere gelip projeleri için yapmaları gereken çalışmaları engellenmeye çalışılmıştır (Hüseyin Acar ile kişisel görüşme, 7 Mart

2013). Senoz'da mahkeme kararlarına uymayarak inşaat faaliyetlerine devam edildiği gerekçesiyle Çığdemli HES Projesi'nin inşaat sahasının basılarak işgal edilmesi ve makinelere el konulması eylemi (Şubat 2011) ile Arhavi Kamilet Vadisi'nde HES projeleri için yapılan yol çalışmalarının imar iznine aykırı olduğu gerekçesiyle iş makinelerine el konulması (Temmuz 2012, 2013) eylemi, işgal ve el koyma eylemlerinin örneklerindedir.

Tablo 6: Doğu Karadeniz Hareketinde Gerçekleştirilen Gösterici ve Çatışmacı Biçimindeki Olağan Olmayan Eylemler

Eylem Alanları veya Aktörleri	Aktivistlerin Gerçekleştirdiği Eylemler	Tarih
İKİZDERE	Rüzgarlı köylüleri tarafından Rüzgarlı I-II HES Projelerine karşı Rüzgarlı köyünde protesto eylemi gerçekleştirildi.	Temmuz 2006
	Cevizlik HES'e karşı Şimşirli köyünde pankartlı tepki gösterisi yapıldı.	Aralık 2006
	İD öncülüğünde İkizdere'de, "HES'lere Hayır" yürüyüşü yapıldı.	Ağustos 2008
	ID öncülüğünde, Cevizlik HES dava duruşmasında basın açıklamalı protesto eylemi yapıldı.	Mart 2008
	HES projelerine karşı, İstanbul Kadıköy'de İD'nin organize ettiği "Vadime Dokunmayın" mitingi yapıldı.	Haziran 2008
	İkizdere'de İD'nin organize ettiği, geniş katılımlı "Vadime Dokunma" adlı miting ve yürüyüş yapıldı.	Ağustos 2008
	Rize İdare Mahkemesi üyeleri tarafından bölgede yapılan bilirkişi incelemesi esnasında, yöre halkı şirket yetkililerine tepki gösterip protesto etti (Dereköy Regülatörü ve Demirkapı HES Projesi'ne karşı).	Haziran 2009
	İkizdere Cimil köyünde Hilal Enerji tarafından planlanan Arı I-II HES Projeleri için yapılmak istenen ÇED bilgilendirme toplantıları köylüler tarafından toplantıya kimse katılmayarak protesto edildi.	Ocak 2010
	Selin-I Reg. ve HES Projesi ÇED bilgilendirme toplantısı, İD ve yöre halkı tarafından protesto edilerek engellenmeye çalışıldı.	Mart 2010
	İkizdere'deki sit alanı belirsizliği, İD ve yöre halkı tarafından yürüyüş ve basın açıklaması ile protesto edildi.	Nisan 2011
	İkizdere'nin Çamlık köyünde Davraz Enerji tarafından yapılmak istenen Sivrikaya HES Projesi ÇED bilgilendirme toplantısı, köylüler tarafından protesto edilerek engellenmeye çalışıldı.	Kasım 2011
	Yataksu Elektrik Şirketi tarafından yapılması planlanan Gelintaşı Reg. ve HES Projesi için ÇED bilgilendirme toplantısı, Sivrikaya köylülerince protesto edilerek engellenmeye çalışıldı.	Nisan 2012
	Şimşirli köyündeki Şimşirli HES Projesi'ne karşı, İD ve köylüler tarafından basın açıklamalı protesto eylemi gerçekleştirildi.	Ocak 2013
	Şimşirli köyünde köylüler tarafından İkizdere yolunu trafiğe kapatan oturma eylemli bir protesto gerçekleştirildi.	Şubat 2013
ÇAYELİ	SYD tarafından Senoz Vadisi'ndeki Seslidere köyünde, HES karşıtı bir miting düzenlendi.	Nisan 2008
	Eyüp Rizeliler Derneği ve Madenli köylüleri tarafından, Senoz Vadisi Madenli beldesinde HES karşıtı protesto eylemi gerçekleştirildi.	Mayıs 2008
	SYD tarafından Çayeli'nde, konserli ve geniş katılımlı bir HES karşıtı miting düzenlendi.	Ağustos 2008
	Senoz'da Kayalar HES Projesi için yapılan bilirkişi incelemesi esnasında, SYD üyeleri ve yöre halkınca protesto eylemi gerçekleştirildi.	Haziran 2009
	Senoz Vadisi Koruma Platformu (SVKP) ve bir grup yöre halkı tarafından Çayeli Çataldere köyünde Uzundere I HES inşaatı alanına kadar sessiz yürüyüş ve burada inşaat ve yüksek gerilim hatlarının sembolik taşlanması eylemi gerçekleştirildi	Ağustos 2009
	SVKP ve bir grup HES karşıtı yöre halkı, Çataldere köyünde birbirlerini zincirle bağlayarak yolu ulaşıma kapatma ve Karadeniz Elektrik Üretim	Ağustos 2009

	A.Ş.'nin HES şantiyesinin basılması ve camlarının kırılması eylemi gerçekleştirildi.	
	İstanbul'da SVKP tarafından yürüyüşlü HES protestosu gerçekleştirildi (Üstlerine siyah pelerin giyip, yüzlerine şeytan maskesi takan grup üyeleri tarafından).	Kasım 2009
	SYD, TEMA Vakfı Rize Temsilciliği ve 12 köy muhtarının ortak girişimiyle Senoz Seslidere köyündeki HES yapılan bölgede fidan dikme eylemi gerçekleştirildi.	Ocak 2010
	Ayone Enerji A.Ş. tarafından yapılması planlanan Gürpınar Reg. ve HES Projesi ÇED bilgilendirme toplantısı, Madenli beldesinde yöre halkı tarafından toplantıya katılmama yoluyla protesto edildi ve yaptırılmadı.	Şubat 2010
	Yürütmesi durdurulan Uzundere II HES Projesi'nin inşaatına engel olmak için, Çataldere köyünde bir grup yöre halkı tarafından baltalı HES nöbeti eylemi gerçekleştirildi.	Mart ve Mayıs 2010
	SYD, Doğa Derneği, TEMA Vakfı Rize Temsilciliği ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden gelen sözcülerin de bulunduğu yaklaşık 150 kişi tarafından, verilen yürütmeyi durdurma kararına rağmen yeniden "ÇED Olumlu" kararı verilen Uzundere II HES şantiye binası önünde protesto gösterisi yapıldı.	Mart 2010
	Çukurca köyünde Kaçkar Enerji şirketi tarafından yapılmak istenen Çiğdemli HES Projesi'nin ÇED bilgilendirme toplantısı köy sakinleri ve SYD temsilcileri tarafından protesto edildi ve yaptırılmadı (Toplantı esnasında köy boşaltıldı ve eğer proje gerçekleşirse köyün anahtarının Çevre ve Orman Bakanlığına devredileceğine ilişkin açıklama yapıldı).	Mayıs 2010
	Çataldere köyünde Uzundere I HES Projesi için SYD ve ilgili şirketin anlaşma yapmasına karşı, SVKP üyeleri ve bir grup yöre halkı tarafından santral sahasına yürüyüş eylemli protesto gösterisi yapıldı.	Ekim 2010
	Yürütmeyi durdurma kararı verilen Çiğdemli HES Projesi, Doğa Derneği Başkanı, DEKAP temsilcileri ve bazı köylülerce yasa dışı çalıştığı gerekçesi ile basılması, iş makinelerinin üzerine çıkılarak oturma eylemi yapılması ve iş makinelerine 2 saat süreyle el konulması eylemi yapıldı.	Şubat 2011
	Karadeniz İsyandadır Platformu (KİP) üyeleri, Senoz Vadisi'nde yapımı tamamlanan Uzundere I HES önünde protesto gösterisi yaptı.	Temmuz 2011
	Çataldere köy meydanında toplanan köylüler ile onlara destek veren KIP üyesi yaklaşık 100 kişi Çataldere de, yüksek gerilim hattının hatlarla çekilerek yıkılmaya çalışılması eylemini gerçekleştirdi.	Eylül 2011
FINDIKLI	Fındıklı'da yapılması planlanan HES'lere karşı binlerce kişinin katıldığı yürüyüşlü protesto eylemi gerçekleştirildi.	Nisan 2007
	FDKP ve Fındıklılı aktivistler, Kadıköy Meydanı'nda Küresel Eylem Grubu tarafından organize edilen "Başka Bir Enerji Mümkün" adlı mitingine katıldılar.	Nisan 2007
	Çağlayan Vadisi'nde Paşalar HES Projesi ÇED bilgilendirme toplantısı, FDKP üyeleri ve yöre halkı tarafından protesto edilerek yaptırılmadı.	Ağustos 2007
	FDKP, İstanbul Kadıköy'de "Küresel Isınmayı Durdur ve Kyoto Protokolünü İmzala" adlı mitingine katıldı.	Aralık 2007
	Fındıklı'da FDKP'nin organize ettiği, "HES'lere Hayır" mitingi ve yürüyüşü düzenlendi.	Şubat 2008
	FDKP, İstanbul Kadıköy'de "Nükleer Santral İstemiyoruz" mitingine katıldı.	Nisan 2008
	FDKP, STHP tarafından İstanbul Kadıköy'de düzenlenen "Suyun Ticarileştirmesine Hayır" adlı mitingine katıldı.	Mart 2009
	"Suyun ticarileştirilmesine ve sularının satılmasına" karşı, Fındıklı'da meşaleli yürüyüş (Fener alayı) ve basın açıklaması yapıldı.	Nisan 2009
	Arılı Vadisi'ndeki Çatak HES Projesi'nin ÇED bilgilendirme toplantısı FDKP, köy muhtarları ve yöre halkı tarafından protesto edildi ve yaptırılmadı.	Haziran 2009
	Arılı Vadisi üzerindeki Yaylacılar köyünde Turhan Reg. ve HES Projesi için yapılmak istenen ÇED bilgilendirme toplantısı FDKP, köy muhtarları ve yöre halkı tarafından protesto edildi ve yaptırılmadı	Temmuz 2009
	Çağlayan Vadisi'nin sit alanından çıkarılmasına ilişkin Ayen ve Başkent Enerji Şirketlerinin açtığı dava sonucu yapılan bilirkişi incelemesi ve keşif esnasında, FDKP ve bir kısım yöre halkı yumurtalı protesto eylemi gerçekleştirdi.	Ekim 2009
	Arılı Vadisi'nde yapılması planlanan Başköy Reg. ve HES Projesi ÇED bilgilendirme toplantısı FDKP, köy muhtarları ve yöre halkı tarafından protesto edildi ve yaptırılmadı.	Ocak 2010
	"Derelerin 1 Nisan Buluşması" adı altında düzenlenen etkinlik kapsamında Fındıklı'da HES protestosu gerçekleştirildi.	Nisan 2010
	Yaylacılar köyü halkı, Arılı Vadisi'nde yapılmak istenen Çatak HES	Mayıs 2010

	Projesi'nin fizibilite ve harita çalışmalarını yapmak için bölgeye gelen Akfen Enerji ve Zeki Enerji çalışanlarını sit alanında gizlice ve kaçak çalışma yaptıkları gerekçesiyle alıkoydu ve bunu kamuoyuna duyurdu.	
	Arılı Vadisi'nde yapılmak istenen Sarmaşık Reg ve HES Projesi için fizibilite çalışmasını yapmaya gelen şirket yetkililerine, Yaylacılar köyünde halk tepki gösterdi, yumurta attı ve engelledi.	Aralık 2010
	Arılı Vadisi'nin sit kararının bozulması için Zeki Enerji şirketinin açtığı dava kapsamında bölgede yapılan bilirkişi incelemesi protesto edildi.	Aralık 2010
	Arılı Vadisi'ndeki Sarmaşık HES Projesi'nin fizibilite çalışmasını yapmaya gelen enerji şirketi yetkilisi 2 kişi, yöre halkınca protesto edildi ve yumurtalı saldırıya uğradı.	Nisan 2011
	Arılı Vadisi üzerinde STY Enerji ile Turhan Enerji firmaları adına bölgede inceleme yapan Çınar Çevre Ölçüm ve Analiz Laboratuvarı yetkilisi 1 kişi engellendi ve alıkonuldu.	Haziran 2011
	İhlamlurlu Vadisi'nde yapılması planlanan Üstün HES Projesi için düzenlenen ÇED bilgilendirme toplantısı protesto edildi ve yaptırılmadı.	Eylül 2011
	Arılı Vadisi üzerindeki dere ıslah çalışmasını HES çalışması diye protesto eden FDKP üyeleri ve 300 Hara köylüsü, oturma eylemi yaparak köy yolunu trafiğe kapattı. Kaymakamlık binasına yürüyüş yapıldı ve çalışma protesto edildi.	Aralık 2011
	Arılı Vadisi'nde başlatılan dere ıslah çalışmalarının, (HES) altyapı çalışması olduğu gerekçesiyle FDKP ve köylüler tarafından protesto edilerek durduruldu ve çadırli nöbet tutma eylemine başlandı.	Aralık-Ocak 2011
	Çayen Enerji Şirketi'nin ÇED bilgilendirme toplantısı protesto edilerek yaptırılmadı.	Temmuz 2012
DEKAP ve BİLEŞENLER	SYD, Senozlu muhtarlar ve yöre halkı Çataldere'de fidan dikme eylemi gerçekleştirdi.	Ocak 2010
	Yeşil Artvin Derneği, TSM ile DEKAP ve bileşenler tarafından organize edilen Artvin'deki Berta Köprüsü üzerinde basın açıklamalı HES protestosu gerçekleştirildi.	Mart 2010
	Şavşat Susuz köyündeki Susuz HES Projesi ÇED bilgilendirme toplantısı ŞDKP ve köylüler tarafından protesto edildi ve yaptırılmadı.	Mart 2010
	Şavşat Veliköy'de yapılmak istenen HES bilgilendirme toplantısı ŞDKP ve yöre halkınca protesto edildi.	Temmuz 2010
	Ardanuç Bulanık köyündeki Ardanuç III-IV HES Projeleri ÇED bilgilendirme toplantısı ADKP ve Bulanık Köylüleri tarafından protesto edildi ve yaptırılmadı.	Temmuz 2010
	Şavşat'ta ŞDKP'nin organize ettiği "HES'lere Hayır ve Suyuna Sahip Çık" konulu geniş katılımlı bir miting düzenlendi.	Temmuz 2010
	ADKP tarafından Ardanuç'ta "HES'lere Hayır ve Suyuna Sahip Çık" adlı geniş katılımlı bir miting düzenlendi.	Temmuz 2010
	ADKP ve yöre halkı tarafından Ardanuç Reg ve HES Projesi ÇED bilgilendirme toplantısı protesto edildi ve yaptırılmadı.	Ekim 2010
	Hükümetin Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı'na karşı DEKAP ve bileşenleri Ankara'da TBMM önünde protesto gösterisine katıldı.	Kasım 2010
	Hopa'da Güneşli Reg ve HES Projesi ÇED bilgilendirme toplantısı HDKP ve yöre halkı tarafından protesto edildi ve yaptırılmadı.	Aralık 2010
	İstanbul Taksim'de, Hopa'da Güneşli Reg ve HES Projesi'ni gerçekleştirmek isteyen Nett Enerji şirketinin LTB Mağaza'sı önünde, HDKP İstanbul yürütmesi tarafından yürüyüş ve basın açıklamalı protesto eylemi yapıldı.	Şubat 2011
	DEKAP ve bileşenlerinin çağrısı üzerine 15 aşkın örgüt tarafından Ankara'da, "Yaşamın ve Doğanın Yağmalanmasına Hayır" mitingi düzenlendi.	Nisan 2011
	Hopa'da AK Parti mitingi esnasında, HDKP üyeleri ve bir grup Hopalı HES karşıtı tarafından pankartlı HES protestosu yapıldı.	Mayıs 2011
	Hopa Kemalpaşa beldesi Dereiçi ve Osmaniye köylerinde yapılacak Osmaniye HES Projesi ÇED bilgilendirme toplantısı HKDKP ve köylüler tarafından protesto edildi ve yaptırılmadı.	Temmuz 2011
	DEKAP İstanbul Yürütmesi İstanbul'da, Hopa'da yaşanan gözaltı ve tutuklamanın ardından bir protesto eylemi gerçekleştirdi.	Temmuz 2011
Şavşat'ta, ŞDKP tarafından Savaşa, zamlara. doğanın talanına karşı" konulu bir miting yapıldı.	Kasım 2012	
TSM	TSM, Ankara'da Çevre ve Orman Bakanlığının önünde Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gelen ve kendilerini HES ve baraj mağduru olarak nitelendiren grupların katıldığı "Dere Soykırımını Durdur" adlı bir protesto gösterisi düzenledi.	Haziran 2010

	Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı'nı protesto etmek için Ankara'da TBMM'nin önünde TSM tarafından düzenlenen ve 150'yi aşkın yerel ve ulusal ölçekteki oluşumun destek verdiği basın açıklamalı protesto eylemi gerçekleştirildi.	Ocak 2011
	Ankara'ya yapılan ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı'nın derhal geri çekilmesini hedefleyen "Büyük Anadolu Yürüyüşü" adlı protesto eylemine destek verildi ve katıldı.	Nisan 2011
DİĞER VADİLER	Şavşat Meydancık beldesi Mısırlı köyü sınırları içerisinde yapılacak olan Cüneyt I-II-III-IV HES Projeleri, Mısırlı köylüleri, Meydancık Sosyal Yard. Kültür Turizmi Geliştirme Derneği ve bir grup çevreci tarafından Artvin Valiliği önünde protesto edildi.	Ağustos 2008
	Arhavi'de AB Enerji Elektrik Üretim Ltd. Şti tarafından yapılması planlanan Saka Reg. ve HES Projesi, Balıklı ve Ulukent köylülerinden oluşan yaklaşık 300 kişilik grup tarafından protesto edilerek yaptırılmadı.	Temmuz 2011
	Moği Enerji Elektrik Üretim A.Ş. tarafından yapılmak istenen Meşeli I-II Reg. ve HES Projesi ile Soğuksu I-II Reg. ve HES Projesi için düzenlenen ÇED bilgilendirme toplantıları bazı aktivistler, Arhivililer ve ADKP tarafından protesto edildi ve yaptırılmadı.	Ekim 2011
	Arhavi Kamilet Vadisi'ne HES projesi için çalışma yapmaya gelen bir aracın köylüler tarafından yolu kesilerek köyün dışına çıkartıldı.	Temmuz 2012
	Arhavi'nin Kemerköprü ve Konaklı köyü halkı köy sınırları içerisinde gerçekleştirilecek Kavak HES Projesine engel olmak amacıyla projenin yapılacağı bölgede nöbet tutma eylemi gerçekleştirdi.	Temmuz-Ekim 2012
	Arhavi Kamilet Vadisi'nde Taşlıkaya HES Projesi için sondaj çalışmalarının yapıldığını öğrenen Arhavili ve ADKP üyesi yaklaşık 200 kişilik grup çalışmayı engellemeye çalıştı (köylülerle jandarma arasında arbede yaşandı).	Ocak 2013
	Arhavi Kamilet Vadisi'nde planlanan Taşlıkaya HES Projesi yol çalışmaları için gelen iş aracı vatandaşlar tarafından işgal edildi.	Temmuz 2013

Kaynak: Artvin Haber08, 2008-2013; Birgün, 2006-2013; Cumhuriyet, 2006-2013; Evrensel, 2006-2013; Hürriyet, 2006-2013; Gazeteviçe, 2007-2013; Milliyet, 2006-2013; Radikal, 2006-2013; Zaman, 2006-2013; www.arhavizyon.com, www.derelerinkardesligi.org, www.findiklilereleri.com, www.haber53.com, www.hopam.com, www.ikizdere.net, www.ikizderedernegi.org, www.senozderesi.net, www.senozdernegi.com, www.turkiyesumecclisi.net

Bu tür agresif nitelik taşıyan fiili eylemler medyatik olmakla birlikte harekete olan sempatiyi ve hoşgörüyü azaltıcı yönde negatif etkiye de sahip olabilmektedir. Fakat Doğu Karadeniz olayında aktivistler genellikle bu tür eylemlere hukuki bir takım gerekçeler göstererek girişmişler ve bu şekilde kendilerinin eylemlerini meşru olarak yansıtmışlardır. Mahkemelerin "yürütmeyi durdurma" ve "iptal" kararları gerekçe gösterilerek şirketlerin veya yetkili kurumların bu kararlara uymayarak faaliyetlerini devam ettirdikleri ve HES'lerin yapılması statü gereği mümkün olmayan sit alanlarında projelerin gerçekleştirilmeye çalıştıkları (Fındıklı gibi) gibi gerekçeler yapılan eylemlerin meşru dayanakları olarak gösterilmiştir.

Yine Doğu Karadeniz olayında şiddet içeren ve radikal tarzda eylemler söz konusu olmamıştır. Zaman zaman HES inşaatlarının taşlanması ve şirket yetkililerine karşı yumurtalı bir takım eylemler gerçekleşmişse de, bu tür eylemler sembolik düzeyde kalmıştır. Hareketin demokratik ve hukuki boyutlarına dikkati çeken aktivistler bu tarz

eylemlerden kamuoyunun tepkisini çekmemek ve meşruiyetini kaybetmemek adına özellikle kaçınmışlardır.

4.4.4. Hareketin Önündeki Yapısal Koşullar: Politik Kısıtlar ve Fırsatlar

Doğu Karadeniz'deki HES karşıtı mücadelede, Türkiye'nin hakim politik kültürü ve kurumlarının yapısı, elitlerle müttefiklik imkanları ve devlet baskısı düzeylerine göre hareketin önünde birçok kısıt ve sınırlı sayıda fırsat söz konusu olmuştur. Bu kısıt ve fırsatlar hareketin seferberlik yapılarında, uyguladığı taktik ve stratejilerde ve başarı düzeylerinde çeşitli derecelerde etkilerde bulunmuştur.

4.4.4.1. Protestoların Baskılanması (Kolluk Kuvvetlerinin Güç Kullanımı)

Doğu Karadeniz olayı kolluk kuvvetlerinin protesto gösterilerine karşı tutumu açısından değerlendirildiğinde, bazı olaylar ve yöreler hariç kolluk kuvvetlerinin protestoculara karşı toleranslı davrandığı görülmektedir. Kolluk kuvvetlerinin bu tutumlarındaki temel nedenlerden biri, protestocuların literatürdeki ifadeyle “iyi protestocular” olarak nitelendirilmesidir. Bu nitelendirmede temel etkenlerden biri protesto gösterilerinde yer alanların kimliklerine ilişkindir. Kimi eylemlerde zaman zaman radikal ve marjinal gruplar yer alsa da, protesto gösterilerinin çoğunlukla HES planlanan yerlerdeki yöre halkının yüksek katılımı ile gerçekleştirilmesi toleranslı tutumun nedenlerinden biridir. Aktivistlerin, yapılacak HES'lerden doğrudan zarar görecekları ve menfaatleri zedelenecekleri iddiasıyla HES karşıtı mücadeleyi bir yaşam alanı mücadelesi şeklinde göstermesi ve yerel hareket kimliğini ön plana çıkarması da, yine “iyi protestocu” nitelendirilmesine yol açan faktörlerden olmuştur.

Tabiki protestolara karşı gösterilen bu toleransta, protestocuların taktiklerinin ve eylem tarzlarının da etkisi olmuştur. Türkiye'de kolluk kuvvetlerinin zaman zaman protesto gösterilerine karşı aşırı güç kullanımlarını ve gösterileri engellemelerini hareket üzerinde olumsuz bir tehdit olarak algılayan THÖ liderleri, eylem tarzlarını “sivil itaatsizlik” ve “şiddet içermeyen” öğeler üzerine kurmuşlardır. Büyük protesto gösterileri yetkili makamlardan izin alınarak yapılmaya çalışılırken, şiddet içeren ve radikal tarzda eylemlerden de genel olarak kaçınılmıştır. Zaman zaman HES inşaatlarının taşlanması ve

şirket yetkililerine karşı yumurta atılması gibi bir takım şiddet içeren eylemler gerçekleşmişse de, bu tür eylemler sembolik ve hafif şiddet içerecek düzeyde kalmıştır. Hareketin demokratik ve hukuki boyutlarına dikkati çeken ve önem veren aktivist liderler, bu tarz eylemlerden kamuoyunun tepkisini çekmemek, idari ve kolluk makamlara hareketi engelleyecek veya baskılayacak argümanlar vermemek adına kaçınmışlardır. Hatta THÖ liderleri, kendilerinin bölgede çıkması olası şiddet eylemlerinin engellenmesi gibi bir misyon üstlendiklerini belirterek, kendilerini radikal ve marjinal gruplardan ayırtmışlardır. Örneğin DEKAP sözcüsü Ömer Şan bu durumu şu şekilde ifade etmiştir (Ömer Şan ile kişisel görüşme, 5 Mart 2013):

Biz hiçbir şekilde şiddet olaylarının içinde olmayacağımızı söyledik. Vadilerdeki şiddet eylemlerini engellemeye çalıştık. Fındıklı'daki şiddet olayları çok hafif, yumurta atma gibi falan. Eğer biz olmasaydık çok daha şiddete yönelik olaylar olurdu. Bunların çoğunu yerel yöneticileri de uyararak biz engelledik. Biz olmasaydık belki de birçok cinayet işlenmiş olabilirdi bölgede ya da farklı olaylar.

Bölgede daha önce belirtildiği üzere gerçekleşen çatışmacı eylemlerde de ciddi boyutlarda bir müdahale söz konusu olmamıştır. Bu tür eylemler faaliyette olan HES'lere karşı değil, henüz inşaat aşamasında olan HES'lere karşı ve maddi bir zarar (makine ve araçların yakılması, enerji üretim faaliyetlerinin engellenmesi gibi) vermeyen eylemler olarak gerçekleştirilmiştir. Yine aktivist liderler veya yerel halk genellikle bu tür eylemlere hukuki bir takım gerekçeler göstererek girişmişler ve bu şekilde kendilerinin eylemlerini meşru olarak yansıtmışlardır. Şirketlerin veya yetkili kurumların mahkeme kararlarına uymayarak faaliyetlerini devam ettirdikleri, HES'lerin sit alanlarında gerçekleştirilmeye çalışıldığı (Fındıklı gibi) gibi gerekçeler, yapılan eylemlerin meşru dayanakları olmuştur. Bazı sembolik taşlama ve yumurta atma, yolu trafiğe kapatma gibi eylemlerde kadınların ön saflarda aktif olarak yer alması da protestolarda güç kullanımının engellenmesi için başvurulan bir taktik olmuştur. Ayrıca gerçekleştirilen birçok protesto eyleminin aktivist liderler tarafından kayıt altına alınması, basının köylerde yapılan protesto eylemine yine örgüt liderleri tarafından çağırılması veya gönderilmesi, gösterilerde kolluk kuvvetlerinin aşırı güç kullanımını engelleyici taktiklerdir. Özellikle köylüler tarafından yapılan ÇED bilgilendirme toplantıları protestolarında bu taktik sıklıkla kullanılmıştır. Artvin Merkez ilçeye bağlı Erenler köyündeki ÇED bilgilendirme toplantısı protestosunda basının kolluk kuvvetlerinin protestoculara karşı güç kullanımının önüne geçilmesi için kullanılmasını,

aktivist liderlerden Nur Neşe Karahan şu şekilde ifade etmiştir (Nur Neşe Karahan ile kişisel görüşme, 13 Mart 2013):

...Köylüler başlarına gelecek şeyleri gördükleri için direniyorlar. Daha sonra bu köye şirket yeniden geldi. Bizi aradılar oradan. Biz de dedik biz oraya yetişemeyiz ama kamera ve basın yollarız size. Siz direnişinizi yapın. Basını görünce jandarmalar bir şey yapamaz. Kamera ve basın yolladık bunlara. Burada yine bilgilendirme toplantısında tartışma ve arbedeler yaşanıyor. Basın olduğu için pek müdahale yapılamıyor ve şirket yine geri dönmek zorunda kalıyor.

Şavşat ve Hopa başta olmak üzere Artvin düzeyinde toplumsal hareketleri ve protesto gösterilerini baskı altına alıcı ve engelleyici bazı toleranssız tutumlar söz konusu olmuştur. Fakat bu kolluk kuvvetlerinin güç kullanımından ziyade daha çok yerel idari makamlar tarafından yapılan baskılardır. Temmuz 2010'daki "Büyük Şavşat Mitingi" öncesi, Şavşat'ta afiş asan tertip komitesinden 5 kişiye, "çevreyi kirletme cezası" adı altında 500'er TL para cezası kesilmesi, 2 kişinin gözaltına alınması, daha önce miting için Hükümet Konağı önüne izin veren Şavşat Kaymakamlığı izninin iptal edilmesi ve mitingin küçük bir alanda yapılmasının kararlaştırılması, bu baskı ve engellenmenin bir örneğini teşkil etmiştir (Hürriyet, 13 Temmuz 2010). Yine Şavşat'ta HES'lere karşı mücadelelerini sürdüren yöre halkı ile çevrecilere destek vermek ve HES'leri protesto etmek için düzenlenen yaz kampına katılan 69 kişiden oluşan Yeşiller üyelerinin, kaldıkları otelden sokağa atılmak istenmesi baskının bir başka örneği olarak nitelendirilmiştir (Birgün, 22 Temmuz 2010). Hopa olayları öncesi yapılmak istenen Güneşli Reg ve HES Projesi ÇED bilgilendirme toplantısının (Aralık 2010) protesto edilerek yaptırılmaması sonucu, yapılan bu eylemden dolayı HDKP ve DEKAP üyesi dört kişiye, 911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefetten, soruşturma açılması da yine baskı düzeyini gösteren örnekler olmuştur.

Yerel idari makamların protesto gösterilerine karşı tutumları değerlendirildiğinde, özellikle Rize'de süreç içerisinde toleranslı bir tutumun sergilendiği söylenebilir. Bu tutumda, harekete katılanların eylem kimlikleri ve eylem tarzları kadar mülki amirlerin harekete olan bakışları da etkili olmuştur. Örneğin Rize Valiliğinin harekete bakış açısını Nevzat Özer şu şekilde aktarmıştır (Nevzat Özer ile kişisel görüşme, 17 Nisan 2013): "Mesela biz eski Vali ile olan dönemde Valilik ile olan ilişkilerimiz iyiydi. Mesela giden Vali Seyfullah Hacımüftüoğlu bizim çok iyi anlaştığımız bir Vali'ydi. Yargı kararlarına uyardı. Bizle diyalog içindeydi. Kesinlikle ciddiye alırdı".

Genel olarak protestolara karşı bir tolerans söz konusu olsa da, Türkiye'nin gündeminde "31 Mayıs Hopa Olayları" olarak yer edinen olaylar ve sonrasında yaşanan gelişmeler özellikle Hopa ve Artvin düzeyinde baskı düzeyinin daha da artmasına neden olmuştur. Aslında bu olaylar Türkiye'deki toplumsal hareketlere karşı kolluk kuvvetlerinin tutumuna ilişkin önemli ipuçları vermektedir. 60. Hükümet Başbakanı'nın 31 Mayıs 2011'deki Hopa mitingi öncesinde, HDKP öncülüğünde bazı STK'lar ve oluşumlar tarafından (ÖDP, Ezilenlerin Sosyalist Partisi (ESP) ve Halkevleri gibi) HES karşıtı pankart açılarak protesto eyleminde bulunulmak istenmiştir. Bu topluluğun açtığı pankart polis tarafından kaldırılmaya çalışılmış, bunun neticesinde olaylar büyümüş ve çevik kuvvet polisleri protestoculara karşı güç kullanarak müdahalede bulunmuştur. Başbakan'ın mitinginden yaklaşık 2 saat önce çıkan olaylar sırasında emekli öğretmen HES karşıtı aktivist Metin Lokumcu, polisin sığıttığı biber gazından etkilenerek kalp krizi geçirmiş ve yaşamını yitirmiştir (Hürriyet, 31 Mayıs 2011). Daha sonraki günlerde bu olayları protesto etmek için, Hopa başta olmak üzere Rize, Ankara, İstanbul, İzmir, Antakya, Eskişehir gibi pek çok ilde protestolar düzenlenmiştir. Hopa mitinginin ardından, Başbakan bu olayları çıkaranlar için "Eşkıya Hopa'ya inmiş haberimiz yok" şeklinde bir ifade kullanmış ve göstericileri yasa dışı davranan eşkıyalar olarak nitelemiştir (Hürriyet, 1 Haziran 2011; Sabah, 1 Haziran 2011). Yine daha sonraki günlerde Erzurum Özel Yetkili Ağır Ceza Başsavcılığı olayları çıkaranlar hakkında soruşturma başlatmıştır. Bu protestoları izleyen ve iki ayı aşkın bir süre devam eden soruşturma, gözaltı ve tutuklama dalgaları kapsamında 100'e yakın kişi gözaltına alınarak toplam 36 kişi tutuklanmıştır. Gelişmelerin ardından haklarında "terör örgütü üyeliği" ve "terör örgütü adına faaliyet yürütmek" gibi suçlamalarda bulunan 36 kişi, bu suçlamalar da göz önünde bulundurularak; 2911 sayılı "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet" ve "kamu malına zarar vermek, görevli memura mukavemet" gibi suçlamalarla tutuklanarak çeşitli cezaevlerine gönderilmiştir (Gazeteviçe, 13 Ağustos 2011).

31 Mayıs'taki Hopa mitingi öncesi ve sonrasında çıkan olaylar nedeniyle idari makamlar ve güvenlik güçleri, olaylara karışanlara ve HES karşıtı aktivistlere karşı Hopa düzeyinde yoğun bir baskılama ve kontrol uygulamıştır. Örneğin, Artvin'in Kemalpaşa beldesinde yapılması planlanan Osmaniye HES için düzenlenecek olan ÇED bilgilendirme toplantılarını protesto etmeye hazırlanan DEKAP ve HDKP üyesi 3 kişi, "Hopa Olayları" kapsamında, protesto gösterisinden 1 gün önce gözaltına alınmıştır. Bu, ulusal gazetelerde

“Çevrecilere Protestodan Önce Gözaltı”, “Protestodan Önce Gözaltına Alındılar” (Hürriyet, 21 Temmuz 2011, Milliyet Gazetesi, 20 Temmuz 2011) manşetleri eşliğinde haber olmuştur. Yine ÇED protestosuna katılan aktivist liderlere de, toplantıya muhalefetten dava açılmıştır. HES karşıtları üzerindeki soruşturma ve gözaltılar aktivistler tarafından mücadelenin ve direnişin kırılması adına bir gözdağı olarak yorumlanmıştır. Bu durum HDKP ve HKDKP sözcüleri tarafından şu şekilde aktarılmıştır (Şenol Çevik ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013; Kamil Ustabaş ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013):

2911’e muhalefetten biz yargılanıyoruz Hopa davasında. Bize dava açıldı. Biz oraya destek için gitmiştik. Yani o toplantıyı yapan bizler olmamasına rağmen, bizlermiş gibi dava açıldı. İşte oradaki köylülere, dışarıdan gidenlere falan. Toplantının yapılacağı öğretmen evine de hiç müdahale yokken, orada olanların hepsine soruşturma açılmış. Hiç salona girmemiş toplantıya müdahale etmemiş iken bize soruşturma açıldı. Fakat ne yaparlarsa yapsınlar biz zaten alıştık. Bu zaten 31 Mayıs’ın bir rövanşı idi. Hopa üzerindeki baskılar ortadadır.

Başbakan Hopa’dan sonra diğer illerde yaptığı toplam 11 mitingde Hopa’daki olaylardan bahsetti... Altındaki imza da nedir biliyor musunuz halk evleri. Orada hedef gösterme vardı. Bak bunlar hak mücadelesi yapıyor, bunları durdurmak lazım. Aslında hakim ve savcılara bir çağrı idi bu. Şunlara bir dava açın diye. Yargıda hiçbir sürprize yer vermiyor. Pat diye Ankara 11. Ceza Mahkemesi halk evleri hakkında kapatma davası başlattı. Erdoğan’ın bu söylemleri üzerine. Dava sürüyor.

Hopa’daki protesto gösterileri, önceden izin alınmadan gelişmesi ve T.C. Başbakanı’nın mitingi öncesi gerçekleştirilen bir eylem olması dışında, bazı hükümet karşıtı sol grupları da içermesi neticesinde kolluk kuvvetleri bölgedeki önceki protesto gösterilerine nazaran daha düşük bir tolerans göstererek aşırı güç kullanma eğilimine girmişlerdir. Hopa’daki aktivistler ve THÖ’ler “kötü niyetli protestocular” olarak yaftalanarak daha sonraki süreçte üzerlerinde aşırı baskı uygulanmış ve hareket “hükümet” ve “devlet” karşıtlığı gerekçe gösterilerek devlet düzeninin sağlanması adına kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Bu baskıcı ve aşırı güç kullanma eğilimi ilerleyen süreçte bazı komşu ilçelerde de devam etmiştir. Özellikle Arhavi’de Kamilet Vadisi’ndeki HES çalışmalarını engellemeye yönelik bazı eylemlerde, herhangi bir çatışma olmamasına rağmen kolluk kuvvetlerinin protesto bölgesindeki aşırı yoğunluğu, protestocular üzerinde bir yıldırma ve baskı unsuru olarak algılanmıştır. Nitekim bu durumu protesto eylemlerine katılan CHP’li yerel siyasetçi Musa Ulutaş şu şekilde aktarmıştır (Musa Ulutaş ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013):

Biz 5 Ocak 2013 tarihinde CHP tam kadro olmak üzere Kamilet Vadisi’ne gittik. Firma orada sondaj çalışması yapacaktı... Oraya gittiğimizde şunu gördük. Arhavi’nin bütün

emniyet teşkilatı orada. Arhavi'nin jandarması orada, Hopa'dan çevik kuvvet gelmiş. Robokoplar gelmiş. Bu nedir ya. Biz yaşadığımız dereyi savunmaya gideceğiz bir baktık ki, ülkede gelmeyen güç kalmamış... Burada diğer konularda olduğu gibi HES'ler konusunda da insanlar sindirilmeye çalışılıyor...

Sonuç olarak bölgede, Hopa ve kısmen Şavşat ilçeleri hariç protesto gösterilerine karşı olan tutum son derece toleranslı olmuştur. Bu durum aktivist liderlerin Türkiye'deki kolluk kuvvetlerinin ve idari makamların baskılama dereceleri hakkındaki bilgisi ve buna göre hareket tarzlarını belirlemesiyle ilgili olduğu kadar, harekete katılanların kimliği ile de ilgilidir. Hopa olaylarında olduğu gibi eylemler radikalleştikçe ve itaatsizlik durumlarını içerdikçe, güç kullanma eğilimi söz konusu olmakta ve hareketler üzerinde baskılama ve kontrol düzeyi artmaktadır. Hareket liderleri de bu baskı ve kontrol artışını harekete bir gözdağı olarak yorumlamaktadır.

4.4.4.2. Devlet Aktörleri ve Kurumlarının Toplumsal Hareketlere Yaklaşım Stratejisi Olarak Dışlayıcı Stratejilerin Kullanımı

Daha önce vurgulandığı üzere, Türkiye'de toplumsal hareketler karşısında devlet, genel olarak devletçi geleneğinin bir uzantısı olarak "dışlayıcı" hakim stratejiyi içeren bir politik kültüre sahiptir. Bu strateji Doğu Karadeniz'deki HES karşıtı muhalefete karşı da aynı şekilde söz konusu olmuştur.

Devlet kurumları ve yetkilileri bölgedeki HES karşıtlarının talep ve isteklerinin iyi niyetli olanlarının karşılandığı veya karşılanacağına yönelik kimi söylemlerde bulunsalar bile, genellikle şirketlerden ve onların taleplerinden yana tavır almış ve aktivistler dışlanmıştır. Bu durum aktivistler açısından yerel halka karşı duyarsız ve kapalı olan bir devlet imajına neden olmuştur. Örneğin, FDKP sözcüsü Hüseyin Acar, devletin harekete karşı olan duyarsızlığı ve kapalılığını şu şekilde ifade etmiştir (Hüseyin Acar ile kişisel görüşme, 7 Mart 2013):

Devlet yetkilileri bizimle hiç muhatap olmuyor. Yanlışlarımızı bile bizlere iletmiyorlar. Duymayan bir devlet var. Devlet kulağını dış güçlere, ülkelere çevirmiş. Burada yaşayan bir insan var mı diye düşünmeyen bir devlet var. Şirketler de devletin olmadığı bir yerde rahatça davranıyorlar.

60. ve 61. Hükümet dönemlerinde yürütme organının en tepesinde bulunan Başbakan ve Bakanlar (Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu, Enerji Bakanı Taner Yıldız

gibi) tarafından hareket çeşitli ithamlarla itibarsızlaştırılmaya çalışılmış ve harekete karşı düşmanca bir tutum sergilenmiştir. Hareketin arkasında çeşitli maksatlar olduğu, Türkiye'nin güçlenmesini istemeyen ve enerji bağımlılığının devam etmesini isteyen dış güçler ve lobiler tarafından tahrik edildiği ve finanse edildiği, çevrecilerin ve yöre halkının da bazen bilinçsizce onların peşinden gittiği yoğunlukla vurgulan bir söylem olmuştur (Radikal, 13 Ağustos 2008; Radikal, 15 Nisan 2010; Türkiye, 11 Eylül 2010; Milliyet, 11 Eylül 2010; Türkiye, 8 Aralık 2010; Zaman, 9 Haziran 2011). Bu söylemlerde önceki çevreci hareketlerdeki yaklaşım tarzına benzer şekilde ülke için hayırlı olan bir takım soyut çıkarlar ön plana çıkarılmış ve aktivistler de bu çıkarlara karşı gelmekle suçlanarak “vatan hainliğine” varan söylemlerde bulunulmuştur. Örneğin dönemin Orman ve Çevre Bakanı Veysel Eroğlu'nun, "Ülkesini seven, enerjide dışa bağımlılığın azalmasını isteyen, vatansever çevreciler de var" söylemi, vatan hainliği boyutunu ifade eden bir söylem niteliğindedir (Milliyet, 25 Ekim 2010; Radikal, 25 Ekim 2010).

Yine hükümet yetkilileri kendilerinin en büyük çevreci olduğunu vurgulayarak, aktivistlerin çevrecilik anlayışlarını da “çapulcu”, “sözde çevreci”, “boş gezen çevreci” gibi söylemlerle eleştirerek, çevrecileri itibarsızlaştırmaya çalışmışlardır. (Milliyet, 22 Ağustos 2008, Radikal, 22 Ağustos 2008, 24 Ağustos 2008, 7 Kasım 2010). Zaman zaman eylemlerde yer alan bazı gruplar “ideolojik” ve “hükümet karşıtı” olarak (Radikal, 18 Ekim 2008; Cumhuriyet, 3 Nisan 2012), Hopa olaylarında olduğu gibi polisle çatışmaya giren gruplar da “eşkıya” olarak nitelendirilmiştir (Milliyet, 31 Mayıs 2011; Hürriyet, 01 Haziran 2011). Bazı grupların masum oldukları ya da bazı endişelerde haklılık payı bulunduğu belirtilse bile, bunlarda da yine dış güçlerin oyunun ya da bazı gruplarca yalan yanlış bilgilendirmelerin etkili olduğu ifade edilmiştir (Türkiye, 8 Aralık 2010; Zaman, 11 Şubat 2011; Zaman, 9 Haziran 2011; Radikal, 21 Nisan 2012).

İcrai konumda olan devlet yetkililerinin HES karşıtı harekete olan kapalılığı ile bu dışlayıcı ve suçlayıcı tavrı, hareketlerin kullandığı eylem repertuarları ve çerçeveleme süreçlerinde etkili olmuştur. Dışlayıcı stratejilerin hakim olduğu ülkelerde toplumsal hareketlerin eylem repertuarlarının daha çok kurumsal olmayan (olağandışı) eylemlere yöneleceği (Della Porta ve Diani, 1999: 208) tezine koşut olarak, Doğu Karadeniz olayında THÖ'ler ve yöre halkı kurumsal kanallardan daha çok çeşitli protesto gösterileriyle hak talep etme yoluna gitmişlerdir. İD ve SYD gibi daha uzlaşmacı örgütler zaman zaman

devlet yetkilileri ile çok kısıtlı da olsa temas kurnaya çalışsa da, devlet kurumları ve yetkilileri ile olan ilişkiler düşmanca ve birbirlerine karşı itham ve suçlamalarla gerçekleşmiştir. THÖ'lerin gerçekleştirdiği bazı eylemler ve basın açıklamaların birçoğu talep ve isteklerden ziyade devlet yetkililerini ve kurumlarını suçlar niteliktedir. Bu açıklamalar ve eylemler hükümetin eylem ve söylemlerine karşılık olmakla birlikte, daha çok Çevre ve Orman Bakanı hedef alınmış ve hatta zaman zaman hakkında “istifa kampanyaları” düzenlenmiştir. Bulunduğu görev gereği çevreyi korumak ve çevreden yana tavır alması gerekirken çevreye zarar verenlerden yana tavır aldığı, Enerji Bakanı gibi hareket ettiği ve aktivistlere yönelik ağır ithamlarda bulunduğu gibi gerekçelerle Çevre ve Orman Bakanı bir numaralı hedef olarak gösterilmiştir. Aktivistler, Hükümete ve Çevre ve Orman Bakanı'na bakış açılarını şu şekilde ifade etmişlerdir (İsmet Ekşi ile kişisel görüşme, 9 Mart 2013; Musa Yılmaz ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013) .

Çevre ve Orman Bakanı sanki enerji bakanıymış gibi çalışıyor. Enerji Bakanı Taner Yıldız'dan ben bu bugüne kadar niye bunlar karşı çıkıyor diye bir şey duymadım. Bizi vatan haini ilan eden Başbakan ve Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu. Bize çapulcu dediler, vatan haini dediler, neler söylediler...

Bizim işimiz mi buraları korumak, devletin mi işi? Devletin koruması lazım tabiatı biz koruyoruz onu. Devlet ise bizimle savaş ediyor, vatan haini ilan ediyor bizi. İşte siyasi iktidar HES'lere karşı olanları yani bizleri vatan hainliği ile suçladılar. Ya da direkt vatan haini demiyor da HES'leri destekleyenler için, “HES'lere destek olan yurtseverlerimiz de var” diyor. Bunu dediği zaman HES'lere karşı olanlar vatan haini demek oluyor. Orman Bakanı Veysel Eroğlu'nun çok hakarete varan söylemleri oldu.

4.4.4.3. Türkiye'deki Devlet Yapısının Hareket Üzerindeki Etkileri

Türkiye'de yerel yetkilendirme derecesinin düşüklüğü, yürütme organının katı tutumu ve yasama organı ile sivil toplum karşısındaki gücü, HES karşıtları önünde bir kısıt olarak dururken, yargı organlarının çevresel davalarda çevreciler lehine olan tutumu bir fırsat yapısı olarak ortaya çıkmıştır.

Daha önce belirtildiği üzere, Türkiye'de devlet tek parti döneminden itibaren aşırı merkeziyetçi ve üniter bir yapı sergilemektedir. Yerel idari birimlerin ellerinde tuttıkları güç ve yetkiler merkezi idare lehine sınırlandırılmış durumdadır. Dolayısıyla da HES karşıtı mücadelede her ne kadar bazı bölgelerde zaman zaman yerel siyasilere ve idarecilerin desteği alınmakla birlikte aşırı merkeziyetçi yapı ile güç ve yetki dengesinin merkezden yana olması, bu politik yapıyı hareket için bir fırsat olmaktan çıkarmıştır.

Harekete destek veren yerel idari birimler, merkezi idarenin kararlılığı karşısında fazla direnememektedirler. Bununla birlikte, merkezin gücü karşısında harekete destek veren yerel makamların bunu zaman zaman oy kaygısı güderek veya hatır gönül işi bağlamında yaptıkları da aktivistlerce ifade edilmiştir.

Yasama, yürütme ve yargı organları bağlamında HES karşıtı mücadele değerlendirildiğinde ise, yürütme organının yapısının ve yasama organı karşısındaki gücünün toplumsal hareketler önünde kısıtlar sunduğu söylenebilir. Özellikle hükümetlerin HES projelerini sahiplenerek ulusal bir politika haline getirmesi ve bu uğurda katı bir tutum benimsemiş olması, HES karşıtı hareketlerin politik kanalları kullanmasının önünde önemli bir engel ve kısıt olarak durmuştur. Yürütme organının bu katı tutumu, Türkiye’de yasamanın yürütme karşısındaki 1982 Anayasası ile ortaya çıkan güçsüzlüğü ile birleşince, THÖ’lerin yasama organları nezdindeki politik girişim çabalarını da zorlaştırmıştır. Fakat bu zorluklara rağmen THÖ’ler zaman zaman muhalefet milletvekillerini kullanarak TBMM nezdinde girişimlerde bulunmuşlardır. Fakat bu girişimler muhalefet tarafından zaman zaman destek bulmuş olsa da, Hükümet nezdinde kabul görmemiştir. DEKAP aktivistleri tarafından yürütme organının bu tutumu şu şekilde değerlendirilmiştir (Ömer Şan ile kişisel görüşme, 5 Mart 2013; Saltuk Deniz ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013):

..İktidarın katı ve dayatmacı durumu ve hiçbir şekilde yargı kararlarını dinlememesi etkili oluyor. Yasama organı da bu dayatmacı ortamdaki etkileniyor. Genellikle oylamalardan önce grup kararları alındığı için hükümetin istedikleri kararlar çıkıyor. Aslında Meclis üyeleri yalnız bırakılsa farklı kararlar çıkabilir Yasamadan. Biz bir sürü taslak ve öneri verdik ama hiçbiri dinlenmedi. Muhalefet partilerine verdirdiğimiz öneriler de reddediliyor.

Muhalefete gelince, muhalefet ve özellikle CHP milletvekilleri çalışmamıza destek veriyorlar. Fakat Türkiye’deki muhalefet mecliste ne kadar yeterli olabiliyor ki yani. Şu anki iktidar muhalefeti ne kadar takıyor. Şu anki iktidarın gözünde muhalefet hak diye bir şey var mı?

Aktivistler sadece yürütme organının tepesinde bulunan Hükümetin değil, yetkili kamu kurum ve kuruluşlarındaki bürokratların da katı ve duyarsız tutum sergilediklerini belirtmişlerdir. Hatta Başbakan’ın bürokratlarca yanlış bilgilendirildiği ve yönlendirildiği ifade edilerek, devlet bürokrasi hareketin önünde büyük bir engel olarak görülmüştür. Lobi faaliyetlerine zaman başvuran SYD Başkanı Ali Sukas hareketin önünde algılanan bu bürokratik engelleri şu şekilde aktarmıştır (Ali Sukas ile kişisel görüşme, Mart 2013):

...Türkiye’de siyaseten mesafe almak zor. Fakat şu var. Başbakan’ın doğru bilgilendirildiğini de düşünmüyorum ben. Çünkü bürokratlar bu işin içinde. Sorumlulukları var. Sorumluluklarını yerine getirmedikleri için. Biz toplantı talep ediyoruz. Bizimle toplantı yapmıyorlar ve toplantılarına da çağırıyorlar. Çağrılar bizim söylediğimiz şeyler onların hoşuna gitmeyecek. Örneğin Hayati Bey ile çok görüştük, problemlerimizi anlattık ama olmadı istediğimiz gibi süreç. Türkiye’de siyasi süreçler iyi işlemiyor maalesef. Siyasi güçler var, siyasi destekler var, bürokratik engeller var.

Türkiye’de idari yargı organlarının yürütme organı karşısındaki bağımsızlığı ve çevreciler lehine olan tutumu ise aktivistler için önemli bir fırsat olarak belirlemiştir. Geçmiş dönemlerde Bergama hareketi, Fırtına hareketi ve çeşitli yörelerdeki maden karşıtı hareketlerde yargı organları nezdinde kazanılan davalar sonucu elde edilen hukuksal birikimler ile bu hareketlerde yer alan bazı avukatların Doğu Karadeniz hareketinde de yer alması, aktivistlerin hukuki süreçlere başvurmada ve hukuki kazanımlarda önemli faktörler olmuştur. Özellikle süreç boyunca yetkili idari mahkeme olan Rize İdare Mahkemesi’ne açılan davalarda üst üste alınan yürütmeyi durdurma ve iptal kararları hareketin dava süreçlerine daha fazla önem vermelerine yol açmıştır.

Yargı organlarının çevrecilerin lehine aldığı kararlar yürütme ve yasama organları nezdinde politik yapıdan kaynaklı bir takım kısıtlarla karşılaşan ve bu nedenle kurumsal olmayan eylemlere yönelme eğilimi gösteren aktivistlerin demokratik ve hukuki düzlemde kalmalarında ve hareketin çok fazla radikalleşmemesinde büyük bir öneme sahip olmuştur. Fakat araştırmanın ilerleyen bölümlerinde anlatılacağı üzere, aktivistlerin en önemli kurumsal mekanizma olarak gördükleri yargı organlarını ilgilendiren yasal düzenlemeler neticesinde bu kanalın da kapatıldığı yönünde aktivistlerde bir algı belirlemiştir. Bu algı hareketin ilerleyen süreçte radikalleştirilmesine yönelik vurgulamaları da beraberinde getirmiştir. Nitekim bazı söylemlerde (FDKP, DEKAP ve bileşenler gibi), hukuki kanalların önünün tıkanması veya mahkeme kararlarının aleyhlerine dönmesi durumunda, yoğun olarak fiili mücadeleye ve gerekirse de bu uğurda çatışmaya girileceği ifade edilerek, şiddet içeren eylemlerin de kullanılabileceği vurgulanmıştır (Ethem Kara ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013; Şimşirli köylüleri ile odak grup görüşmesi, 16 Nisan 2013).

4.4.4.4. Hareketin Müttefikleri

Doğu Karadeniz hareketinde politikacılar başta olmak üzere çeşitli elitlerle müttefiklik kurma da bir takım kısıtlar söz konusu olmuştur. Buna rağmen THÖ’ler ve

aktivistler bir takım siyasi elitlerle ve mesleki kuruluş ve sendikalarla müttefiklik kurma girişimlerinde bulunmuşlar veya çeşitli boyutlarda müttefiklikler oluşturmuşlardır.

4.4.4.4.1. Politik Elitlerle Müttefiklik Kurma Girişimleri

HES karşıtlarının politik elitlerle işbirliği yapması hususunda Türkiye'ye özgü durumlardan kaynaklı engellere rağmen, yine de THÖ liderleri yasama organı nezdinde ana muhalefet partisi olan CHP ve milletvekilleri ile çeşitli etkileşimlerde bulunmuşlardır. Bu etkileşimlerdeki temel amaç, HES karşıtı hareketlerin TBMM gündemine taşınması veya TBMM nezdinde yapılan kanunların muhalefet milletvekilleri aracılığıyla iptali yönünde Anayasa Mahkemesi'ne dava açılması olmuştur. Bu bağlamda TBMM'de yapılan lobileme faaliyetleri sonucunda (DEKAP ve TSM tarafından) bazı CHP'li milletvekilleri aracılığıyla zaman zaman önergeler verdirilmiş veya iptal davaları açtırılmıştır. Fakat buna rağmen özellikle CHP'nin HES projelerine karşı bakış açısının etkisiyle CHP ile tam bir işbirliği ve müttefiklik söz konusu olamamıştır.

CHP'nin parti programlarında, enerji arzında yerli kaynakların ve yenilenebilir enerjilerin önemi vurgulanarak, bu kaynaklar içerisinde hidrolik enerjiye ağırlık verilmesi gerektiği yer almaktadır (CHP Programı, t.y.: 241). Yine parti programında “Hidrolik kaynak yatırımlarını hızlandırmak için, “su kullanım hakkı” anlaşmalarının yapılmasını hızlandıracak önlemler alınacaktır” ifadesine yer verilerek, HES projelerinin özel şirketlerle yapılan anlaşmalar doğrultusunda yapılacağı ifade edilmektedir (CHP Programı, t.y.: 246). Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, CHP'nin özellikle genel merkez düzeyinde HES projelerine olumlu baktığı görülmektedir. Fakat genel olarak HES projelerine olumlu bakılmakla birlikte, HES projelerinin plansız, programsız ve havza planlaması olmadan, doğaya zarar verici nitelikte yapılmasına karşı olunduğu da belirtmektedir. Bu hususu CHP'li yerel bir siyasetçi olan Musa Ulutaş tarafından şu şekilde ifade edilmiştir (Musa Ulutaş ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013):

CHP'nin HES'lere bakışı şöyle. Biz HES'lere karşı değiliz. Çantacıların ürettiği, bilimin, tekniğin, aklın öngörmediği HES'lere karşıyız. Bu anlamda CHP doğrulardan yana. Genel merkezinde politikası böyledir. Arhavi ilçe teşkilatının da görüşü budur. HES'ler yapılabilir tabii ki. Ama bu kavram geniş bir kavram açılabilir. Mesela Havza planlaması yapılabilir. Eğer bilimsel esaslara dayalı havza planlamaları yapıldıysa HES'lere evet diyebiliriz

CHP'nin ana muhalefet partisi olarak HES'lere karşı olan bu tutumu, HES karşıtı toplumsal hareketler ve CHP arasında tam bir müttefikliğin kurulmasına engel teşkil etmiştir. Su kullanım anlaşmalarına ve havza planlamalarına evet diyen CHP ile bunlara tamamen karşı olan DEKAP gibi THÖ'ler bu noktada anlaşmazlığa düşmüş ve özellikle yerel düzeyde var olan destek ve birliktelik ulusal düzeyde tam anlamıyla söz konusu olamamıştır. Bu durumu ŞDKP ve HDKP aktivistleri şu şekilde ifade etmişlerdir (Ethem Kara ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013; Kamil Ustabaş ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013):

CHP Başkanı Kılıçdaroğlu buraya geliyor Derelerin Kardeşliği Birliği'ne hak verdiğini falan söylüyor. Fakat aynı zamanda özelleştirmeyi savunuyor. Burada insan çelişkide kalıyor. Netleşmiş bir tavırları yok bu konuda. Derelerin Kardeşliği olarak kendi aramızda yaptığımız tartışmalarda örneğin bu konuda CHP'nin net bir tavrını görmedik.

CHP'nin bir dönem burada dağıttığı bir bildiri vardı. Orada şöyle söylüyordu, "Biz tamamen karşı değiliz havza planlamasına evet diyoruz". Biz havza planlamasına da karşı çıkıyoruz. Fakat yereldeki vadilerde mücadelede bulunan her siyasi partiden olsun doğrudan bu mücadeleye sahip çıkıyorlar. Bu çok açıktır. Çünkü kendi yaşam alanları tahrip ediliyor. Fakat merkezi düzeyde politikalarında vadi planlamalarına evet diyorlar. Orada bir HES karşıtlıkları yok.

CHP başta olmak üzere politik elitlerle müttefiklik kurmada, THÖ liderlerinin bazı endişelerinden kaynaklanan durumlar da söz konusu olmaktadır. Mücadeleyi herhangi bir partinin güdümünde sürdürmenin, toplumun her kesiminden insanların yer aldığı harekete olan katılımı ve desteği azaltacağı yönündeki düşünce bu endişelerden biridir. Bu kapsamda DEKAP ve bileşenleri zaman zaman CHP'li milletvekilleri nezdinde bazı politik girişimlerde bulunmuş olsalar bile, hareketin siyasallaşmaması ve CHP gibi herhangi bir partinin arka bahçesine dönmemesi için mesafeli bir tutum sergilemişlerdir (Ethem Kara ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013). İD ve SYD gibi daha sağ tabana ve üye profiline sahip dernekler ise, daha önce belirtildiği üzere iktidar partisi mensubu milletvekilleri ile cılız da olsa temaslarda bulunmuşlar ve CHP nezdinde herhangi bir girişimde bulunmamışlardır.

Ana muhalefet partisi olan CHP dışında ÖDP, EMEP, TKP gibi radikal sol siyasi partilerin mücadeleye tam destekleri söz konusudur. Hatta özellikle DEKAP ve bileşenlerinin bazı üyeleri bu partilerin il ve ilçe sorumlularıdır. Fakat bu partilerin çok küçük bir oy kitlesine sahip olması siyasi iradeye etki etme açısından pek fayda sağlamadığı gibi, HES karşıtlarının radikal gruplar olarak nitelendirilmesine de yol açmıştır.

4.4.4.4.2. Meslek Kuruluşlar ve Sendikalarla Kurulan Müttefiklikler

Doğu Karadeniz olayında TMMOB, Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonları (KESK), DİSK, Türkiye Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası (TEKGIDA-İŞ) gibi sol görüşlü meslek kuruluşu ve sendikalar çeşitli eylem ve söylemleriyle HES Karşıtlarının müttefikleri olmuşlardır. Hükümet karşıtı muhalif söylemleri de olan bu örgütler, özellikle DEKAP ve bileşenlerine bilimsel konularda destek vererek veya bazı ulusal protesto eylemlerinde birlikte hareket ederek, HES karşıtı hareketlere katkı vermişlerdir. Fakat bu müttefikliğin THÖ'ler ve aktivistlerin bir arayışından çok, bu meslek kuruluşları ve sendikaların HES'lere yönelik bilimsel bakışları veya ideolojik görüşleri doğrultusunda olduğu söylenebilir.

Çeşitli söylem ve faaliyetleri ile TMMOB ve ona bağlı Elektrik Mühendisleri Odası (EMO), İnşaat Mühendisleri Odası (İMO), Çevre Mühendisleri Odası (ÇMO), Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO) gibi odalar, 2009 yılından itibaren HES karşıtlarına özellikle bilimsel anlamda destek sağlamışlardır. Bu süreçte TMMOB ve bağlı odalarca, HES'lerin özellikle olumsuz nitelikteki çevresel etkilerini belirten raporları ile Doğu Karadeniz Bölgesi'ne yapılan teknik geziler ve araştırmalar sonucu yazılan raporlarla, HES karşıtlarının söylemlerine destek olunmuştur (TMMOB Papart Vadisi Raporu, Şubat 2009; TMMOB Hidroelektrik Santraller Raporu, Ekim 2011; EMO Doğu Karadeniz Bölgesi HES Teknik Gezi Raporu, Ağustos 2011 gibi). TMMOB ve bağlı odaların yine kendileri tarafından düzenledikleri ya da FDKP, DEKAP ve bileşenleri ile birlikte gerçekleştirdikleri paneller de (ÇMO tarafından düzenlenen "HES'lerle Ortak Mücadele Paneli" gibi, Şubat 2011) kurulan müttefiklikler sonucu yapılan faaliyetlerdir. Ayrıca bu meslek odalarının çeşitli zamanlarda yazılı medyaya yapılan açıklamalarda, HES'lerin çevresel etkileri ve suların ticarileştirilmesi gibi konular gündeme getirilmiştir (Cumhuriyet, 22 Mart 2010, 13 Ağustos 2010; Evrensel, 30 Ekim 2010). KESK, DİSK, TEKGIDA-İŞ gibi sendikalar ise daha çok özellikle DEKAP'ın çeşitli eylemlerine iştirak ederek harekete destek vermişlerdir.

Tabii ki bu meslek kuruluşu ve sendikaların hareketleri desteklemelerinde, anti-empyrist söylemlere sahip olmalarının, hükümete muhalif olmalarının ve DEKAP gibi radikal gruplara görüş olarak yakın olmalarının da önemli etkisi vardır. Nitekim bu meslek

kuruluşları ve sendikaların harekete olan desteğini DEKAP üyelerinden Saltuk Deniz şu şekilde aktarmıştır (Saltuk Deniz ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013):

TMMOB'un bizim mücadelemizi destekleyen bir yapısı var. TEKGIDA-İŞ bileşenlerimiz arasında. Tabi Türkiye'de meslek örgütleri için şöyle bir durum var. Bir hükümete yakın melek örgütleri var onlar zaten hiçbir şeyden yana değiller AK Parti'den yanadırlar. Ama onun dışında olan, hemen hepsi ile ilişkilerimiz iyidir. Çalışmalarımıza katılıyorlar. TMMOB, EMO, İMO bu konuda çalışmalarını var, etkinliklerimize de geliyorlar.

4.4.5. Alanın Baskın Aktörleri Olarak Şirketlerin Söylem ve Eylemleri

Şirketler hareket süresince, sektör dahilinde hakim olan kurumsal mantıklar ve uygulamalar ile kendi faaliyetlerini savunucu tarzda söylemlerde bulunurken, aktivistlerin HES'lerin gerçekleşmesini engellemeye yönelik eylemlerine karşı da şirketler nezdinde farklı şekillerde reaksiyonlarda bulunmuşlardır. Bu kısımda önce şirketlerin söylemleri, daha sonrada kurumsal baskılara verdikleri stratejik karşılıklara değinilmiştir.

4.4.5.1. Şirketlerin Karşıt Söylemleri

Bölge'de faaliyet gösteren HES şirketleri THÖ'lerin söylemlerine karşı söylemlerle karşılık vermişlerdir. Bu söylemlerde alan dahilinde hakim olan kurumsal mantıklar çerçevesinde HES projelerinin gerekliliği vurgulanmış ve HES karşıtları da çeşitli ithamlarla itibarsızlaştırılmaya çalışılmıştır.

Aktivistlerin söylemlerinin aksine, HES'ler şirketler tarafından temiz ve çevre dostu projeler olarak nitelendirilmiştir. HES'lerin temiz ve çevreci olarak nitelendirilmesi genellikle kömür, petrol, linyit gibi atmosfere sera gazı ve karbon salınımları yapan fosil yakıt ve enerji kaynakları ile karşılaştırılarak vurgulanmıştır. Bu vurgulamalarda, HES'lerin sayesinde bu yakıtların kullanımının azaltılması ile atmosfere olan sera gazı ve karbon salınımlarının ve böylece hava ve çevre kirliliğinin azalacağı ifade edilmiştir. Bu anlamda HES'ler diğer enerji seçenekleri arasında en çevreci enerji türlerinden biri olarak gösterilmiştir.

Aktivistlerin HES'ler dereleri ve vadileri kurutacak bir enerji kaynağıdır çerçevelmelerine karşın HES'lerin suyu yok etmediği, suyun santrale alınmasından sonra

tekrar dere yatağına bırakılacağı ve dere yatağına bırakılan can suyu miktarlarının canlı yaşam ve eko sistem için yeterli olacağı belirtilmiştir. Ayrıca dere yataklarına bırakılan can suyu miktarlarının da devlet denetimine tabi olduğu vurgulanmıştır. Özellikle inşaat aşamasında kötü uygulamalar sonucu çevreye zarar verildiği yönündeki söylemlere karşı da şirketler, çevre açısından gerekli önlemleri aldıklarını, buna rağmen inşaat aşamasında çevreye bazı zararlı etkiler olabileceğini, fakat bunun daha sonra telafi edilip düzeltilebileceğini belirtmişlerdir. Bir şirket yetkilisi bu durumu şu şekilde izah etmiştir (Hamdi Akın ile kişisel görüşme, 21 Mart 2013):

Belki şu olabiliyor. Başlangıçta bir inşaat yapıyorsunuz. İllaki herhangi bir şekilde o doğayı değiştiriyorsunuz. O doğayı değiştirip, oraya başka bir doğa koyuyorsunuz. İşe dağın tepesinde tünel içinde bir su yolu yapıyorsunuz. Burada bir rahatsızlık verebiliyorsunuz ama yaptığımız bu rahatsızlıklar geçici oluyor. İş toparladığımız zaman tekrar verdiğiniz zararı telafi edici şeyler yapıyorsunuz... Dediğim gibi geçici rahatsızlıklar olabilir ama siz orayı tekrar mamul hale getirebiliyorsunuz.

Bir başka yetkili ise çevreye verilecek zarar boyutunun şirket tarafından nasıl giderilebileceğini şu şekilde belirtmiştir: “Ağaç kesimi ve çevre tahribatı olsa bile, projenin geçtiği bölgeleri yeşillendiriyoruz, ağaçlandırıyoruz, kesilen ağaçların 2-3 katı ağaç dikiyoruz” (Doğal Elektrik Üretim San. ve Tic. A.Ş yetkilisi ile kişisel görüşme, 19 Mart 2013).

Yine çevre konusunda bilinçsizce ve ihmalkar hareket edildiğinde, bunun zaten devlet tarafından denetleneceği ve buna izin verilmeyeceği belirtilerek, her şeyin devlet kontrolünde, kanunlar doğrultusunda gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Yani, devletin zaten kötü uygulamalar yapan şirketleri cezalandırdığı, vatandaşların bu konuda endişe duymaması gerektiği ön plana çıkarılmıştır.

Şirketler, HES’lerin ekonomik açıdan yöre halkı ve ülke için fayda sağlayıcı projeler olduğu mantığını da söylemlerinde sıklıkla vurgulamışlardır. Yöre halkı için en büyük fayda istihdam sağlama boyutu olarak gösterilmiştir. Aktivistlerin HES’lerin sağladığı istihdamın ancak inşaat faaliyetlerinde ve geçici olarak sağlandığı yönünde çerçevelmelerine karşın şirketler HES’leri, bölgede istihdam sağlayan, yöre insanına yeni iş imkanları sunan projeler olarak sunmuşlardır. Bu bağlamda şirketler inşaat aşamalarında daha fazla olmak üzere, istihdam edilecek personel sayısını “yüksek sayılar” ile (50 kişi, 100 kişi çalışacak gibi) vurgularken, istihdam edilecek kişilerin de ağırlıklı olarak “yöre

insanı' arasında seçileceğini dile getirmişlerdir. Vurgulanan diğer bir husus ise, ülkenin enerji ihtiyacının karşılanmasında, enerjide dışa bağımlılığın azaltılmasında ve ülkenin kalkınmasında HES'lerin sağlayacağı katkı olmuştur. HES'ler ülkenin ithal enerjiye giden döviz kaybını engelleyen ve bu sayede ülkenin kalkınmasını sağlayan milli bir servet olarak gösterilmiştir. Yine HES karşıtlarının HES projelerinin ülkenin enerji ihtiyacını karşılamada yetersiz olduğu yönündeki iddiaları, sayısal örneklerle çürütülmeye çalışılmıştır. Örneğin HESİAD'ın üst düzey bir yetkilisi HES'lerin enerji ihtiyacını karşılamadaki önemini şu şekilde belirtmiştir (HESİAD yetkilisi ile kişisel görüşme, 22 Mart 2013):

Türkiye 2023 yılında 540 milyon kilowatt saat elektrik kullanacak. Tüm hidroelektrik potansiyelini kullanırsak bunun aşağı yukarı 210 milyon kilowatt saati hidroelektrik enerjiden karşılanmış olur. Yani oran olarak %40. Yani 2023'te bana göre elektrik ihtiyacının abartılı da olsa, bunun neredeyse %40-50'si HES'lerden karşılanacak. %3-4'ler HES'ler için doğru değil, nükleer için doğru.

Aktivistlerin yine "sular sadece enerji amaçlı kullanılamaz" karşıt söylemlerine karşı, şirketler Türkiye'deki tüm akarsuların enerji amaçlı kullanılabileceği ifade etmişlerdir. Türkiye'de suların büyük bir enerji potansiyeline sahip olduğu ve bu potansiyelin değerlendirilmediği takdirde suların boşa akmış olacağını vurgulanmıştır. Şirketlere göre tüm akarsular kullanılabilir teknik potansiyel dahilinde %100 enerji amaçlı kullanıma açılmalıdır. Ayrıca suların enerji üretimi altında çoğu yabancı ortaklı özel şirketlere satıldığı yönündeki çerçevelenmelere karşı da, suyun enerji amacı dışında bir amaçla kullanılmasının gerek ulusal gerekse de uluslararası sözleşmeler gereği mümkün olmayacağı söylenerek, bu iddialar da yalanlanmıştır.

HES sektöründeki hakim kurumsal mantıkları ve bu mantıklar çerçevesindeki uygulamaları koruyucu bir söylem geliştiren şirketler, HES karşıtı hareketleri de çeşitli söylemlerle itibarsızlaştırma ve suçlama yoluna gitmişlerdir. Fakat burada aktivistlerin masum ve kötü niyetli olarak ayrıştırılması söz konusudur. Bazı çevreci argümanlar ile karşı çıkan THÖ'lerin ve yerel halkın, kötü niyetli değil ama bilgisizliklerinden ya da yanlış bilinçlendirilmelerinden dolayı HES'lere karşı geldikleri ifade edilmiştir. Bu grupların, HES projelerinin nasıl gerçekleştirildiği ve çevreye olan olası etkileri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamalarının ya da kulaktan dolma bilgilerle bilgilendirilmelerinin, HES karşıtlıklarında etkili olan bir faktör olduğu söylenmiştir (Taşköprü HES Enerji

Yatırım Üretim İnşaat ve Tic. A.Ş. yetkilisi ile kişisel görüşme, 20 Mart 2013; HESİAD yetkilisi ile kişisel görüşme, 22 Mart 2013). Bazı aktivistler ise, ülkenin dışa bağımlılığının azalmasına ve kalkınmasına kasti olarak engel olan kişiler veya örgütler olarak gösterilmiştir. Bu aktivistlerin doğalgaz ve petrol lobilerince harekete geçirildiği ve onlardan destek aldığı ifade edilerek, aslında dış güçlere hizmet ettikleri ifade edilmiştir. Bu gruplar “sözde çevreciler”, “çevreci kisvesi adı altında gruplar” olarak ve hatta bazı şirket yetkilerince “ülkenin gelişmesini istemeyen veya engel olanlar”, “ülkeyi sevmeyenler”, “vatan hainleri” olarak nitelendirilmişlerdir (Milliyet, 27 Ekim 2011; Cumhuriyet, 1 Aralık 2011). Şirketler, ayrıca HES karşıtlarının vatansever, kendilerinin ise canavar olarak nitelendirilmesinin yanlış olduğunu, kendilerinin çevreci geçinen gruplardan daha çevreci olduklarını ve vatana hizmet olarak bu projeleri gerçekleştirdiklerini ifade ederek, bunun bu şekilde olmadığını vatandaşlara gösterilmesi yollarını zaman zaman aramışlardır (Milliyet, 27 ekim 2011).

4.4.5.2. Kurumsal Baskılara Verilen Stratejik Yanıtlar: Karşılıklı Etkileşimler ve Şirket Reaksiyonları

Doğu Karadeniz olayında şirketler uyma stratejileri hariç, manipülasyon, uzlaşma, karşı koyma ve kaçınma stratejilerini değişik boyut ve ölçülerde uygulamışlardır. Bu stratejiler şirket ve aktivistler arasındaki etkileşimlere vurgu yapılarak bu kısımda ele alınmıştır.

4.4.5.2.1. Manipülasyon Stratejileri

Diğer stratejiler içinde en aktif ve agresif olan bu strateji, Doğu Karadeniz olayında şirketler tarafından yoğun olarak HES karşıtı toplumsal hareketleri bastırmak veya başlamasına engel olmak adına uygulanmıştır.

Şirketlerin kullandığı en yaygın manipülasyon taktiklerinden biri, şirketin faaliyet yürüttüğü alandaki bazı kurumsal aktörlerin organizasyon içine dahil edilmesini ifade eden kooptasyon taktikleridir. Bu taktiklerin içinde en etkili olanı ve sıklıkla kullanılanı, projeyi yürüten şirketlerin HES inşaatlarında çalışacak personeli belki gerekli istihdam oranlarından daha fazla olacak şekilde yöre halkından seçmesi ya da onları projenin bir elemanı haline getirmesidir. Aslında bütün şirketler projeleri gerçekleştirmeden önce gerek

ÇED raporlarında gerekse de halkı bilgilendirme toplantılarında veya ilanlarda ve bastırıldıkları broşürlerde bu vaadi zaten vermektedirler. Bu taktik şirketlerin özellikle HES projelerinin gerçekleştirilmek istendiği yörelerdeki baskıyı ve tepkiyi azaltmalarında ve yöre halkının bir kısmının veya önemli bir çoğunluğunun desteğini almalarında zaman zaman etkili olmuştur. Fakat bir HES karşıtı hareketin henüz başlamadığı veya etkili bir THÖ'nün bulunmadığı yerlerde özellikle inşaat aşamasındaki projeler için daha başarılı olmuştur. Örneğin Senoz'da Uzundere I HES ve Uzundere II HES Projelerini yürüten şirketler, henüz vadi düzeyinde etkili bir HES karşıtı hareketin başlamadığı ilk zamanlar (2006-2007), yöre halkından (Çataldere köylüleri) çok sayıda kişiyi işe almışlar ve sigortalı yapmışlardır. Bu taktik ilk zamanlar şirketlerin yörede hoşça karşılanmasında ve daha sonraki süreçte özellikle istihdam olanağı bulan köylülerin şirket yanında yer almasında önemli bir etken olmuştur.

Mücadele düzeyinin çok düşük olduğu veya henüz başlamadığı alanlarda etkili olan bu taktik, mücadelenin çok yoğun olduğu ve THÖ'lerin daha güçlü ve etkin olduğu yörelerde veya zamanlarda çok etkili olamamıştır. Söylemsel olarak HES şirketleri yöre halkına istihdam vaat etseler de, bu söylem THÖ'ler ve yöre halkı tarafından dikkate alınmamıştır. Bu tutumda, THÖ liderlerinin şirketlerin sağlayacağı istihdamın geçici olacağı ve projelerin yöre halkına özellikle gelir açısından daha fazla zarar vereceği gibi söylemleri ile şirket söylemlerini etkisizleştirme çabaları etkili olmuştur. Örneğin bir aktivist bu çabaları şu şekilde dile getirmiştir (Refik Lakerta ile kişisel görüşme, Nisan 2013):

Halkı kandırmak için birçok yalan vaatler söylüyorlar. İşte orada bir çok insan çalışacak diyorlar. Bizde gidip diyoruz ki hayır yalan söylüyorlar. 20 MW'lık bir projede 7 kişi çalışıyor. 3-5 megavatlık projede ise 2-3 kişi çalışıyor. 40-50 kişi çalışacak gibi tezleri çürütüyoruz. Kamuoyunu yanıltmak için yaptıkları girişimleri çürütüyoruz.

Başka bir kooptasyon taktiği, şirketlerin HES projelerinin yapılacağı bölgeden olan bazı kişilerle işbirliği yapması veya onları şirket görevlisi olarak göstererek bu sayede yöre halkını etkileme çabasıdır. Bazı şirketler özellikle ilk faaliyet sürecinde bu yola başvurarak köylüleri ikna etme yoluna gitmişlerdir. Örneğin, Artvin Sarıbudak köyünde Işık Reg ve HES Projesi ile Şavşat'ta Değirmendere HES Projesi'ni gerçekleştirmek isteyen şirketler bu yola başvurarak, köyde yaşamayan fakat orali olan kişileri yetkili veya mühendis olarak şirket bünyesine dahil ederek halkı ikna yoluna gitmişlerdir (Sarıbudak köylüleri ile odak

grup görüşmesi, 19 Nisan 2013; Ethem Kara ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013). Özellikle Değirmendere HES Projesi'ni gerçekleştirmek isteyen şirket bu taktikte kısmi olarak başarılı sağlamıştır. ŞDKP aktivistlerinden Ethem Kara (Ethem Kara ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013): "...Değirmendere HES Projesi'nde şöyle bir sorun çıktı. Projede aynı köyden bir mühendis yer aldı. Bu da köyün bir bölümünün projeyi desteklemesine yol açtı. O köyün önemli bir bölümünü ikna etti" ifadesiyle şirketin taktiğindeki başarıyı dile getirmiştir.

Diğer bir manipülasyon taktiğini, şirketlerin çeşitli değerler, inançlar kullanarak veya çeşitli uygulama ve araçlarla yöre halkının proje için ikna edilmesi ve aktivistlerin tepkilerinin dindirilmesi faaliyetlerini içeren etkileme taktikleri oluşturmuştur. HES projelerini gerçekleştirmek isteyen şirketler özellikle bölgeye ilk giriş sürecinde halkı ikna etme veya etkileme adına çeşitli uygulamalarda bulunmuşlardır. Bu uygulama ve faaliyetlerin önemli bir kısmını, projelerin yapılacağı yörenin yollarının yapılması, köy camisi, sağlık ocağı ve okulu yapılması veya tamiri, çocuklara burs verilmesi, ilaç yardımı yapılması gibi HES'lerin toplumsal faydası kapsamında gerçekleştirilen veya gerçekleştirilmek istenen faaliyetler oluşturmuştur. Bir diğer yöntem köylüyü ikna edebilecek muhtar gibi bazı önemli kişilerin önce ikna edilerek şirket yanında yer almasının sağlanması ve bunlar aracılığıyla köylüyü ikna etme çabasıdır. Bunun dışında köylülere ve muhtarlığa para yardımı yapılması, projenin geçeceği yerlerde arazisi olanlara yüksek kamulaştırma bedelleri verilmesi, yatırımların devlet yatırımı, enerji yatırımı olarak gösterilmesi gibi eylem ve söylemlerle şirketler yöre halkını ikna etme yoluna gitmişlerdir.

Şirketler tarafından kullanılan bu yöntemlerin zaman zaman halkın bir bölümünün ve belki de birçoğunun ikna edilmesinde başarı sağladığı söylenebilirse de, bu kısmi bir başarı olarak kalmış, şirketin bu faaliyetlerinden etkilenmeyen veya ikna olmayan aktivistlerin projelere olan karşıtlığını engellememiştir. Örneğin Uzundere I HES Projesi'ni yürüten şirket, toplumsal fayda adı altında yöre halkına her türlü yardımda bulunmuştur (Ali Sukas ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013, Senoz muhtarları ile odak grup görüşmesi, 17 Nisan 2013). Fakat şirketin bu faaliyetleri bir takım yöre halkını ikna etmiş olsa bile, HES aleyhine protestolara ve davalara engel olmamıştır. Yine Salarha'da, Ambarlık I-II HES Projesi'ni gerçekleştirmek isteyen REDAŞ Şirketi, Küçükçayır Muhtarlığı ile köye her yıl 25 bin dolar vereceğini taahhüt eden ve gazetelere DEKAP tarafından rüşvet belgesi

olarak yansıtılan bir belge imzalamıştır (Radikal, 24 Mart 2010). Bu taahhüt ile şirket köylülerin büyük bölümünü ikna etmiş, fakat bazı köylüler ikna olmayarak Proje'ye karşı dava açmış ve açılan dava sonucunda Proje iptal olmuştur.

Genel olarak örgütlü bir HES karşıtı mücadelenin yaşandığı yerlerde başarısızlıkla sonuçlanan bu stratejilere hiç başvurmayan ya da başvuramayan şirketler de vardır. Örneğin Fındıklı, Ardanuç, Hopa gibi THÖ'lerin son derece etkin olduğu yerlerde şirketlerin yerel halkla bir temas kuramaması, bu faaliyetlere başvurulması önünde engel teşkil etmiştir. Örneğin Fındıklı'da Çatak HES Projesi'nin sahibi Akfen Holding'in Başkanı Hamdi Akın bu durumu şu şekilde ifade etmiştir (Hamdi Akın ile kişisel görüşme, Mart 2013):

Biz gittiğimiz her yerde o çevredeki insanlara faydamız olmuştur. Zararımız olmaz. Bölgenin ihtiyaçlarına göre katkımız oluyor. Eğer proje o köyün sınırları içerisinde ise içme suyundan tutun, okulundan camisine kadar devletle çözemedikleri tüm meseleleri bizimle çözmeye çalışıyorlar. Bizde eliğimizden geldiğince yardım etmeye çalışıyoruz. Başka türlü olmaz zaten. Biz şimdi Fındıklı'da vatandaşlarla henüz görüşme imkanı bulamadık ama biz her şeyi vatandaşların talepleri doğrultusunda yapıyoruz.

Yine Hopa'da yoğun tepkilerden dolayı projeden vazgeçen firmanın yetkililerinden biri aynı durumu bir başka şekilde ifade etmiştir (Hürriyet, 30 Haziran 2011):

Projeye ilgili ciddi çalışmalar yaptık. Pahalı ve güzel bir projeydi. Yolları iyileştirmeyi planladık. Sosyal sorumluluk çalışmalarımız vardı. 5 yıl uğraştık. Tüm bunları yöredeki vatandaşa anlatma imkânı bulamadık. Halkın katılım toplantısı yapılamadı. Hayretler içerisinde kaldım. Halk farklı bilgilendirilmişti. Konuşma fırsatı dahi sunmadılar. Kendimizi ifade etme şansı dahi bulamadık.

Diğer bir manipülasyon taktiği ise, şirketlerin kurumsal baskılara ve karşı çıkışları yönetme veya yön verme çabalarını içeren kontrol taktikleri olmuştur. Bu taktikler, söylemsel ifadeleri içerdiği gibi, sektör düzeyinde şirketlerin karşılaştığı güçlük ve zorlukların üstesinden gelici daha agresif faaliyetleri de kapsamıştır. Daha önce ifade edildiği gibi yörede faaliyet gösteren bazı şirketler, özellikle kamuoyunu ve yöre halkını etkilemek ve hareketleri itibarsızlaştırarak kurumsal baskıları azaltmak adına karşı söylemlerde bulunmuşlardır. Ayrıca alanda faaliyet gösteren şirketlerden bazılarının üyesi olduğu HESİAD³² ve (İNTES)³³ gibi mesleki örgütlenmelerle de alandaki hakim

³² Türkiye' de hidroelektrik enerji üretimi konusunda faaliyet gösteren firmaların bir araya gelerek hidroelektrik enerji konusunda çalışmalar yapmak, sektörün sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak ve

mantıkları ve uygulamaları devam ettirici ve kurumsal baskıları azaltıcı lobi faaliyetleri söz konusu olmuştur.

Örneğin, HESİAD, Çevre ve Orman Bakanlığı ile DSİ Genel Müdürlüğü'nün ortak çalışması sonucu, çoğalan çevre tepkilerine karşı toplumu bilgilendirmek amacıyla hazırlanan “Çevre ve Temiz Enerji: Hidroelektrik Enerji” kitapçığının, gazete ve kanalların yetkili kişilerine, ilgili milletvekillerine ve diğer ilgili kişi ve birimlere gönderilmesi bu faaliyetlerinden biridir. Yine, HES şirketlerinin özellikle Doğu Karadeniz başta olmak üzere, HES karşıtı tepkilere ve bu tepkiler neticesinde alınan yürütmeyi durdurma ve iptal kararları ile santral yapılacak yerlerde alınan sit kararlarına çözüm bulunması amacıyla hükümet nezdindeki lobi girişimleri bu kapsamdadır (Radikal, 15 Şubat 2009; Sabah, 4 Şubat 2010).

Projelere karşı hareketlerin başlamaması için henüz sürecin başında veya mücadele devam ederken başvuru ve son derece aktif bir strateji içeren manipülasyon taktikleri, kısmi başarılar hariç pek fazla başarı sağlayamamıştır. Henüz toplumsal tepkilerin örgütlü bir mücadeleye dönüşmediği veya hareketlerin geç başladığı yerlerde kısmi ölçüde başarılı olduğu söylenebilir de, projelere karşı çıkışları engelleyememiştir. Bu strateji ile yöre halkının bir kısmını ikna eden şirketler, projeye karşı çıkan kesimler ve bunların açtığı davalara karşı da başka stratejiler uygulamak zorunda kalmışlardır.

4.4.5.2.2. Karşı Koyma Stratejileri

Aktivistlerin kurumsal baskılarına karşı bazı şirketler göz ardı etme ve mücadele etme taktiklerini içeren karşı koyma stratejilerini izlemişlerdir. Karşı koyma stratejilerinin sergilenmesi dava süreçlerini içeren bir mücadele sürecinde söz konusu olmuştur.

Aktivistler henüz faaliyete geçmemiş HES'lerin yapımına engel olmak için öncelikle dava yolunu denemişlerdir. Bazı şirketler dava süreçlerine ve bu davalarda alınan

sektördeki şirketler arasında işbirliği ve dayanışmayı sağlamak üzere Haziran 2000'de oluşturdukları bir birliktir. (www.hesiad.org.tr).

³³ İNTES, 05 Şubat 1964 tarihinde inşaat sektörünün saygın temsilcileri tarafından kurulmuştur. Üyesi olan şirketlerin bazılarının bölgede HES projesi olan Sendikanın Başkanı olan Şükrü Koçoğlu, Rize'de bağlı şirketleri ile 5 tane HES projesi olan (Uzundere 2 HES, Çığdemli HES, Başköy HES gibi) Koçoğlu Holding'in Yönetim Kurulu Başkanı'dır. Özellikle Şükrü Koçoğlu'nun bu süreçte yöredeki HES karşıtlarını suçlayıcı birçok ifadesi olmuştur.

yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarına rağmen projelerini devam ettirme yollarını aramışlardır. Tablo 7'den de görüleceği üzere, Uzundere I HES, Uzundere II HES, Çığdemli Reg ve HES, Cevizlik HES, Şimşirli HES, Paşalar HES, Çatak Reg ve HES, Susuz HES, Şavşat HES, Ambarlık I-II HES Projelerini gerçekleştirmek isteyen şirketler, dava süreçlerinde mücadeleci bir tutum sergileyerek HES projelerini gerçekleştirmede ısrarcı olmuşlardır. Bu şirketler yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarına karşı yeniden ÇED süreçlerini işleterek durdurma ve iptal kararlarını etkisiz kılmaya çalışmışlardır. Ayrıca vadi için sit kararı alınmışsa, onu kaldırmak için dava açma gibi yöntemlerle projeyi gerçekleştirme yolları aramıştır.

Bazı şirketler karşı koyma stratejilerinde, yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarına karşı bazen çeşitli gerekçelerle bazen de mahkeme kararlarına rağmen gizli çalışmalarla, inşaat çalışmalarını sürdürmeyi denemişler ve projeyi gerçekleştirmeye uğraşmışlardır. Örneğin Senoz'da Uzundere I HES Projesi sahibi Karadeniz Elektrik A.Ş., Uzundere II HES Projesi sahibi Atabey Enerji ve Şavşat'ta Şavşat HES Projesi sahibi 3M Enerji (Daha sonra adı 2M olarak değişti), böyle çalışmalarda bulunmuşlardır. Bunlar Jandarma tutanakları ile tespit edilmiş ve ilgili şirketlere cezalar kesilmiştir.

Karşı koyma stratejileri bazı şirketlerin HES projelerini gerçekleştirmesi adına etkili olabilmektedir. Cevizlik HES Projesi ve Uzundere I HES Projesi bu şekilde faaliyete geçebilmiştir. Fakat bu faaliyete geçme de bir başka strateji olan uzlaşma stratejisi de etkili olmuştur. Diğer karşı koyma stratejisini seçen şirketler içinse aktivistlerle olan mücadele süreci devam etmektedir.

4.4.5.2.3. Uzlaşma Stratejileri

Doğu Karadeniz olayında bazı şirketler, özellikle karşıtların beklentilerinin kısmi olarak karşılanması olarak tanımlanan ödün verme ve karşıtların beklentilerinin karşılanması yönünde bir uzlaşmayı ifade eden anlaşma yapma taktikleri ile kurumsal baskılara karşı koymaya çalışmışlardır.

Tablo 7: Aktivistler ve Şirketler Arasındaki Etkileşimler ve Şirketlerin Vermiş Oldukları Karşılıklar

İlçe	HES Projesi ve Şirketi	Etkileşim Süreci	Şirket Yanıtları
ÇAYELİ	Uzundere 1 HES (Karadeniz Elektrik Üre. San. A.Ş)	Şirket ilk olarak 2006 yılında inşaat faaliyetlerine başlamıştır. Bu süreçte köylülerden birçok kişiye sigortalı olarak iş imkânı sağlama, gerek duyulan arazileri köylüyü memnun ederek yüksek fiyatlarla alma, köy yolunu düzeltme gibi faaliyet ve stratejiler sonucu şirket, yöre halkınca ilk başlarda hoşça karşılandı. Şirket çalışmalara başladıktan 1 yıl sonra SYD öncülüğündeki HES karşıtı yöre halkı tarafından Kasım 2007 tarihinde Rize İdare Mahkemesi'ne dava açıldı ve şirket ile HES karşıtları arasında dava süreçlerine dayanan bir mücadele başladı. Bu mücadele esnasında Mahkeme tarafından proje hakkında 1 kez yürütmeyi durdurma ve 1 kez iptal kararı verildi. Bu süreçte şirket projede kapasite artırımı gibi tadilatlar yapmak suretiyle yeniden Bakanlıktan ÇED raporları alarak ve "mevsimden dolayı telafisi imkansız çevresel risklerin önlenmesi ve çalışmanın toparlanabilmesi" amaçlı dilekçelerle Valili'ğe başvurarak çalışmalarını sürdürdü. Bu süreçte şirketin çalışmalarını sürdürmesi çeşitli zamanlarda SYD ve yöre halkınca protesto edildi. Aktivistlerin başvurusu ve şikayeti üzerine gizlice çalışma yürütüldüğüne dair iki kez şirket hakkında tutanak tutuldu. Haziran 2010'da tüm mahkeme süreçlerine rağmen şirket inşasını tamamladı ve santral faaliyete geçti. Fakat santral faaliyete geçtikten kısa bir süre sonra Mahkeme tarafından tekrar yürütmeyi durdurma kararı verildi ve santral mühürlendi. Bunun üzerine şirket ilk defa SYD yetkilileri ile irtibat kurup anlaşma yollarını aradı. Şirket SYD'nin dava dilekçelerinde belirttiği tüm hususları kabul edince, şirket ile SYD arasında protokol imzalandı. SYD davayı geri çekti ve santral tekrar faaliyete geçti.	Manipülasyon Karşı koyma Uzlaşma
	Uzundere 2 HES (Atabey Enerji Üre. San. ve Tic. A.Ş)	Uzundere II HES Projesi'nin inşaatına, Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından verilen 13.07.2006 tarihli "ÇED gerekli değildir" kararı ile 2007 yılında başlandı. Şirketin yöre halkına istihdam sağlaması taktiğinin de etkisiyle HES Projesi'ne karşı ilk başlarda yöre halkınca bir tepki olmamasına rağmen, SYD'nin devreye girmesiyle Kasım 2007 tarihinde Rize İdare Mahkemesi'nde dava açıldı ve şirket ile HES karşıtları arasında dava süreçlerine dayanan bir mücadele başladı. Bu süreç içerisinde şirketin Bakanlıktan aldığı "ÇED Gerekli Değildir" ve "ÇED Olumlu" kararlarının yürütmesi 3 kez durduruldu ve iki kez iptal edildi. Bu kararlara rağmen şirket çalışmalarını çeşitli gerekçelerle bazen de kaçak olarak sürdürdü. Bu süreç içerisinde, mahkeme kararı sonrasında gizlice çalışma yürütüldüğü yöredeki vatandaşlarca baskınla tespit edilip jandarmaya haber verilerek, çalışmalar bir kez sonlandırıldı. Yine yöre halkınca Çataldere köyü civarında şirket aleyhine çeşitli protestolar yapıldı. Tüm bu protesto ve durdurma kararlarına rağmen, şirket inşaat çalışmalarını büyük ölçüde tamamladı. Davanın temyizi Danıştay'da sürüyor. Bu dava süreci içerisinde şirket ile SYD yetkilileri bir toplantı yaptı. Fakat toplantı sonucunda bir anlaşma sağlanamadı.	Manipülasyon Karşı Koyma
	Çiğdemli REG ve HES	Şirket Mayıs 2010'da Çataldere köyünde ÇED bilgilendirme toplantısı ile proje ile ilgili ilk	Karşı koyma

	(Kaçkar Enerji Elektrik Üre. A.Ş.)	faaliyetlerine başladı. Fakat köylüler ÇED toplantısını protesto ederek toplantıyı yaptırmadı. Buna rağmen Ağustos 2010'da Bakanlık tarafından Proje'ye "ÇED Olumlu" kararı verildi. Bunun üzerine SYD öncülüğünde Çiğdemli HES Projesi'nin "ÇED Olumlu" kararı iptali için dava açıldı. Ocak 2011'de yürütmeyi durdurma kararı verildi. Rize İdare Mahkemesi'nin kararı 4 Şubat 2011 tarihinde Rize Valiliğine tebliğ edildi. Bu karara rağmen şirket inşaat çalışmalarını sürdürdü. Bunun üzerine aralarında Doğa Derneği Başkanı Güven Eken' inde yer aldığı bir grup çevreci bölgede çalışma yapan iş makinesine baskın düzenledi ve çalışmaları durdurdu. Proje ile ilgili çalışmalar durmuş durumda ve mahkeme süreçleri devam ediyor.	
	Kayalar HES (İyon Enerji Üre. San. ve Tic. A.Ş.)	Kayalar HES Projesi için Çevre ve Orman Bakanlığının Kasım 2007 tarihinde verdiği "ÇED Gerekli Değildir" kararı sonrasında şirket, 2008 yazında iş makineleri ile Buzlupınar köyünde çalışmaya başladı. Bazı köylüler müdahale ederek şirket çalışmasına engel olmaya çalıştı ve daha sonra Buzlupınar köylüsü ve Senoz Derneği Çayeli temsilcisi olan Ahmet A. Kork; 06.06.2008 tarihli dava dilekçesi ile Rize İdare Mahkemesi nezdinde "yürütmeyi durdurma ve iptal" davası açtı. Davaya daha sonra SYD müdahil oldu. Kayalar HES'in "ÇED Gerekli Değildir" kararının yürütmesi 11.12.2009 tarihinde Rize İdare Mahkemesi'nce durduruldu. Şirket Proje'yi revize ederek ÇED dosyası hazırlayıp Bakanlığa sundu. Şirket tarafından yapılmak istenen ÇED bilgilendirme toplantısı yöre halkı tarafından protesto edildi ve yapılmadı. Proje için Çevre ve Orman Bakanlığının daha önce verdiği "ÇED Gerekli Değildir" kararı için Rize İdare Mahkemesi 30.07.2010 tarihinde iptal kararı verdi. İptal kararından sonra şirket herhangi bir çalışmada bulunmadı ve projeden şimdilik vazgeçmiş görünüyor.	Karşı koyma Kaçınma
	(Diğer HES projeleri ve süreç)	Gürpınar Reg. ve HES (Ayone Enerji Üretim Ltd. Şti), Başköy HES, Melikom HES (Melikom Elektrik Üretim A.Ş) Projelerinin de, ÇED bilgilendirme toplantıları (2010 yılı içinde) protesto edildi ve yapılmadı. Şirketler protestolardan beri herhangi bir çalışmada bulunmadılar ve projelerden vazgeçmiş görünmektedirler (veya askıda).	Kaçınma
İKİZDERE	Cevizlik HES (Akım Enerji (Sanko Holding))	İnşaatı süren Cevizlik HES Projesi'nin vaat edilen cansuyunu dereye bırakmayacağını söyleyen vatandaşların tepkileri sonrasında inşaatın durdurulması talebiyle İD öncülüğünde 2007 yılının Mart ayında, Rize İdare Mahkemesi'ne dava açıldı. Dava kapsamında hazırlanan bilirkişi raporunda, saniyede 500 litre su bırakılması halinde deredeki canlı yaşamın zarar görmeyen devam edebileceği yönünde görüş bildirildi. Bunun üzerine mahkeme, ÇED raporunda belirtilen 150 litre/saniye yerine dereye 500 litre/saniye su bırakılmasına karar verdi. Ancak bu konuda mahkeme süreci devam ederken, şirket bu oranı kendi inisiyatifıyla saniyede 1250 litreye çıkardı. Ancak bu oranla derenin kuruyacağını ve canlı yaşamın yok olacağını öne süren yöre halkı, DSI'nin raporlarına dayanarak yıllık ortalama 27.66 m3/sn su akışının olduğu İkizdere deresinde canlı yaşamın yok olmaması için, yüzde 25'i oranında, yani 6.91 m3/sn su bırakılması gerektiği iddiasıyla bilirkişi raporuna itiraz etti (Radikal, 26 Haziran 2008). Dava devam ederken İD yöneticileri ile Cevizlik HES'in sahibi Sanko Holding yetkilileri İstanbul'da toplantı yaptılar. Fakat bu toplantıdan bir sonuç çıkmadı. Ocak 2009 tarihinde Mahkeme, ÇED raporunda belirtilen canlı yaşamın devamı için dereye 500 litre/saniye su	Karşı Koyma Uzlaşma (ödünerme)

	<p>birakılması yönündeki kararı, en az 2800 litre/saniye olması yönünde değiştirerek yürürlükteki ÇED raporunu iptal etti. Mahkemenin kararı üzerine Cevizlik HES Projesi'ni yürüten ana şirket SANKO Holding, mahkeme tarafından verilen yasal süreç içerisinde ÇED raporunun yeniden hazırlanmasına kadar Şubat 2009 tarihinde çalışmalarını durdurma kararı aldı. Bakanlıktan “ÇED Olumlu” kararı alan şirket tekrar Nisan 2009 itibari ile çalışmalarını sürdürdü. Şirket yeni ÇED raporunda can suyu miktarını mahkeme kararındaki gibi 2800 Litre/Saniye olarak belirledi. Bunun üzerine Rize İdare Mahkemesi şirket lehine karar verdi ve dava düştü. İD ve yöre halkı bunu Danıştay'da Temyize götürdü. Dava temyizdeyken, Ağustos 2010'da Cevizlik HES faaliyete geçti. Bunun üzerine İD ve yöre halkı davalık bir santralin faaliyete geçtiği gerekçesiyle ilgili şirket ve yetkililer hakkında suç duyurusunda bulundular.</p>	
<p>Dereköy-Demirkapı HES (Bess Enerji (Limak holding))</p>	<p>Şirket Şubat 2008 tarihinde ilçede ÇED bilgilendirme toplantısı yaptı. Toplantıda şirket yasal cansuyu oranından daha fazla miktarda can suyu bırakacağını taahhüt etti ve bu taahhüt toplantıya katılan yöre halkınca memnuniyetle karşılandı. Fakat daha sonra, “şirket tarafından bırakılacak cansuyu oranının derenin yıllık debisinin yüzde 10'una bile denk gelmediği, bu oranın en az %40 olması gerektiği” ve “santral yapılacak bölgenin afet bölgesi olduğu ve inşaat sırasındaki patlatmaların afetlere yol açacağı” gibi gerekçelerle, İD öncülüğünde proje aleyhine dava açıldı. Dava sırasında İD yöneticileri ve Limak Holding yetkilileri bir toplantı yaptı ve toplantı sonucunda İD'nin talepleri doğrultusunda dava sonuçlanıncaya kadar şirket çalışmalara başlamayacağı kararını bildirdi. Proje için 15.05.2008 tarihinde verilen “ÇED Olumlu” kararının yürütmesi, Rize İdare Mahkemesi'nce Şubat 2009 tarihinde durduruldu. Ağustos 2010 tarihinde de Mahkeme, yürütmesini durduğu “ÇED Olumlu” kararını iptal etti. Şirket bu kararlar üzerine projeden vazgeçti.</p>	<p>Uzlaşma (ödün verme) Kaçınma</p>
<p>Rüzgârlı I-II Reg ve HES (Atabey Enerji Anonim Şirketi, Daha sonra BAYSAN Enerji devraldı)</p>	<p>Rüzgârlı köyü içerisinde geçen Çamlık (Rüzgârlı) Deresi üzerinde kurulması planlanan Rüzgârlı I-II reg. ve HES Projesi ilk önce Atabey Enerji şirketi tarafından geliştirildi. Geliştirilen ilk projede kanal tipi olması planlanan proje için, zamanın Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından verilen ‘ÇED Gerekli Değildir’ kararının “yürütmesinin durdurulması ve iptali” istemiyle köylüler Trabzon İdare Mahkemesi'nde dava açtı. Mahkemenin bölgede yaptırdığı bilirkişi incelemesinin ardından, şirketin can suyu miktarını artırılmasını taahhüt etmesiyle Mahkeme, köylülerin başvurusunu reddetti. Mahkemenin bilirkişi raporları doğrultusunda verdiği ret kararı daha sonra da Danıştay tarafından onaylandı. Gelişmelerin ardından Rüzgârlı köylülerinin tepkileri ve mücadelesi karşısında HES çalışmalarını başlatamayan şirket Proje'yi başka bir şirket olan Baysan Enerji şirketine devretti. Şirket Rüzgârlı HES Projesi'ni, kanal tipi projeden tünel tipi projeye çevirdi ve Bakanlıktan “ÇED Olumlu” kararı aldı. Köylüler, yaşanan gelişmeler üzerine bu kez Rize İdare Mahkemesi'nde, Bakanlığın vermiş olduğu “ÇED Olumlu” kararı için “yürütmeyi durdurma ve iptal” istemiyle dava açtı. Fakat dava 2013 yılında kaybedildi.</p>	<p>Uzlaşma (ödün verme) Karşı koyma Kaçınma</p>

	Selin I-II Reg ve HES	Selin I-II Reg ve HES Projesi aleyhine ÇED raporuna uygun yapılmadığı ve çevreye geri dönüşümsüz zarar verdiği iddiasıyla 4 dernek ve 37 köy sakini tarafından Mayıs 2009 tarihinde Rize İdare Mahkemesi'nde dava açıldı. Mahkeme tarafından önce 3 Kasım 2009 tarihinde "yürütmeyi durdurma" kararı verilen Proje'nin "ÇED Olumlu" kararı, Temmuz 2011 tarihinde iptal edildi. Danıştay'da, yerel mahkemenin Selin-2 HES Projesi için verdiği, 'ÇED Gerekli Değildir' kararının iptali karar için yapılan, "yürütmeyi durdurma" talebini reddetti. Şirket proje ile ilgili bu kararlardan sonra herhangi bir faaliyette bulunmadı. Selin I HES Projesi ile ilgili mahkeme süreci devam ediyor.	Kaçınma
	Şimşirli HES (Onur Enerji (Entek Enerji sonlandırıldı)).	Proje önce Entek Enerji şirketi tarafından gerçekleştirilmek istendi. Ekim 2010 tarihinde ÇED bilgilendirme toplantısı yapıldı. Fakat daha sonra şirket Proje'yi 2012 yılında başka bir şirket olan Onur Enerji'ye devretti (devre dışı nedeni hakkında bilgi yok). Onur Enerji Ocak 2013 tarihinde Şimşirli köyünde projeyi gerçekleştirmek için çalışmalarına başlamak istedi. Fakat köylüler bu çalışmalara karşı protesto eylemleri gerçekleştirdi ve çalışmaları engelledi. Proje aleyhine dava açıldı fakat dava süre yönünden düştü. Şirket Proje'yi gerçekleştirmek için uğraş veriyor.	Karşı koyma
	Diğer HES projeleri ve süreç	İlçede Ocak 2010 tarihinde, Arı I-II HES Projesi ÇED bilgilendirme toplantısı, Kasım 2010 tarihinde Gelintaşı HES Projesi ÇED bilgilendirme toplantısı ve Kasım 2011 tarihinde Sarmakol HES Projesi ÇED bilgilendirme toplantısı ile ilgili şirketler HES projeleri süreçlerine başladılar. Fakat bu toplantılar yöre halkı tarafından protesto edildi. Protestolardan sonra ilgili şirketler herhangi bir faaliyette bulunmadı.	Kaçınma
FINDIKLI	Paşalar HES (Ayen Enerji)	FDKP öncülüğünde Çağlayan Vadisi üzerindeki köylüler tarafından Rize İdare Mahkemesi'nde, Proje için verilen 'ÇED olumlu' kararının iptali istemiyle dava açıldı. Rize İdare Mahkemesi, verdiği "yürütmeyi durdurma" kararının ardından, Haziran 2010 tarihinde ise iptal kararı verdi. Çağlayan Vadisi, yöre halkı ve köylülerin başvurusu üzerine Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 06.06.2008 tarih ve 1606 sayılı kararı ile "1. derecede doğal sit alanı" ilan edildi. HES yapımçı şirketi Ayen Enerji, sit kararına itiraz ederek 'iptal' istemiyle Rize İdare Mahkemesi'nde dava açtı. Mahkeme, 30.04.2010 tarihli kararı ile 'iptal' başvurusunu reddetti. Danıştay'a yapılan temyiz başvurusu da Danıştay 6. Dairesi tarafından Mart 2011'de reddedilerek, Rize İdare Mahkemesi'nin kararı onandı ve Çağlayan Vadisi sit alanı olarak kaldı. Bu arada yine Paşalar HES Projesi için açılan başka bir davada Ankara 3. İdare Mahkemesi, Paşalar Reg. ve HES Projesi için DSİ ile imzalanan Su Kullanım Hakkı Anlaşması'nı Ekim 2011'de iptal etti. Paşalar HES Projesi ile ilgili olarak hukuki süreçler devam ettiğinden, şirket bu proje ile ilgili herhangi bir çalışma yapamadı. Şirket henüz Proje'den vazgeçmediğini belirtip, askıda beklettiğini ilan etti.	Karşı koyma
	Çatak HES Zeki Enerji Üre. Dağ. Paz. San. ve Tic. A.Ş.	Temmuz 2009'da şirket Arılı Vadisi Yaylacılar köyünde, ÇED bilgilendirme toplantısı ile faaliyetlerine başlamak istedi, fakat protestolar nedeniyle toplantıyı gerçekleştirmedi. Projeye karşı çıkan FDKP ve bir kısım yöre halkı, bu proje ve diğer projelerin engellenmesi adına Arılı Vadisi'nin "doğal sit alanı" olarak tescil edilmesi için Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kuruluna başvuru yaptı. Başvurusu sonucunda Vadi, 18 Şubat 2010 tarihinde "1. ve 3. derecede doğal	Karşı koyma

		<p>sit alanı” olarak tescil edildi. Vadi sit alanı ilan edildikten sonra, FDKP öncülüğünde yöre halkı Vadi’de nöbet tutarak şirket yetkililerin faaliyet amaçlı Vadi’ye gelmesine engel olmak istedi. Bu nöbetlerden birinde Yaylacılar köyü halkı, Çatak HES Projesi’nin fizibilite ve harita çalışmalarını yapmak için 26.05.2010 tarihinde bölgeye gelen şirket çalışanlarını sit alanında “gizlice” ve “kaçak” çalışma yaptıkları gerekçesiyle tepki göstererek protesto etti ve onları alıkoyarak jandarmaya teslim etti. Bu süreçte şirket Arılı Vadisi’nin sit alanı kararının kaldırılması için dava açtı. Bunun üzerine Rize İdare Mahkemesi, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunca Arılı Vadisi’nin sit alanı ilan edilmesi kararının yürütmesini Aralık 2011’de durdurdu. Daha sonra yürütmeyi durdurma kararına itiraz eden köylülerin başvurusu üzerine Danıştay 14. Dairesi, Rize İdare Mahkemesi’nin verdiği sit alanı kararının yürütmesini durdurma kararını Temmuz 2012’de iptal etti. Şirket projeden vazgeçmemiştir ve sit alanı kararının Çevre ve Orman Bakanlığına bağlanan yeni Tabiatı Koruma Kurullarınca yeniden değerlendirme kararını beklemektedir.</p>	
	Diğer Projeler ve süreç	<p>STY Enerji Elektrik Üretim A.Ş., Turhan HES Projesi için Temmuz 2009’da Rizbaş Enerji Üretim Anonim Şirketi Başköy Reg. ve HES Projesi için Ocak 2010’da, KZR Enerji Elektrik Üretim San. ve Tic. A.Ş., Üstün I-II Reg. ve HES Projesi için Eylül 2011’de ÇED bilgilendirme toplantısı yapmak istedi. Fakat bu toplantılar protesto edilerek yapılmadı. Şirketler bu protestolardan sonra herhangi bir faaliyette bulunmadılar.</p>	Kaçınma
ŞAVŞAT	Susuz Reg. ve HES (Omega Enerji Ve Yatırım A.Ş.)	<p>Rize İdare Mahkemesi’nin 05.07.2011 tarihli kararı ile yürütmesini durdurduğu Susuz HES Projesi’ne, 15 Ağustos 2011 tarihinde yeniden “ÇED Olumlu” kararı verildi. Bakanlığın “ÇED Olumlu” kararına karşı 74 köylü yeniden Rize İdare Mahkemesi’ne başvurarak iptal davası açtı. Rize İdare Mahkemesi, Susuz HES için ‘yürütmeyi durdurma’ kararı verdi. Fakat daha sonra aynı mahkeme yürütmeyi durdurma kararını geri aldı. Bir üst mahkemeye başvuruldu. Mahkeme devam ediyor. Şirket inşaat çalışmalarına henüz başlamadı.</p>	Karşı koyma
	Şavşat HES 3M Enerji Üre. Anon. Şirketi (2M Enerji olarak ismi değişti)	<p>3M şirketi Aralık 2009 tarihinde ÇED bilgilendirme toplantısı yaparak yöre halkı ile ilk etkileşime girdi. Şirket henüz ÇED sürecini ve diğer işlemleri tamamlamadan projenin yer aldığı köylerden biri olan Tepeköy sınırları içerisinde kiraladığı bir arazi üzerinde şantiyesini kurarak çalışma yapmaya başladı. 3M şirketinin Köprükaya köyü sınırları içinde izinsiz olarak yürüttüğü şantiye, ŞDKP üyelerinin şikayeti üzerine İl Özel İdare yetkilileri tarafından mühürlendi ve şirkete para cezası kesildi. Daha sonra şirket Ağustos 2010’da Bakanlıktan “ÇED Olumlu” kararı aldı ve faaliyetlerini sürdürdü. Bunun üzerine yöre halkı bu kararın iptali için mahkemeye başvurdu ve Mahkeme Temmuz 2011’de kararın yürütmesini durdurdu. Fakat daha sonra aynı mahkeme yürütmeyi durdurma kararını geri aldı. Bir üst mahkemeye başvuruldu. Mahkeme devam ediyor. Şirket inşaat çalışmalarına henüz başlamadı. Şirket bu süreçte Şavşat’ta bir sosyal sorumluluk projesi olarak Anaokulu yaptırdı.</p>	Karşı koyma Manipülasyon
	Değirmendere HES (Yıldırım Enerji Üretim San. Ve Tic. A.Ş.)	<p>Şirket “ÇED Gerekli Değildir” kararı ile 2011 yılında çalışmalara başladı. Bu çalışmalarda ilk olarak köylü ikna edilmeye çalışıldı. Şirket projenin yapılacağı Kocabay köyünden olan, fakat köyde yaşamayan birisini proje yetkilisi olarak şirket bünyesine dahil ederek, onun aracılığıyla çeşitli</p>	Manipülasyon

		vaatlerle köylüyü ikna etmeye çalıştı ve bunun neticesinde köy muhtarı ile köyün önemli bir bölümün ikna etti. Fakat daha sonra ŞDKP, 2011 yılı içerisinde köyde arka arkaya yaptığı toplantılarla köyün önemli bir bölümünü HES karşı çıkması için ikna etti. Bunun etkisiyle, 2012 yılı Temmuz ayında köyde HES karşıtı şenlik düzenlendi ve köyde HES'in yapılmak istendiği yerde nöbet tutma eylemine başlandı.	
	Didem Reg. ve HES (Arda Elektrik Şti).	Temmuz 2010'da şirket Şavşat Veliköy'de halkı bilgilendirme toplantısı yapmak istedi. Fakat ŞDKP ve Veliköy Derneği öncülüğünde toplantı protesto edildi ve yapılmadı. Bu tarihten sonra şirket herhangi bir faaliyette bulunmadı.	Kaçınma
HOPA	Güneşli Reg ve HES (Erva Enerji Elektrik Üretim A.Ş.)	Şirket Aralık 2010'da ÇED bilgilendirme toplantısı ile faaliyetlerine başlamak istedi. Fakat HDKP öncülüğünde toplantı protesto edildi ve yapılmadı. Daha sonraki süreçte şirkete karşı bazı protesto eylemleri gerçekleştirildi. Şirkette bu protesto öncesinde ve sonrasında, proje kapsamında şirketin yörede gerçekleştireceği toplumsal faydaları anlatan broşürler ve bildirimler dağıttı. Fakat Hopa'daki 31 Mayıs olaylarından sonra şirket yazılı bir açıklama yayımlayarak daha fazla toplumsal olaylara sebebiyet vermemek adına projeden vazgeçtiğini duyurdu.	Manipülasyon Kaçınma
	Osmaniye Reg ve HES (Güngören Enerji)	Şirket Temmuz 2011'de Hopa Kemalpaşa Dereçi köyünde, ÇED bilgilendirme toplantısı ile HES faaliyetlerine başlamak istedi. Fakat toplantı HKDKP öncülüğünde protesto edilerek yapılmadı. Bu protestodan sonra şirket herhangi bir faaliyette bulunmadı.	Kaçınma
ARDANUÇ	Ardanuç 1,3,4 HES (Yeşil Mavi Elektrik Üretim A.Ş.)	İlçedeki bütün projeleri gerçekleştirmek isteyen şirket, önce Ardanuç III-IV HES Projesi için Temmuz 2010, Daha sonrada Ardanuç HES Projesi için Ekim 2010 tarihinde ÇED bilgilendirme toplantısı yapmak istedi. fakat ADKP öncülüğündeki protestolar neticesinde toplantılar gerçekleştirilemedi. Bu protestolardan sonra şirket herhangi bir faaliyette bulunmadı.	Kaçınma
ARHAVİ	Balıklı I-II-III HES (Assu Elektrik Enerji Üre. Ltd. Şti.)	Şirket Ocak 2010'da ÇED bilgilendirme toplantısı yaparak çalışmalara başladı. Birkaç köyü içerisine alan proje kapsamında şirket, iş imkanı sağlayarak ve çeşitli vaatlerle köy muhtarlarının ve halkın bir bölümüne ikna etti ve inşaat çalışmalarına başladı. Fakat bazı muhtarlar ve yöre halkının bir kısmı HES'e karşı çıktılar. Örneğin Balıklı köyünde HES yüzünden tartışmalar ve karışıklıklar yaşandı. Bir kısım halk projeye onay veren muhtarın istifa etmesini istedi. Bu nedenle tüm aza ve meclis üyeleri görevlerinden istifa ettiler. Balıklı köylüleri projenin iptali için dava açtı. Dava sürmektedir.	Manipülasyon
	Soğuksu ve Meşeli HES (Moği Elektrik Enerji Üretim Ltd. Şti)	Şirket her iki proje için de Ekim 2011'de, ÇED bilgilendirme toplantıları yapmak istedi. Fakat bu toplantılar Arhavi Doğa Koruma Platformu öncülüğünde protesto edildi ve yapılmadı. Protestolardan sonra şirket herhangi bir faaliyette bulunmadı.	Kaçınma
	Taşlıkaya HES (Eyner Enerji Üre. ve Tic. Ltd. Şti)	Kamilet Vadisi'nde HES karşıtı mücadelenin yoğun olarak yaşandığı proje için şirket, Temmuz 2012'de yol çalışmaları yapmak istedi, fakat buna Arhavi Doğa Koruma Platformu öncülüğünde imar izni olmadığı gerekçesiyle karşı çıkıldı ve engellendi. Daha sonra şirket Ocak 2013'te bu sefer Vadi'de sondaj çalışmaları yapmak istedi. Bu da tepkilere neden oldu ve engellendi. Daha sonraki süreçte Vadi'de nöbet tutma eylemleri gerçekleştirildi. Şirket yine 2013 Temmuz ayında protesto ve engellemelere karşı çalışma yapmak istedi. Bu da tepki ve protesto ile karşılandı.	Karşı koyma

	Kavak Reg. ve HES (Arhavi Elektrik Üre. Ltd. Şti.)	Şirketin çalışma yapacağı projeye ilgili çalışma yapacağını öğrenen Kemer kaya ve Konaklı köylüleri Temmuz-Ekim 2012 tarihleri arasında nöbet tutma eylemiyle projeye engel olmak istediler. Fakat daha sonraki süreçte şirket tepkiler doğrultusunda projede tadilat yaptı. Projenin gidiş yolu değiştirildi. Daha fazla tünel olacak şekilde projelendirildi. Projenin olası zararları biraz daha maliyetli olsa da azaltıldı ve böylece HES karşıtı direniş kırıldı.	Uzlaşma (ödün verme)
RİZE MERKEZ SALARHA	Ambarlık HES (Redaş Elektrik Üre. Dağ. Paz. San. ve Tic. A.Ş.)	Şirket Proje ile ilgili faaliyetlerine 2007 yılında başladı. Şirket yetkilileri ilk olarak Küçükçayır Muhtarlığı'na Şubat 2007 tarihinde her yıl 25 bin dolar ödemeyi taahhüt etti. Bunun sonucunda Köy Muhtarlığı ve şirket arasında 2010 yılında açığa çıkan ve basında rüşvet belgesi olarak da adlandırılan (Milliyet Gazetesi, 25 Mart 2010) bir protokol imzalandı. Böylece şirket köyün büyük bir bölümünün projeye olumlu bakmasını sağladı. Proje için Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından 15.10.2009 tarihinde 'ÇED Gerekli Değildir' kararı verildi. Kararın ardından Küçükçayır köyü sakinlerinden Kazım Delal ve 5 arkadaşının (Sabri Delal, Ayşe Delal, Nazım Delal, İsmail Ülger ve Rızvan Sukas) başvurusu ile Rize İdare Mahkemesi'ne başvuruldu. Mahkeme proje için önce yürütmeyi durdurma daha sonrada Haziran 2011'de iptal kararı verdi. Mahkeme kararlarının şirkete tebliğ edilmesinin ardından kolluk kuvvetleri tarafından HES Projesi'ndeki çalışmalar tamamen durduruldu. Yürütmenin durdurulması ve iptali yönünde açılan davaların süreci devam etmesine rağmen, bilirkişi incelemesi sürecinde söz konusu proje için şirket değişikliğine gidildi. Proje için "Ambarlık Elektrik Üretim A.Ş." adında başka bir şirket kurularak, yeniden bir süreç başlatıldı. Daha önce aynı proje için 'ÇED Gerekli Değildir' kararı veren Çevre ve Orman Bakanlığı bu kez proje için 'ÇED Gerekli' kararı vererek, ÇED sürecini başlattı. Yeni şirket ile yeniden Su Kullanım Anlaşması imzalanırken; REDAŞ şirketine ait 'Enerji Üretim Lisansı' da EPDK tarafından bu şirkete devredildi. Proje için başlatılan ÇED süreci işlemleri sürdürülürken Mart 2011'de şirketin hazırlanmış olduğu "ÇED Raporu" nihai olarak kabul edildi. Kazım Delal ve arkadaşları bu kez, Bakanlığın verdiği "ÇED Olumlu" kararı için Rize İdare Mahkemesi'nde 'yürütmeyi durdurma ve iptal' istemiyle dava açtı. Mahkemede bunun üzerine önce yürütmeyi durdurma, Ocak 2013'te de iptal kararı verdi ve çalışmalar tekrar durdu.	Karşı Koyma
BORÇKA, MACAHEL	Düzenli HES (Gülkar Enerji Üre. ve Tic. A.Ş.)	Şirket Bakanlıktan aldığı "ÇED Gerekli Değildir" kararı doğrultusunda 2009 yılında çalışmalarına başlamak istedi. Fakat Camili (Maçahel) Çevre Koruma ve Geliştirme Derneği ile birlikte 18 kişi, proje için verilen "ÇED Gerekli Değildir" kararına, HES projeleri gerçekleştirilebilmesi için 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar planı yapılmasına ilişkin Artvin İl Özel İdaresi Genel Meclisinin 6 Temmuz 2009 tarihli kararına ve proje için yapılan ormanlık alan tahsis kararına karşı 'yürütmesinin durdurulması ve iptali' istemiyle 2009 yılı içerisinde dava açtılar. Rize İdare Mahkemesi Nisan 2010 yılında ÇED gerekli değildir kararının yürütmesini durdurdu. Şubat 2011 tarihinde imar izninin iptaline, Mart 2011 tarihinde de ormanlık alanların HES'lere tahsis edilmesi kararını iptal etti. Bu kararlar üzerine şirket faaliyetlerini sürdürmedi.	Kaçınma
	Sarıç 1-2 Reg ve HES (Dağlar Elektrik Üretim	Şirket 16.9.2008 tarihinde aldığı "ÇED Gerekli Değildir" kararı doğrultusunda, Vadi'de çalışmalara başlamak istedi. Fakat Camili Vadisi üzerindeki köylülerden 18 kişi, Mart 2009 tarihinde 'ÇED	Kaçınma

	A.Ş.)	Gerekli Değildir' kararının, yürütmesinin durdurulması ve iptali için mahkemeye başvurdu. Bu başvuru üzerine Rize İdare Mahkemesi, Mart 2011 tarihinde yürütmeyi durdurma kararı verdi ve proje ile ilgili çalışmalar durdu. Yürütmeyi durdurma kararının ardından mahkeme süreçleri devam ederken, mahkeme esnasında şirket projeden vazgeçtiğini yazılı olarak bildirdi.	
ŞAVŞAT, MEYDANCIK	Cüneyt Reg. Ve HES Ebara Elektromekanik Enerji San. ve Tic. Ltd. Şti.	Şirket 2008 yılında aldığı üretim lisansı çerçevesinde çalışmalara başladı. Yaptığı ÇED bilgilendirme toplantısının ardından 17 Eylül 2008 tarihinde "ÇED Olumlu" kararı aldı. Fakat bunun üzerine harekete geçen, Mısırlı Köyü Kalkındırma Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, merkezi İstanbul'da bulunan Artvin ili, Şavşat ilçesi Meydancık Beldesi Sos. Day. Kültür ve Turizm Gel. Derneği ile 46 şahıs olmak üzere 48 davacı mahkemeye başvurdu. Davaya bakan Rize İdare Mahkemesi'ne iki ayrı dava açan aktivistler, bu davalardan birinde Bakanlığın onayladığı ÇED raporunun iptalini, diğer davada ise sulama suyu ile ilgili taahhütlerin ve can suyu miktarlarının çok yetersiz olmasını nedeniyle su kullanım hakları anlaşmasının iptalini istediler. "ÇED Olumlu" kararının yürütmesini, Rize İdare Mahkemesi Aralık 2008'te durdurdu. Eylül 2009'ta da iptaline hükmetti. Vadi üzerindeki köylüler ayrıca HES projelerinden kurtulmak için Vadi'nin doğal sit alanı ilan edilmesi için Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kuruluna başvurdu ve Kurul 4 Ağustos 2010'da Papart Vadisi'nin büyük bölümünü 1.derecede, vadideki yerleşim yerlerini ise 3. derecede doğal sit alanı ilan etti. Şirket sit kararının iptali için Rize İdare Mahkemesi'nde dava açtı fakat sonuç alamadı. Bu arada davalı taraf olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve şirket kararı temyize verip, bozulmasını istedi. Fakat dava reddedildi. Şirket proje ile ilgili çalışmaları durdurdu.	Karşı koyma

Özellikle çevresel açıdan aktivistlerin bazı beklentilerini karşılayabilmek adına şirket için daha maliyetli olan ve projenin karlılığı üzerinde kısmi derecede olumsuz etkileri olabilecek bazı uygulamaların bazı şirketler tarafından ödün verme bağlamında benimsenmesi söz konusu olmuştur. HES projelerinin kanal tipi yerine tünel tipi şeklinde yapılmasının tercih edilmesi, dereye bırakılacak cansuyu oranlarının yasal limitinden daha fazla olarak taahhüt edilmesi veya belirlenmesi ve projenin yerlerinde vatandaşları daha az etkileyecek şekilde değişiklikler yapılması, bu taktiklerin örneklerini teşkil etmektedir.

Şirketlerin birçoğu özellikle ÇED raporlarında ve halkı bilgilendirme toplantılarında, HES'lerin daha maliyetli olmasına rağmen tünel tipinde projelendirildiğini belirtmişlerdir. Tünel tipinin tercih edilmesiyle çevresel açıdan doğanın daha az tahrip edileceği ve çevreye olan zararın minimum olacağı ifade edilmiş ve aktivistlerin çevresel tepkileri dindirilmeye çalışılmıştır. Bazı şirketler de projeler tünel tipi olarak projelendirilmemesine rağmen, mücadele ve dava süreci içerisinde projeyi tünel tipi olarak değiştirerek yöre halkını etkilemeye ve ikna etmeye çalışmışlardır. Örneğin Rüzgarlı I-II HES Projesi'ni yürüten Baysan Enerji ve Kavak HES Projesi'ni yürüten Arhavi Elektrik Üre. Ltd. Şti. mücadele sürecinde kanal tipi projeden çevresel kaygıları göstererek vazgeçmişler ve projelerini tünel tipine çevirmişlerdir. Fakat bu taktik sadece halkı ikna etmek için kullanılmamış, çevresel açıdan açılan davaların da kazanılması amacını içermiş ve bazen etkili de olmuştur. Örneğin Rüzgarlı köylülerinin Baysan Enerji Şirketine açtığı davada, şirketin davayı kazanmasında projeyi kanal tipinden tünel tipine çevirerek çevreye olacak zararı minimum düzeyde göstermesi önemli bir faktör olmuştur.

Projelerinin yerlerinde ve uygulama alanlarında değişikliklere gidilerek, projenin gerçekleştirileceği yerlerdeki yöre halkına daha az zarar verecek şekilde HES projelerinin gerçekleştirilmeye çalışılması da bir ödün verme taktiğidir. Örneğin Kavak HES Projesi'ni gerçekleştiren şirket projeyi tünel tipi olarak değiştirmenin yanında, biraz maliyetli olsa da projede tadilata giderek, yöre halkına daha az zarar verecek şekilde projenin kodunu ve yerini değiştirmiş ve yöre halkını bu şekilde ikna edebilmiştir (Refik Lakerta ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013). Projenin gerçekleşmemesi için nöbet tutan Konaklı ve Kemer kaya köylüleri bu sayede HES nöbetlerini sonlandırmışlardır.

Bir başka ödün verme biçimi, özellikle can suyu oranları açısından karşı çıkışların olduğu ve açılan davaların buna dayandırıldığı durumlarda, şirketlerin dereye bırakılacak cansuyu oranlarını kendiliklerinden artırmaları olmuştur. İkizdere’de, İD’nin şirketlerden en büyük isteklerinden biri cansuyu oranlarının artırılması olmuş ve davaların bir kısmı bu amaçla açılmıştır. Özellikle Dereköy-Demirkapı Reg ve HES ile Cevizlik HES Projelerini gerçekleştirmek isteyen şirketlere karşı bu talepler söz konusu olmuştur. Dereköy Demirkapı HES Projesi sahibi Bess Elektrik, 2008 yılı içerisinde yaptığı ÇED bilgilendirme toplantısında bu talepler karşısında dereye yüksek miktarlarda cansuyu bırakacağını taahhüt etmiş ve bu taahhüt toplantıda memnuniyetle karşılanmıştır. Fakat daha sonra şirketin bırakacağı cansuyu yetersiz bulunmuş ve şirkete karşı dava açılmıştır. Bir başka örnek ise Cevizlik HES için yaşanmıştır. Projeye karşı açılan davada yetersiz cansuyu oranı başlıca sebep olarak gösterilmiştir. Başlangıçta 150 litre/saniye can suyu bırakmayı taahhüt eden şirket daha sonra bu can suyu oranını önce 750 litre/saniyeye, daha sonra da 2800 litre/saniyeye çıkarmıştır. Bu oran her ne kadar İD’nin talebini (6000 litre/saniye) karşılamamış olsa bile, şirket bilirkişi raporları doğrultusunda yaptığı bu taahhülle davayı kazanmış ve santral faaliyete geçmiştir.

Dereye bırakılacak cansuyu oranının artırılması, özellikle kuraklık dönemlerinde derelerde yetersiz su olduğu zamanlarda projelerin tam kapasite çalışması önünde bir engel teşkil etmektedir. Şirketler bu oranı artırarak kurumsal baskılardan kurtulmuş olmakla birlikte aslında karlılıklarından ödün vermişlerdir. Tabiki bu ödünde projenin iptal edilmesi endişesi de önemli bir rol oynamıştır. Şirketlerin cansuyu oranlarını artırması, projenin varlığını sürdürebilmesi için mahkeme baskılarına karşı da başvuru olan bir taktik olmuştur.

Uzlaşma stratejisinin bir diğer taktiği olan anlaşma yapma, Doğu Karadeniz olayından nadir görülen durumdur. Bunun en önemli örneğini Çayeli’nde SYD ile Uzundere HES I Projesi sahibi Karadeniz Elektrik Üre. San. A.Ş arasındaki protokol oluşturmaktadır. İlk olarak inşaat aşamasında manipülasyon taktiklerine başvuran, fakat daha sonra açılan davalar karşısında karşı koyma stratejisi izleyen şirket, yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarına rağmen Haziran 2010’da santral inşaatını tamamlamış ve santral faaliyete geçmiştir. Fakat santral faaliyete geçtikten kısa bir süre sonra, yine Haziran ayında mahkeme tarafından tekrar yürütmeyi durdurma kararı verilmiş ve santral mühürlenmiştir. Bunun üzerine şirket daha önce hiç muhatap almadığı (aktivistlerin

söylemi ile) SYD yetkilileri ile irtibat kurup anlaşma yollarını aramaya başlamıştır. Şirket SYD'nin dava dilekçelerinde belirttiği tüm hususları kabul edince, şirket ile SYD arasında protokol imzalanmış, dava geri çekilmiş ve şirket tekrar faaliyete başlamıştır. Şirket bu arada Çayeli'nde sahip olduğu bir diğer projesi olan İncesu HES Projesi'nden de feragat etmiştir. SYD Başkanı Ali Sukas bu süreci ve anlaşmayı şu şekilde ifade etmiştir (Ali Sukas ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013):

...Üretim aşamasında tekrar mahkeme kararı ile proje durduruldu. Öyle olunca o süreçte firma bizimle daha çok irtibat kurmaya çalıştı. İşte bizim taleplerimizi yerine getireceğini, projedeki eksiklikleri gidereceğini, bununla ilgili herhangi bir şeyden kaçınmayacağını, sürekli bize gelip anlattı. Şirketten bizim şartlarımız oldu. Ancak bir protokol yaparak sulh olabileceğini söyledik. Protokolde de karşı çıktığımız şeylerin, yani biz mahkemede neye karşı çıkmışsak, taleplerimiz neyse bunları bir protokol ile yerine getirilme şartı ile proje ile ilgili yasal karşıtlığımızı, davamızı geri çekebileceğimizi bu anlamdaki sulh sözleşmesi ile dedik. Karşılıklı olarak taahhütledik. Süreç tamamen buydu.

Görülebileceği üzere şirketin bir takım ödünler vererek bu taktiğe başvurması, aslında bir anlamda mahkemenin verdiği santral faaliyetinin durdurulması kararı sonrası olmuştur. Bu taktiğin başarısında uzlaşmacı bir tutum sergileyen SYD'nin de önemli bir payı olmuştur.

Bu anlamda, uzlaşma stratejisine başvurulmasında veya stratejinin başarısında, HES projelerinin gerçekleştirilmek istendiği yerlerdeki toplumsal hareketlerin seferberlik yapısının gücünün veya uzlaşmacı veya radikal tutumun etkili olduğu söylenebilir. Örneğin Fındıklı, Hopa ve Ardanuç gibi HES karşıtlığının daha radikal olduğu ve güçlü seferberliğin olduğu yerlerde, şirketler uzlaşma taktiklerine pek girişmemektedir. Çünkü buralardaki HES karşıtlığında herhangi bir pazarlık konusu dahi yapılmamakta ve yöre halkından ziyade THÖ'ler mücadelede ön plana çıkmaktadır. Oysaki HES karşıtlığının daha yumuşak olduğu ve güçlü bir THÖ'nün bulunmadığı yerler (Arhavi, Salarha, Güneysu gibi) ile daha uzlaşmacı tutum sergileyen yerlerde (İkizdere, Çayeli), bu stratejilere daha çok başvurulmakta ve zaman zaman etkili sonuçlar alınabilmektedir. Bu yerlerdeki yerel halk veya THÖ'ler, bu ödün verme stratejilerine karşı daha tavizkar davranmaktadır.

4.4.5.2.4. Kaçınma Stratejileri

Doğu Karadeniz olayında bazı şirketler kaçınma stratejisi bağlamında vazgeçme yöntemini genelde başvurmuşlardır. Vazgeçme stratejisi üç şekilde gerçekleşmiştir³⁴.

İlki, dava süreçleriyle ilgilidir. Tablo 7’de görüleceği üzere, yöredeki şirketlerin birçoğu açılan davalar sonucunda göre eğer bir yürütmeyi durdurma veya iptal kararı söz konusu olmuşsa, karşı koyma faaliyetleri ile ısrarla projeyi gerçekleştirmeye çalışan şirketlerin aksine proje ile ilgili çalışmalarına son vermişler veya devam etmemişlerdir. HES projeleri ya askıya alınmış, ya da vazgeçilmiştir. Örneğin Dereköy Demirkapı HES Projesi sahibi Bess Enerji mahkeme süreci bitene kadar hiçbir faaliyette bulunmayacağını belirterek çalışmalarını askıya almış, yürütmenin durdurulması ve iptal kararlarından sonra da projede ısrarcı olmayarak vazgeçmiştir. Tabiki burada dava süreçlerinin projeler önünde belirsizliklere yol açması ve alınacak iptal kararlarının inşaat faaliyetlerine başlanması durumunda şirketleri mali açıdan zarara sokacak olması gibi durumların da etkisi söz konusu olmuştur.

Bir diğer vazgeçme, iptal ve yürütme kararlarından bağımsız olarak şirketin tepkiler neticesinde projeden vazgeçmesidir. Bu vazgeçmelere örnek olarak, Hopa’da Güneşli HES Projesi’ni gerçekleştirmek isteyen Erva Enerji Elektrik Üre. Anonim Şirketinin projeden vazgeçmesi gösterilebilir. Özellikle 31 Mayıs Hopa olaylarından sonra Hopa düzeyinde çok gerilimli bir ortamın olması nedeniyle, şirket daha fazla toplumsal olaylara mahal vermeme adına projeden vazgeçerek, toplumsal baskılara karşı vazgeçme yolunu seçmiştir. Şirket yazılı bir açıklama ile projeden vazgeçtiğini şu şekilde duyurmuştur (Hürriyet, 1 Temmuz 2011):

Son dönemde yanlış bilgilere dayandığını tespit ettiğimiz yükselen HES karşıtlığı, Artvin’in Hopa ilçesinde de etkisini hissettirmiş ve yöre halkında olumsuz bir tepki yaratmıştır... Bu sebeple yaklaşık 5 yıldır üzerinde çalışarak tüm hazırlık çalışmalarını tamamlamış olmamıza rağmen, Hopa’da hayata geçirmeyi planladığımız Güneşli HES

³⁴ Bazı üretim lisansı alan şirketler proje ile ilgili hiçbir faaliyette bulunmamıştır. Bu durum tepkilerden dolayı olacağı gibi, projeyi gerçekleştiren şirketten kaynaklı olabilir (mali sıkıntılar, projeyi karlı bulmama gibi). Yine bazı şirketler mücadele sürecinde projeyi başka şirketlere devretmektedirler. Bu da tepkilerden kaçma kaynaklı ya da lisans ticareti amaçlı olabilir. Çantacılık diye tabir edilen bu durumda projenin ihalesini yapan veya kazanan şirket, projenin ticaretini yaparak para kazanma amacı güdebilmektedir. Dolayısıyla bu örnekler tam olarak vazgeçme stratejisi ile bağdaştırılmayacağından burada ele alınmamıştır.

Projesi'nden, sorumlu bir davranış sergileyerek toplumsal bir olaya bahane edilmemesi amacıyla vazgeçtiğimizi kamuoyuna saygıyla duyururuz.

Yine benzer şekilde projeden vazgeçtiğini yazılı olarak beyan eden bir başka şirket ise Macahel Vadisi'nde Sarnıç I-II HES Projesi'ni yürüten şirket olmuştur. Şirket dava süreçleri devam ederken ve henüz nihai bir karar verilmemişken, mahkeme sırasındaki yazılı beyanı ile projeden vazgeçtiğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 30 Haziran 2011).

Bir diğer vazgeçme biçimi ise, ÇED bilgilendirme faaliyetleri protesto edilen ve yaptırılmayan şirketlerin, bu protestolar dolayısıyla proje ile ilgili ÇED süreçlerini ve faaliyetlerini devam ettirmemesi veya askıya almasıdır. Tablo 7'de de görüleceği üzere, birçok şirket açıkça beyan etmesede, uzun bir zamandır proje ile ilgili herhangi bir faaliyette bulunmamıştır.

Kaçınma stratejilerinde, hukuki zorunlulukların da önemli etkisi söz konusu olmaktadır. Sit alanları kararları, iptal ve yürütmeyi durdurma kararları ve ÇED toplantılarının engellenmesi yoluyla ÇED süreçlerini işletememe gibi nedenler, şirketlerin HES projelerini gerçekleştirmesi önünde hukuki zorluklar olmakta ve şirketler çareyi kaçınma stratejilerinde bulmaktadırlar. Bununla birlikte bu stratejilerin benimsenmesinde toplumsal hareketlerin tutumunun da etkisi vardır. Kaçınma stratejileri daha sert ve radikal tutum sergileyen yerlerde (Fındıklı, Hopa, Ardanuç) daha olası olmaktadır. Şirketler buralarda ancak ÇED bilgilendirme toplantıları düzenleyebilmekte, bunun dışında proje ile ilgili herhangi bir faaliyet yapamamakta ve projeden vazgeçme durumuna gelmektedir.

4.4.6. Eylem ve Söylemleriyle Devlet Aktörlerinin Doğu Karadeniz Hareketine Verdiği Karşılıklar

Devlet organları ve yetkilileri Doğu Karadeniz hareketi kaynaklı kurumsal değişim baskılarına karşın genelde söylem ve eylemleriyle direnç gösterici bir konumda yer alarak hakim kurumsal mantıkları ve uygulamaları savunucu bir rol üstlenmişlerdir. Fakat devletin yargı gücü farklı bir tutum sergilemiştir. Bu bağlamda ilk olarak idari yargı organlarının hareket karşısındaki tutumuna daha sonra da diğer devlet aktörlerinin tutumlarına değinilmiştir.

4.4.6.1. İdari Yargı Organlarının Kararları ve Harekete Etkisi

Daha önce belirtildiği üzere aktivistlerin kurumsal kanalları kullanabilmesi için önemli bir politik fırsat olarak ortaya çıkan idari yargı organları, verdiği kararlar ile genelde aktivistlerin taleplerini karşılayan bir tutum sergilemiştir. Rize ve Artvin’de yetkili idari mahkeme olan Rize İdare Mahkemesi, açılan birçok davada özellikle 2008-2011 yılları arası yoğun olmak üzere, yürütmeyi durdurma ve iptal kararları vererek aktivistlerin yanında olmuştur.

Davalar genelde ÇED kararlarına yönelik açılmış olup, bazı davalar ise yetkili kurumlar tarafından HES projeleri için verilen imar izinleri, ormanlık alan tahsisleri, su kullanım hakkı anlaşma iptalleri için açılmıştır. ÇED kararları için açılan davalarda, Rize İdare Mahkemesi 18 HES projesi için 23 yürütmeyi durdurma kararı, 11 HES projesi içinse 13 iptal kararı vermiştir. Uzundere I HES Projesi ve Ambarlık I-II HES Projesi için 2 kez ve Uzundere II HES Projesi için 3 kez yürütmeyi durdurma kararı verilirken, Uzundere II ve Ambarlık I-II HES Projeleri için 2 kez iptal kararı verilmiştir. Bu projeler için birden çok yürütmeyi durdurma ve iptal kararları verilmesinin nedenini, yetkili kurumlar tarafından ilgili projelerin ÇED süreçlerine ilişkin yeniden işlem tesis edilmiş olması oluşturmaktadır. Bunun dışında Düzenli HES Projesi için açılan davalarda ise, Rize İdare Mahkemesi tarafından birer kez imar izninin ve ormanlık alan tahsisinin iptaline hüküm edilmiştir. Rize İdare Mahkemesi kararları dışında, Ankara 3. İdare Mahkemesi tarafından Paşalar HES Projesi’nin Su Kullanım Hakkı Anlaşması’nın iptaline ilişkin açılan davada bir iptal kararı söz konusudur. Ayrıca Danıştay’da temyize giden davalarda ise 3 tane onama kararı çıkmıştır.

Mahkemeler tarafından çok nadir olmakla birlikte, projeler lehine kararlar da çıkmıştır. Örneğin İkizdere’de Cevizlik HES için verilen “ÇED Olumlu” kararı aleyhine açılan davada, mahkeme önce iptal kararı vermiştir. Fakat daha sonra ilgili şirket yeni bir ÇED Raporu hazırlayarak, dereye bırakılacak cansuyu miktarını bilirkişi raporları ve mahkeme kararları doğrultusunda artırmış ve bunun üzerine davayı şirket kazanmıştır. Tabiki bu kazanımda, davanın cansuyu oranlarının artırılması talebi doğrultusunda açılmasının payı olmuştur. Yine Rüzgarlı I-II HES Projesi için Rüzgarlı köyüleri tarafından açılan dava, şirketin gerekli çevresel tedbirleri aldığı gerekçesiyle şirket lehine

sonuçlanmıştır. Bunların dışında verilen yürütmeyi durdurma kararlarının bazı projeler için daha sonra kaldırıldığı görülmektedir. Örneğin Şavşat'taki Şavşat HES ve Susuz HES Projeleri için verilen yürütmeyi durdurma kararları, daha sonraki bilirkişi raporları kapsamında kaldırılmıştır (Bu kararlar Danıştay'da temyizde).

Tablo 8: İdari Yargı Organlarının Açılan Davalarda Verdiği Kararlar

Tarih	Karar
Aralık 2008	Uzundere I HES Projesi'nin "ÇED Gerekli Değildir" kararının yürütmesi, Rize İdare Mahkemesinin kararı ile durduruldu.
Aralık 2008	Cüneyt Reg ve HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararının yürütmesi, Rize İdare Mahkemesi kararı ile durduruldu.
Aralık 2008	Paşalar HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararının yürütmesi Rize İdare Mahkemesi'nce durduruldu.
Ocak 2009	Rize İdare Mahkemesi Cevizlik Reg ve HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararını iptal etti.
Şubat 2009	Rize İdare Mahkemesi, yapımı süren Uzundere II Reg ve HES Projesi için verilen "ÇED Gerekli Değildir" kararının yürütmesini durdurdu.
Şubat 2009	Dereköy-Demirkapı Reg ve HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararının yürütmesi Rize İdare Mahkemesi'nce durduruldu.
Mart 2009	Uzundere I Projesi için verilen "ÇED Gerekli Değildir" kararı Rize İdare Mahkemesince iptal edildi.
Eylül 2009	Cüneyt Reg ve HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararı Rize İdare Mahkemesince iptal edildi.
Kasım 2009	Uzundere II HES Projesi için verilen yürütmenin durdurulması kararının ardından, Rize İdare Mahkemesi "ÇED Gerekli Değildir" kararı için iptal kararını verdi.
Kasım 2009	Rize İdare Mahkemesi, Selin I-II Reg. ve HES Projesi için verilen "ÇED Gerekli Değildir" kararının yürütmesini durdurdu.
Aralık 2009	Kayalar HES Projesi'nin "ÇED Gerekli Değildir" kararının yürütmesi, 2008/362 no'lu kararı ile Rize İdare Mahkemesince durduruldu.
Mart 2010	Uzundere II HES Projesi için verilen "ÇED Gerekli Değildir" kararının yürütmesi Rize İdare Mahkemesi'nce durduruldu
Nisan 2010	Rize İdare Mahkemesi Düzenli HES Projesi için verilen "ÇED Gerekli Değildir" kararının yürütmesini durdurdu,
Nisan 2010	Ambarlık I-II HES Projesi için verilen "ÇED Gerekli Değildir" kararının yürütmesi Rize İdare Mahkemesi'nce durduruldu
Mayıs 2010	Uzundere I HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararının yürütmesini yürütmesi Rize İdare Mahkemesi'nce durduruldu
Haziran 2010	Rize İdare Mahkemesi, verdiği 'yürütmeyi durdurma' kararının ardından, Paşalar Reg ve HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararını iptal etti.
Haziran 2010	Rize İdare Mahkemesi Alicik I-II- Reg. ve HES Projesi için verilen, 'ÇED Olumlu' kararının yürütmesini durdurdu.
Haziran 2010	Rize İdare Mahkemesi Tepe I-II Reg ve HES Projesi için verilen, "ÇED Olumlu" kararının yürütmesini durdurdu.
Temmuz 2010	Kayalar Reg. ve HES Projesi için verilen "ÇED Gerekli Değildir" kararı Rize İdare Mahkemesi tarafından iptal edildi.
Ağustos 2010	Rize İdare Mahkemesi, Dereköy-Demirkapı Reg ve HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararını iptal etti.
Ocak 2011	Gürpınar HES Projesi için verilen "ÇED Olumlu" kararının yürütmesi Rize İdare Mahkemesince durduruldu
Ocak 2011	Çiğdemli HES Projesi'nin "ÇED Olumlu" kararının yürütmesi Rize İdare Mahkemesi'nce durduruldu.

Şubat 2011	Rize İdare Mahkemesi Düzenli HES Projesi için verilen imar iznini iptal etti.
Mart 2011	Ambarlık I-II HES Projesi için verilen ‘ÇED Olumlu’ kararının yürütmesi Rize İdare Mahkemesi’nce durduruldu.
Mart 2011	Rize İdare Mahkemesi Düzenli HES Projesi için verilen “Ormanlık Alanların HES’lere Tahsis Edilmesi” kararını iptal etti.
Mart 2011	Rize İdare Mahkemesi Sarnıç I-II HES Projesi için verilen “ÇED Gerekli Değildir” kararının yürütmesini durdurdu.
Nisan 2011	Rize İdare mahkemesi Uzundere II HES Projesi için verilen “ÇED olumlu “ kararının yürütmesini durdurdu.
Nisan 2011	Melikom Reg. ve HES Projesi için verilen, “ÇED Olumlu” kararının yürütmesi Rize İdare Mahkemesi’nce durduruldu.
Haziran 2011	Rize İdare Mahkemesi, Uzundere II HES Projesi için verilen “ÇED Gerekli Değildir” kararını iptal etti.
Haziran 2011	Rize İdare Mahkemesi Ambarlık I-II HES Projesi için verilen ‘ÇED Gerekli Değildir’ kararını iptal etti.
Temmuz 2011	Rize İdare Mahkemesi, Selin II Reg ve HES Projesi için verilen “ÇED Gerekli Değildir” kararını iptal etti.
Temmuz 2011	Rize İdare Mahkemesi Susuz HES Projesi için verilen “ÇED Olumlu” kararının yürütmesini durdurdu.
Temmuz 2011	Şavşat Reg ve HES Projesi ile Kıрма Eleme Tesisi, Hazır Beton Üretim Tesisi Projesi için verilen ‘ÇED Olumlu’ kararının yürütmesi Rize İdare Mahkemesi’nce durduruldu. (Daha sonra bilirkişi incelemesi sonrası mahkeme yürütmeyi durdurma kararını kaldırdı).
Ekim 2011	Ankara 3. İdare Mahkemesi, Paşalar Reg. ve HES Projesi için DSİ ile imzalanan Su Kullanım Hakkı Anlaşması’nı iptal etti.
Aralık 2011	Rize İdare Mahkemesi Alicik I-II Reg. ve HES Projesi için verilen “ÇED Olumlu” kararını iptal etti.
Aralık 2011	Rize İdare Mahkemesi Tepe I-II Reg. ve HES Projesi için verilen “ÇED Olumlu” kararını iptal etti.
Aralık 2011	Danıştay 14. Dairesi, Kayalar HES Projesi’nin “ÇED Gerekli Değildir” kararının iptalinin temyiz istenimini reddetti.
Aralık 2011	Rize İdare Mahkemesi, Susuz HES Projesi için verilen “ÇED Olumlu” kararının yürütmesini durdurdu. (Daha sonra bilirkişi incelemesi sonrası mahkeme yürütmeyi durdurma kararını kaldırdı).
Şubat 2012	Danıştay 14’üncü Dava Dairesi, ‘ÇED Olumlu’ kararını iptal eden yerel mahkeme kararına itirazı reddederek onadı.
Şubat 2012	Danıştay 14. Dava Dairesi, yerel mahkemenin Selin II HES Projesi için verilen, “ÇED Gerekli Değildir” kararının iptali yönündeki verdiği karar için yapılan, yürütmeyi durdurma talebini reddetti.
Mart 2013	Ambarlık I-II Reg. ve HES Projesi için verilen “ÇED Olumlu” kararı Rize İdare Mahkemesi’nce iptal edildi.

Bazı HES projeleri hariç mahkemelerin projelerin durdurulması ve iptali yönünde verdiği kararlar, aktivistler için iki noktada fayda sağlamıştır. İlki, verilen bu iptal kararları sayesinde HES projelerinin ilgili vadilerde gerçekleştirilmesine engel olunabilmesidir. Birçok HES projesi bu sayede durdurulmuş ve iptal edilmiştir. Fakat bu durdurma ve iptal kararlarına rağmen, karşı koyma stratejileri doğrultusunda bazı şirketlerin yeniden ÇED süreçlerini işletmesi ve yetkili kamu kurumlarının da yeniden işlem tesis etmesi sonucu, bazı kazanımlar geçici olmuştur. Bu yüzden aynı proje için tekrar tekrar dava açılması gerekmiştir. Her ne kadar durdurma ve iptal kararları ile projeler kesin olarak iptal

edilememiş olsa bile, lehte verilen kararların “projelerin hukuksuzluğunu mahkemeler de tescil etti” gibi ifadelerle kamuoyuna yansıtılmasına ve söylemlerin meşrulaştırılmasına zemin hazırladıkları söylenebilir.

Mahkeme kararlarının aktivistler açısından ikinci önemli noktası, alınan kararların içeriğine ilişkindir. Mahkemelerin bölge genelinde verdiği yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarında, aktivistlerin özellikle çevresel boyut açısından endişe, itiraz ve taleplerini göz önünde bulunduran veya doğrulayan gerekçeler söz konusu olmuştur³⁵. Mahkeme kararlarında ilgili projelerin gerçekleştirilmek istendiği bölge veya vadiye özgü gerekçeler söz konusu olmakla birlikte, HES projelerinin ÇED raporlarının gelişigüzel hazırlandığı, bilimsel ölçümlerin yapılmadığı, fizibilite çalışmalarının yetersiz olduğu, planlanan inşaat faaliyetlerinde çevreyi ve ekosistemi koruyucu tedbirlerin alınmadığı gibi projeye ilişkin gerekçeler de söz konusu olmuştur. Yine mahkeme kararlarında ÇED Raporlarının bütüncül bir bakış açısı ile hazırlanması ve vadilerde projeler planlanmadan önce havza planlamalarının yapılması gerektiği vurgulanarak, bunlar yapılmadan gerçekleştirilecek projelerin vadi için olumsuz etkileri olacağı belirtilmiştir. Bazı kararlarda ise dereye bırakılması zorunlu cansuyu oranlarının vadideki tüm ekosisteme yetecek miktarda olması gerektiği vurgulanmıştır. Yine kararlarda projelerin ulusal kalkınma için önemli olduğunun altı çizilmekle birlikte, sürdürülebilir kalkınma ilkesi gereği “sürdürülebilir kalkınma” ve “sürdürülebilir çevre” arasında bir uyumun olması gerektiği ifade edilerek, bir diğeri diğerine feda edilmeden projelerin gerçekleştirilmesi gerektiği söylenmiştir. Ayrıca kararlarda, T.C. Anayasası’nın 17 ve 56. maddelerine, dönemin Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun’a, Çevre Kanunu’na ve ÇED Yönetmeliği’nin ilgili maddelerine ve Türkiye’nin taraf olduğu Kyoto Protokolü, Rio Sözleşmesi gibi uluslararası anlaşmaların içeriklerine yer verilerek, yapılmak istenen projelerde hukuka ve mevzuatlara aykırılıklar olduğu da ifade edilmiştir. Tüm bu gerekçeler ışığında, mahkemeler bölgede gerçekleştirilmek istenen HES projelerinin büyük birçoğunun kamu yararına, hukuka, mevzuatlara ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerine aykırı olduğu gerekçesiyle, haklarında yürütmeyi durdurma ve iptal kararları vermişlerdir.

³⁵ Yürütmeyi durdurma kararlarında belirtilen temel gerekçe “inşaat faaliyetlerinin devam etmesi, bu durumun çevreye etkileri ve projenin kapsamı dikkate alındığında telafisi güç ve imkânsız zararların oluşmasını önlemek amacıyla” ifadesidir.

Mahkemelerin vermiş olduğu bu kararlar hem sayısı hem de içeriği itibariyle, aktivistlerin HES'leri "çevreye ve doğaya zarar veren projeler" olarak çerçevelendirmelerini destekleyici ve güçlendirici etki yapmıştır. Bu bakımdan Doğu Karadeniz olayında idari yargı organlarının genel olarak aktivistlerin lehinde verdiği kararlar ile HES karşıtı mücadeleye hem HES projelerin iptal edilmesi anlamında, hem de aktivistlerin söylemlerinin tasdik edilmesi anlamında katkı sağladığı söylenebilir.

4.4.6.2. Hükümet Aktörlerinin ve Diğer Düzenleyici Devlet Aktörlerin Söylem ve Eylemleri

HES Sektörünü ilgilendiren konularda düzenleme ve karar alma yetkilerine sahip hükümet aktörleri, Bakanlıklar (Enerji ve Tabii Kaynaklar bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı) DSİ ve EPDK gibi devlet kurumları bir takım söylem ve eylemleriyle, aktivistlerin genel olarak karşısında bir tutum sergilemişlerdir. Söylemlerde, hakim kurumsal mantıklar ve uygulamalar savunulmuş, yapılan düzenleme ve uygulamalarda ise aktivistlerin istekleri yönünde bir kurumsal değişimden ziyade, HES sektörünün önündeki engelleri kaldırmaya yönelik değişim çabaları söz konusu olmuştur. Bu kısımda önce savunucu söylemler, daha sonra da uygulama ve düzenlemeler ele alınmıştır.

4.4.6.2.1. Hakim Kurumsal Mantıkları Savunucu Söylemler

Devlet aktörleri aktivistlerin alan dahilinde hakim kurumsal mantıklar ve uygulamalarla çelişen ve onların varlığını tehdit eden söylemlerine karşı, hakim kurumsal mantıkları ve bu mantıklar çerçevesindeki uygulamaları savunucu söylemlerde bulunmuşlardır.

Devlet aktörleri hareket süreci içerisinde, HES'lerin "temiz ve çevreci" santraller olduğu yönündeki hakim kurumsal mantığı pekiştirmeye ve karşıt söylemleri bertaraf etmeye yönelik birçok söylemde bulunmuşlardır. Çeşitli zamanlarda, "çevreye zararı olmayan", "çevre dostu yatırım", "Dünya'nın en çevreci santralleri", "Dünya'nın en temiz enerjisi" gibi söylemlerle HES'lerin çevreci ve temiz olduğu ifade edilmiştir (Zaman, 20 Temmuz 2008; Radikal, 13 Ağustos 2008; Türkiye, 20 Şubat 2012). HES'lerin çevreci ve temiz olarak nitelendirilmesinde, tıpkı şirketlerin zaman zaman dile getirdiği gibi, diğer

fosil enerji kaynakları gibi karbon ve sera gazı salınma neden olmaması ya da başka herhangi bir zararlı atığa sahip olmaması gerekçe olarak gösterilmiştir (Zaman, 3 Kasım 2010; Türkiye, 1 Mart 2011; Cumhuriyet, 27 Ekim 2011). Bu bakımdan HES'ler son derece temiz, çevreyi ve atmosferi kirletmeyen santraller olarak ifade edilmiştir.

HES'ler özellikle fosil yakıtlarla kıyaslanarak temiz olarak gösterilmekle birlikte, aktivistlerin santrallerin vadileri kuruttuğu veya kurutacağı yönündeki temel itiraz ve iddialarının da son derece yanlış olduğu sıklıkla ifade edilmiştir (Radikal, 13 Ağustos 2008; Radikal, 27 Haziran 2010; Milliyet, 25 Ekim 2010; Türkiye, 1 Mart 2011; Hürriyet, 14 Ekim 2011; Türkiye, 20 Şubat 2012). Bu söylemlerde HES'lerin suyu tüketmediği, sadece suyun gücünden faydalandığı ve suyu kullandıktan sonra da dereye bıraktığı vurgulanmıştır. Ayrıca suyun alındığı yerlerde dereye bırakılan cansuyu oranlarının bilimsel yöntemlerle tespit edildiği, canlı yaşam için yeterli düzeyde olduğu, hatta kuraklık dönemlerinde bu oranlardan daha fazla suyun bırakılacağı ve tüm bunların denetleneceği belirtilmiştir. Santral yapılan bölgelerde derelerin kuruduğunu gösteren ve basında yer alan fotoğrafların, yazın kuraklık dönemlerinde çekilmiş fotoğraflar olduğu, bu şekilde kamuoyunun yanıltıldığı ve aldatıldığı yine dile getirilen hususlar olmuştur (Milliyet, 25 Ekim 2010; Radikal, 25 Ekim 2010).

Aktivistlerin bir başka söylemi olan ağaçların kesildiği ve ormanların tahrip edildiği yönündeki iddia ve itirazların yersiz olduğu yine söylemlerde dile getirilmiştir (Sabah, 11 Ağustos 2010; Hürriyet, 11 Ağustos 2010; Zaman, 3 Kasım 2010; Cumhuriyet, 27 Ekim 2011; Türkiye, 20 Şubat 2012). Bu söylemlerde Doğu Karadeniz'deki birçok santralin tünel tipi olarak gerçekleştirildiği ve öyle zannedildiği gibi çok fazla sayıda ağaç kesilmeyeceği ifade edilmiştir. Ayrıca HES inşaatı esnasında bir ağaç kesilecekse bunun 5-10 katı ağaç dikileceği, bunu gerçekleştirmeyen şirketlere cezalar uygulanacağı belirtilmiştir. Ayrıca, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin çok yağış alan bir yer olması dolayısıyla da doğanın kendini yeniden toparlamasının ve yeni ağaçların oluşmasının kolay olacağı söylenmiştir. Yine santrallerden çıkan suların zehirli olduğu ve vadideki canlı yaşamı bitireceği iddiaları da, yalan iddialar olarak belirtilip; aksine santrallerden çıkan suların daha temiz olacağı iddia edilmiştir (Zaman, 11 Şubat 2011; Cumhuriyet, 27 Ekim 2011; Radikal, 21 Nisan 2012).

HES'ler için aktivistler tarafından dile getirilen söylemlerin yalan veya yersiz olduğu belirtilmekle birlikte, çevreye olan zararın bazı şirketlerin yaptığı yanlış uygulamalar neticesinde olabileceği de kabul edilmiştir. Fakat bu şekilde davranan şirketlerin cezalandırıldığı, ruhsatlarının iptal edildiği söylenerek, böyle birkaç uygulamaya dayanarak tüm HES'lere karşı çıkmının doğru bir yaklaşım olmayacağı da ifade edilmiştir. (Radikal, 27 Haziran 2010; Milliyet, 24 Ekim 2010; Zaman, 11 Şubat 2011).

Ayrıca HES'lerin çevre açısında olumlu etkilerinden de bahsedilmiştir. Özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde çok yağış olduğu zamanlar sel, su baskınları ve taşkınlarının yaşandığını, fakat özellikle regülatörlü HES'ler ile bu taşkın ve sellerin de önlenilebileceği birçok kez tekrarlanmıştır (Radikal 15 Şubat 2009; Milliyet, 24 Ekim 2010; Zaman, 11 Şubat 2011; Türkiye, 1 Mart 2011; Hürriyet, 14 Ekim 2011; Türkiye, 20 Şubat 2012). Hatta bu söylemlerin birinde Doğu Karadeniz için gelecek yıllardaki yağış miktarlarındaki artışa dikkat çeken dönemin 60. Hükümet Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu (Milliyet, 25 Ekim 2010), "Küresel iklim değişikliği nedeniyle Karadeniz'de belki 2030-2040 yıllarında yağışlarda bazı artışlar olacak. Bu sel, su baskını, taşkın demektir. Bu bakımdan dereleri ıslah etmemiz gerektiğini ifade etmek istiyorum" diyerek, HES'lerin bu açıdan gelecek yıllarda büyük bir önem taşıyacağını iddia etmiştir.

Özellikle hükümet aktörleri tarafından dile getirilen bu söylemler dışında, HES'lerin çevreye zararlı etkilerinin olmadığını bazı uygulamalar ile vatandaşlara gösterilerek onların ikna edilmesi veya aktivistlerin söylemlerinin çürütülmesi yolları da aranmıştır. Bu bağlamda HES gerçekleştirilen vadilerin havza planlaması adı altında rehabilite edilmesi, mesire ve dinlenme alanlarının yapılması, çevre güzelleştirme faaliyetlerinin yapılması söz konusu olmuştur. Bu amaçla Trabzon Çaykara'daki Solaklı Vadisi pilot bölge olarak seçilmiştir. Buradaki temel amaç söylemlerde de dile getirildiği üzere, HES'ler yapılmadan önce ve yapıldıktan sonra vadinin genel durumunun ve görünümünün fotoğraflanması ve halka gösterilmesi suretiyle, HES yapılan yerlerin güzelliğinden ve turizm özelliğinden hiçbir şey kaybetmeyeceğinin kanıtlanma çabası olmuştur (Hürriyet, 17 Temmuz 2011; Zaman, 11 Şubat 2011; Hürriyet, 14 Ekim 2011).

Devlet aktörleri aktivistlerin HES'lerin toplumsal ve ekonomik faydalarına ilişkin karşıt söylemlerini de bertaraf etmeye çalışmışlardır. HES'lerin çeşitli boyutlarıyla ülke

ekonomisine yapacağı katkı en çok vurgulanan hususlardan biri olmuştur. Bu boyutlardan birini HES sektörü devlet eliyle oluşturulurken de vurgulandığı gibi, HES'lerin ülkenin enerji kaynakları açısından dışa bağımlılığını azaltıcı yerli bir kaynak olarak gösterilmesi oluşturmuştur (Radikal, 10 Temmuz 2008; Sabah, 3 Aralık 2009; Zaman, 22 Aralık 2010; Türkiye, 22 Mart 2011; Zaman, 10 Ekim 2011; Radikal, 21 Nisan 2012). Bu söylemlerde ülkenin elektrik ihtiyacının karşılanmasında, özellikle doğalgaz, petrol gibi dışarıdan ihraç edilen enerji kaynaklarının yoğun olarak kullanıldığı; oysaki HES gibi yerli bir kaynak olan santrallerin kullanılması ile enerji ihtiyacında bu kaynaklara olan bağımlılığın azalacağı ve yerli kaynakların oranının artacağı ifade edilmiştir. Yerli kaynakların kullanım oranının artması sonucu, ithalat oranlarının azalmasıyla dışa akan döviz miktarlarında tasarruf sağlanacağı söylenmiştir. Zaman zaman ülkenin bu sayede elde edeceği döviz tasarrufu veya kazancı 8, 15, 25 milyar dolar gibi rakamlarla ifade edilerek, sağlanması muhtemel tasarruf miktarı sayısal olarak ifade edilmiştir (Radikal, 15 Nisan 2010; Türkiye, 6 Haziran 2010; Sabah, 11 Ağustos 2010; Hürriyet, 11 Ağustos 2010; Türkiye, 20 Şubat 2012). Yine HES'lerin diğer doğalgaz gibi çevrimiçi santrallere oranla daha ucuz olması, kolay kolay kesilmemesi yoluyla ülke sanayisi için 24 saat kesintisiz elektrik sunması ve arz kaynaklarını çeşitlendirmesi boyutları da dile getirilmiştir (Radikal, 6 Ağustos 2010; Milliyet, 24 Ağustos 2010). Tüm bu boyutları itibariyle HES'ler, ülkenin kalkınması, büyümesi ve gelişmesi için bir fırsat ve yol olarak sunulmuştur.

HES'ler sadece ülke ekonomisi için değil, HES'lerin yapılmak istendiği bölgelerdeki yerel halk için de önemli faydalar sağlayacağı vurgulanan boyutlardan biri olmuştur. Hem inşaat hem de işletme aşamasında yöre insanına çeşitli oranlarda ifade edilen (tüm projeler dahilinde 20000-40000 gibi) istihdam olanaklarının sağlanması, bu boyutta sağlanacak faydalardan biri olarak gösterilmiştir (Radikal, 15 Şubat 2011; Sabah, 3 Aralık 2009; Türkiye, 6 Haziran 2010; Türkiye, 20 Şubat 2012). Fayda boyutunda, şirketlerin sosyal sorumluluk projeleri ile yöre insanına ve bölgeye yönelik yapacakları katkılar vurgulanan bir başka husus olmuştur. Örneğin HES'leri gerçekleştiren şirketlerin sağlık ocağı, misafirhane, okul, öğrenci yurdu gibi sosyal projelere katkıda bulunması, yolu olmayan ya da bozuk olan köy ve yayla yollarını yapması, bu faydalar arasında sayılmıştır (Milliyet, 11 Ağustos 2010; Zaman, 3 Kasım 2010; Zaman, 3 Şubat 2011).

Tüm bu söylemler göz önünde bulundurulduğunda, aktivistlerin iddialarının aksine HES'lerin hem ülke için, hem de millet için son derece önemli ve faydalı projeler olarak yansıtıldığı görülmektedir. Dolayısıyla HES'lerin bu etkilerinden dolayı, onlardan tepkiler doğrultusunda vazgeçmenin söz konusu olmayacağı dile getirilmiş ve santrallerin hükümet politikasını da aşacak şekilde bir devlet politikası olarak görülmesi gerektiği vurgulanmıştır (Türkiye, 3 Eylül 2010; Milliyet, 3 Eylül 2010).

Devlet aktörleri yine aktivistlerin aksi söylemlerine rağmen, “tüm suların enerji amaçlı kullanılabilceği” mantığını pekiştirici ve savunucu söylemlerde de bulunmuşlardır. “su akar Türk yapar” ya da “su akar, Türk enerji üretir” ifadeleri ile özdeşleştirilen mantık çerçevesinde, Türkiye’de akarsuların enerji üretim açısından büyük bir potansiyelinin olduğu, bu potansiyelin değerlendirilmediği takdirde suların ve enerjinin boşa akmış olacağı ifade edilmiştir. HES’ler sayesinde bu potansiyelden devlet ve özel sektör işbirliği ile faydalandığı vurgulanmıştır (Hürriyet, 10 Temmuz 2008; Zaman, 20 Temmuz 2008; Radikal, 13 Ağustos 2008; Zaman, 3 Kasım 2010; Milliyet, 28 Mart 2011; Sabah, 5 Mayıs 2011). 60. Hükümet Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu, bu potansiyeli ve hükümetin bu potansiyeli değerlendirmek için attığı adımları rakamlarla şu şekilde ifade etmiştir (Radikal, 15 Şubat 2009):

Türkiye’de hidroelektrik potansiyelimizin beşte birini kullanıyorduk. Biz bunu üçte birine çıkardık. Hükümete geldiğimizde, 26 milyar kilovatsaat elektrik üretimimiz vardı. Biz bunu 46-50 milyar kilovatsaate çıkardık. Türkiye’nin yıllık 130 milyar kilovatsaat elektriğe ihtiyacı var. 80 milyar kilovatsaat su boşa akıyor. Yani 7 milyar dolar boşa akıyor. Boşa akan sularımızı değerlendiriyoruz, sudan elektrik üretiyoruz.

Tüm bu söylemlerde vurgulanan önemli bir husus, ülkenin tüm akarsuların kullanılabilir teknik potansiyel kapsamında son damlasına kadar enerji amaçlı kullanımın amaçlandığı ve bu yoldan dönülmeyeceği olmuştur. Yine aktivistlerin Su Kullanım Hakkı Anlaşmalarını gerekçe göstererek, amacın sadece elektrik üretmek olmadığı yönündeki söylemlerinin de yalan olduğu ve elektrik üretmekten başka bir amacın söz konusu olmadığı vurgulanmıştır. Su Kullanım Hakkı Anlaşmaları ile derelerin ve suların satılmadığı, sadece kullanım hakkının ilgili şirketlere verildiği ve sadece suyun gücünden faydalandığı söylenmiştir. 60. ve 61. T.C. Hükümetleri Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan bu hususu şu şekilde ifade etmiştir (Sabah, 11 Ağustos 2010; Hürriyet, 11 Ağustos 2010):

...Diyorlar ki: “Akarsular ve dereler satıldı” tamamen dört dörtlük bir yalan. Çıkardığımız kanun ile sadece ve sadece suların kullanım hakkı, yani değerlendirme hakkı devredildi. Ama bu devredilirken, buradan da biz ülke olarak millet adına ne yapıyoruz? İstifade ediyoruz. Tek bir akarsuyun bile satılması söz konusu olamaz.

Yine bir başka açıklamada 61. Hükümet Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar, Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki aktivistlerin iddialarını şu şekilde yalanlamıştır (Radikal, 21 Nisan 2012): “Vatandaşlar bilhassa Doğu Karadeniz’de yanlış yönlendiriliyor. Buradan firma suyu aldı. Siz suyu parayla alacaksınız. Öyle bir şey yok. Su devletin. 1 gram suyu kullanması, satması mümkün değil. Böyle bir kurum yok. HES’ler Türkiye’nin elektriğinin sigortasıdır”.

4.4.6.2.2. Şirketler ve Aktivistler Arasındaki Etkileşimde Tutum ve Eylemler

Söylemleriyle hakim kurumsal mantıkları savunan ve HES’lerin gerekliliğini ifade eden başta hükümet aktörleri olmak üzere devlet aktörleri, bu söylemlere paralel olacak şekilde bir davranış sergilemişlerdir. Doğu Karadeniz olayında şirketler ve HES karşıtları arasındaki mücadeleler esnasında, sürece müdahil olan devlet aktörleri veya kurumları eylem ve işlemleri ile genelde şirketler yanında yer almışlardır. Özellikle inşaatların tamamlama ve üretim faaliyetine başlayabilme adına karşı koyma stratejilerini izleyen şirketlerin, bu stratejilerini uygulama ve sürdürmesinde ilgili devlet kurumlarının önemli derecede etkileri olmuştur.

Bu etkilerden biri, aktivistlerin açtığı davaların davalısının yasal koşullar gereği “ÇED Gerekli Değildir” ya da “ÇED Olumlu” kararları veren yetkili makamların olmasıdır. Şirketlerin de müdahil olduğu davalarda, ilgili kurumlar verilen kararlarda bir usulsüzlük ve hukuksuzluk olmadığını, projelerin çevresel açıdan risk taşımadığını ve kamusal bir yararın söz konusu olduğunu savunmuşlardır. Ayrıca verilen yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarında, karşı koyma stratejisi ile faaliyetlerine devam etmek isteyen şirketler için daha önce belirtildiği üzere yeniden işlem tesis edilmiştir. Yine ilgili kurumlar, birçok projenin iptal gerekçelerine uymadan tekrar aynı projeye ilişkin olarak “ÇED Olumlu” kararı verebilmiştir. Örneğin Uzundere II HES Projesi’nin “ÇED Olumlu” kararının iptal gerekçelerinde, havza planlaması yapılmaması, bütüncül ÇED sürecinin işletilmemesi gösterilmişken, ilgili idare yine bu süreçleri işletmeden aynı projeye “ÇED Olumlu” kararı vermiştir.

İlgili kurumların bazen Uzundere 1 HES, Uzundere II HES projeleri örneklerinde görüleceği gibi, mahkeme kararlarına rağmen şirketlerin çalışmalarını sürdürmelerine göz yumma durumu da söz konusu olmuştur. Mahkeme kararlarının idare tarafından ilgili şirketlere geç tebliğ edilmesi yoluyla ya da şirketlere çalışmasını devam ettirme fırsatı sunan bazı yönetmeliklerle bu sağlanmıştır. Örneğin Çevre ve Orman Bakanlığı 2009 yılı Şubat ayında, 2009/7 sayılı “ÇED Yönetmeliği Uygulamaları” başlıklı bir genelge yayımlamıştır³⁶. Genelge’de, mahkemenin durdurmuş olduğu projelerde tehlike arz eden unsurlar var ise, bunların ilgili valilik aracılığı ile oluşturulacak komisyonlarca tespit edilip ilgili firmaya yaptırılmasına ilişkin ifadeler yer almıştır. Her ne kadar inşaatların devam ettirilmesi için kasıtlı çıkartılan bir genelge olarak nitelendirmek doğru olmasa bile, şirketler bunu kendi lehlerine kullanmışlar ve inşaatlarını devam ettirebilmişlerdir. Özellikle Uzundere I ve II HES ile Cevizlik HES Projeleri için bu söz konusu olmuştur. İdare genelde bu gibi durumlara göz yummakla birlikte, şikayetler üzerine harekete geçmiş ve şirket faaliyetlerini sonlandırmıştır. Fakat her sonlandırma işleminden sonra yukarıda belirtildiği üzere yeniden işlem etmek suretiyle projenin devamı sağlanmıştır. Örneğin Cevizlik HES Projesi ile ilgili bu süreci, İD Başkan Yardımcısı İsmail Akyıldız şu şekilde ifade etmiştir (İsmail Akyıldız ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013):

O sıralarda mahkemedeki davalarla ilgili yürütmeyi durdurma kararları geldi. Belki de Türkiye’de ilk olarak. Mahkeme yürütmeyi durdurma vermesine rağmen Cevizlik HES’i ancak iki saat durdurabildik. Çalışma devam etti. İşte şu an tehlike var, işi toparlayayım diye çalışma devam etti. Tabiki bunlara hükümet izin veriyor. Mahkeme durdurduysa eğer durdur. Fakat durduramadı. Durdurmadan sonra yeniden ÇED raporu olması lazım ama yok. ÇED olmadan devam etti.

İlgili devlet kurumları bir takım hukuki kararları görmezden gelerek, hukuksal kararların aksine yeniden işlem tesis ederek ya da bir takım imkanlar yaratarak bazı şirket faaliyetlerinin mahkeme kararlarına rağmen devamını sağlamıştır. Genelde şirketler yanında yer alan devlet aktörleri ve kurumları, bunun yanında bazı şirketlerin gerçekten aktivistlerin söylemlerinde belirttiği gibi çevreye zararlı eylemlerinin olduğunu ve bunlar hakkında gerekli işlemlerin yapıldığını da zaman zaman vurgulamışlardır (Radikal Gazetesi, 10 Ekim 2010). Bu işlemlerin para cezasından, lisans iptaline kadar uzanabileceği belirtilmiştir. Fakat Doğu Karadeniz olayında faaliyetleri nedeniyle lisansı iptal edilen veya başka ağır yaptırımlar uygulanan bir proje söz konusu olmamıştır. Zaman

³⁶ Çevre ve Orman Bakanlığı, Çevresel Etki Değerlendirme ve Planlama Genel Müdürlüğü’nün 13.02.2009 tarih ve 2009/7 sayılı “ÇED Yönetmeliği Uygulamaları” başlıklı ve Bakan Veysel Eroğlu imzalı Genelge.

zaman para cezaları söz konusu olmuş olmakla birlikte, bu cezaların da çok caydırıcı olmaması ve şirketleri pek etkilememesi durumu söz konusudur. Bu durum hakkında çevreci avukat Yakup Ş. Okumuşoğlu şöyle bir tespit yapmıştır (Yakup Ş. Okumuşoğlu ile kişisel görüşme, 6 Mart 2013):

DSİ'nin gösterişte ve çok etkili olmayan bir denetim mekanizması var. ÇED'e aykırı bir durum tespit edilirse birinci yapılan denetimde 13.600 lira para cezası var. İkinci defa yaparsan 27.000 lira para cezası var. Üçüncü de durdurma var yapılan aykırılıklar yerine getirilene kadar. Eğer getirilmiyorsa dördüncüde faaliyeti süresiz durdurma var. Dikkat edin iptal değil, durdurma. Ne zamanki zorunluluklar yerine getirildi, tekrar faaliyeti geçilebilir. Bu cezalar hiç caydırıcı değil.

4.4.6.2.3. HES Alanına Etki Eden Düzenleme ve Uygulamalar

Alanda düzenleme yetkisine sahip olan devlet aktörleri ve kurumlarının HES sektörünü doğrudan ilgilendiren sınırlı sayıda bazı uygulamaları ve düzenlemeleri, HES karşıtlarının söylemlerine paralel olmuştur. Fakat bunlar HES karşıtlarını tatmin etmeyen düzenleme ve uygulamalardır. Bunların dışında alana yönelik veya alana etki eden birçok düzenleme ve uygulama (veya girişimleri), belki doğrudan HES projelerine yönelik olmasa da, genel olarak HES projeleri önündeki toplumsal hareketler kaynaklı çıkan engelleri kaldırıcı yönde olmuştur. Özellikle çatışmanın yoğun olarak yaşandığı 2010 yılından itibaren, çevre ve enerji alanlarına yönelik düzenlemeler ile yargı organları ile kararlarına yönelik düzenleme çabaları bu doğrultudadır.

4.4.6.2.3.1. HES Karşıtlarının Söylemlerine Paralel Düzenleme ve Uygulamalar

Yetkili devlet kurumlarının her ne kadar aktivistleri tatmin etmese de, aktivistlerin söylemlerine paralel düzenlemeleri veya düzenleme çabaları söz konusu olmuştur.

HES sektöründe aktivistlerin dile getirdikleri karşıt söylemler sonucu uygulamaya konulan bir düzenleme cansuyu oranlarına ilişkindir. Başlangıçtaki düzenlemelere ve uygulamalara bakıldığında, derelere bırakılacak cansuyu oranlarının miktarına ilişkin somut bir hüküm bulunmaması ve bu miktarın keyfi olarak belirlenmesi söz konusu olmaktadır. Şirketler fizibilite raporları doğrultusunda keyfi olarak ve çok düşük miktarlarda suyu, can suyu olarak bırakabilmekteydi. Fakat daha sonra özellikle cansuyu

oranlarının düşüklüğüne yönelik itirazlar ve bazı projelerin yetersiz can suyu bıraktığı gerekçesiyle iptali gibi nedenlerle, ilgili yönetmelikte yapılan değişiklikle can suyu oranları %10 olarak somut şekilde belirlenmiştir. Yapılan değişiklikle cansuyu oranı düzenlemesi şu şekilde olmuştur (Elektrik Piyasasında Üretim Faaliyetinde Bulunmak Üzere Su Kullanım Hakkı Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 2009: Ek-1 4. madde):

Ancak, doğal hayatın devamı için mansaba bırakılacak su miktarı projeye esas alınan son on yıllık ortalama akımın en az %10'u olacaktır. ÇED sürecinde ekolojik ihtiyaçlar göz önüne alındığında bu miktarın yeterli olmayacağını belirlenmesi durumunda miktar artırılabilir. Belirlenen bu miktara mansaptaki diğer teessüs etmiş su hakları ayrıca ilave edilecek ve kesin proje çalışmaları belirlenen toplam bu miktar dikkate alınarak yapılacaktır. Nehirde son on yıllık ortalama akımın %10'undan daha az akım olması halinde, suyun tamamı doğal hayatın devamı için mansaba bırakılacaktır.

Bu maddeyle Tennant Metodu da denilen dere akımının uzun yıllar ortalamasının %10'u gibi bir değer ortaya konmuştur. Her ne kadar bu düzenleme aktivistlerin istekleri ile uyuyor gibi gözüksede, bu oranın derelerdeki canlı yaşam için çok yetersiz olduğu ve daha bilimsel metotlar uygulanarak %30-40 ve hatta %60'lara kadar çıkması gerektiği yönünde itirazlar devam etmiştir. Bu açıdan cansuyunu hiç kabul etmeyen THÖ'ler yanında, özellikle çevresel argümanlarla karşı çıkan THÖ'leri de tatmin etmeyen bir düzenleme olmuştur. Aktivistlerden Nevzat Özer bu düzenlemelerin yetersizliğini şu şekilde belirtmiştir (Nevzat Özer ile kişisel görüşme, 17 Nisan 2013):

Dere yatağına bırakılacak cansuyu oranları keyfi olarak belirleniyordu. Ancak yargıya taşınan davalar neticesinde halen çok yetersiz de olsa su miktarı en az 10 yıllık ortalama debinin %10'una çıkartılmış oldu... Eskiden %1 bile değildi. Tennant yöntemi falan uygulanıyor. Tabi bu yöntemleri de biz telaffuz ettik. Dünya'da çeşitli yöntemler var bu konuda bunlardan biri de Tennant Amerika'da uygulanan. Bu yöntemde %10 hiçbir canlının yaşamadığı bir suda bırakılacak miktardır normalde. Tennant'da % 60'lara kadar cansuyu miktarı olabilmekte. Hatta hiç dokunulmaması gereken alanlar da söz konusu olabilmekte. Bu %10 ekolojik duruma göre artırılabilir, ama onu bile yapmıyorlar.

Bir diğer uygulama veya düzenleme havza planlamalarına ilişkindir. Vadilerde havza planlamaları yapılmasını ve bu şekilde projelerin gerçekleştirilmesi gerektiğini savunan aktivistlere karşı, devlet aktörleri havza planlamalarının yapılmakta olduğunu, bunun için çalışmalarda bulunduğunu ifade etmişlerdir. Hatta Trabzon Of ve Çaykara'da HES projeleri yapılan yerlerde yapılan düzenleme ve rekreasyona yönelik pilot çalışmalar bunlara örnek gösterilmiştir. Fakat bu düzenleme ve uygulamalar da aktivistlerin havza planlaması talebiyle pek uyumamıştır. Aktivistlerin belirttiği havza planlaması, tüm

vadinin ekolojik açıdan değerlendirilip kaç HES projesi yapılabileceğinin tespitine yönelik iken, Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından yürütülen planlamalar, HES yapılan vadilerin güzelleştirilmesi yönündedir.

Bu arada Orman ve Su İşleri Bakanlığı koordinasyonunda, Bakanlığın kuruluşunu müteakip 2011 yılı ve sonraki süreçte havza planlaması adı altında bazı düzenleme ve çalışmalar da söz konudur. Hatta bununla ilgili bazı birimler oluşturulmuş, yönetmelikler yayımlanmış ve strateji belgeleri hazırlanmıştır. Özellikle 29 Haziran 2011 tarihinde kabul edilen 645 Sayılı, Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK³⁷ ve 2 Kasım 2011 tarih ve 658 Sayılı, Türkiye Su Enstitüsünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında KHK³⁸ ile bunların alt yapıları hazırlanmıştır. 645 sayılı KHK'nın 9. maddesi ile Türkiye Su Enstitüsü (SUEN)'nin oluşturulması öngörülmüştür. Bu Enstitünün görevleri ise ilgili maddenin c ve ç fıkralarında şu şekilde sayılmıştır (Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK, 2011: 9. madde):

Su kaynaklarının kıyı suları dahil olmak üzere koruma-kullanma dengesi gözetilerek, sucul çevrenin ekolojik ve kimyasal kalitesinin korunması ve geliştirilmesini sağlamak amacıyla havza bazında nehir havza yönetim planları hazırlamak, hazırlatmak, bütüncül nehir havzaları yönetimi ile ilgili mevzuat çalışmalarını yürütmek. Havza bazında kirliliğin önlenmesi ile ilgili tedbirleri ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte belirlemek, değerlendirmek, güncellemek ve uygulamaların takibini yapmak.

Yine Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından Nisan 2012 tarihinde, Ulusal Havza Yönetim Stratejisi Taslağı yayımlanmıştır. Bu Taslak'ta, Ulusal Havza Yönetim Stratejisi'nin vizyonu şu şekilde belirlenmiştir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012: 2):

Ülkemiz havzalarının eşgüdümlü, katılımcı ve ekosistem odaklı yönetimi ile havza kaynaklarını korumak, geliştirmek, çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel hizmet ve faydalarını sürdürülebilir olarak temin etmek suretiyle yaşam kalitesinin ve refah düzeyinin artırılmasına ve ülkenin kalkınmasına gerekli katkıları sağlamaktır.

Türkiye'deki su havzalarının doğal kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilirliği amacıyla nihai olarak, 17 Ekim 2012 tarihinde "Su Havzalarının korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik"³⁹ yürürlüğe girmiştir.

³⁷ 4 Temmuz 2011 tarih ve 27984 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

³⁸ 2 Kasım 2011 tarih ve 28103 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

³⁹ 17 Ekim 2012 tarihli ve 28444 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Her ne kadar bu havza yönetimi çalışmaları aktivistlerin taleplerine yönelik görünse de, HES projeleri ile ilgili planlama tam anlamıyla açık değildir. Fakat Ulusal Havza Yönetim Stratejisi Taslağı'nda "verimliliğin artırılması başlığı" altındaki şu ifade ilgi çekicidir: "Su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik çalışmaların sürdürülerek, 112 milyar m³'lük toplam su potansiyelinin tamamını kullanıma sunmak (2015 yılında %42, 2023 yılında %100)" (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012: 2). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, bu belgenin de 2023 yılına kadar Türkiye'deki tüm akarsuların potansiyelinin yüzde yüz olacak şekilde HES projelerine açılacağı hedefi ile paralelliği söz konusudur.

4.4.6.2.3.2. Çevre ve Enerji Alanlarına Yönelik Düzenlemeler

Devlet aktörleri tarafından 2003 yılından itibaren oluşturulmaya başlanan sektörde, HES yatırımları için 2006 yılından itibaren lisanslar verilmeye başlanmıştır. Fakat HES projeleri lisansları verilmeye başlandığında, HES'lerin milli park alanlarında, sit alanlarında, mera alanlarında, ormanlık alanlarda yapılması önünde engeller bulunmaktaydı. Bunu çok iyi gören aktivistler, bu alanlarda yapılmak istenen HES projelerini mahkeme kararları ile durdurmuş veya Tabiatı Koruma Kurullarına başvurarak daha önce sit olmayan vadileri sit alanını ilan ettirerek, HES'lerin yapımına bu vadilerde tamamen engel olmuşlardır. T.C. Hükümetlerinin 2023 hedefleri arasında bulunan ve strateji belgelerinde yer alan HES projeleri önündeki engelleri kaldırmak isteyen devlet aktörleri ise, çevre alanlarında yeni düzenleme yapmak veya mevcut kanunlar ve yönetmeliklerde değişiklikler yapmak suretiyle bu engelleri kaldırmaya yönelik bir takım girişimlerde bulunmuşlardır.

Bu adımların en başında kamuoyunun gündemini fazlasıyla meşgul eden ve aktivistlerin en çok tepki verdiği sit kurullarına, kararlarına ve alanlarına yönelik düzenleme çabaları gelmektedir. Aktivistlerin mahkeme kararları ile projeleri tek tek iptal ettirmeleri haricinde, HES'lere tümden engel olmak için Tabiatı Koruma Kurullarına başvurarak HES yapılacak vadileri sit alanı ilan ettirmeleriyle buralardaki projelerin tamamı rafa kalkmıştır. Özellikle daha önce yine bir HES mücadelesi esnasında sit alanı ilan ettirilen Fırtına Vadisi dışında, Fındıklı'nın Arılı ve Çağlayan Vadileri, Şavşat Papart ve İkizdere Vadileri, bu kapsamda sit alanı ilan ettirilen vadiler olmuştur. Bu kararların

ardından şirketler 2009 ve 2010 yılları arasında, bu engellerin kaldırılması ve bu alanlarda HES yapılmasına izin veren düzenlemeler için devlet aktörleri nezdinde lobi faaliyetlerinde bulunmuşlardır⁴⁰. Şirketlerin bu lobi faaliyetleri karşısında gerekli düzenlemeleri yapacaklarını belirten hükümet aktörleri, bu alandaki ilk düzenleme çabasına 22 Ekim 2010 tarihinde İkizdere Vadisi'nin sit alanı ilan edilmesinin ardından girişmiştir.

Diğer bazı vadilerin yanında, su potansiyeli ve HES sayısı açısından oldukça öneme sahip olarak görünen İkizdere Vadisi'nin de sit alanı ilan edilmesi, özellikle hükümet aktörleri açısından bardağı taşıran bir karar olmuştur. Kararın hemen ertesinde 60. Hükümet Başbakanı, Çevre ve Orman Bakanı ve Enerji Bakanı, bu kararı sert tepkiler vererek eleştirmişlerdir. Bu tepki ve eleştiriler, “Erdoğan (Başbakan) Sit Kararına Çok Kızdı”, “Barajların Önünü Kesmeyin”, “Çevre Bakanı Sit Kararına Çok Kızdı”, “HES Olmadı Gaz Alırız” gibi manşetlerle gazetelerde yer bulmuştur (Sabah, 24 Ekim 2010; Hürriyet, 24 Ekim 2010; Milliyet, 24 Ekim 2010; Radikal, 25 Ekim 2010). Bu tepki ve eleştirilerde, HES projeleri yapılmak istenen ve şimdiye kadar sit alanı ilan edilmemiş olan yerlerin özellikle sit alanı yapıldığı, bu kararlardan doğal gaz alınan ülkelerin ancak hoşnut olacağı, kararın usulsüz olduğu ve kararlar için mahkemelere başvurulacağı gibi ifadeler yer almıştır.

Hükümet kanadındaki bu sert tepkilerin hemen akabinde 25 Ekim 2010 günü Hükümet tarafından TBMM'ye 1/964 Esas No'lu, Tabiat ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı adı altında sit alanlarını ve Tabiatı Koruma Kurullarını yeniden düzenleyen bir kanun tasarısı sevk edilmiştir. Tasarı ile Tabiatı Koruma Bölge Kurullarının işlevlerinin Kültür ve Turizm Bakanlığında, Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde oluşturulacak Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Kuruluna devredilmesi ve sit ve koruma alanlarının tanımlarının değiştirilmesi amaçlanmıştır (Tabiat ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı, 2010: madde 6-9). Çevre ve Orman Bakanlığı Müsteşarı'nın başkanlık edeceği 20 kişilik Kurul'da, 4 akademisyen ve bakanlıkça belirlenecek 2 sivil

⁴⁰ Radikal Gazetesinde “Yeşili Yok Etme Lobisi İş Başında” başlıklı çıkan haberde, “Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu'nun kapısını çalan yatırımcılar, çevrecilerin Tabiat ve Kültür Varlıkları Koruma Kurulunu etki altına aldığını ve sadece proje yapılan alanlara ilişkin doğal sit alanı kararı alındığını savundu. Bunun üzerine Bakanlık, yatırımcılardan gelen doğal sit alanlarına yenilebilir enerji yatırımını yapılabilmesini içeren düzenleme talebini gündemine aldı” ifadeleri yer almaktadır. Sabah Gazetesi'nde çıkan haber ise, “Yatırımcılar doğal sit alanlarında baraj inşaatı yapabilmek için gerekli yasal değişikliklerin yapılması yönünde lobi yapıyor” şeklindedir.

toplum kuruluşu temsilcisinin yer alması ve geri kalan 14 kişinin bakanlık bürokratlarından oluşması planlanmıştır. Kurul'a ise, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, yaban hayatı koruma ve yaban hayatı geliştirme alanları, orman rejimine tabi alanlar dışında kalan alanlardaki tescilli yapılmış doğal sit ve tabiat varlıklarını değerlendirmeye alma yetkisi verilmişti.

Tasarı'daki bu maddeler değerlendirildiğinde, bünyesinde HES projelerini gerçekleştirme görevini üstlenen DSİ'yi de bulunduran Çevre ve Orman Bakanlığı, sit alanı ilan etme yetkisine ve hatta sit alanı edilmiş alanları yeniden değerlendirme yetkisi ile kaldırma olanağına sahip olmuş olacaktı. Kanun Tasarısı hükümet yetkilileri tarafından AB'ye uyum kanunları kapsamında 2003 yılından beri gündemde olan ve İkizdere'nin sit alanı ilan edilmesi kararının bir rövanş niteliğinde olmayan bir tasarı olarak değerlendirilmiştir.⁴¹ Fakat gazetelerde, "Hükümetten Çevrecilere Rest", "Sitler İçin Kurda Kuzu Korkusu", "Sitler Ona (çevre ve Orman Bakanlığı) Emanet", "HES İçin Meclise Yasa Tasarısı gönderildi" gibi manşetler yer almış ve hükümetin bu Kanun Tasarısı'nı sit kararlarına bir tepki olarak çıkarmak istediği vurgulanmıştır (Sabah, 27 Ekim 2010; Radikal, 28 Ekim 2010; Hürriyet, 28 Ekim 2010; Radikal, 29 Ekim 2010).

Aktivistler ise Kanun Tasarısı'na "tabiatı bozuk Kanun Tasarısı" "Anadolu'nun ölüm fermanı" gibi nitelendirmelerle karşı çıkmışlar ve Tasarı'nın HES projelerinin

⁴¹ Çevre ve Orman Bakanlığı yaptığı açıklamada şu ifadelere yer vermiştir. Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı'nın üzerinde 2002 yılından bu yana çalışılmaktadır. Konuyla alakalı olarak 6 Ocak 2003 tarihinde GEF-II Projesi çerçevesinde ilgili Bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ile üniversitelerin yer aldığı "Yasal Çerçeve Değerlendirme Komitesi" oluşturulmuştur. Söz konusu Komite'nin 29 Ocak 2003 tarihinde gerçekleştirdiği toplantı neticesinde, tabiat koruma ve biyolojik çeşitliliğinin sürdürülebilir kullanımı alanında yeni bir kanuna ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Yeni bir kanun hazırlanmasını da ihtiva eden taslak strateji metni, 27-28 Şubat 2003 tarihlerinde düzenlenen bir çalıştayda tartışılmıştır. Çevre ve Orman Bakanlıklarının 2003 yılında birleşmesinin ardından bu konudaki çalışmalar Çevre ve Orman Bakanlığı uhdesinde yürütülmüş ve yeni, çerçeve kanun tasarısı, 30.11.2004 tarihinde komisyon tarafından incelenmiş ve uygun bulunmuştur. Bunun ardından Bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları ile STK ve üniversitelerin iştirakiyle 14.03.2005 tarihinde Biyolojik Çeşitlilik ve Doğa Koruma Kanun Taslağı konulu yeni bir çalıştay yapılmıştır. Hazırlanan taslak metin; 25.01.2006 tarihinde ilgili kurum, kuruluş, STK ve üniversitelere gönderilerek görüşleri alınmıştır. Alınan görüşler doğrultusunda Kanun Tasarısı üzerindeki çalışmalar devam etmiş, 21 Aralık 2009 tarihinde AB müzakerelerinde Çevre Faslı'nın açılması ile birlikte Türkiye'nin yerine getirmesi gereken taahhütler çerçevesinde "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı" hazırlık süreci hızlanmıştır. Kanun Tasarısı, AB Mevzuatı da dikkate alınarak yeniden tadil edilerek 09.02.2010 tarihinde ilgili Bakanlıkların görüşüne sunulmuştur... Bütün bu çalışmalar neticesinde Tasarı'ya 6 Ekim 2010 tarihinde Başbakanlıkta nihai hali verilmiştir. Bakanlar Kurulunda imzaların tamamlanmasından sonra Tasarı, Başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın imzası ile 25 Ekim 2010 tarihinde TBMM'ye sevk edilmiştir. Yukarıda izah edilen süreçten de anlaşılacağı üzere, Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı'nın İkizdere'nin sit alanı ilan edilmesi ya da diğer HES projeleriyle en ufak bir bağlantısı yoktur (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 2010).

mevcut sit alanlarında yapımına olanak tanyacağı yönünde tepki göstermişlerdir (Radikal, 29 Ekim 2010; Hürriyet, 6 Mart 2011). Tasarı'ya karşı aktivistlerce çeşitli protesto eylemleri düzenlenmiş (Nisan 2011 tarihli Büyük Anadolu yürüyüşü ve çeşitli imza kampanyaları gibi) ve Tasarı'daki endişeleri dile getirmek ve sürece müdahil olmak için HES karşıtı THÖ'lerin de destek verdiği 86 ulusal/yerel sivil toplum kuruluşunun katılımıyla, Tabiat Kanunu İzleme Girişimi oluşturulmuştur. Tasarı yoğun tepkilere rağmen bazı değişikliklerle, 16 Mart 2011 tarihinde Çevre Komisyonunda kabul edilmiş, fakat 12 Haziran 2011 TBMM Genel Seçim sürecinin de başlamasıyla birlikte, TBMM tatile girmiş ve söz konusu Tasarı kadük olmuştur (geçerliliğini yitirmiştir).

Haziran 2011 genel seçimlerinden sonra kurulan 61. hükümetin ilk icraatlarından biri, Çevre ve Orman Bakanlığını ikiye ayırmak olmuştur. Bakanlar Kurulu tarafından 29 Haziran 2011 tarihinde kabul edilen, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK⁴² (644 Sayılı KHK) ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK⁴³ (645 sayılı KHK) ile de Orman ve Su İşleri Bakanlığı kurulmuştur⁴⁴. Bu şekilde iki ayrı bakanlık oluşturan hükümet daha, sonra 17 Ağustos 2011 tarihinde, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK İle Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname⁴⁵ (648 sayılı KHK) çıkartmış ve bu KHK ile kanunlaştırılmayan Tasarı'daki bazı maddeler düzenlemiştir. 648 sayılı KHK ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda da önemli değişiklikler yapılmıştır. 648 sayılı KHK'nın 3. maddesi ile 644 sayılı KHK'nın 6. maddesine eklenen (g) bendi ile "Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü" oluşturulmuştur. Geçmişte var olan "Özel Çevre Koruma Kurumu" ile "Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün" görevlerinin yanı sıra, doğal sit alanları da bu kurumun görevleri arasına katılmıştır. Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulları, Anıtlar Kurulundan gelen arkeolog, sanat tarihçisi, mimar ve şehir plancılarından oluşan yapıdan, doğal değerler ve biyolojik çeşitlilik konusunda daha fazla bilgi sahibi olduğu ifade edilen biyolog, orman mühendisi, su ürünleri mühendisi, çevre mühendisi, ziraat mühendisi ve peyzaj mimarı

⁴² 4 Temmuz 2011 tarihli ve 27984 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁴³ 4 Temmuz 2011 tarihli ve 27984 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁴⁴ 12 Haziran 2011 tarihinde gerçekleştirilmiş olan Genel Seçimler öncesinde, 6 Nisan 2011 tarihinde TBMM'de kabul edilen ve 3 Mayıs 2011 tarihinde yürürlüğe giren 6223 sayılı "Yetki Kanunu" ile Bakanlar Kurulu'na 6 ay süre ile KHK çıkarma yetkisi verilmiştir.

⁴⁵ 17 Ağustos 2011 tarihli ve 28028 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

meslek kuruluşlarından oluşan bir yapıya kavuşturulmak istenmiştir (Hürriyet, 4 Eylül 2011). 648 sayılı KHK'nın 17. maddesi ile 644 sayılı KHK'ya eklenen Geçici 6. madde ile de, özellikle doğal sit alanlarına yönelik mevcut statülerin değerlendirilmesine ilişkin düzenleme yapılmıştır. Buna göre; "Yürürlük tarihinden itibaren, doğal sit alanı ve tabiat varlığı olarak tespit ve tescil edilmiş alan ve varlıklara ilişkin her türlü belgenin, bu alan ve varlıkların statülerinin yeniden değerlendirilmesi için en geç altı ay içinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığına devredilmesi" öngörülmüştür.

Değişikle, "konunun uzmanlarından" oluşturulan bir komisyon tarafından yeniden tespit edilecek statülerin Çevre ve Şehircilik Bakanı'nın onayı ile, yapı yasağı öngörülen statülerin ise Bakanlar Kurulunca onaylandıktan sonra tescil edilmesi düzenlenmiştir. Bu KHK'lar ile yapılan düzenlemelerle sit kararlarına imza atan Özel Çevre Koruma Kurullarının lağvedildiği (Doğu Karadeniz mücadelesinde sit kararlarını veren Trabzon Bölge Tabiatı Koruma Kurulu) ve mevzuatları, yönetmelikleri her şeyi hazır olan, sit alanı ilan etme ve yeniden değerlendirme gibi yetkilere sahip, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde bir kurul oluşturulduğu görülmektedir.

Özel Çevre Koruma Kurullarını lağvedip Bakanlık bünyesinde yeni koruma kurulları oluşturan 61. Hükümet, 60. Hükümet döneminde kanunlaştırılmayan Tabiat ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı'nı yeniden gündemine almıştır. Tasarı bu kez birçok değişiklikle, 1/627 Esas No ile TBMM'ye sevk edilmiş ve 5 Haziran 2012 tarihinde TBMM Çevre Komisyonunda kabul edilmiştir. Tasarı'nın maddeleri incelendiğinde, getirdiği düzenlemelerle doğal siteleri ve milli park alanlarını kaldıran ve yeniden değerlendirme ile yeni koruma statüleri getiren (mutlak korunması gereken, sınırlı kullanım bölgesi gibi), üstün kamu yararı gerekçesiyle mevcut korunan alanların yatırıma açılmasına olanak tanıyan, bir tasarı hüviyetinde olduğu söylenebilir⁴⁶.

⁴⁶Orman ve Su İşleri Bakanlığı Tasarı'ya ilişkin eleştirilere şöyle açıklık getirmiştir. Tasarı ile 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu yürürlükten kalkacak ancak tüm hükümler yeni Kanun'da yer alacaktır. Milli Parklar Kanunu kapsamında yer alan bütün koruma statüleri aynen taslak Kanun'a derc edilmiş olup herhangi bir boşluğa sebebiyet vermeyecektir. "Üstün Kamu Yararı" tabiat korumanın en önemli araçlarından birisidir, ülkemizde de halen uygulanan kamu yararı kavramı yerine "Üstün Kamu Yararı" kavramı tercih edilmiştir. Üstün Kamu Yararı Kavramı korumayı güçlendirmek amacıyla 92/43/EEC Habitat Direktifinin 6.4 maddesinin uyumlaştırılması maksadına yönelik düzenlenmiş olup, Direktifin yaklaşımı aynen yansıtılmıştır. Direktifte üstün kamu yararının istisnası sadece 'çevreye yarar, halk sağlığı ve kamu güvenliği' olarak belirtilmiştir. Ayrıca bu madde AB Komisyonunun titizlikle takip ettiği ve tam uyumu görmek istediği bir düzenlemedir. Bakanlık, Tasarı'nın doğa korumada uluslararası standartları esas aldığı, aktif katılımı hazırladığı, 'elverişli koruma statüsü' getirildiği; sivil toplum kuruluşlarının da içinde yer aldığı Ulusal

Nitekim Tasarı'nın "yeniden değerlendirme" kısmında, "Gerçek veya tüzel kişilerin önerileri ile daha önce belirlenmiş ve ilan edilmiş korunan alanların sınırlarının değiştirilebileceği, kısmen veya tamamen farklı statü kapsamına alınabileceği veya koruma kararlarının kaldırılabilmesi" belirtilmiştir (Tabiat ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı, 2012: madde 6). Bu madde mevcut sit alanlarını kaldırabilecek veya onlara yeni statüler verip daha önce yapılması mümkün olmayan HES projelerine imkan verebilecek hükümleri içermektedir. Yine Tasarı'da, koruma alanlarında yapılması planlanan herhangi bir plan veya projenin ekolojik etki değerlendirmeye tabi tutulacağı, eğer olumsuz bir sonuç çıkmazsa plan veya projeye izin verileceği, olumsuz bir sonuç çıkarsa da "Üstün Kamu Yararı" söz konusu ise ilgili plan veya projeye gerekli tedbirleri almak koşuluyla izin verileceği belirtilmektedir. "Üstün Kamu Yararı" da halk sağlığı, çevreye yarar ve kamu güvenliği ile sınırlı tutulmaktadır (Tabiat ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı, 2012: madde 8).

Devlet aktörlerinin HES projelerini çevreye zarar vermeyen projeler olarak nitelendirmelerinden daha öte çevreye yararlı olarak nitelendirdikleri göz önünde bulundurulduğunda, "çevreye yarar" ifadesi ile "Üstün Kamu Yararı" hükmünden HES projelerinin de faydalanacağı ve koruma alanlarındaki engellerin ortadan kalkabileceği söylenebilir. Yine Tasarı'da, "2873 sayılı Milli Parklar Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır" ifadesi yer almaktadır (Tabiat ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı, 2012: madde 57). Bu madde de yine, HES'lere karşı açılan davalarda önemli bir dayanak olan Milli Parklar Kanunu'nu ortadan kaldırmaya dönük bir madde olarak dikkati çekmektedir. Tasarı bu haliyle yine aktivistler ve bazı sivil toplum kuruluşları tarafından doğayı ve koruma alanlarını korumaktan çok, HES gibi çeşitli yatırımlara açacak olan ve doğanın katili olabilecek bir Kanun Tasarısı olarak nitelendirilerek tepki çekmiş ve protesto edilmiştir. Nitekim aktivistlerden Ethem Kara bu Tasarı'ya ilişkin şu şekilde bir değerlendirmede bulunmuştur (Ethem ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013): "Hükümetin uygulamaları ile ilgili şunu söyleyebilirim. Şimdi gündemde olan Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı var. Bu konuda Profesör Beyza Üstün ile görüştim. O bana dedi ki, Kanun'un içini öyle bir doldurmuşlar ki herhangi bir boşluk bulamazsınız içinde".

Biyolojik Çeşitlilik Danışma Kurulu oluşturulmasını öngörmüştür... Ekolojik etki değerlendirmesi ile proje ve yatırımların doğaya etkisi ölçülerek karar verilecektir. Yetki devri etkin koruma için dünyanın tercih ettiği bir yöntemdir. İnsan tabiat ilişkisi tabiatın korunması üzerine kurgulanmıştır. Bu maksatla ilk kez telafi edici tedbir ve telafi edici tazminatı hükme bağlanmıştır. Tasarı, AB müktesebatının gereğidir (Hürriyet Gazetesi, 5 Haziran 2013).

TBMM gündeminde olan ve 2013 yılının haziran ayında görüşüleceği ilan edilen Tasarı, daha sonra geri çekilmiştir. Tasarı'nın 2013 yılının Mayıs ve Haziran aylarında Türkiye'de 61. Hükümet tarafından yapılmak istenen İstanbul Taksim Gezi Parkı düzenlemelerine karşı başlayan, daha sonra diğer illerde de devam eden ve hükümet karşıtı gösterilere dönüşen "gezi olayları" nedeniyle daha fazla tepki çekmemek adına geri çekildiği bazı çevrelerce iddia edilmiştir. Nitekim bazı gazetelerde Kanun Tasarısı'nın geri çekilmesi, "Tabiat Kanununa 'Gezi' Rötarı", "Tartışmalı Yasa Tasarısı Rafâ Kalktı" gibi manşetler eşliğinde verilmiştir bazı gazetelerde yer almıştır (Milliyet, 5 Haziran 2013; Radikal, 6 Haziran 2013). Fakat Tasarı hala hükümetin gündeminde yer almakta ve 24. dönem 4. Yasama Yılı (01.10.2013-) içerisinde TBMM'de görüşülmeyi beklemektedir.

Bu koruma bölgelerine ilişkin hükümetin düzenleme çabaları ve çeşitli tartışmaların yaşandığı sürecin fitilini ateşleyen İkizdere'nin sit alanı ilan edilmesi kararının da, ilgili kurul tarafından tescilinin yapılmaması söz konusu olmuştur. Sit ilan edildiği duyurulan İkizdere günümüz itibariyle sit niteliği taşımamaktadır. Bu kararın tescil edilmemesini aktivistler hükümetin karara yönelik verdiği tepkilere, kurula yapılan baskılara ve kurulun lağvedilmesine dayandırmaktadır. Nitekim kararın alındığı tarihte İD Başkanlığını yürüten Musa Yılmaz bu durumu şu şekilde vurgulamıştır (Musa Yılmaz ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013):

Bu hükümetten önce Fırtına Vadisi sit alanı ilan edildi. Güya HES'lerden kurtarıldı Fırtına Vadisi. Bizde İkizdere Vadisi'ni sit alanı yaptık. Bir sefer tescil etmediler onu. Kararın bir fotokopisini alamadık. Vermediler bize. Engellediler, engellediler zaman kazandılar. Şimdi de sit alanlarında HES yapılırdı diye kanun çıkardılar, kurulları değiştirdiler. Biz koruyoruz vadiyi vatandaş olarak, devlet yok etmeye çalışıyor.

Bu Kanun Tasarısı'nın ilk meclise sevk edildiği ve tartışmaların alevlendiği zamanlarda, koruma alanlarını ilgilendiren yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkin bir başka kanun TBMM'de sessiz sedasız kamuoyuna yansımadan geçmiştir. Bu Kanun, 29 Aralık 2010 tarihinde kabul edilen 6094 sayılı, Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun'da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'dur⁴⁷. Kanun'da şöyle bir hüküm yer almıştır (2011: madde 5):

⁴⁷ 8 Ocak 2011 tarihli ve 27809 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Milli Park, tabiat parkı, tabiat anıtı ile tabiatı koruma alanları, muhafaza ormanlarında, yaban hayatı geliştirme sahalarda, özel çevre koruma bölgelerinde, ilgili Bakanlığın, doğal sit alanlarında ise ilgili koruma bölge kurulunun olumlu görüşü alınmak kaydıyla yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı elektrik üretim tesislerinin kurulmasına izin verilir.

Bu maddeden de anlaşılacağı üzere milli parklar, doğal sit alanları, tabiat parkları gibi tüm koruma altındaki alanlar HES dahil tüm yenilenebilir enerji santrallerine, ilgili kurumların izin verme şartı ile açılmıştır. Kanun kabul edildikten bir hafta sonra gazetelere, “Çevre Kanununda Bir Truva Atı Çıktı”, “Yenilenebilir Enerji Kanunu İle Sit Alanları HES'lere Açıldı” manşetleri ile haber olmuştur (Radikal, 6 Ocak 2011; Cumhuriyet, 7 Ocak 2011). Bu haberler ile düzenlemenin duyulmasının ardından, Kanun özellikle HES karşıtı aktivistler tarafından tepki çekmiş ve hükümetin koruma alanlarına yönelik tasarımı ile yapamadığı düzenlemeleri, bu sayede gerçekleştirdi eleştirilerine neden olmuştur (Radikal, 6 Ocak 2011). Kanun kabul edildikten sonra, Rize ve Artvin’de ilgili Kanun’a dayanarak bir HES izni verilmemiştir. Fakat bunun bir örneği Trabzon’un Solaklı Vadisi’nde yapılacak bir HES ile ilgili yaşanmıştır. Trabzon Tabiat Koruma Bölge Kurulu bir kısmı 2. derece sit alanı, bir kısmı ise 3. derece sit alanı içinde kalan bir HES projenin tünel şeklinde yapılacağını, kamu yararını ve ülke menfaatini gerekçe göstererek ve de bu projenin yapılmasında çevre ve doğaya zarar yoktur diyerek projeye onay vermiştir (Yakup Ş. Okumuşoğlu ile kişisel görüşme, 6 Mart 2013).

Bu Kanun’un koruma alanlarında HES projelerine izin veren niteliği haricinde başka bir önemli özelliği, diğer yenilenebilir enerji yatırımları ile birlikte HES yatırımlarına çeşitli teşvikler veren, yatırımların ve sektörün canlanmasını amaçlayan bir kanun özelliği taşımasıdır. HES’lerden elde edilen enerjinin kilovatsaatine 7.3 dolar/sent destekleme fiyatı ödenmesini içeren ilgili Kanun, HES yatırımlarının devamı ve teşviki yönünde bir politika içermektedir.

Bu süreçte bazı kanun ve yönetmeliklerde de değişiklikler yapılarak, HES yatırımlarını da içeren birçok yatırımın önü açılmıştır. Mera ve Orman Kanunlarında yapılan değişiklikler bunlara örnek gösterilebilir. Düzenlemelerden önce HES’ler mera alanlarında, ormanlık alanlarda yapılamıyordu. Mera Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik ile madencilik faaliyetlerinden sonra yenilenebilir enerji ve dolayısıyla HES’lerin mera alanında “Mera Tahsis Komisyonu” kararı ile

yapılabilmesinin⁴⁸, Orman Kanunu'nun 17. maddesine bir eklenti koyularak da, ormanlık alanlarda yapılabilmesinin önü açılmıştır⁴⁹.

Yapılan veya yapılmak istenen tüm bu değişiklik ve düzenlemelerin belki doğrudan kasti bir şekilde HES sektörüne yönelik yapıldığı kesin olarak söylenemese bile, bu düzenlemelerin HES projeleri önündeki bazı hukuki engelleri kaldırdığı ve kaldıracak nitelikte olduğu aşıkardır. Nitekim aktivist avukatlardan Yakup Ş. Okumuşoğlu bu düzenlemelerin HES karşıtı mücadeleye olan etkisini şu şekilde açıklamıştır (Yakup Ş. Okumuşoğlu ile kişisel görüşme, 6 Mart 2013): "...Bu arada karşılarına çıkan başka temel engeller vardı. HES'ler mera alanında, ormanlık alanda, milli park alanında, sit alanında yapılamıyordu. Bütün bunlarda değişiklik yaptılar... Açılan davalarda bazı kazanımlarımız bunlardan geliyordu. Onları sildiler süpürdüler."

4.4.6.2.3.3. Yargı Organları ve Kararlarına Yönelik Düzenleme ve Uygulamalar

İdari yargı organları aktivistler için politik bir fırsat olarak değerlendirilip, açılan davalarla HES yapılmak istenen yörelerdeki birçok HES projesinin bu şekilde engellendiği daha önce belirtilmişti. Sadece Doğu Karadeniz olayında, 41 adet karar aktivistler lehine çıkmıştır. Bu kararlar özellikle ÇED projeleri için "yürütmeyi durdurma ve iptal" ağırlıklı olmuştur.

⁴⁸ 25 Şubat 2011 tarihli ve 27857 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Mera Yönetmeliği'nde yapılan değişikliğe göre; Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun talebi üzerine, petrol iletim faaliyetleri ile elektrik ve doğal gaz piyasası faaliyetleri için gerekli bulunan mera, yaylak ve kışlakların zorunlu hallerde, ilgili müdürlük veya Genel Müdürlükten yatırım projesi, gerekçeli rapor, lisans, talep edilen alanın 1/5000 ölçekli harita üzerine işlenmiş vaziyet planı, ÇED raporu gerektiren yatırımlar için rapor, komisyonca istenecek diğer bilgi ve belgeler ile tahsis amacı değişikliği yapılabilecek.-Yatırım yapan kişi ve kuruluşlar, tahsis amacı değişikliği talebine uygun olarak yatırım yaptığını Komisyonuna bildirecek. Teknik ekip, yatırımın amaca uygun olarak yapılıp yapılmadığını denetleyecek. Geri dönüşüm sözleşmesi imzalanan yatırımlar, yatırımcının bu Yönetmelik ve sözleşme hükümlerine uygun çalışıp çalışmadığını tespit etmek amacıyla yılda bir kere teminatın yenilenmesinden bir ay önce il müdürlüklerince denetlenecek (Mera Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik, 2011: madde 2).

⁴⁹ 25 Haziran 2010 tarihinde TBMM'de kabul edilen Karayolları Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 31 Ağustos 1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nun; b) 17'nci maddesinin üçüncü fıkrasının ilk cümlesi şu şekilde değiştirilmiştir. "Kamu yararı ve zaruret olması" halinde: Savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, su, atık su, petrol, doğalgaz, altyapı, katı atık bertaraf ve düzenli depolama tesislerinin; baraj, gölet, sokak hayvanları barnağı ve mezarlıkların; Devlete ait sağlık, eğitim ve spor tesislerinin ve bunlarla ilgili her türlü yer ve binanın Devlet ormanları üzerinde bulunması veya yapılmasında kamu yararı ve zaruret olması halinde, gerçek ve tüzel kişilere bedeli mukabilinde Çevre ve Orman Bakanlığınca izin verilebilir."(Karayolları Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 2010: madde 33).

Özellikle idari yargı organlarının verdiği yürütmeyi durdurma ve iptal kararları ile Doğu Karadeniz başta olmak üzere birçok yörede artık bir devlet politikası haline getirilen HES yatırımları durma noktasına gelmiştir. Bunun üzerine HES şirketleri sit alanı kararlarına yönelik lobi faaliyetleri yanında, bu mahkeme kararlarından da şikayet ederek hükümetten buna çözüm bulmasını talep etmişlerdir. Fakat 2010 yılından itibaren yapılan bir takım yasal düzenlemelerle yargı organlarının karar verme süreçlerinde ve kararlarının niteliğinde yapılan bazı değişiklikler, yürütmeyi durdurma ve iptal kararları üzerinde aktivistlerin aleyhinde etkilerde bulunmuştur⁵⁰.

Bu düzenlemelerden biri, 2577 sayılı İdari Yargılama Usul Kanunu'nda yapılan ve idari yargı organlarının verdiği yürütmeyi durdurma kararlarını zorlaştıran ya da en azından kararın verilmesini geciktiren bir değişikliktir. 2 Temmuz 2012 tarihinde kabul edilen 6352 sayılı, Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Yasalarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertenilmesi Hakkındaki Kanun⁵¹ ile 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 27. maddesi önceden:

Danıştay veya idari mahkemeler, idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkansız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe göstererek yürütmenin durdurulmasına karar verebilirler.

şeklinde iken daha sonra şu şekilde değiştirilmiştir (Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Yasalarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertenilmesi Hakkındaki Kanun, 2012: 57. madde):

Danıştay veya idari mahkemeler, idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkansız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda, davalı idarenin savunması alındıktan veya savunma süresi geçtikten sonra gerekçe göstererek yürütmenin durdurulmasına karar verebilirler.

⁵⁰ İdari yargı organlarına ve kararlarına yönelik yapılan değişiklikleri sadece HES projelerine yönelik idari yargı kararları ile bağdaştırmak doğru olmayabilir. Diğer alanlardaki (örneğin madencilik alanında) özel sektör yatırımlarına yönelik davalar açılmakta ve idari yargı organları iptal kararları verebilmektedir. Fakat bir devlet politikası haline dönüştürülen HES projeleri aleyhine son yıllarda daha fazla sayıda davanın açılması ve idari yargı organlarının kararlarının büyük çoğunluğunun HES projeleri aleyhine olması, yapılan değişikliklerin daha çok bu davaları etkisizleştirici yönde olduğu ya da olacağı yönünde bir sonuca ulaşılabilir.

⁵¹ 05 Temmuz 2012 tarihli ve 28344 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Uygulanmakla etkisi tükenecek olan idari işlemlerin yürütülmesi, savunma alındıktan sonra yeniden bir karar verilmek üzere, idarenin savunması alınmaksızın da durdurulabilir. Yürütmenin durdurulması kararlarında idari işlemin hangi gerekçeler hukuka açıkça aykırı olduğu ve işlemin uygulanması halinde doğacak telafisi güç ve imkansız zararların neler olduğunun belirtilmesi zorunludur. Sadece ilgili Yasa hükmünün iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurulduğu gerekçesiyle yürütmenin durdurulması kararı verilemez.

Bu değişiklikle birlikte, yürütmeyi durdurma kararı verilebilmesi için idarece bir savunma yapılması ya da idareye tanınan savunma süresinin dolması koşulu getirilmiştir. Her ne kadar maddede belirtildiği üzere bazı durumlarda idareden savunma alınmadan yürütmeyi durdurma kararı verilebileceği hükmü yer alsada da, bu değişiklik aktivist avukatlar tarafından yürütmeyi durdurma kararının verilmesi sürecini uzatan, zorlaştıran ve böylece dava süreci içerisinde inşaatını gerçekleştirmek isteyen şirketler için gerekli sürenin önemli bir bölümüne imkan tanıyan bir değişiklik olarak gösterilmiştir. Nitekim aktivist avukatlardan Yakup Ş. Okumuşoğlu bu değişikliğin yürütmeyi durdurma kararlarına etkisini şu şekilde yorumlamıştır (Yakup Ş. Okumuşoğlu ile kişisel görüşme, 6 Mart 2013):

Bundan 4-5 ay önce İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda değişiklik yaptılar. Yürütmeyi durdurma kararları idarenin savunması alındıktan sonra verilebilir... Biz önceden hemen dava açıyor ve yürütmeyi durduruyorduk. Bunun önüne geçmek için bu usulü getirdiler. Şimdi dava açıyoruz, fakat idare çok dosya olduğu için mahkemelere bize ek süre veriyor. Dilekçe ile başvuruyorsun idareye, idare 1 aylık cevap verme süresinin sonunda mahkemeden cevap hazırlamadım, belge toplayamadım diye ek süre istiyor. 1 ay daha ek süre veriliyor. Daha sonra karşılıklı savunma vs derken 6 ay kadar falan süre geçiyor yürütmeyi durdurmak için. Mahkeme'de üzerinde biraz baskı olduğu için ben bilirkişi incelemesinden sonra karar vereceğim diyor. Bu arada süre 8 ayı buluyor. Böylece zaman kazanılıyor ve firma çoktan inşasını yapıyor.

HES projelerine yönelik yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarını etkileyecek bir başka düzenleme ise Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı'nda yer almıştır. Normalde yürütmeyi durdurma kararı alınabilmesi için biri açıkça hukuka aykırılık, diğeri ise telafisi imkansız zarar olmak üzere iki şartın olması gerekir. Açıkça hukuka aykırılık ispatlandığında, telafisi imkansız zarar var mı yok mu ona bakılmaktadır (Yakup Ş. Okumuşoğlu ile kişisel görüşme, 6 Mart 2013). Kanun Tasarısı'nda ise, iyileştirme çalışmaları başlığı altında şöyle bir hüküm yer almaktadır (Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanun Tasarısı, 2012: 20. madde): "Tabii durumuna uygun hale getirilemeyen alanlar, buna en yakın yaşam alanına dönüştürülecektir". Bu maddenin açılımı ise aktivistler tarafından, doğa koruma alanlarında yapılacak çalışmalardan dolayı verilen bir zarar varsa bu zararın imkan dahilinde şirket tarafından doğal haline

döndürüleceği, eğer döndürülemezse doğal hale en yakın haline döndürüleceği şeklinde yorumlanmıştır. Özellikle aktivist avukatlar böyle bir madde ile telafisi imkansız zararın hiçbir zaman oluşmayacağını ve dolayısıyla yürütmeyi durdurma kararlarının artık çok güç verileceğini ifade etmişlerdir. Avukat Yakup Ş. Okumuşoğlu yapılmak istenen değişikliklerle ilgili şunları söylemiştir (Yakup Ş. Okumuşoğlu ile kişisel görüşme, 6 Mart 2013):

...Bu telafisi imkansız hiçbir zararın oluşmayacak olması demektir. Şirketler burada hiçbir zarar söz konusu değil, biz zaten bir zarar verilecekse verilecek zararı kanun gereğince eski haline getireceğiz. Getiremezsek en yakın haline getireceğiz. Hiçbir zaman telafisi imkansız zarar olmayacak şekilde savunma yapacak. Bu da hiçbir zaman yürütmeyi durdurma kararı alamayacağımız anlamına geliyor.

HES projelerindeki yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarını etkisizleştirebilecek bir başka düzenleme çabası ise, 14 Mart 2013 tarihinde kabul edilen 6446 sayılı, Elektrik Piyasası Kanunu'nda⁵² söz konusu olmuştur. Kanun'un ilk taslağında şöyle bir hüküm yer almıştır (Elektrik Piyasası Kanunu, 2013: 14. madde):

Düzenlemenin yürürlüğe girmesinden önce geçerli bir üretim lisansına dayalı olarak santral inşaatına başlayan, ancak lisansı herhangi bir sebeple iptal edilmiş veya durdurulmuş olan lisans sahiplerine; bakanlıkça üretim tesisi yatırımının geri dönülemez bir noktaya geldiğinin tespit edilmesi ve kamu yararı görülmesi şartıyla, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde başvurulması halinde EPDK tarafından lisans verilir.

Bu maddenin HES projeleri açısından yaratacağı etki, yürütmeyi durdurma kararı verilmesi süresinin uzatılması sonucu, bu süre zarfında inşaat ilerlediğinde geri dönülemez noktaya ulaşma ve böylece yürütmeyi durdurma taleplerinin bu madde devreye sokulup engellenebilmesi olarak yorumlanmıştır (Yakup Ş. Okumuşoğlu ile kişisel görüşme, 6 Mart 2013). Fakat maddenin TBMM'de görüşülmesi esnasında, bu düzenlemenin son yıllarda gündemde olan HES projelerine yönelik yargısal kararları etkisizleştirmeye dönük olduğu veya kamuoyu tarafından böyle algılanacağı, dolayısıyla böyle bir düzenlemeyle TBMM'nin kamuoyu nezdinde itibarsızlaştırılacağına yönelik muhalefet milletvekilleri nezdinde endişe ve tepkiler dile getirilmiştir (www.bloomberg.com, 15 Şubat 2013). Görüşmeler sırasında gerek bu tepkiler gerekse de hükümetin gündeminde olan Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliği Koruma Kanun Tasarısı'na yönelik yoğun eleştirilerin olduğu bir ortamda, belki daha fazla tepki çekmemek adına hükümet kanadı Tasarı'ya son anda bir

⁵² 30 Mart 2013 tarihli ve 28603 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

yönerge vererek, HES projelerini kapsam dışında tutmuş ve maddenin son fıkrasına bunu eklemiştir.⁵³

Bu düzenlemelerin haricinde, 12 Eylül 2010 tarihinde Türkiye’de yapılan Anayasa değişikliği paketine ilişkin referandum⁵⁴ ile de, T.C. Anayasası’ndaki idari yargı organlarının yapısı ve kararlarının niteliğine ilişkin yapılan bir takım değişiklikler sonucu, açılan davalarda verilen yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarının önüne geçildiği aktivistler tarafından dile getirilmiştir (Yakup Ş. Okumuşoğlu ile kişisel görüşme, 6 Mart 2013; Bedrettin Kalın ile kişisel görüşme, 13 Mart 2013; Ali Sukas ile kişisel görüşme, 27 Mart 2013). Değişiklikler ile birlikte T.C. Anayasası’nın 125. maddesine göre idari yargı organlarının yerindelik denetimlerinin kaldırılması ve sadece hukuka uygunluk açısından karar verebilecek olmaları, HES davaları sonucu alınabilecek yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarını etkileyebilecek bir durum arz etmiştir.

Yine Anayasa değişikliği sonucu Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) ve Danıştay gibi yargı kurumları ve organlarının yapılarındaki değişikliklerle, özellikle idari yargı organlarının da artık yürütme organı yanında yer almaya başladığı ve aktivistler aleyhine yeni şartlar oluşturulduğu aktivistler tarafından ifade edilmiştir. Yeni oluşturulan yapı sonucu, Danıştay Kurulunun ve Başkanı’nın HES projelerine engel olunmaması ve bunların iptal edilmemesi gerektiği yönünde telkinlerde bulunması ve dava açma imkanlarını güçleştirecek yeni uygulamaların söz konusu olması, bunlara örnek gösterilmiştir (Yakup Ş. Okumuşoğlu ile kişisel görüşme, 6 Mart 2013; Bedrettin Kalın ile kişisel görüşme, 13 Mart 2013; Recep Akyürek ile kişisel görüşme, 15 Mart 2013).

⁵³ Son metin şu şekildedir; “Bu Kanun’un yürürlüğe girdiği tarihten önce geçerli bir üretim lisansına dayalı olarak santral inşaatına başlamış ancak lisansı herhangi bir sebeple iptal edilmiş veya durdurulmuş olan lisans sahiplerine; Bakanlıkça üretim tesisi yatırımının geri dönülemez bir noktaya geldiğinin tespit edilmesi ve kamu yararı görülmesi şartıyla, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde Kuruma başvurulması hâlinde Kurum tarafından lisans verilir. Bu fıkra hidroelektrik üretim tesislerini kapsamaz (Geçici 14. madde, 1. fıkra).

⁵⁴ 2010 Türkiye Anayasa değişikliği referandumu, Türkiye’de Anayasa’da yapılan birtakım değişikliklerin 12 Eylül 2010 tarihinde halk oylamasına sunulmasıdır. 26 maddelik bir değişikliği içeren paket, TBMM tarafından kabul edildikten sonra Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından referanduma sunuldu. Referandum sonucunda %57.88 evet ve %42.12 hayır oyu çıkarak Anayasa değişiklikleri kabul edildi. Paketin 125. maddesi “Yargı yetkisinin idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunu denetimi ile sınırlı olduğu” ve “hiçbir suretle yerindelik denetimi şeklinde kullanılmayacağı” ile ilgiliyken. Paketin 144, 145, 146, 147, 148,149, 156, 157 ve 159. maddeleri yargı organlarının yapısını düzenlemektedir.

İdari yargılamada yapılan bir usul değişikliği başvuru zamanına ilişkin olmuştur. Aktivist avukatlardan Bedrettin Kalın başvuru süresine yönelik bu görüş değişikliğini ve bunun açılan davalara etkisini şu şekilde aktarmıştır (Bedrettin Kalın ile kişisel görüşme, Mart 2013):

Mahkemeler son altı ay içerisinde bir görüş değiştirdi... Eskiden ÇED'e tabi bir proje olduğunu duyduğumuz zaman Çevre ve Bakanlığına başvuruyorduk bir bilgilendirme talebi ile... Çevre ve Orman Bakanlığı yazımıza iki ay içerisinde cevap veriyordu. Cevap aldığımız tarihten sonraki iki ay içerisinde dava açıyorduk... Fakat şimdi başvuruyoruz, gönderin falan diyoruz. Yine ÇED raporunu gönderiyor bakanlık. Geldikten sonraki 2 ay içerisinde davayı açıyoruz. Mahkeme bu sefer diyor ki, o ÇED raporunun verildiği valiliğin falan panosunda ilan edilmiş. İlan edildikten sonraki iki ay içerisinde sizin o davayı açmanız gerekirdi diyor. Süreden red yiyoruz bu sefer. Mahkemeler birdenbire bir görüş değiştirdiler. Bütün bu değişiklikler Başbakan'ın, Danıştay Başkanı'nın söylemleri ve baskıları ile oluyor bu projeler yapılacak diye.

Bu konudaki bir örnek İkizdere'deki Şimşirli HES Projesi dava sürecinde yaşanmıştır. Şimşirli HES Projesi için açılan dava, başvuru süreci geçildiği için şirketin itirazı üzerine düşmüştür. Bu süreçte yaşanan dava sürecini Şimşirli köyündeki aktivistlerden biri şu şekilde aktarmıştır (Şimşirli köylüleri ile odak grup görüşmesi, 16 Nisan 2013):

Bir dava açıldı ÇED raporu ile ilgili. Yürütmeyi durdurma kararı verildi. Fakat maalesef biz süre aşımını geçirmişiz. Orada da garip bir hukuk var tabii. Biz nasıl 60 günlük süreyi geçirmişiz diye sorduk tabi. Eskiden aslında böyle bir zaman aşımı meselesi yoktu. İşte ben DSİ'yi aradım nerede bunu ihaleye çıkardınız? İnternette dedi. Sonra ben dedim onlara köylü diyorsunuz, internet diyorsunuz. Köylü nerede bulacak su kullanım hakkını internete dedim. Sen bunu köylünün ulaşabileceği bir yerde askıya çıkarttın mı dedim. İnternette askıya çıkarmış daha sonra kullanım hakkını satmış. Yani işin her tarafı şey. Biz bu süreyi geçirince 60 günlük süreyi.

Hemen hemen tüm kararları ile aktivistlerin yanında yer alan Rize İdare Mahkemesi'nin tüm hakimlerinin, HSYK tarafından 2011 yılında değiştirilmesi ve yeni üyeler atanması sonucu artık yürütmeyi durdurma ve iptal kararları alınmasının da zorlaştığı yine aktivistlerce belirtilmiştir. Yeni oluşturulan yargı düzeni çerçevesinde üyeleri değiştirilen Mahkeme'nin, "HES Mahkemesi" olarak adlandırılırken "Pes Mahkemesine" dönüştüğü, baskı altında olduğu ve özgür iradesiyle karar veremediği belirtilerek, mahkemeye olan güvenin artık kalmadığı aktivistler tarafından ifade edilmiştir (Nur Neşe Karahan ile kişisel görüşme, 13 Mart 2013; Bedrettin Kalın ile kişisel görüşme, 13 Mart 2013; Recep Akyürek ile kişisel görüşme, 15 Mart 2013; Kamil Ustabaş ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013).

Kasıtlı veya kasıtsız bir şekilde yapılan ve yapılmak istenen doğrudan veya dolaylı bir şekilde HES projelerine yönelik dava süreçlerini ve kararlarını aktivistler aleyhine etkileyen ya da etkilemesi muhtemel olan düzenleme ve uygulamaların yanında, tüm idari yargı organlarını kökten kaldıracak düzenlemeler de gündemdedir. HES projeleri başta olmak üzere çeşitli çevre davalarında görev alan bilirkişi ve idari yargı hakimlerinin, özellikle yatırımların çevreye etkileri konusunda bilinçsiz oldukları ve bu şekilde rapor aldıkları veya karar aldıkları yönündeki yürütme organı ve şirketler tarafından yapılan eleştiriler bunda etkili olmuştur. Örneğin 61. Hükümet Orman ve Su İşleri Bakanı Veysel Eroğlu (Cumhuriyet, 3 Nisan 2012): “Öyle bilirkişiler var ki, onu da mahkemeye verdik... Teknik bir terimi bilmiyor. Bilirkişilik sistemi de bana göre çökmüş durumda. Bu yüzden ihtisas mahkemeleri olmalı.” şeklindeki ifadeleri ile HES projelerine yönelik yargı kararlarını eleştirmiş ve ihtisas mahkemelerinin kurulabileceğinin veya kurulması gerektiğinin sinyalini vermiştir.

4.4.7. Üçüncü Bir Taraf Olarak Medyanın Harekete Karşı Tutumu

Türkiye'nin birçok bölgesinde HES karşıtı hareketler söz konusu olsa da, bunların içinde yoğunluğu ve şiddetinin de etkisiyle Doğu Karadeniz hareketi özellikle 2008 yılından itibaren ulusal yazılı medyanın daha çok ilgisini çeken ve sıklıkla haberleştirilen bir hareket olmuştur.

HES karşıtı mücadelenin çok yoğunlaştığı 2009-2012 yılları arası dönemde daha sık olmak üzere mücadeleye ilişkin birçok haber yapılmıştır. Yapılan bu haberler konularına göre değerlendirildiğinde Tablo 9'dan da görüleceği üzere, HES karşıtlarının ve onları destekleyen grupların HES projelerine muhalif söylemleri (basın açıklamaları, gazeteye verilen demeçler, yazılı açıklamalar), dava süreçlerine ilişkin haberler (yürütmeyi durdurma ve iptal kararları, dava süreçleri özetleri gibi) ve çeşitli protesto eylemlerinin (gösteriler ve çatışmacı eylemler) daha sıklıkla haber konusu yapıldığı görülmektedir. Dava süreçlerine ve protesto gösterilerine ilişkin haberler çoğunlukla, THÖ liderlerinin ve HES karşıtı yöre halkının açıklamaları eşliğinde yapılmıştır. Bu bakımdan bu haberlerin hemen hepsi HES karşıtlarının söylemlerini ve çerçevelmelerini kamuoyuna taşımasında, kamuoyunun dikkatini ve ilgisini çekmesinde etkili olmuştur. Bunun dışında yine mücadeleyle alakalı gazetelerde birçok makale, yazı dizileri ve söyleşiler yer almıştır.

Bunlar büyük ölçüde HES karşıtlarının söylemlerini ve eylemlerini destekleyici olmakla birlikte, çok azı olumsuz yönde olmuştur (4 tane). Ayrıca az sayıda olmak üzere, gazetelerde HES karşıtı mücadele süreçlerine ve THÖ'lerin yapı ve faaliyetlerine ilişkin haberler de yapılmıştır. HES karşıtlarının eylem ve söylemleri yanında baskın aktörlerin de hareketlere ve HES sektöründeki baskın kurumsal mantıklara ilişkin savunucu yöndeki söylemleri de yine ulusal medyada geniş yer bulmuştur.

Gazete gruplarına göre yapılan haberler değerlendirildiğinde, sol görüşe yakın gazetelerde haber sıklığının daha fazla olduğu görülmektedir. Özellikle radikal sol ideolojiye sahip gazeteler olan Evrensel ve Birgün gazetelerinde daha fazla sayıda haber yer almıştır. Sağ bir ideolojiye sahip AK Parti hükümetlerine muhalif yayın yapan bu gazetelerin, HES olayında da yapılan haberlerin içeriği itibarıyla HES karşıtlarına destek verici ve baskın aktörleri suçlayıcı ve eleştireci nitelikte haberler yapmışlardır. Nitekim aktivistler bu radikal sol gazetelerin, kendilerine destek çıktıklarını ve olayı sahiplendiklerini belirtmişlerdir (Yakup Ş. Okumuşoğlu ile kişisel görüşme, 6 Mart 2013; Kamile Kaya ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013; Ethem Kara ile kişisel görüşme, 14 Mart 2013; Saltuk Deniz ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013).

Solun daha ılımlı tarafında yer alan Radikal ve Cumhuriyet gazeteleri de hareketi sıklıkla kamuoyunun gündemine taşıyan gazeteler olmuştur. Bu gazetelerde nötr nitelikte haberler de bulunmasına rağmen, yapılan bir çok haber ve makaleler aktivistleri destekleyici yönde olmuştur. Fakat baskın aktörlerin söylemleri de bu gazetelerde sıklıkla yer almıştır. Örneğin konuyu en çok haberleştiren ikinci gazete olan Radikal, baskın aktörlerin eylem ve söylemlerini de en çok haberleştiren gazete olmuştur. Ana akım medya olarak adlandırılan Hürriyet, Milliyet, Sabah gibi gazetelere bakıldığında ise, Hürriyet ve Milliyette daha fazla sayıda haberin çıktığı görülmüştür. Hürriyet ve Milliyet gibi gazetelerde çıkan haberler hareketlere yönelik nötr ve olumlu yönde haberler olmuştur. Sabah gazetesinin ise hareketlere olan ilgisizliği ve aktivistlerin eylem ve söylemlerini bir haber haricinde haberleştirmemesi dikkat çekicidir. Fakat bu tutumda Sabah gazetesinin Çalık Holding bünyesinde yer alması ve Çalık Grubunun da bağlı ortaklık olan Çalık Enerji ile HES sektöründe yer alması (Rize Güneysu'da Adacami HES Projesi sahibi) önemli bir etken gibi gözükmektedir. Zaman ve Türkiye gibi sağ ve islami ideolojiye daha yakın olan gazetelere bakıldığında ise, Türkiye gazetesinde neredeyse hiç haber olmamakla

birlikte Zaman gazetesinde zaman zaman haberlerin yapıldığı görülmektedir. Yapılan haberler ise genelde nötr nitelikte olayı olduğu gibi aktaran ya da Türkiye gazetesinde daha sık rastlandığı gibi nitelik itibarıyla olumsuz haberler (4 haber) olmuştur.

Tablo 9: Gazetelerde Yer Alan Haberlerin Konularına Göre Dağılışı

Gazete	Dava Süreçleri	Protesto gösterileri	Protestocular ve destekleyenlerin açıklamaları	THÖ Yapı ve Faaliyetleri	mücadeleye ilişkin genel haber	Baskın Aktörler ve Destekleyenlerin eylem ve	Yazı dizileri, söyleşi ve makaleler
Evrensel	35	49	39	9	4	5	14
Radikal	27	17	34	3	6	34	17
Birgün	22	30	38	13	9	4	11
Hürriyet	29	23	21	6	7	17	10
Cumhuriyet	22	15	15	3	4	11	8
Milliyet	11	18	13	2	1	12	16
Zaman	11	6	4	1	2	17	-
Türkiye	-	1	-	-	-	14	4
Sabah	-	-	1	-	1	11	1
Toplam	157	152	165	37	34	125	81

Sonuç olarak, sola yakın gazeteler ile ana akım gazetelerde Doğu Karadeniz olayının sıklıkla haberleştirildiği ve yapılan haberlerin de Evrensel ve Birgün Gazetesinde daha belirgin olmakla birlikte aktivistler için olumlu yönde olduğu görülmektedir. Yapılan bu haberleştirmeler, olayın kamuoyunun gündemine taşınarak yerel nitelikte bir mücadelenin ulusal düzeyde yansıma bulmasında ve tartışılmasında etkili olmuştur. Fakat aktivistler mücadelenin ulusal gündeme taşınmasında ulusal yazılı medyanın etkisini ve önemini kabul etmekle birlikte, özellikle daha çok medyatik, haber niteliği taşıyan durumların ve olayların haberleştirildiğini, mücadelenin yaşamsal boyutlarının ön plana çıkarılmadığını ifade etmişlerdir (Ömer Şan ile kişisel görüşme, 5 Mart 2013; Nevzat Özer ile kişisel görüşme, 17 Nisan 2013; Saltuk Deniz ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013). Yine medya üzerinde iktidarın baskısı, medya patronlarının büyük çoğunluğunun Holding bünyesinde HES sektöründe yer alması gibi nedenlerle medyanın zaman zaman haber yapmasına rağmen olayı çok sahiplenmediği ve bazı olayları haberleştirmede vurgulanmıştır. Ayrıca yapılan haberlerde özellikle mücadele içerisinde yer alan ve gazeteci olan üyelerin kişisel ilişkilerinin ve çıkar ilişkilerinin etkili olduğu ifade

edilmiştir. Tüm bu hususları bir aktivist şu şekilde dile getirmiştir (Kamil Ustabas ile kişisel görüşme, 18 Nisan 2013):

Kimi medya patronları zaten bu işin içerisinde. Doğan grubu, Anadolu grubu, Çalık grubu vs. Ulusal basında bu muhalefetin yer bulması ise biraz yerel basındaki arkadaşların çabası ile söz konusu. Çünkü Rize’de mesela bu gazetelerin muhabirliklerini yapan arkadaşlar aynı zamanda HES mücadelesinin içindeler. Onların biraz baskıları var bu konuda. Bu haberi yayınlamazsan sana başka haber de göndermem diyorlar. Kimi muhalif medya kuruluşları ciddi bu mücadeleye sahip çıkıyorlar. Onlarda çok izlenen veya okunan kuruluşlar değil. İMC TV, Birgin, Evrensel, Cumhuriyet var. Ana akım medya değilimiz medya ihale alamadıklarında burada karşı haber yapabiliyorlar.

Bir başka aktivist ise medyanın ilgisine ilişkin şunları ifade etmiştir (Nevzat Özer ile kişisel görüşme, 17 Nisan 2013):

...Eskiden şöyle olur, böyle olur derken, şimdi olan gösteriliyor. Kolay haberleşmiyor. Düzenlenen etkinlikler bir iki haber oluyor işte. Radikal Fırtına olayında yaptığı haberleri yapmıyor. İşte biraz Doğan grubu Hürriyet, CNNTÜRK haber yapıyor. Cumhuriyet’te çıkıyor. Biraz sol basında çıkıyor. Öyle çarpıcı haber niteliği taşıyan şeyler var ki çok azı çıkıyor... Şirketler kesinlikle daha etkili. Türkiye’de bu işe girmeyen şirket yok. Adamın reklamı falan var veya kendi patronları yapıyor. İşte CNN’de yeşil ekran programı falan var hiç bahsetmiyorlar. Hızla azaldı haberler. Muhammed Kaçar var burada bu konulara ilgili onun haberleri var. İşte Ömer Bey var. Tabi bunlar hep Fırtınanın yetiştirdiği elemanlar

İfade edildiği gibi DEKAP üyeleri olan Ömer Şan (Cumhuriyet Gazetesi Rize Muhabiri), Saltuk Deniz, Yaşar Aydın (Birgün Gazetesi Ankara bölge sorumlusu) gibi kişilerin mücadelede yer alması ve kişisel ilişkileri yapılan haberlerde etkili bir unsur olmuştur. Her ne kadar aktivistlerin büyük çoğunluğu yapılan haberleştirmelerden memnun olmasa da, yazılı medyanın belki bu ilişkilerin de etkisiyle yaşanan olayları yansıtması, aktivistlerin mücadelesini ulusal gündeme taşıyan bir aktör olmasını sağlamıştır. Fakat sol gazeteler hariç, diğer gazetelerde baskın aktör olan şirketlerin ve devlet aktörlerinin de hareket aleyhine söylemlerinin sıklıkla yansıtılması, aktivistlerin gazeteler aracılığıyla elde edebileceği kamuoyu desteği veya kamuoyu baskısı üzerinde olumsuz bir etkide bulunmuştur, denilebilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmada Doğu Karadeniz olayına odaklanarak HES sektöründeki yapılanma ve kurumsal değişim, aktivistlerin ve hareketin karşıt aktörleri olarak devletin ve şirketlerin karşılıklı etkileşimlerine vurgu yapılarak ortaya konulmuştur. Bu etkileşim sürecinde alanda çatışan aktörlerin veya üçüncü tarafların (medya gibi) eylem ve söylemleri ve bunların sonuçlarına değinilmesiyle, çatışma sürecinin çeşitli boyutlarına ilişkin kurumsal değişim literatüründe genellikle göz ardı edilen bir takım hususlar açığa çıkarılmıştır. Ayrıca elde edilen bazı bulgularda Türkiye bağlamında yapılan bazı değişim çalışmaları ile bağdaşan ve onları destekleyen argümanlara ulaşılmıştır. Bu bulgular ve argümanlar birkaç başlık altında ele alınabilir. Bunlardan ilki, literatürde pek incelenmeyen dışsal bir girişimci olarak ele alınan, görece güçsüz yerel bir toplumsal hareketin seferberlik yapıları, çerçevelendirme süreçleri ve eylem repertuarlarının açığa çıkarılmasıdır. İkincisi, toplumsal-politik bağlam boyutları çerçevesinde ülkenin yapısal koşullarının (politik kısıt ve fırsatların) hareketin seferberlik yapılarını, çerçevelendirme süreçlerini ve eylem repertuarları üzerindeki etkilerine odaklanmadır. Üçüncüsü, devletin temel bir aktör olarak kurumsal değişim sürecinde oynadığı rolün politik bağlama vurgu yapılarak ortaya konulmasıdır. Dördüncüsü, baskın aktör olan şirketlerin kurumsal baskılara karşı verdiği yanıtlar ve bu yanıtlarda politik bağlamın etkisinin önemidir. Beşincisi, medyanın kurumsal değişimdeki rolü üzerinedir. Sonuncusu ise, kurumsal değişimin yönü ve bu değişimde yukarıda sayılan tüm faktörlerin yanı sıra çatışma sürecinde gözlemlenen ideolojik farklılıklar gibi çeşitli faktörlerin etkisinin ne şekilde olduğuna dair elde edilen bulgulardır.

Araştırmada kurumsal kanalları kullanamayan görece güçsüz yerel nitelikteki bir toplumsal hareketin değişim yaratma çabaları detaylı bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu anlamda araştırmanın bir katkısı, dışsal bir girişimci olarak toplumsal hareketlerin karar alıcı mekanizmalara etki edecek geleneksel bir takım kanallara giriş zorluklarının olduğu durumlarda kullanabilecekleri çeşitli alternatif mekanizmaları, taktikleri, stratejileri ve bunların değişim sürecindeki çeşitli etkilerini açığa çıkarmış olmasıdır. Kurumsal değişim

literatüründe özellikle kurumsal alanlara dışsal olarak doğan toplumsal hareketler, çeşitli toplulukları, ilişki ağlarını harekete geçirebilen, devlet organlarına baskı yapmak için politik destek elde edebilme gibi kurumsal ve politik kanalları kullanabilen ve böylece örgütsel alanlara nüfuz edebilen aktörleri olarak gösterilmiştir. Oysa araştırmanın bulgularında görüldüğü üzere Doğu Karadeniz olayındaki aktivistlerin değişim yaratma çabaları, alanlara nüfuz etmekten ya da nüfuz edecek kurumsal kanalları kullanmaktan uzak bir şekilde gerçekleşmiştir. Nitekim hareketlerin seferberlik yapısına bakıldığında, örgütsel alanlara nüfuz edecek kurumsal kanalları harekete geçirecek kaynaklara ya da ilişki ağlarına (Schneiberg ve Soule, 2005; Schneiberg ve Lounsbury, 2008) sahip olmadıkları görülmektedir. Hareketler daha çok yerel kaynakları harekete geçirme hedefinde olan, dayanışma ağlarını kullanan, yerel nitelikte kalan bir hareket özelliğine sahip olmuştur. Hareketlerin eylem yapılarında da aynı durum söz konusu olmuştur. Aktivistler (Özellikle THÖ'ler arasında) arasında zaman zaman ağırlık verilen eylem biçimlerinde farklılıklar olmakla birlikte (SYD'nin usuli eylemlere ağırlık vermesi gibi), ağırlıklı kurumsal olmayan eylem biçimleri benimsenmiştir. Eylem repertuarları örgütsel alanlara nüfuz etme, lobileme, politik kurumlara etki ederek düzenleyici kanunları veya kuralları değiştirebilme gibi kurumsal kanalları kullanıp değişim yaratmaktan çok, suçlayıcı basın açıklamaları, çeşitli protesto gösterileri ve engelleyici eylemlerden oluşmuştur. Bu bağlamda hareketler, güçsüz nitelikteki toplumsal hareketlerin en büyük politik kaynağı olarak ele alınan ve karar alıcı mekanizmalara etki edebilecek çeşitli toplumsal kesimleri, medyayı etkileme amaçlı çeşitli protesto gösterileri ile (Della Porta ve Diani, 1999: 167), bir değişim elde etme çabasında olmuşlardır. Fakat gerek seferberlik yapılarında gerekse eylem repertuarlarındaki bu kurumsal olmayan kanal ve taktiklerin benimsenmesi veya benimsenmek zorunda kalınması, hareketlerin örgütsel alanlara veya karar alıcı mekanizmalara nüfuz ederek talepler doğrultusunda bir değişim yaratmada başarısız olmasında önemli bir etken olmuştur.

Doğu Karadeniz hareketinin ağırlıklı olarak kurumsal olmayan kanallara yönelmesi hareketin önündeki politik fırsat ve kısıtlarla yakından ilgili olmuştur. Doğu Karadeniz olayında yargı organlarının aktivistlere olan açıklığı dışında, genel olarak hareketlerin önünde politik kısıtlar söz konusu olmuştur. Bu kısıtlar hareketin seferberlik süreçleri, çerçevelendirme süreçleri ve eylem yapılarında olumsuz etkilere sahip olmuştur. Seferberlik yapısına ilişkin olarak, devletin hareket için “dış destekli” söylemleri hareketin

kaynakları ve ilişki ağları üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etkide bulunmuştur. Aktivistler bu söylemlerden kurtulmak ve iyi göstericiler olarak nitelendirilmek için (en azından kamuoyu nezdinde) yerel kaynakları ve ilişki ağlarını kullanmayı denemişlerdir. Eylem repertuarlarına ilişkin olarak, devlet aktör ve kurumlarının hareketlere olan dışlayıcı stratejileri, hareket aktivistlerinin dava süreçleri ve kısmi müttefiklikler dışında politik ve kurumsal kanallardan izole bir şekilde kurumsal olmayan kanallara ağırlık vermelerine yol açmıştır. Doğu Karadeniz olayında aktivistler kamuoyunun ve medyanın dikkatini çekmek ve karar alıcılara etki edecek kesimleri harekete geçirebilmek için protesto gösterileri ile değişim yaratma çabalarına başvurmuşlardır. Çerçevlendirme süreçlerine ilişkin etki boyutunda ise, toplumsal hareket aktivistlerinin hükümet ve devlet aktörleri ve kurumlarını suçlayıcı ve kınayıcı bir şekilde söylem geliştirmelerine yol açmıştır.

Bu bulgular literatürdeki kurumsal değişim çalışmalarına farklı bir boyut kazandırmaktadır. Kurumsal değişimi ele alan çalışmalar genelde Amerika gibi liberal bağlamlarda yapılmakta ve bu bağlamlardaki politik fırsatların toplumsal hareketlere açıklığı nedeniyle değişim ajanlarının bu yapıya giriş yaparak kurumsal ve politik kanalları kullanabilmesi ve bu sayede bir değişim gerçekleştirebilmesi söz konusu olmaktadır. Oysa araştırma da iddia edildiği gibi Türkiye gibi devletçi bir politik sistemde, liberal bağlamlardakinin aksine politik fırsat yapılarında toplumsal hareketlere olan bir kapalılık söz konusudur. Bu kapalılık da değişim çabalarının dinamikleri veya değişimin yönünde farklılıklara neden olmaktadır. Politik fırsat yapılarındaki bu kısıtlar, değişim amaçlayan toplumsal hareketlerin seferberlik yapılarını ve eylem yapılarını kurumsal olmayan kanallara yönlendirmekte ve hareketin başarısını önemli ölçüde olumsuz olarak etkilemektedir.

Araştırma, politik-ekonomik bağlam çerçevesinde devletin kurumsal değişimdeki rolünün ele alınışı bakımından da özellikle liberal bağlamlarda yapılan kurumsal değişim analizlerine farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Doğu Karadeniz olayında devlet aktörleri (hükümet aktörleri ve bürokratlar), sektörün gelişiminde kendisinin oluşturduğu mantıkları ters yüz etmeye yönelik aktivist söylemlerini bertaraf edici söylemlerde bulunmuşlar ve hakim kurumsal mantık ve bu mantık dahilindeki uygulamaları savunmuşlardır. Söylemleri ile aktivistlerin söylemlerini etkisizleştirmeye çalışan devlet aktörleri, sektör dahilinde ya da sektörü yakındıran ilgilendiren çeşitli uygulama ve düzenlemeleri ile de

büyük oranda aktivistlerin talep ve isteklerinin karşısında olmuştur. Devlet aktörleri kasıtlı veya kasıtsız ya da doğrudan HES karşıtı mücadelenin bir sonucu olacak veya olmayacak şekilde özellikle çevre alanları ile yargı organları ve kararlarının niteliğine ilişkin düzenlemelerle HES sektörünün önündeki engelleri kaldıran ve kaldıracabilecek adımlar atmıştır.

Doğu Karadeniz olayında devlet örgütsel alanın dışında bir müzakere alanı olarak değil (Rao, 1998), örgütsel alanın içinde merkezi bir aktör olarak yer almıştır. Devletin örgütsel alanın içinde yer alıp örgütsel alana müdahalede bulunduğu bulgusu, Türkiye bağlamında yapılan bazı araştırmalardaki bulgularla benzeşmektedir (Üsdiken, 2003; Özkara ve Özcan, 2004; Özen ve Özen, 2009; Koç ve diğerleri, 2011). Altın madenciliği, futbol, yükseköğretim, muhasebecilik gibi alanlarda etkin bir rol oynayan devlet HES sektöründe de aynı etkiye sahip olmuştur. Aslında bu bulgu Özen'in (2010) ileri sürdüğü, Türkiye'de devletin özellikle ideolojik ve ekonomik kaygılar nedeniyle alanlara nüfuz ederek bir müdahalede bulunduğu argümanını destekleyici niteliktedir. Doğu Karadeniz olayında devletin, ilerlemeci-kalkıncı mantık doğrultusunda ekonomik kaygılar ile HES sektörünü inşa etmesi, koruması ve önünü açmaya çalışması söz konusu olmuştur. Fakat bu argümana bir ilavede yapılabilir. Devletin örgütsel alanlarda bir aktör olarak yer almasında ya da müdahalesinde ulusal üstü durumlar veya uluslararası örgüt baskıları da etkili bir durumdur. Nitekim Doğu Karadeniz olayında devletin HES sektörünü oluşturmasında ve daha sonraki düzenlemelerinde AB'ye üyelik sürecindeki AB direktiflerinin ve uyum kanunlarının da etkisi olmuştur.

Doğu Karadeniz olayı, toplumsal hareket kaynaklı kurumsal baskılara karşı alanda baskın aktör olan şirketlerin söylem ve eylemleri ile bu baskılara ne şekillerde karşılıklar verdiği ve ülkenin politik bağlamının bu karşılıklardaki etkisinin ne şekilde olduğu hususunda da bulgular sunmaktadır. Bölge'de HES projesi inşa edip faaliyete geçmek isteyen şirketler HES sektöründe hakim nitelikte olan kurumsal mantıkları savunan ve karşıt söylemleri bertaraf edici söylemlerde bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra şirketler, aktivistlerin kurumsal baskılarına karşı Oliver'in (1991) kavramlaştırmaları bağlamında uyma stratejileri hariç, uzlaşma, kaçınma, karşı koyma ve manipülasyon stratejilerine başvurmuşlardır. Şirketlerin kurumsal baskılara karşı stratejik karşılıkların seçimi veya bu stratejilerin başarısı HES yapılacak yerlerdeki kurumsal baskıların yoğunluğuna, uzlaşmacı

veya radikal bir seferberlik yapısına, toplumsal hareketlerin ortaya çıkış zamanına (şirket inşaata başladıktan sonra veya önce gibi) göre şekillenmiştir. Baskıların daha yoğun ve radikal bir örgütlenmenin olduğu ve toplumsal hareketlerin şirketler faaliyetlerine başlamadan geliştiği yerlerde kaçınma eğilimleri daha yaygın olmuş ve düşük düzeyde direnç gösterilmiştir. Baskıların yoğunluğunun daha az olduğu, uzlaşmacı seferberlik yapılarının olduğu veya toplumsal hareketlerin geç başladığı yerlerde manipülasyon, karşı koyma ve uzlaşma stratejileri daha yaygın olarak uygulanmıştır. Dolayısıyla şirketlerin kurumsal baskılara karşı koyma, manipülasyon gibi agresif stratejilerle gösterdikleri dirençlerde harekete özgü bu durumlar etkili olmuştur. Bu anlamda Doğu Karadeniz olayı Rao'nun (1998) karşı koyma stratejilerinin hayatta kalma endişeleri arttığında uyma stratejilerini takip eden bir süreçte söz konusu olacağı ya da Özen ve Özen'in (2009) kurumsal baskıların yoğun olduğu durumlarda karşı koyma stratejilerine başvurulduğu yönünde öne sürdükleri argümanlara farklı bir argüman sunmaktadır. Şirketlerin gösterdiği dirençte bir başka etken ise politik bağlamın ve bu bağlam çerçevesinde devlet-şirket ilişkilerinin etkisidir. Devlet aktörleri özellikle şirket-aktivist etkileşimlerinde şirket lehine tavır almanın yanı sıra politik kanallarını şirketlere sonuna kadar açarak, onların çeşitli zamanlardaki lobi faaliyetlerine olumlu karşılıklar vermiştir. Bu da şirketlerin daha cesur ve direnç gösteren bir şekilde davranmasında etkili olmuştur.

Araştırmada ele alınan bir başka husus, özellikle yazılı ulusal medyanın bir aktör olarak aktivistlerin çeşitli eylem ve söylemlerini ne ölçüde yansıttığı olmuştur. Kurumsal değişim çalışmalarında medya, özellikle protesto gösterilerini çerçeveleyip yansıtarak, protestolardan veya şikayetlerden kamuoyunun ve yetkililerinin haberdar olmasını sağlayan ve kurumsal değişime belki minimal düzeyde kalsa da etki edebilen bir aktör olarak ele alınmaktadır (King ve Soule, 2007). Doğu Karadeniz olayında, aktivistlerin çeşitli protesto gösterileri, dava süreçleri ve açıklamaları başta olmak üzere birçok söylem ve eylemi özellikle radikal sol gazeteler başta olmak üzere, sol görüşe yakın ve ana akım gazetelerde haber yapılmıştır. Genel olarak haberlerin sayısı ve içeriği itibarıyla bakıldığında yazılı medyanın aktivistlerin kamuoyuna seslerini duyurmada etkili olduğu söylenebilir. Fakat aynı ölçüde devlet aktörlerinin ve zaman zaman şirket yetkilileri ile HESİAD, İNTES gibi mesleki kuruluşlar ve sendikaların aktivistlere yönelik olumsuz söylemleri de radikal sol medya hariç gazetelerde geniş yer bulmuştur. Bu bakımdan aktivistler her ne kadar medyada yer alan haberlerle seslerini duyurmuş olasalar bile, karşıt

söylemlerinde medyada geniş yer bulması kamuoyunun etkilenmesi ve kurumsal değişim çabalarına destek vermesi bakımından olumsuz bir etki yaratmıştır. Bu anlamda King ve Soule'ün (2007) belirttiği üzere medya çerçevelmelerinin minimal düzeyde de olsa kurumsal değişimde etkili olabileceği argümanı Doğu Karadeniz olayında söz konusu olmamıştır.

Kurumsal değişim literatürü genellikle başarılı kurumsal değişim çabalarına odaklanmaktadır. Oysa değişim aktörlerinin kurumsal değişim çabaları bazen olumsuzlukla sonuçlanabilir veya değişim tam tersi doğrultuda yaşanabilir. Doğu Karadeniz olayı kurumsal değişimin yönü açısından değerlendirildiğinde, aktivistlerin istekleri açısından olumsuz doğrultuda olduğu görülmektedir. Aktivist kesimler kendilerini tatmin edecek sektör düzeyinde yasal-düzenleyici boyutta bir kurumsal değişim yaratamamışlardır. Hatta devlet aktörlerinin özellikle çevresel alanlara ve yargı alanlarına yönelik yaptıkları düzenlemeler kasıtlı veya kasıtsız olarak sektörün önündeki aktivist hareketler kaynaklı hukuki engelleri kaldıracak nitelikte olmuştur. Bu açıdan Doğu Karadeniz hareketi toplumsal hareket literatürü ile ifade edilirse başarısız ya da negatif sonuç doğuran bir hareket olmuştur denilebilir. Bu bulgu Özen ve Özen'in (2009) Türkiye'deki 1990-2004 yılları arasında Eurogold çok uluslu şirketinin Bergama'da siyanürle altın arama faaliyetine karşı yürütülen Bergama hareketini konu edindikleri araştırmalarının sonuçları ile benzerlik taşımaktadır. Yazarlar altın madenciliği sektöründe toplumsal hareketler kaynaklı kurumsal baskılara karşı, özellikle devletin Türkiye'deki neo-liberal dönüşüm mantığını pekiştirecek ve sektörün önünü açacak uygulama ve düzenlemelerde bulunduğunu ve bunun sonucunda hareketin olumsuz sonuçlandığını belirtmişlerdir. Farklı bir sektör olmasına rağmen HES sektöründe de devletin benzer tepkileri nedeniyle kurumsal değişim toplumsal hareketlerin beklentisinin tersinde gelişmiş veya gelişmektedir. Fakat Doğu Karadeniz olayında aktivistler her ne kadar yasal düzenleyici boyut açısından bir değişim elde edememiş olsalar da, özellikle dava süreçleri sonucu kazanılan davalarla ve bazı vadilerin koruma statülerine alınmasını sağlayacak hamlelerle vadi bazında projeler engellenmiştir. Bu da özellikle Doğu Karadeniz genelinde sektörün tıkanmasına ve yavaş bir gelişimine yol açmıştır.

Doğu Karadeniz hareketinin genel olarak başarısız olmasında, araştırmanın odaklandığı ve vurguladığı yapısal koşullar haricinde harekete özgü bazı etmenler de etkili

olmaktadır. Bu etmelerin başında aktivistler arasında görülen ve onların uzlaşmacı ve radikal olarak nitelendirilmesinde etkili olan görüş ayrılıkları ve ideolojik farklılıklar gelmektedir. Aktivistlerin çerçeveleme süreçlerine bakıldığında HES sektöründe bir kurumsal değişimi amaçlayan aktivistler Den Hond ve De Bakker'ın (2007) belirttiği üzere radikal ve reformcu aktivistler olarak ayrılmışlardır. Kapitalizm karşıtlığı gibi ideolojik argümanlara sahip olan DEKAP ve bileşenleri HES sektörünün varlığına karşı çıkan bir tutum sergileyerek örgütsel alanda “çözülme” yoluyla bir değişim aramışlardır. İD, SYD gibi THÖ'ler ise işaret edici çerçeveleme boyutunda cansuyu oranlarının artırılması, havza planlamalarının yapılması gibi düzenlemeleri vurgulayan reformcu aktivistler olarak “yeniden kurumsallaştırma” yoluyla bir değişime vurgu yapmışlardır. İdeolojik temelleri de bulunan bu görüş ayrılıkları bazı başarısız denemelerde olduğu gibi, hareketlerin güçlerini birleştirip karar alıcı makamları etkilemek adına birlikte hareket etmelerine engel olarak hareketin yerel düzeyde ya da parçalı kalmasına neden olmuştur. Bu, hareketin başarısızlığında yapısal koşullar haricinde harekete özgü etmenlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla araştırma kurumsal değişim çalışmalarında genellikle göz ardı edilen aktörler arası ideolojik ayrılıklarının hareketlerin başarı düzeylerindeki etkilerini göstermesi açısından da literatüre katkı sağlamıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular ışığında kısmen değinilmekle birlikte, Doğu Karadeniz olayına ilişkin kurumsal değişim literatürüne gelecekte yapılabilecek araştırma önerileri de söz konusudur. Bunlardan ilki, aktivistler ve özellikle karar alıcı mekanizmalar arasında görülen ideolojik farklılıklardır. Araştırmada aktivistler arasında görülen ideolojik farklılıklara değinilmekle birlikte, aktivistler ve devlet aktörleri arasındaki ideolojik görüş farklılıkları ve bunların hareketin uyguladığı stratejiler başarısı üzerindeki etkilerine detaylı bir şekilde değinilmemiştir. Özellikle hükümet ve bazı aktivistler arasındaki ideolojik görüş ayrılıkları da çatışma sürecindeki tarafların söylem ve eylemlerinde etkili olmuştur. Örneğin devlet aktörlerinin bazı aktivistleri iyi ya da kötü olarak nitelendirmesinde veya bazı yörelerdeki baskılama düzeyinde ve yoğunluğunda ideolojik farklılıklar etkili olmaktadır. Yapılacak bir araştırma ile taraflar arasındaki bu ideolojik farklılıklar temelinde çatışma süreci irdelenebilir. Yine Doğu Karadeniz olayına ilişkin olarak ülkenin farklı bölgelerinde de HES projeleri söz konusu olduğu halde, neden hareketin bu bölgede ilk olarak ortaya çıktığı veya şiddetinin daha fazla olduğu araştırılabilir. Bunun nedenleri arasında araştırmada kısmen değinildiği gibi, bölgede daha

önce yaşanmış olan YİD modeli çerçevesinde gerçekleştirilmek istenen bir HES projesine karşı “Fırtına hareketi” ve bunun getirdiği birikimlerin tetikleyici etkisi ya da kültürel bir takım etmenler sayılabilir (suyu kullanma ihtiyacı, dere ve su kültürü, doğal güzellikler gibi). Bu faktörlere yönelik bir araştırma kurumsal değişim arayan aktörleri harekete geçiren tetikleyici unsurların açığa çıkarılması açısından kurumsal değişim literatürüne katkı sağlayabilir. Bir diğer araştırma önerisi ise, Türkiye bağlamında başka örgütsel alanlarda ortaya çıkan toplumsal hareketler ve bunların değişim yaratma çabalarına ilişkindir. Örneğin Türkiye Devleti araştırmanın teorik kısmında belirtildiği üzere bazı örgütsel alanlara müdahale etmeyen (ideolojik, ekonomik kaygıların yada ulusal üstü baskıların olmadığı durumlar gibi) ya da bazı toplumsal hareketlere (belki kadın hareketleri gibi) daha hoşgörülü yaklaşan bir yapı arz etmektedir. Dolayısıyla böyle alanlarda ortaya çıkan ya da hoşgörü düzeyi yüksek toplumsal hareketlerin söz konusu olduğu durumlarda, alan dışından doğan hareketler özellikle politik kanalları kullanarak değişim yaratma çabalarına girebilir ve bunda başarı sağlayabilirler. Bu açıdan gerçekleştirilecek böyle bir araştırma ile Türkiye’de devletin hangi alanlarda kilit bir aktör olarak rol alıp almadığı, hangi durumlarda toplumsal hareketlerin kurumsal olan kanalları kullanarak kullan(a)mamasının söz konusu olabileceği ortaya çıkarılabilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Ahmad, Feroz (2008), **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, 7. Baskı, İstanbul: Analiz Basım Yayım.
- Aksungur, Muharrem ve diğerleri (2011), "Nehir Tipi Hidroelektrik Santrallerinin Sucul Ekosisteme Etkisi: Trabzon Örneği", **Journal of FisheriesSciences.com**, 5(1), 79-92, www.fisheriessciences.com/tur/Journal/vol5/issue1/jfscm2011010.pdf (25.11.2012).
- Amenta, Edwin ve Zylan, Yvonne (1995), "It Happened Here: Political Opportunity, the New Institutionalism and the Townsend Movement", Stanford M. Lyman (Ed.) **Social Movements: Critiques, Concepts, Case Studies içinde** (199-233), Macmillan.
- Arat, Yeşim (2009), "1980'ler Türkiye'sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizm'in Radikal Uzantısı", Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (Ed.), **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, 4. Baskı içinde (615-643), Bursa: Dora Yayınları.
- Armstrong, Elizabeth A. (2005), "From Struggle to Settlement: The Crystallization of a Field of Lesbian/ Gay Organizations in San Francisco, 1969–1973", Gerald F. Davis ve diğerleri (Ed.), **Social Movements and Organization Theory içinde** (161–187), Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
- Aziz, Aysel (2011), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bakanlar Kurulu Kararı (2001), Karar Sayısı: 2001/3150, 16.10.2011.
- Bakır, M. Nadi (2003), "Hidroelektrik Perspektifinden Türkiye ve AB Enerji Politikalarına Bakış", http://www.emo.org.tr/ekler/97ee2054defb209_ek.pdf (14.12.2012).
- Barley, Stephen R. ve Tolbert, Pamela S. (1997), "Institutionalization and Structuration: Studying the Links Between Action and Institution", **Organization Studies**, 18(1), 93-117.
- Baron, James N. (1986), "War and Peace: The Evolution of Modern Personnel Administration in U.S. Industry", **American Journal of Sociology**, 92(2), 350-383.

- Battilana, Julie (2006), "Agency and Institutions: The Enabling Role of Individuals' Social Position", **Organization**, 13(5), 653–676.
- Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtırılması Hakkında Kanun (1994), **T.C. Resmi Gazete**, 21959, 13 Haziran 1994.
- Beckert, Jens (1999), "Agency, Enpreneurs, and Institutional Change. The Role of Strategic Choice and Institutionalized Practices in Organizations", **Organization Studies**, 20(5): 777-799.
- Benford, Robert D. ve Snow, David (2000), "Framing Processes and Social Movements", **Annual Review of Sociology**, 26, 611–639.
- Berger, Peter L. ve Luckmann, Thomass (1967), **The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge**, New York: Doubleday.
- Bianchi, Robert (1984), **Interest Groups and Political Development in Turkey**, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Blumer, Herbert (1951), "Collective Behaviour", Alfred McClung Lee (Ed.), **Principles of Sociology içinde** (166-222), New York: Barnes and Noble.
- _____ (1995), "Social Movements", Stanford M. Lyman (Ed.), **Social Movements: Critiques, Concepts, Case Studies içinde** (60-83), Macmillan.
- Brint, Steven ve Karabel, Jerome (1991), "Institutional Origins and Transformations: The Case of American Community Colleges", Walter W. Powell ve Paul J. DiMaggio (Der.), **The New Institutionalism in Organizational Analysis içinde** (337–360), Chicago: University of Chicago Press.
- Buğra, Ayşe (2008), **Devlet ve İş Adamları**, (Çev. Fikret Adaman), 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Campbell, John L. (2005), "Where Do We Stand? Common Mechanisms in Organizations and Social Movements Research." Gerald F. Davis ve diğerleri (Ed.), **Social Movements and Organization Theory içinde** (41-68), New York: Cambridge University Press.
- Campbell, John L. ve Lindberg, Leon (1990), "Property Rights and the Organization of Economic Activity by the State", **American Sociological Review**, 55(5), 634-647.
- CHP Programı (2011), Çağdaş Türkiye İçin Değişim, <http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/chpprogram.pdf> (18.12.2012).
- Clemens, Elisabeth S. ve Cook, James M. (1999), "Politics and Institutionalism: Explaining Durability and Change", **Annual Review of Sociology**, 25, 441–466.

- Clemens, Elizabeth S. (1993), "Organizational Repertoires and Institutional Change: Women's Groups and the Transformation of U.S. Politics, 1890-1920", **American Journal Sociology**, 98(4), 755-798.
- Creed, W. E. Douglas ve diğlerleri (2002), "Clothes Make the Person: The Tailoring of Legitimizing Accounts and the Social Construction of Identity" **Organization Science**, 13(5), 475-496.
- Creswell, John W. (2007), **Qualitative Inquiry Research Design: Choosing Among Five Approaches**, 2nd Edition, Thousand Oaks, California: Sage Publication.
- Crosley, Nick (2002), **Making Sense of Social Movements**, Buckingham: Open University Press.
- Çaha, Ömer (2012), **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, 5. Baskı, Ankara: Orion Kitabevi.
- ÇED Yönetmeliğı (2003), **T.C. Resmi Gazete**, 25318, 16 Aralık 2003.
- Çetinkaya, Y. Doğan (2008), "Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler", Y. Doğan Çetinkaya (Der.), **Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim içinde** (15-61), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çevre ve Orman Bakanlığı Çevresel Etki Değerlendirme ve Planlama Genel Müdürlüğü (2009), "ÇED Yönetmeliğı Uygulamaları Konulu Genelge", 2009/7, 13 Şubat 2009, http://www.cmo.org.tr/resimler/ekler/2b9bf67d84a5350_ek.pdf (24.11.2012).
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK İle Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname (2011), **T.C. Resmi Gazete**, 28028, 17 Ağustos 2011.
- Davies, James C. (1962), "Toward a Theory of Revolution", **American Sociological Review**, 27(1), 5-19.
- Davis, Gerald F. ve diğlerleri (1994), "The Decline and Fall of the Conglomerate Firm in The 1980s: The Deinstitutionalization of an Organizational Form", **American Sociological Review**, 59(4), 547-570.
- Davis, Gerald F. ve diğlerleri (2005), **Social Movements and Organization Theory**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Davis, Gerald F. ve McAdam, Doug (2000), "Corporations, Classes, and Social Movements After Managerialism", **Research in Organizational Behaviour**, 22, 195-238.
- Davis, Gerald. F. ve Thompson, Tracy A. (1994), "A Social Movement Perspective on Corporate Control", **Administrative Science Quarterly**, 39(1), 141-173.

- della Porta, Donatella ve Diani, Mario (1999), **Social Movements: An Introduction**, Oxford: Blackwell Publishers.
- della Porta, Donatella ve Andretta, Massimiliano (2002), "Changing Forms of Environmentalism in Italy: The Protest Campaign Against the High-Speed Railway System", **Mobilization**, 7(1), 59-77.
- den Hond, Frank ve de Bakker, Frank G. A. (2007), "Ideologically Motivated Activism: How Activist Groups Influence Corporate Social Change Activities", **Academy of Management Review**, 32(3), 901-914.
- DiMaggio, Paul J. (1988), "Interest and Agency in Institutional Theory", Lynne G. Zucker (Der.), **Institutional Patterns and Organizations: Culture and Environment içinde** (3-21), Cambridge, MA: Ballinger Publishing Company.
- _____ (1991), "Constructing an Organizational Field as a Professional Project: U.S. Art Museums, 1920-1940." Walter W. Powell ve Paul J. DiMaggio (Der.), **The New Institutionalism in Organizational Analysis içinde** (267-292), Chicago: The New University of Chicago Press.
- DiMaggio, Paul J. ve Powell, Walter W. (1983), "Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields", **American Sociological Review**, 48, 147-160.
- _____ (1991), "Introduction", Walter W. Powell ve Paul J. DiMaggio (Der.), **The New Institutionalism in Organizational Analysis içinde** (183-203), Chicago: University of Chicago Press.
- Dobbin, Frank R. (1992), "The Origins of Private Social Insurance: Public Policy and Fringe Benefits in America, 1920-1950", **American Journal of Sociology**, 97(5), 1416-1450.
- Dobbin, Frank R. ve diğerleri (1993), "Equal Opportunity Law and the Construction of Internal Labor Markets", **American Journal of Sociology**, 99(2), 396-427.
- Dobbin, Frank ve Dowd, Timothy (1997), "How Policy Shapes Competition: Early Railroad Foundings in Massachusetts", **Administrative Science Quarterly**, 42(3), 501-529.
- Dobbin, Frank ve Sutton, John (1998), "The Strength of a Weak State: The Rights Revolution and the Rise of Human Resource Management Divisions", **American Journal Sociology**, 104(2), 441-476.

- DPT (1984), Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), Yayın No: DPT 1974, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf> (11.11.2012).
- _____(2006), Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf> (11.11.2012).
- DSİ (2011), Çevre ve Temiz Enerji: Hidroelektrik, Ankara, http://www.ybtenerji.com/uploads/9/7/5/9/9759145/cevre_temiz_enerji.pdf (18.11.2012).
- Dursun, Davut (2007), "Türkiye'nin Dönüşüm Süreci, Dinamikleri ve Genel Özellikleri", Davut Dursun ve diğerleri (Ed.), **Dönüşüm Sürecindeki Türkiye: Aktörler, Alanlar, Sorunlar içinde** (17-64), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Edelman, Lauren B. (1990), "Legal Environments and Organizational Governance: The Expansion of Due Process in the American Workplace", **American Journal of Sociology**, 95(6), 1401-1440.
- _____(1992), "Legal Ambiguity and Symbolic Structures: Organizational Mediation of Civil Rights Law", **American Journal of Sociology**, 97(6), 1531-1576.
- _____(1999), "The Endogeneity of Legal Regulation: Grievance Procedures as Rational Myth", **American Journal of Sociology**, 105(2), 406-454.
- Edelman, Lauren B. ve diğerleri (1992), "Professional Construction of Law: The Inflated Threat of Wrongful Discharge", **Law and Society Review**, 26(1), 47-84.
- Edelman, Lauren B. ve Suchman, Mark C. (1997), "The Legal Environments of Organizations," **Annual Review of Sociology**, 23, 479-515.
- Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi (2009), 2009/11 No'lu YPK Kararı, 18.05.2009.
- Elektrik Enerjisi Sektörü Reformu ve Özelleştirme Strateji Belgesi (2004), 2004/3 Sayılı YPK Kararı, 17 Mart 2004.
- Elektrik Piyasası Kanunu (2001), **T.C. Resmi Gazete**, 24335, 3 Mart 2001.
- _____(2013), **T.C. Resmi Gazete**, 28603, 30 Mart 2013.
- Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği (2002), **T.C. Resmi Gazete**, 24836, 4 Ağustos 2002.
- Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik (2003), **T.C. Resmi Gazete**, 25034, 28 Şubat 2003.
- Elektrik Piyasasında Üretim Faaliyetinde Bulunmak Üzere Su Kullanım Hakkı Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (2003), **T.C. Resmi Gazete**, 25150, 26 Haziran 2003.

- Elektrik Piyasasında Üretim Faaliyetinde Bulunmak Üzere Su Kullanım Hakkı Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2004), **T.C. Resmi Gazete**, 25472, 25 Mayıs 2004.
- Elektrik Piyasasında Üretim Faaliyetinde Bulunmak Üzere Su Kullanım Hakkı Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2009), **T.C. Resmi Gazete**, 27323, 18 Ağustos 2009.
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunca Yapılacak Kamulaştırmalarda 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'nun 27. Maddesinin Uygulanması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (2004), **T.C. Resmi Gazete**, 25599, 30 Eylül 2004.
- Erçek, Mehmet (2004) "Çeviri, Aktör Ağları ve Eksik/Öncül Kurumsallaşma: Türkiye'deki Mesleki Personel/İnsan Kaynakları Söyleminin Yeniden Kurgulanması, 1960–1999", **Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 4(2), 51–128.
- Ergüder, Üstün (2009), "Türkiye'de Değişen Seçmen Davranışı Örüntüleri", Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (Ed.), **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, 4. Baskı içinde (415-444), Bursa: Dora Yayınları.
- Erol, Abdullah (2007), "Cumhuriyetin Kamusal Alan Tasavvuru, Resmi İdeoloji ve Dönüşüm Alanları", Davut Dursun ve diğerleri (Ed.), **Dönüşüm Sürecindeki Türkiye: Aktörler, Alanlar, Sorunlar içinde** (500-525), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Eyerman, Ron ve Jamison, Andrew (1991), **Social Movements: A Cognitive Approach**, Cambridge: Polity Press.
- Fligstein, Neil (1991), "The Structural Transformation of American Industry: An Institutional Account Of The Causes of Diversification in The Largest Firms, 1919–1979", Walter W. Powell ve Paul J. DiMaggio (Der.), **The New Institutionalism in Organizational Analysis içinde** (311-336), Chicago: University of Chicago Press.
- _____ (1996), "Markets as Politics: A Political-cultural Approach to Market Institutions", **American Sociological Review**, 61(4), 656–673.
- Fligstein, Neil ve McAdam, Doug (2011), "Toward a General Theory of Strategic Action Fields", **Sociological Theory**, 29(1), 1-26.
- Friedland, Roger ve Alford, Robert R. (1991), "Bringing Society Back Symbols, Practices, and Institutional Contradictions", Walter W. Powell ve Paul J. DiMaggio (Der.),

- The New Institutionalism in Organizational Analysis** içinde (232-263), Chicago: University of Chicago Press.
- Galaskiewicz, Joseph ve Wasserman, Stanley (1989), "Mimetic Processes Within an Interorganizational Field: An Empirical Test", **Administrative Science Quarterly**, 34(3), 454-479.
- Galaskiewicz, Joseph, (1991), "Making Corporate Actors Accountable: Institution-Building in Minneapolis-St. Paul." Walter W. Powell ve Paul J. DiMaggio (Der.), **The New Institutionalism in Organizational Analysis** içinde (293-310), Chicago: University of Chicago Press.
- Gamson, William (1990), **The Strategy of Social Protest**, 2nd Edition, Belmont, California: Wadsworth.
- _____ (1992), **Talking Politics**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gamson, William A. ve Meyer, David S. (1996), "Framing Political Opportunity", Doug McAdam ve diğerleri (Ed.), **Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings** içinde (275-290), New York: Cambridge University Press.
- Giddens, Anthony (1984), **The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration**, Cambridge: Polity Press.
- Goffman, Erving (1974), **Frame Analysis**, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Goodwin, Jeff ve Jasper, James M. (1999), "Caught in a Winding, Snarling Vine: The Structural Bias of Political Process Theory," **Sociological Forum**, 14(1), 27-54.
- Göle, Nilüfer (1999), "80 Sonrası Politik Kültür", Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (Ed.), **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, 4. Baskı içinde (609-623), Bursa: Dora Yayınları.
- Greenwood, Royston ve diğerleri (2002), "Theorizing Change: The Role of Professional Associations in the Transformation of Institutionalized Fields", **Academy of Management Journal**, 45(1), 58-80.
- _____ (2008), "Introduction", Royston Greenwood ve diğerleri (Ed.), **The Sage Handbook of Organizational Institutionalism** içinde (1-46), Sage.
- Greenwood, Royston ve Hinings, C. R. (1996), "Understanding Radical Organizational Change: Bringing Together the Old and the New Institutionalism", **The Academy of Management Review**, 21(4), 1022-1054.

- Greenwood, Royston ve Suddaby, Roy (2006), "Institutional Entrepreneurship in Mature Fields: The Big Five Accounting Firms", **Academy of Management Journal**, 49(1), 27–48.
- Gurr, Ted Robert (1970), **Why Men Rebel**, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hamsici, Mahmut (2012), **Dereler ve İsyancılar**, 3. Baskı, Ankara: NotaBene Yayınları.
- Hardy, Cynthia ve Maguire, Steve (2008), "Institutional Entrepreneurship", Royston Greenwood (Ed.), **Handbook of Organizational Institutionalism içinde** (198-217), London, UK: Sage 198-217.
- Haveman, Heather A. ve Hayagreeva, Rao (1997), "Structuring a Theory of Moral Sentiments: Institutional and Organizational Coevolution in the Early Thrift Industry", **American Journal of Sociology**, 102(6), 1606-1651.
- Heper, Metin (1991) "The State and Interest Groups with Special Reference to Turkey", Metin Heper (Ed.), **Strong State and Economic Interest Groups: The Post- 1980 Turkish Experience içinde** (3–23), Berlin: Walter de Gruyter.
- _____ (2006), **Türkiye Sözlüğü: Siyaset, Toplum ve Kültür** (Çev. Zeynep Mertoğlu), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- _____ (2006), **Türkiye’de Devlet Geleneği** (Çev. Nalan Soyarı), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- _____ (2009), "Atatürk’te Devlet Düşüncesi", Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (Ed.), **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, 4. Baskı içinde (265-302), Bursa: Dora Yayınları.
- Hiatt, Shon R. ve diğerleri (2009), "From Pabst to Pepsi: The Deinstitutionalization of Social Practices and The Creation of Entrepreneurial Opportunities." **Administrative Science Quarterly**, 54(4), 635-667.
- Hira, İsmail ve Şan, M. Kemal (2007), "Türkiye’de Sosyo-politik Sistem ve Sivil Toplum", Davut Dursun ve diğerleri (Ed.), **Dönüşüm Sürecindeki Türkiye: Aktörler, Alanlar, Sorunlar içinde** (384-406), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hoffman, Andrew J. (1999) "Institutional Evolution and Change: Environmentalism and the US Chemical Industry", **Academy of Management Journal**, 42(4), 351–371.
- Holm, Petter (1995), "The Dynamics of Institutionalization: Transformation Processes in Norwegian Fisheries", **Administrative Science Quarterly**, 40(3), 389-422.

- İMO (2009), Hidroelektrik Santrallerin Yapımı ile İlgili İMO Görüşü, Yayın No: TMH-454-2009/2, www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/07fecbe56c80bdf_ek.pdf?dergi (04.01.2013).
- İnsel, Ahmet (2003), **Türkiye Toplumunun Bunalımı**, 5. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Jenkins, J. Craig (1983), "Resource Mobilization Theory and the Study of Social Movements," **Annual Review of Sociology**, 9, 527-553.
- Jenkins, J. Craig ve Klandermans, Bert (1995), "The Politics of Social Protest", J. Craig Jenkins ve Bert Klandermans (Ed.), **The Politics of Social Protest: Comparative Perspectives on States and Social Movements içinde** (3-13), Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Jenkins, J. Craig ve Perrow, Charles (1977), "Insurgency of the Powerless: The Farm Worker Movements 1946- 1972", **American Sociological Review**, 42(2), 249-268.
- Jepperson, Roland L. (1991), Institutions Institutional Effects and Institutionalization. Walter W. Powell ve Paul J. DiMaggio (Der.), **The New Institutionalism in Organizational Analysis içinde** (143-163), Chicago: University of Chicago Press.
- _____ (2000), "Institutional Logics: On the Constitutive Dimensions of the Modern Nation-State Politics", **EUI Working Papers**. European University Institute, http://www.eui.eu/RSCAS/WP-Texts/00_36.pdf (03.03.2011).
- Jepperson, Ronald L. ve Meyer, John W. (1991), "The Public Order and the Construction of Formal Organizations", Walter W. Powell ve Paul J. DiMaggio (Der.), **The New Institutionalism in Organizational Analysis içinde** (204-231), Chicago: University of Chicago Press.
- Johnston, Hank ve Klandermans, Bert, (1995), "The Cultural Analysis of Social Movements", Hank Johnston ve Bert Klandermans (Ed.), **Social Movements and Culture içinde** (3-24), London: UCL Press.
- Jones, Candace (2001), "Co-Evolution of Entrepreneur Carriers, Institutional Rules and Competitive Dynamics in American Film, 1895-1920", **Organization Studies**, 22(6), 911-944.
- Kalaycıoğlu, Ersin (2009), "1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi Neo-Patrimonyalizm ve İstikrar", Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (Ed.), **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, 4. Baskı içinde (557-592), Bursa: Dora Yayınları.

- _____ (2009), "Türkiye'de Politik Rejimin Evrim ve Yasama Sistemi", Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (Ed.), **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, 4. Baskı içinde (391-413), Bursa: Dora Yayınları.
- Kalemci, R. Arzu (2011), "Küreselleşme ve Yerel Aktör Eylemleri", **2. Örgüt Kuramı Çalıştayı TODAİE Bildiriler Kitabı** (91-111).
- Karayolları Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (2010), **T.C. Resmi Gazete**, 27640, 13 Temmuz 2010.
- Keskin, Melda (2003), "Akkuyu Çernobil Olmadı", Leyla Sanlı (Der.), **Toplumsal Hareketler Konuşuyor içinde** (95-118), İstanbul: Alan Yayıncılık.
- King, Brayden ve Soule, Sarah A. (2007), "Social Movements as Extra-Institutional Entrepreneurs: The Effect of Protests on Stock Price Returns", **Administrative Science Quarterly**, 52(3), 413-442.
- Kitchener, Martin J. (2002), "Mobilizing the Logic of Managerialism in Professional Fields: The Case of Academic Health Centre Mergers", **Organization Studies**, 23(3), 391-420.
- Kitschelt, Herbert (1986), "Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies", **British Journal of Political Science**, 16(1), 57- 85.
- Koç, Umut ve diğerleri (2011), "Türkiye'de Kurumsal Bir Aktör Olarak Devlet ve Futbol", **2. Örgüt Kuramı Çalıştayı TODAİE Bildiriler Kitabı** (137-152).
- Koopmans, Ruud (1993), "The Dynamics of Protest Waves: West Germany, 1965 to 1989", **American Sociological Review**, 58(5), 637-658.
- Koopmans, Ruud ve Duyvendak, Jan Willem (1995), "Political Construction of the Nuclear Energy Issue and Its Impact on the Mobilization of Anti-Nuclear Movements in Western Europe", **Social Problems**, 42(2), 235-251.
- Kornhauser, William (1959), **The Politics of Mass Society**, New York: Free Press.
- Kraatz, Matthew ve Moore, James H. (2002), "Executive Migration and Institutional Change", **Academy of Management Journal**, 45(1), 120-143.
- Kriesi, Hanspeter (1989), "The Political Opportunity Structure of the Dutch Peace Movement", **West European Politics**, 12(3), 295-312.
- Kriesi, Hanspeter ve diğerleri (2006), "New Social Movements and Political Opportunities in Western Europe", **European Journal of Political Research**, 22(2), 219-244.

- Kümbetoğlu, Belkıs (2005), **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Lawrence, Thomas B. ve Suddaby, Roy (2006), Institutions and Institutional Work. Stewart R. Clegg ve diğerleri (Ed.) **The Sage Handbook Of Organization Studies**, 2nd Edition içinde (215–254), London: Sage.
- Le Bon, Gustav (1995), **The Crowd**, New York: Viking.
- Leblebici, Hüseyin ve diğerleri (1991), “Institutional Change and the Transformation of Interorganizational Fields: An Organizational History of the U.S. Radio Broadcasting Industry”, **Administrative Science Quarterly**, 36(3), 333-363.
- Lee, Kyungmook ve Pennings, Johannes M. (2002), “Mimicry and the Aarket: Adoption of a New Organizational Form”, **Academy of Management Journal**, 45(1), 144-162.
- Lipsky, Michael (1965), **Protest and City Politics**. Chicago: Rand McNally&Co.
- Lounsbury, Michael (2001), “Institutional Sources of Practice Variation: Staffing College and University Recycling Programs”, **Administrative Science Quarterly**, 46(1), 29–56.
- _____ (2007), “A Tale of Two Cities: Competing Logics and Practice Variation in the Professionalizing of Mutual Funds”, **Academy of Management Journal**, 50(2), 289–307.
- _____ (2002), “Institutional Transformation and Status Mobility: The Professionalization of the Field of Finance”, **Academy of Management Journal**, 45(1), 255-266.
- Lounsbury, Michael ve diğerleri (2003), “Social Movements, Field Frames and Industry Emergence: A Cultural-political Perspective on US Recycling”, **Socio-Economic Review**, 1(1), 71–104.
- Maguire, S. Hardy ve diğerleri (2004), “Institutional Entrepreneurship in Emerging Fields: HIV/AIDS Treatment Advocacy in Canada”, **Academy of Management Journal**, 47(5), 657–679.
- Mahçupyan, Etyen (2003), “Sivil Anayasa Girişimi”, Leyla Sanlı (Der.), **Toplumsal Hareketler Konuşuyor içinde** (71-94), İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Mardin, Şerif (2008), “Türkiye’de Gençlik ve Şiddet”, Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (Der.), **Türk Modernleşmesi: Makaleler 4**, 18. Baskı içinde (249-288), İstanbul: İletişim Yayınları.

- Marquis, Christopher ve Lounsbury, Michael (2007), "Vive La Résistance: Consolidation and the Institutional Contingency of Professional Countermobilization in US Banking", **Academy of Management Journal**, 50(4), 799–820.
- Mayer, Margit (1995), "Social-Movement Research in the United States: A European Perspective", Stanford M. Lyman (Ed.), **Social Movements: Critiques, Concepts, Case Studies içinde** (168-195), Basingstoke: Macmillan Press.
- McAdam, Doug (1982), **Political Process and the Development of Black Insurgency 1930–1970**, Chicago, IL: University of Chicago Press.
- _____ (1996), "The Framing Function of Movements Tactics: Strategic Dramaturgy in the American Civil Rights Movements", Doug McAdam ve diğerleri (Ed.), **Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings içinde** (338-355), New York: Cambridge University Press.
- McAdam, Doug ve Scott, W. Richard (2005), "Organizations and Movements", Gerald F. Davis ve diğerleri (Ed.), **Social Movements and Organization Theory içinde** (4–40), Cambridge: Cambridge University Press.
- McAdam, Doug ve diğerleri (1996), "Introduction: Opportunities, Mobilizing Structures, and Framing Processes-Toward a Synthetic, Comparative Perspective on Social Movements", Doug McAdam ve diğerleri (Ed.), **Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings içinde** (1-20), New York: Cambridge University Press.
- _____ (2001), **Dynamics of Contention**, Cambridge, England: Cambridge University Press.
- McAdam, Doug ve Snow, David A. (1997), "Social Movements: Conceptual and Theoretical Issues", McAdam, Doug ve Snow, David A. (Ed.), **Social Movements: Readings on Their Emergence, Mobilization, and Dynamics içinde** (xviii-xxvi) Los Angeles, CA: Roxbury Publishing.
- McCarthy, John D. ve Zald, Mayer N. (1977), "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory". **American Journal of Sociology**, 82(6), 1212–1241.
- McIntyre, Lisa J. (2005), **Need to Know: Social Science Research Methods**, New York, NY: McGraw-Hill.

- Mera Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik (2011), **T.C. Resmi Gazete**, 27857, 25 Şubat 2011.
- Meyer, John W. ve Rowan, Brian (1977), “Institutional Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony”, **American Journal of Sociology**, 83(2), 340–363.
- MGK Kararı (2005), <http://www.mgk.gov.tr/index.php/24-ekim-2005-tarihli-toplanti>, (10.09.2012).
- Morrill, Calvin (2006), “Institutional Change and Interstitial Emergence: The Growth of Alternative Dispute Resolution in American Law, 1965–1995”, <http://webuser.bus.umich.edu/organizations/smo/protected/resources/morrill.pdf>, (11.11.2012)
- Morris, Aldon (2000), “Reflections on Social Movement Theory: Criticisms and Proposals”, **Contemporary Sociology**, 29(3), 445-454.
- Muluk ve diğerleri (2009), Hidroelektrik Santral Etkileri Uzman Raporu: Barhal Vadisi, www.kackarlarsenin.org/images/HES_Etkileri_Raporu1.pdf (28.11.2012).
- Neuman, W. Lawrence (2009), **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar** (2 cilt), (Çev. Sedef Özge), 3. Baskı, İstanbul: Yayınodası.
- Oberschall, Anthony (1973), **Social Conflict and Social Movements**, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- _____ (1993), **Social Movements: Ideologies, Interests, and Identities**, New Brunswick, NJ: Transaction.
- Oğuz, Selami (2008), “Yenilenebilir Enerji Küçük Hidroelektrik Santraller”, VII. Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu (UTES’2008), 17-19 Aralık 2008, İstanbul, 479-492.
- Oliver, Christine (1991), “Strategic Responses to Institutional Processes”, **Academy of Management Review**, 16(1), 145–179.
- _____ (1992), “The Antecedents of Deinstitutionalization”, **Organization Studies**, 13(4), 563- 588.
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2012), “Ulusal Havza Yönetim Stratejisi Taslağı (2012-2023)”, <http://www.cem.gov.tr/erozyon/Files/ulusalhavza2.pdf> (03.01.2013).
- Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK (2011), **T.C. Resmi Gazete**, 27984, 4 Temmuz 2011.
- Orrú, Marco ve diğerleri (1991), “Organizational Isomorphism in East Asia”, Walter W. Powell ve Paul J. DiMaggio (Der.), **The New Institutionalism in Organizational Analysis içinde** (361-389), Chicago: University of Chicago Press.

- Öniş, Ziya ve Webb, Steven B. (1994), "Turkey: Democratization and Adjustment From Above", Stephan Haggard ve Steven. B. Webb (Der.), **Voting for Reform: Democracy, Political Liberalization, and Economic Adjustment içinde** (128-184), New York: Oxford University Press.
- Özay, Senih (2003), "Bergama: Halkın Hukuk Mücadelesi", Leyla Sanlı (Der.), **Toplumsal Hareketler Konuşuyor içinde** (119-132), İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Özen, Hayriye (2007), **Located Locally, Disseminated Nationally: A Discursive Analysis of the Case of the Bergama Movement in Turkey**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- _____ (2011), Çevreci Protesto Hareketleri, [acikarsiv.atilim.edu.tr/ browse/400/iz-13_hayriyeozen.pdf](http://acikarsiv.atilim.edu.tr/browse/400/iz-13_hayriyeozen.pdf), (11.12.2012).
- Özen, Sükrü ve Berkman, Ümit (2007), "The Cross-National Reconstruction of Managerial Practices: TQM in Turkey", **Organization Studies**, 28(6), 825–851.
- Özen, Ş. ve Akkemik, K. Ali (2012), "Illegitimate Corporate Behavior Follows the Forms of Polity? Turkish Experience", **Journal of Management Studies**, 49(3), 515-537.
- Özen, Şükrü (2007), "Yeni Kurumsal Kuram: Örgütleri Çözümlemede Yeni Ufuklar ve Yeni Sorunlar", Selami Sargut ve Şükrü Özen (Der.), **Örgüt Kuramları içinde** (237–330), Ankara: İmge.
- _____ (2010), Yeni Kurumsal Kuramın Dayandığı Siyasal Sistem Varsayımları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, **1. Örgüt Kuramı Çalıştayı Bildirileri Kitabı**, (17-32), Ankara.
- Özen, Şükrü ve Özen, Hayriye (2009), "Peasants Against MNCs and the State: The Role of Bergama Struggle in the Institutional Change of the Gold Mining Field in Turkey", **Organization**, 16(4), 547-573.
- Özkara, Belkıs ve Özcan, Kerim (2004), "Bir Kurumsal Alanın Doğuşu ve Evrimi: Türkiye'de Muhasebenin Meslekleşmesi", **Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 4(2), 129-169.
- Pamir, A. Necdet (2003), Dünyada ve Türkiye'de Enerji, Türkiye'nin Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları, www.metalurji.org.tr/dergi/dergi134/d134_73100.pdf (01.12.2012).
- Piven, Frances Fox ve Cloward, Richard A. (1977), **Poor People's Movement**, New York: Pantheon.

- _____ (1991). "Collective Protest: A Critique of Resource Mobilization Theory", **International Journal of Politics, Culture and Society**, 4(4), 435-458.
- Powell, Walter W. ve DiMaggio, Paul J. (1991), **The New Institutionalism in Organizational Analysis**, Chicago: University of Chicago Press.
- Powell, Walter W. (1991), "Expanding the Scope of Institutional Analysis", Walter W. Powell ve Paul J. DiMaggio (Der.), **The New Institutionalism in Organizational Analysis içinde** (183-203), Chicago: University of Chicago Press.
- Punch, Keith F. (2005), **Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar**, (Çev. Dursun Bayrak ve diğerleri), Ankara: Siyasal Kitabevi
- Purdy, Jill M. ve Gray, Barbara (2009), "Conflicting Logics, Mechanisms of Diffusion, and Multilevel Dynamics in Emerging Institutional Fields", **Academy of Management Journal**, 52(2), 355-380.
- Rao, Hayagreeva (1998), "Caveat Emptor: The Construction of Nonprofit Consumer Watchdog Organizations", **The American Journal of Sociology**, 103(4), 912-961.
- Rao, Hayagreeva ve diğerleri (2000), "Power Plays: How Social Movements and Collective Action Create New Organizational Forms", **Research in Organizational Behavior**, 22, 239-282.
- _____ (2003), "Institutional Change in Touque Ville: Nouvelle Cuisine as an Identity Movement in French Gastronomy", **American Journal of Sociology**, 108(4), 795-843.
- Reay, Trish ve Hinings, C. R. (Bob) (2005), "The Recomposition of an Organizational Field: Health Care in Alberta", **Organization Studies**, 26(3), 351-384.
- _____ (2009), "Managing the Rivalry of Competing Institutional Logics", **Organization Studies**, 30(6), 629-652.
- Sanlı, Leyla (2005), "Türkiye'de 'Toplumsal Hareketler'", Leyla Sanlı (Der.), **Toplumsal Hareketler Konuşuyor içinde** (9-32), İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Sarıbay, Ali Yaşar (2008), **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, İstanbul: Everest Yayınları.
- Sayın Çağkan ve Çınar, Menderes (2007), "Siyasal Kültürün Dönüşmeyen ve Dönüştürmeyen Bileşeni: Siyaset-Karşıtlığı", Davut Dursun ve diğerleri (Ed.), **Dönüşüm Sürecindeki Türkiye: Aktörler, Alanlar, Sorunlar içinde** (445-470), Alfa Yayınları, İstanbul.

- Schneiberg, Marc ve diğerleri (2008), "Social Movements and Organizational Form: Cooperative Alternatives to Corporations in the American Insurance, Dairy and Grain Industries", **American Sociological Review**, 73(4), 635-667.
- Schneiberg, Marc ve Soule, Sarah A. (2005), "Institutionalization as a Contested, Multilevel Process: The Case of Rate Regulation in American Fire Insurance", Gerald F. Davis ve diğerleri (Ed.), **Social Movements and Organization Theory içinde** (122–160), Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
- Schneiberg, Marc ve Lounsbury, Michael (2008), "Social Movements and Institutional Analysis", Royston Greenwood ve diğerleri (Ed.), **The Sage Handbook of Organizational Institutionalism içinde** (650-672), Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- Scott, W. Richard (1987), "The Adolescence of Institutional Theory," **Administrative Science Quarterly**, 32(4), 493-511
- _____ (1995), **Institutions and Organizations**, California: Sage Publications.
- Scott, W. Richard ve diğerleri (2000), **Institutional Change and Organizations: Transformation of a Healthcare Field**, Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Scott, W. Richard ve Meyer, John. W. (1991), "The Organization of Societal Sectors: Propositions and Early Evidence", Walter W. Powell ve Paul J. DiMaggio (Der.) **The New Institutionalism in Organizational Analysis içinde** (108-140), Chicago: University of Chicago Press.
- Selznick, Philip (1949), **TVA and the Grass Roots: A Study in the Sociology of Formal Organization**, Berkeley: University of California Press.
- _____ (1957), **Leadership in Administration: a Sociological Interpretation**. Evanston, IL: Row, Peterson.
- Seo, Myeong-Gu ve Creed, W. E. Douglas (2002), "Institutional Contradictions, Praxis, and Institutional Change: A Dialectical Perspective", **Academy of Management Review**, 27(2), 222- 247.
- Sherer, Peter D. ve Kyongmook, Lee (2002), "Institutional Change in Large Law Firms: A Resource Dependency and Institutional Perspective", **Academy of Management Journal**, 45(1), 102-119.

- Sine, Wesley D. ve Lee, Brandon H. (2009), "Tilting at Windmills? The Environmental Movement and the Emergence of the U.S. Wind Energy Sector." **Administrative Science Quarterly**, 54(1), 123-155.
- Smelser, Neil (1962), **Theory of Collective Behavior**, New York: Free Press.
- Snow, David A. ve Benford, Robert D. (1992), "Master Frames and Cycles of Protest," Aldon Morris ve Carol McClurg Mueller (Ed.), **Frontiers in Social Movement Theory içinde** (133-155), New Haven: Yale University Press.
- _____ (1988), "Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization," **International Social Movement Research** 1(1), 197-217.
- Snow, David A. ve diğeri (1986), "Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation", **American Sociological Review**, 51(4), 456-481.
- _____ (2007), "Mapping the Terrain", David A. Snow ve diğeri (Ed.), **The Blackwell Companion to Social Movements içinde** (3-16), Oxford: Blackwell.
- Staggenborg, Suzanne (2008), **Social Movements**, New York: Oxford University Press,
- Stake, Robert E. (1995), **The Art of Case Study Research**, Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- Strang, David ve Sine, Wesley D. (2002), "Interorganizational Institutions", Joel A. C. Baum (Ed.), **The Blackwell Companion to Organizations içinde** (497-519), Oxford: Blackwell Publishers.
- Swidler, Ann (1986), "Culture in Action: Symbols and Strategies", **American Sociological Review**, 51(2), 273-286.
- T.C. Sayıştay Başkanlığı (2004), Yap-İşlet-Devret ve Yap-İşlet Modeli Kapsamında Yapılan Enerji Projeleri Hakkında Sayıştay Raporu (Enerji Raporu) Hakkında Özet Bilgi, http://www.sayistay.gov.tr/rapor/diger/2004/Enerji/EnerjiRaporu_Ozet.pdf (15.11.2012).
- Tabiat ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı (2010), 1/964 Esas No'lu, 25 Ekim 2010, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0964.pdf> (26.11.2011).
- _____ (2012), 1/927 Esas No'lu, 17 Mayıs 2012, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.sorgu_yonlendirme (12.12.2012).

- Tarrow, Sidney (1998), **Power in Movement: Social Movement and Contentious Politics**, Cambridge: Cambridge University Press.
- TEK Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, Dağıtım ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun (1984), **T.C. Resmi Gazete**, 18610, 19 Aralık 1984.
- Thornton, Patricia H. (2002), “The Rise of The Corporation in a Craft İndustry: Conflict and Conformity in Institutional Logics”, **Academy of Management Journal**, 45 (1), 81- 101.
- _____ (2004), **Markets from Culture: Institutional Logics and Organizational Decisions in Higher Education Publishing**, Stanford, CA: Stanford University Press.
- Thornton, Patricia H. ve Ocasio, William (1999), “Institutional Logics and Historical Contingency of Power in Organizations: Executive Succession in the Higher Education Publishing Industry, 1958-1990”, **American Journal of Sociology**, 105 (3), 801-843.
- _____ (2008), Institutional logics. Royston Greenwood ve diğerleri (Ed.), **The Sage Handbook of Organizational Institutionalism içinde** (99-129), Sage Publication.
- Tilly, Charles (1978), **From Mobilization to Revolution**. Reading, MA: Addison-Wesley.
- TMMOB (2011), Hidroelektrik Santraller Raporu, Ankara, www.tmmob.org.tr/resimler/ekler/682384b57999789_ek.pdf (03.12.2012).
- TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası (2011), Doğu Karadeniz Bölgesi HES Teknik Gezi Raporu, EMO Yayın No:GY/2011/10, http://www.emo.org.tr/ekler/45a43a1706a8faf_ek.pdf?tipi=1&turu=X&sube=0 (16.11.2012).
- Tolbert, Pamela S. ve Zucker, Lynne G. (1983), “Institutional Sources of Change in the Formal Structure of Organizations: The Diffusion of Civil Service Reform, 1880–1935”, **Administrative Science Quarterly**, 28(1), 22–39.
- _____ (1996), “The Institutionalization of Institutional Theory” Stewart R. Clegg ve diğerleri (Der.), **The Handbook of Organization Studies içinde** (175-90), London: Sage.
- Tosun, G. Erdoğan (2001), **Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi**, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Townley, Barbara (2002), “The Role of Competing Rationalities in Institutional Change”, **Academy of Management Journal**, 45(1), 163-179.

- Turner, Ralph ve Killian, Lewis M. (1957), **Collective Behaviour**, Englewood Clifss, NJ: Prentice-Hall.
- Türkiye Elektrik Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, İki Maddesinin Yürürlükten Kaldırılması, Bazı Madde, Bent ve Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun (1982), **T.C. Resmi Gazete**, 17809, 11 Eylül 1982.
- Türkiye Su Enstitüsünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında KHK (2011), **T.C. Resmi Gazete**, 28103, 2 Kasım 2011.
- Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni (2004), Ankara: DPT, www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2994/ilerle04.pdf (11.11.2012).
- Uluatam, Ela (2011), "Türkiye'de Hidroelektrik Politikaları ve Yatırımlarına Bakış", **Ekonomik Forum**, 62-73, http://www.tobb.org.tr/AvrupaBirligiDairesi/Dokumanlar/RaporlarYayinlar/TRdeHidroelektrikPolitikalariveYatirimlarinaBakis_Uluatam.pdf (29.11.2012).
- Ürker, Okan ve Çobanoğlu, Nesrin (2012), "Türkiye'de Hidroelektrik Santraller'in Durumu (Hes'ler) ve Çevre Politikaları Bağlamında Değerlendirilmesi", **Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3(2), 65-88.
- Vermeulen, Patrick ve diğerleri (2007), "The Impact of Governmental Policies in Institutional Fields: The Case of Innovation in the Dutch Concrete Industry", **Organization Studies**, 28(4), 515-540.
- Vogus, Timothy J. ve Davis, Gerald F. (2005), "Elite Mobilizations for Antitakeover Legislation, 1982-1990", Gerald F. Davis ve diğerleri (Ed.), **Social Movements and Organization Theory içinde** (96-121). Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
- Weber, Klaus ve diğerleri (2008), "Forage for Thought: Mobilizing Codes in the Movement for Grass-fed Meat and Dairy Products." **Administrative Science Quarterly**, 53(3), 529-567.
- White, Harrison C. (1992), **Identity and Control: A Structural Theory of Social Interaction**, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Wooten, Melissa E. ve Hoffman, Andrew (2008), "Organizational Fields: Past, Present and Future of a Core Construct", Royston Greenwood ve diğerleri (Ed.), **The Sage Handbook of Organizational Institutionalism içinde** (130-147), Sage.

- Yap-İşlet (Yİ) Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun (1997), **T.C. Resmi Gazete**, 23054, 19 Temmuz 1997.
- Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Yasalarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Erteleme Hakkındaki Kanun (2012), **T.C. Resmi Gazete**, 28344, 05 Temmuz 2012.
- Yenilenebilir Enerji Kaynak Belgesi Verilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (2005), **T.C. Resmi Gazete**, 25956, 4 Ekim 2005.
- Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun (2005), **T.C. Resmi Gazete**, 25819, 18 Mayıs 2005.
- Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun'da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2010), **T.C. Resmi Gazete**, 27809, 8 Ocak 2011.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2006), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yin, Robert K. (2003), **Case Study Research: Design and Methods**, 3rd Edition, Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- Zilber, Tammar B. (2002), "Institutionalization as an Interplay Between Actions, Meanings and Actors: The Case of a Rape Crisis Center in Israel", **Academy of Management Journal**, 45(1), 234-254.
- Zucker, Lynne G. (1977), "The Role of Institutionalization in Cultural Persistence", **American Sociological Review**, 42(5), 726-743.
- _____ (1987), "Institutional Theories of Organization", **Annual Review of Sociology**, 13, 443-464.
- Zurher, Erik J. (2009). **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (Çev. Yasemin Saner), 23. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
58. Hükümet Programı, (2002), <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP58.htm> (21.12.2012).
59. Hükümet Programı (2003), 18 Mart 2003, <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP59.htm> (21.12.2012).

EKLER

EK:1 GÖRÜŞÜLEN KİŞİLERİN LİSTESİ

AKTİVİSTLER

1. Ömer ŞAN : DEKAP sözcüsü
2. Yakup Ş. Okumuşoğlu : Çevreci Avukat ve TSM yönetim kurulu üyesi
3. Avni Ertaş : FDKP eski sözcüsü ve üyesi
4. Hüseyin Acar : FDKP sözcüsü
5. Ahmet A. KORK : SYD üyesi, DEKAP kurucusu ve üyesi
6. İsmet EKŞİ : İD üyesi ve DEKAP İkizdere temsilcisi
7. Nur Neşe Karahan : Yeşil Artvin Derneği başkanı
8. Bedrettin KALIN : Çevreci avukat, TSM yönetim kurulu üyesi
9. Elyesse Uygun : ADKP üyesi ve Ardanuç Muhtarlar Derneği Başkanı
10. Kamile KAYA : ADKP sözcüsü
11. Ethem KARA : ŞDKP sözcüsü
12. Erkan EVBAŞI : ŞDKP üyesi
13. Recep AKYÜREK : Çevreci avukat ve Yusufeli Kültür Derneği Başkanı
14. Musa YILMAZ : İD eski başkanı
15. İsmail AKYILDIZ : İD Başkan Yardımcısı
16. ALİ SUKAS : SYD Başkanı
17. Musa Ulutaş : CHP Arhavi ilçe başkanı
18. Nevzat ÖZER : DEKAP kurucu üyesi ve TEMA Rize temsilcisi
19. Saltuk DENİZ : DEKAP iletişim ve örgütlenmeden sorumlu üye
20. Refik LAKERTA : Arhavi Turizm Derneği Başkanı
21. Kamil USTABAŞ : HDKP sözcüsü ve Hopa Halkevi üyesi
22. Şenol ÇEVİK : HKDKP sözcüsü
23. Şimşirli köylüleri odak grup görüşmesi
24. Senoz köy muhtarları ile odak grup görüşmesi (5 köy muhtarı)

25. Rüzgarlı köyü muhtarı
26. Artvin Merkez Sarıbudak köylüleri ile odak grup görüşmesi
27. Şavşat Veliköy muhtar

ŞİRKETLER

1. Doğal Elektrik Üretim San. ve Tic. A.Ş yetkilisi
2. Taşköprü HES Enerji Yatırım Üretim İnşaat ve Tic. A.Ş. yetkilisi
3. Akfen Holding yönetim kurulu başkanı Hamdi AKIN
4. HESİAD yetkilisi

ÖZGEÇMİŞ

Abdullah UZUN, 30.12.1981 yılında Almanya'nın Berlin şehrinde doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Trabzon'un Beşikdüzü ilçesinde tamamladıktan sonra, 2000-2001 öğretim yılında Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde lisans eğitimine başladı ve 2001-2002 öğretim yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'ne yatay geçiş yaptı. 2004 yılına bu bölümde mezun olduktan sonra, 2004-2005 öğretim yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında yüksek lisans programına kayıt yaptırdı ve 2008 yılında yüksek lisansını tamamladı. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında doktora programına kayıt yaptırdı

UZUN, 2005 yılından itibaren Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak Kamu Yönetimi Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır. UZUN, evli ve bir çocuk babası olup İngilizce bilmektedir.